Ἠπειρωτικὴ Ἑστία

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΑ' ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 360 - 361 ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ 1982

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
1954—56
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
(ἐτήσιαι)

Ἐσωτερικοῦ	Δρχ.	800
Νομ. Προσώπων & Ὀργανισμῶν, Τραπεζῶν	»	1250
Κοινοτήτων & Σχολείων	»	800
Ἐξωτερικοῦ	Δολλ.	35
Τιμὴ τεύχους	Δρχ.	200

FEDERATION INTERNATIONALE de la Presse Periodique
ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ	(Ἀθῆναι)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ	(Θεσ/νίκη)
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	(Ἀθῆναι)
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΟΗΣ	(Ἀθῆναι)
ΑΝΔΡ. ΡΑΔΟΣ	(Ἰάσιον Ρουμανίας)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ	(Ἀθῆναι)

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Στεφάνου Μ. Φίλου	:	Ἡ παιδεία στὴν Ἄρτα κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (ἱστορ. στοιχεῖα)	Σελ. 161
Διονύση Μιτάκη	:	Ἰωάννης Μπαϊρακτάρης (ἱστορ. μονογραφία)	» 166
Πάνου Δ. Τζιόβα	:	Ἠπειρωτικὰ σύμμεικτα (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 171
Κώστα Π. Λαζαρίδη	:	Ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο ἑνὸς Ζαγορίσιου κομπογιαννίτη (λαογρ. χρονικὰ)	» 179
Κων. Ἀθαν. Διαμάντη	:	Λαογραφικὰ Ροδαυγῆς Τζουμέρκων (δημοτικὰ τραγούδια)	» 189
Χρήστου Σκανδάλη	:	Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ (λαογρ. μελέτη)	» 193
Ἀλεξ. Λαζάνη	:	Λαογραφικὰ Κατσανοχωρίων Ἠπείρου (μελέτη)	» 199
Ἰωάννου Ρ. Πανέρη	:	Ὁ «Laelius de Amicitia» διάλογος τοῦ Κικέρωνα σὲ σχέση μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία (φιλολογικὴ μελέτη)	» 207
Γιώργου Μ. Οἰκονόμου	:	Ὁ Ἕνας τοῦ Θεοῦ (δοκίμιο)	» 214
T. S. Eliot (μετ. Α. Φουσκαρίνη)	:	Γερόντιον (ποίημα)	» 219
Γιώργου Παπαστάμου	:	Γοβγίνας καὶ Ἀλῆ Πασᾶς (μυθιστορία)	» 227
Νίκου Α. Τέντα	:	Ἑλένη (ποίημα)	» 238
Δ. Β. Παναγόπουλου	:	Ἡ μοναξιὰ τοῦ πνεύματος (ποίημα)	» 239
Ξένη ποίηση	:	**R. Alberti — G. Gott — Ol. Friggieri — I. Rocco — Rosa Berti Sabbieti — Maria Teresa Cristofano — Fel. Cont — Viv. Viterbori** (μετ. Φ. Δέλφη)	» 240
ΤΙΛ	:	Κέρκυρα - Γιάννινα (ὁδοιπορικὸ)	» 243
Μιχ. Κ. Πετρόχειλου	:	Ταξιδεύοντας (ποίημα)	» 247
Κατερίνας Πάουελ	:	Μαῦρο (ποίημα)	» 247
Εὐαγγ. Γ. Ρόζου	:	Τὸ ἰδεολογικὸ ὑπόβαθρο τοῦ Ἀγώνα (δοκίμιο)	» 248
Ἀντ. Χρ. Περδικούλη	:	Πάνω στὸ τόξο τοῦ Χιαγουάθα — Ἐπικήδειος σὲ χίλια φιλιὰ (ποιήματα)	» 255
Ἄντελα Ποπέσκου (μετ. Μαρίας Μαρινέσκου - Χύμου)	:	Βαθμίδες (ποίημα)	» 257
Ἰλλεάνα Μαλαντσάϊου (μετ. Μαρίας Μαρινέσκου Χύμου)	:	Θρύλος (ποίημα)	» 258
Φλορέντσα Ἄλμπου (μετ. Μαρίας Μαρινέσκου - Χύμου)	:	Οἱ Κυράδες Μοῖρες (ποίημα)	» 258
Μιχ. Κορδώση	:	Στὸν Ἄθωνα (ὁδοιπορικὸ)	» 259
Bertol Brecht (μετ. Ν. Σπάνια)	:	Μέγα χορικὸ τῶν εὐχαριστιῶν (ποίημα)	» 261

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Ἡ Φωνὴ τῆς Ἐπαρχίας — Δυὸ πνευματικὲς ἐπάλξεις τῆς ἐπαρχίας (Δ. Κόκκινου) — Ἡ Γέλα θὰ τιμήσει τὸν Αἰσχύλο (Φ. Δέλφη) — Στὰ ἴχνη τοῦ JAMES JOYCE (Φ. Λαμπελὲ) — Ἅγιος Στυλιανὸς ὁ ψτωχὸς (Δ. Παπαστράτου). — Ἐπιστολές: (ἕνα παραμύθι ἀπὸ τὸ Βαβούρι Ἠπείρου) (Δ. Λουκάτου). — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου. — Τεχνοκριτικά. — Βιβλία ποὺ λάβαμε. — Ἡ ἔκθεση τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπέζης Ἑλλάδος.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεως: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολῆ 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ)νίκη

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΑ΄ ◆ ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ 1982 ◆ ΤΕΥΧΟΣ 360 - 361

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Μ. ΦΙΛΟΥ
Ἐπιθεωρητὴ Α΄ Δ.Ε. Λευκάδας

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Κων)πολης ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐκτὸς ἀπ' τὰ λίγα μικρὰ σχολεῖα, ποὺ λειτουργοῦσαν κρυφὰ σὲ μερικὰ μοναστήρια, λειτουργοῦσαν δημόσια καὶ τρία μεγάλα σχολεῖα

Τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ λειτουργοῦσε στὴν Κων)πολη, ἡ περίφημη Μεγάλη τοῦ γένους σχολή, τὸ ἄλλο στὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὸ τρίτο στὰ Γιάννενα. Ἀλλὰ καὶ περισσότερα νὰ ἦταν τὰ σχολεῖα αὐτά, δὲν ἦταν ἀρκετὰ νὰ ἐξασφαλίσουν στὸ ὑπόδουλο γένος, ποὺ ἁπλωνόταν ἀπ' τὸν Αἷμο καὶ τὰ παράλια τῆς Μαύρης Θάλασσας μέχρι τὴν Αἴγυπτο καὶ ἀπ' τὴ Μικρὰ Ἀσία μέχρι τὸ Ἰόνιο πέλαγος καὶ τὴν Ἀλβανία, ἀχαλάρωτη Ἐθνικὴ συνείδηση, νὰ προφυλάξουν αὐτὴ ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἀπορρόφησης καὶ τοῦ ἐξισλαμισμοῦ καὶ ν' ἀναπτύξουν τὴν ἐθνικὴ μόρφωση καὶ τὸ ἐθνικὸ φρόνημα σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε νὰ μπορέσουν στὴν κατάλληλη στιγμὴ ν' ἀνακτήσουν ξανὰ τὴν ἐλευθερία τους. Χρειαζόταν νὰ γίνει κάτι σπουδαιότερο καὶ συστηματικότερο, κάτι γενικότερο καὶ εὐρύτερο, γιὰ νὰ βρεῖ τὸ γένος τὸ δρόμο του. Χρειαζόταν ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ νὰ ὀργανώσει τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ νὰ μπορέσει νὰ ἐμφυσήσει ζωὴ καὶ δύναμη στὸ παρόν. καρτερία στὸν ὑπόδουλο ἑλληνικὸ λαό, ποὺ εἶχε ἀποκαρδιωθεῖ ἀπ' τὰ δεινὰ τῆς δουλείας, πίστη δὲ ἀκλόνητη στὸ μέλλον του. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη.

Ὁ Μωάμεθ Β΄ ὁ Πορθητής, θέλεις ἀπὸ πολιτικὴ σύνεση, θέλεις ἀπὸ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, πῆρε τὴν ἀπόφαση ν' ἀναδείξει τὸν Πατριάρχη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Ἐθνάρχη τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ νὰ τὸν προικίσει ὄχι μονάχα μὲ θρησκευτική, ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ ἐξουσία. Ὁ Πατριάρχης ὑπῆρξε πραγματικὰ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ὑπόδουλου Ἔθνους. Στὸν Πατριάρχη κατέφευγε στὰ δύσκολα χρόνια ὁ σκλαβωμένος λαός, ἀπ' αὐτὸν ἀντλοῦσε καρτερία στὴ δοκιμασία, παρηγοριὰ στὴ θλίψη, φωτισμὸ στὴν ἀμηχανία, θάρρος στοὺς κινδύνους, ἐλπίδα καὶ πίστη γιὰ τὸ μέλλον.

Ὅ,τι εἶπε, ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰῶνες ὁ Κοραής, ὅτι «ἡ γλώσσα εἶναι ἐκείνη ποὺ συνδέει, συμφιλιώνει, ἑνώνει καὶ ἀφομοιώνει τοὺς λαούς», τὸ εἶχε σκεφθεῖ καὶ τὸ εἶχε μεταβάλει σὲ πραγματικότητα δυὸ αἰῶνες ἐνωρίτερα ὁ Πατριάρχης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Ἱερεμίας ὁ Β΄. ὁ ἐπιλεγόμενος Τρανός.

Καὶ ἀληθινά, ἡ γλώσσα ἑνώνει τοὺς λαούς, ὅταν βρεθεῖ κάποιος ἀπὸ μᾶς σὲ

ξένη Χώρα καὶ ἀκούσει λέξεις ἑλληνικές, πόσο δὲ συγκινεῖται καὶ δὲ σταματᾶ καὶ δὲν προσέχει καὶ δὲ γνωρίζεται καὶ δὲ συνδέεται μὲ αὐτὸν ποὺ μίλησε ἑλληνικὰ εἴτε ἕλληνας εἶναι αὐτός, εἴτε ξένος.

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β΄ συγκάλεσε τὸ 1595 Σύνοδο στὴν Κων)πολη, στὴν ὁποία πῆραν μέρος οἱ Μητροπολίτες καὶ ἐπίσκοποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ οἱ Πατριάρχες Ἀλεξανδρείας - Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας, ἀφοῦ ἀνακοίνωσε στοὺς ἄλλους κληρικοὺς τὸ σκοπὸ τῆς Συνόδου, τοὺς ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκη ἱδρύσεως σχολείων γιὰ τὴν πνευματική, ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ. Ἡ σύνοδος στὴ συνέχεια ἀποφάσισε τὰ ἑξῆς:

«Ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι· βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένης, ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων χρείαν ἔχωσι»

Μαζὶ μὲ τὴ συνοδικὴ αὐτὴ ἀπόφαση τῶν ἐπισκόπων, τὸ Πατριαρχεῖο ἔκρινε ἀναγκαῖο, γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἵδρυση καὶ συντήρηση τῶν σχολείων, νὰ ἱδρύσει τὰ σχολεῖα σὲ Μοναστήρια καὶ μετόχια καὶ νὰ τὰ προικίσει μὲ ναοὺς καὶ ἄλλα κτήματα, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα νὰ ξοδεύονται ἀποκλειστικὰ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν σχολείων. Καὶ ἡ μὲν μισθοδοσία τῶν δασκάλων δὲν ἦταν σοβαρὴ ὑπόθεση, ὅσο ἦταν ἡ διατροφὴ καὶ ἡ διαμονὴ τῶν φτωχῶν παιδιῶν, ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ μακρινὰ μέρη καὶ ποὺ ἦταν δωρεάν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς εὐπόρους ποὺ κατέβαλλαν τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν κατοικία καὶ τὴν τροφή. Καὶ ἂν τὰ ἔσοδα δὲν ἐπαρκοῦσαν, τότε βοηθοῦσαν οἱ ἴδιοι οἱ Μητροπολίτες καὶ οἱ ἐπίσκοποι. Ἀλλὰ ὅσο μεγάλη καὶ ἂν ἦταν ἡ γενναιοδωρία τῶν Μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, ὅσο γενναῖες καὶ ἂν ἦσαν οἱ εἰσφορὲς τῶν μοναστηριῶν, ἦταν ἀδύνατο νὰ δώσουν στὸ ἔθνος ἀρκετὸ ἀριθμὸ σχολείων, τὰ ὁποῖα καὶ τὴν θρησκεία τους καὶ τὴ γλώσσα τους διὰ μέσου τῆς δουλείας νὰ φυλάξουν καὶ τὰ ἤθη ἀδιάφθορα νὰ διατηρήσουν καὶ τὸ συναίσθημα τῆς καταγωγῆς καὶ τὸν πόθο γιὰ ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας νὰ γεννήσουν.

Γι' αὐτὸ τὸ Πατριαρχεῖο σκέφτηκε νὰ ζητήσει τὴ συνδρομὴ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι θὰ μποροῦσαν νὰ βοηθήσουν στὴν ἵδρυση καὶ συντήρηση τῶν σχολείων.

Στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας, ποὺ μὲ τὸ στόμα τοῦ Πατριάρχη, ζητοῦσε νὰ συνεισφέρουν τὰ τέκνα της τὸν ὀβολό τους γιὰ φωτισμὸ τῶν τέκνων της, ἀνταποκρίθηκαν ἐπίσκοποι, ἡγεμόνες, καλόγηροι, ἔμποροι, συντεχνίες καὶ ἰδιῶτες. Ὅλοι πρόσφεραν, ἄλλοι τὰ μικρὰ ἢ μεγάλα κέρδη τους, ἄλλοι τὶς πολυετεῖς οἰκονομίες τους καὶ ἄλλοι μέρος τοῦ μισθοῦ τους, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι: Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Νεόφυτος Μαυρομάτης, Μονεμβασίας Γρηγόριος Σωτήριος, Λαρίσης Διονύσιος, οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας Μολδαυΐας Μουρούζης, Ὑψηλάντης, Σοῦτσος, Καρατζᾶς κλπ., οἱ ἁπλοὶ ἰδιῶτες καὶ ἔμποροι ὅπως ὁ Κούμας (1657) καὶ οἱ ἀδελφοὶ Μαροῦτσοι (1742) ἵδρυσαν καὶ συντήρησαν στὰ Γιάννενα σχολεῖα ποὺ ἔφεραν τὸ ὄνομά τους κ.ἄ. Ἀλλὰ ὅλους αὐτοὺς ὑπερέβαλε σὲ γενναιοδωρία ὁ Μανολάκης ἀπὸ τὴν Καστοριά, ποὺ ἵδρυσε σχολεῖα στὴ Καστοριὰ (1650), στὴν Ἄρτα (1662), στὴ Σκόπελο, στὸ Αἰτωλικό, στὴν Κων)πολη, στὴ Χίο καὶ σὲ ἄλλα μέρη, ἀκόμα καὶ πολλὰ ἄλλα σχολεῖα συνέδραμε οἰκονομικά. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, πλήρωνε τοὺς μισθοὺς τῶν καθηγητῶν τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς καὶ ὅπου παρουσιαζόταν ἐμφανιζόταν αὐθορμήτως βοηθὸς ὁ μεγάλος αὐτὸς Πατριώτης.

Τὸ πατριωτικὸ ἔργο τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἡγεμόνων, τῶν ἰδιωτῶν, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν συντεχνιῶν συμπλήρωσαν οἱ Κοινότητες, οἱ ὁποῖες μὲ τὶς κοινὲς εἰσφορὲς ἐξασφάλιζαν τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ σχολείου.

Ἔτσι ζητοῦνταν καὶ βρίσκονταν τὰ ἀναγκαῖα μέσα γιὰ τὴν συντήρηση τῶν

σχολείων ἀπ' τὶς Κοινότητες. Ἀπὸ τοὺς Ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἐφόρους τοῦ σχολείου ἐκλέγονταν καὶ διορίζονταν μεταξὺ τῶν μορφωμένων κληρικῶν οἱ καταλληλότεροι καὶ οἱ ἱκανότεροι διδ)λοι γιὰ τὴ διδ)λία καὶ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν. Στὴ συνέχεια οἱ ἐπίσκοποι ζητοῦσαν τὴν ἔκδοση Πατριαρχικοῦ Σιγγιλίου μὲ τὸ ὁποῖο κανονιζόταν ὁριστικὰ τὸ ζήτημα τοῦ σχολείου. Ἡ δὲ περιουσία τοῦ σχολείου κηρυσσόταν ἱερὴ καὶ παραβίαστη. Τὴ δὲ διαχείριση ἀνέθεταν σὲ ἐπιφανεῖς ἀνθρώπους τοῦ τόπου, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦσαν καὶ τὴν ἐπιθ)ση τοῦ σχολείου μὲ πρόεδρο τὸν ἑκάστοτε Μητροπολίτη.

Τὸ Πατριαρχεῖο ὡς ἀνωτάτη σχολικὴ ἀρχὴ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων δὲν ἐξέδιδε σιγγίλια καὶ συνοδικὰ γράμματα γιὰ νὰ ἱδρύσει μόνο σχολεῖα καὶ νὰ τὰ προικοδοτήσει μὲ χτήματα καὶ εἰσοδήματα ἐξασφαλίζοντας ἔτσι τὴ λειτουργία τους, δὲν ἀρκοῦνταν στὸ νὰ διορίζει τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς ἐφόρους, στοὺς ὁποίους ἀνέθετε τὴ διαχείριση τῆς περιουσίας τῶν σχολείων κηρύσσοντας τὶς περιουσίες αὐτὲς ἱερὲς καὶ ἀπαραβίαστες, ἐξασφαλίζοντας προληπτικὰ ἀπὸ κάθε ἐπιβολὴ μὲ ἐπιτίμια καὶ ἀφορισμούς, ἀλλὰ ἔμπαινε καὶ στὴν ἐσωτερικὴ ἐργασία καὶ τάξη τῶν σχολείων, ὁρίζοντας τὰ διδασκόμενα μαθήματα, τὶς ἡμέρες καὶ ὧρες ἐργασίας, τὶς ἡμέρες τῶν διακοπῶν, τὴ συμπεριφορὰ τῶν μαθητῶν μεταξύ τους καὶ ἀπέναντι στὸ δάσκαλο, τὴ διαγωγὴ τῶν ἐφόρων καὶ τοῦ δασκάλου ὡς καὶ πολλὲς ἄλλες λεπτομέρειες.

Ἕνα τέτοιο σιγγίλιο ἐξέδοσε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1669 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μεθόδιος ὁ Γ' γιὰ τὸ κοινὸ σχολεῖο τῆς Ἄρτας, ποὺ θεωρεῖται καὶ τὸ ἀρχαιότερο ἀπ' ὅλα τὰ σιγίλλια. Τὸ κυριότερο μέρος τοῦ σιγιλλίου δηλ. ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἵδρυση καὶ λειτουργία τοῦ σχολείου ἔχει ἐπὶ λέξη ὡς ἑξῆς:

«Ἵνα ἡ μὲν ἐκκλησία αὕτη τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ἔνδον τῆς μητροπόλεως ταύτης Ἄρτης, μετὰ τῆς ἐνορίας αὐτῆς καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων εἴη παντελεύθερος ἀκαταπάτητος καὶ ἀκαταζήτητος παρὰ παντὸς προσώπου ἱερωμένου τε καὶ λαϊκοῦ ἐν λόγῳ σταυροπηγίου καὶ παρὰ τοῦ ἤδη ἀρχιερέως καὶ παρὰ τῶν μετέπειτα τελουμένου κοινῶς τοῦ μνημοσύνου τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ καὶ οὐδὲν ἄλλο, καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι σχολεῖον κοινὸν τῆς πολιτείας ταύτης Ἄρτης κατασταθὲν διὰ καταβολῆς τῶν χρημάτων τοῦ διαληφθέντος ἄρχοντος κυρίου Μανολάκη, μνημονευομένου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ παρρησίᾳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ὡς εὐεργέτου τῆς πολιτείας ταύτης καὶ τὰ μὲν εἰσοδήματα τῆς ἐνορίας ταύτης καὶ τῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῆς τῶν ἤδη ὄντων, καρποῦσθαι καὶ λαμβάνειν τὸν διδάσκαλον εἰς διατροφὴν αὐτοῦ· τῶν δὲ μετέπειτα γενησομένων κτημάτων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ διὰ χρημάτων τοῦ ἄρχοντος τούτου παρὰ τῶν ἀποκατασταθέντων ἐπιτρόπων συνάγειν ταῦτα τοὺς ἐπιτρόπους, καὶ μετὰ τόκου τῶν λοιπῶν χρημάτων κυβερνᾶν δι' ἐκείνων τόν τε μισθὸν τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν διατροφὴν τῶν μαθητῶν· εἶναι δὲ τοὺς μαθητὰς τούτους τραφησομένους ἐκεῖθεν τὸν ἀριθμὸν δώδεκα, ἐκλέγεσθαι δὲ τούτους ἐπιτηδείους καὶ εὐφυεῖς, ἵνα μὴ μάτην ὁ σπόρος τῆς διδασκαλίας καταβάλλητε, εἶναι δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις προστάτην, κυβερνήτην καὶ ἐπιτηρητὴν τὸν ἤδη ἱερώτατον Μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κὺρ - Βαρθολομαῖον, καὶ οὐδένα ἄλλον, ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ διανθεντεύτορα τῆς σχολῆς ταύτης καὶ πάσης αὐτῆς ὑποθέσεως, ἔχειν τε τὴν ἐξουσίαν ταύτην καὶ ἄδειαν παρά τε τοῦ συστήσαντος ταύτην, ἄρχοντος καὶ παρ' ἡμῶν τε καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου: Πρῶτον ἐκλέγειν ἐπιτρόπους, οἵτινες ἂν γνωσθεῖεν αὐτῷ ἄξιοι τῆς ὑπουργίας ταύτης ἀπὸ τῆς πολιτείας ταύτης καὶ εἶναι τούτοις τὸν ἀριθμὸ πέντε (5), ἀπό τε κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, δεύτερον δὲ μετὰ πεῖραν καὶ τὴν δοκιμήν, ὅστις ἂν γνωσθείη ἀνεπιτήδειος καὶ ὀκνηρὸς τῇ ὑπουργία ταύτῃ ἀποβάλλεσθαι παρὰ τούτου καὶ ἐκλέγεσθαι ἕτερον ἀντ' ἐκείνου καὶ ἀποκαθίστασθαι. Τρίτον, ὄντινα βούλεται τῶν δασκάλων εἰσάγειν εἰς τὸ

σχολεῖον αὐτό, γνωσθέντα τούτῳ ὡς εὐσεβῆ, ὡς ὀρθόδοξον, ὡς ἱκανὸν παραδοῦναι μαθήματα καὶ μαθητὰς ὠφελῆσαι μετὰ δὲ τὴν πεῖραν γνωσθέντα ἀνωφελῆ τῇ σχολῇ καὶ τοῖς μαθητευομένοις ἢ διὰ τοῦ βίου αἰσχρότητα, ἢ διὰ ἀμέλειαν διδασκαλίας, ἢ αἴτιον σκανδάλων, ἢ κατ' ἄλλον τρόπον ἀνοίκειον, ἐκεῖνοι μὲν ἀποπέμπειν τῆς σχολῆς. ἕτερον δὲ τὸν διοικοῦντα αὐτῆ ἀντεισάγων ἀναντιρρήτως: Τέταρτον τῶν μαθητῶν ὅντινα γνοίει ἀνεπιτήδειον πρὸς μάθησιν καὶ σκανδάλων παραίτιον, ἢ ἄτακτον, ἀποβάλλειν τοῦ συνεδρίου τῶν λοιπῶν καὶ ἀντισάγειν ἕτερον: Πέμπτον, τὰ χρήματα ταῦτα, ἤτοι τὰς δύο χιλιάδας γροσίων μετὰ τῶν ἀποκατασταθέντων ἐπιτρόπων, βάλλειν ἐν προσώποις καὶ τούτοις ἀναμφιβόλοις, ἐπὶ τόκῳ τὰ δέκα πρὸς ἕνδεκα ἡμῖσυ καὶ ἀγοράζειν κτήματα ἐπικερδῆ καὶ ἀφιεροῦν διὰ γραμμάτων εἰς τὴν σχολὴν ταύτην, ὥστε διὰ τοῦ καρποῦ ἐκείνων καὶ τοῦ τόκου τῶν ἑτέρων ἄσπρων διακυβερνᾶσθαι τὸν μισθόν, τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν τροφὴν τῶν δώδεκα μαθητῶν, μηδενὸς ἔχοντος ἄδειαν ἐν τοῖς πέντε τούτοις κεφαλαίοις ἐναντιωθῆναι τῷ μητροπολίτῃ, μήτε τῶν ἐπιτρόπων, μήτε τοῦ διδασκάλου, μήτε τῶν μαθητῶν, μήτε ἄλλου τινός, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἶναι τὸν διοικητήν, συναινούντων καὶ συνυπουργούντων καὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ συμβουλευόντων ἐν πᾶσι, πλὴν ἐχούσης τῆς θελήσεως αὐτοῦ τὴν κυρίαν ἐν πᾶσι τούτοις. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου, μηδεὶς τῶν γενησομένων μητροπολιτῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἔχει ἄδειαν εἰσέρχεσθαι ἐν τῇ διοικήσει τοῦ σχολείου τούτου, οὔτε ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ διδασκάλου ἢ τῶν μαθητῶν, ἢ τῶν ἐπιτρόπων, οὔτε ἐν τῷ εἰσοδήματι τῆς ἐκκλησίας ταύτης, πλὴν τοῦ μνημοσύνου τῶν ὀνομάτων αὐτῶν· ἀλλ' εἰ καὶ τυχὸν ἐπίσταται γράμματα, μὴ ἄδειαν ἔχειν ἀποκαθιστᾶν ἑαυτὸν διδάσκαλον τῆς σχολῆς, καὶ ἀποβάλλειν τὸν διδάσκαλον ἐπὶ τὸ λαμβάνειν τὸν μισθὸν αὐτὸς τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ παντελῶς αὐτὸν μὲν ἀπέχειν τούτων πάντων, τοὺς δὲ τότε ἐπιτρόπους διακυβερνᾶν ἅπαντα, τήν τε σχολὴν καὶ τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐνορίας ταύτης, καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα ταῦτα τὰ ἀφιερωθέντα παρὰ τοῦ ἄρχοντος καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν, καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τεθνηξομένου τῶν ἐπιτρόπων, ἢ τοῦ ἀφροντίστως διακειμένου, καὶ αὐτοὺς μόνους εἶναι κυβερνήτας τῆς σχολῆς καὶ οὐδένα ἄλλον, καὶ παρὰ τοὺς δώδεκα μαθητάς, εἴ εἴέν τινες θέλοντες μαθητευθῆναι διὰ τροφῆς οἰκείας αὐτῶν, καὶ κακοὶ ὄντες ἐχέτωσαν ἄδειαν εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν σχολὴν καὶ σπουδάζειν. Ἐζήτησε δὲ ὁ ἱερώτατος οὗτος μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κὺρ Βαρθολομαῖος, χάριν τῆς αὐτοῦ ὑπουργίας καὶ τοῦ κόπου αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀναντιρρήτως εἰσάγειν τοὺς ἐπιτρόπους τὰ παιδία, εἰ τύχωσι τῶν συγγενῶν αὐτοῦ εἰς τὸ σχολεῖον, ἐπὶ τῷ διδάσκεσθαι τὰ ἱερὰ γράμματα τῆς Ἑλληνικῆς δηλονότι διαλέκτου καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, καὶ διατρέφεσθαι ἐκεῖνα, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς καὶ συνεχωρήθη αὐτῷ».

Τὸ δέντρο τῆς παιδείας στὴν Ἄρτα, φαίνεται πὼς καλλιεργοῦνταν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1662. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Μάξιμος ὁ Γραικὸς (ὁ κατὰ κόσμον Μιχαὴλ Τριβώλης), διδάχτηκε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στὴν Ἄρτα περὶ τὸ 1500 μ.Χ. καὶ τὰ τελειοποίησε στὴν Ἰταλία κλπ.

Ἀργότερα ἴσως ἀπὸ ἔλλειψη οἰκονομικῶν πόρων ἢ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, σταμάτησε ἡ λειτουργία τῆς σχολῆς. Καὶ τὸ 1662 ὁ Καστοριανὸς Μανολάκης ἵδρυσε σχολὴ στὴν Ἄρτα, τὴν ὁποία κατοχύρωσε μὲ τὸ παραπάνω σιγγίλιο καὶ λειτούργησε μέχρι τὸ 1821. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ δίδαξαν οἱ παρακάτω διδάσκαλοι:

Ὁ Σωφρόνιος Λειχούδης ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 1670 ἄρχισε νὰ διδάσκει φιλοσοφία ἀπὸ τὴν ἕδρα καὶ νὰ κηρύττει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα. Ὅταν ὅμως ἀργότερα ἔπεσε λοιμὸς στὴν Ἄρτα κατέφυγε γιὰ μιὰ τριετία στὴν Μακεδονία καὶ Θεσσαλία συνεχίζοντας νὰ διδάσκει σὲ ἄλλα σχολεῖα, καὶ νὰ κηρύττει ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τῶν ἐκκλησιῶν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Περὶ τὸ 1690 δίδαξε ὁ Γεράσιμος Παλλαδᾶς καὶ στὴ συνέχεια ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μακάριος Κα-

βαδδᾶς, τὸν ὁποῖο διαδέχτηκε ὁ Γρηγόριος Ἱερομόναχος τὸ 1696. Τὸ Γρηγόριο διαδέχθηκε ὁ Χρύσανθος ὁ Ἠπειρώτης, ὁ ὁποῖος δίδαξε μέχρι τὸ 1711. Ἀπὸ τὸ 1720 μέχρι τὸ 1770, μιὰ ζωὴ ὁλόκληρη, δίδαξε ὁ Ἀρτινὸς Ἀθανάσιος Νικολόπουλος. Καὶ καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γεώργιος Αἰνιάν, ἐπὶ δύο ἔτη μαθήτευσε στὸ Νικολόπουλο καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Κατὰ τὸ 1770 δίδαξε ὁ Εὐστράτιος ὁ Ἱερομόναχος ἀπὸ τὸ Βιθουκούκι. Ἀπὸ τὸ 1800 μέχρι τὸ 1821, ποὺ ἔκλεισε ἡ σχολὴ τῆς Ἄρτας λόγω τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης δίδαξε ὁ δημοφιλὴς Μεσολογγίτης Δημήτριος Οἰκονομόπουλος, ὁ Βενδραμῆς μαθητὴς τῆς Παλαμαίας Σχολῆς.

Ἡ σχολὴ ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ ξανὰ τὸ 1833 μὲ πρῶτο δάσκαλο τὸν Κων)νο Καραπάνο ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανία, ὁ ὁποῖος δίδαξε μέχρι τὸ 1840.

Γιὰ τὴν περίοδο 1833—1900 θὰ κάνουμε λόγο σὲ ἄλλο σημείωμά μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Μ. Παρανίκα. Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος.
2. Κ. Σάθα. Βιογραφία τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμψάντων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἐθνεγερσίας.
3. Α. Κ. Ὑψηλάντου. Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν.
4. Μ. Γεδεών. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια. Περιοδικὸν τοῦ Πατριαρχείου.
5. Κ. Ζησίου. Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους.

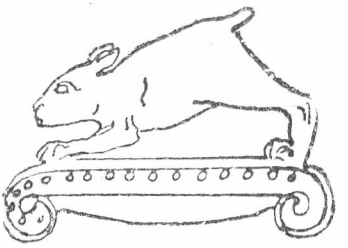

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΪΡΑΚΤΑΡΗΣ

Ὁ περίφημος σημαιοφόρος τοῦ 1821

Δὲ μνημονεύουν διόλου οἱ ἐγκυκλοπαιδεῖες μας τὸ θαυμάσιο παλληκάρι τοῦ 1821 Γιάννη Μπαϊρακτάρη! Γεννήθηκε τὴν 6 Μάρτη 1798 στὸ Σούλι, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίστηκε μ' αὐταπάρνηση ὥς τὸ 1822. Ἔπειτα ἀκολούθησε στὴν ἐπαναστατημένη Δυτικὴ Στερεὰ τὸ Μάρκο Μπότσαρη[1] ὡς σημαιοφόρος του. Τὴν ἰδιότητα αὐτὴ ἐξαιρετικὰ τίμησε καὶ ἀπ' αὐτὴ στὸ ἑξῆς ὁ Γιάννης Σπύρου θὰ μείνει στὴν ἱστορία τῆς Παλιγγενεσίας ὡς Γιάννης Μπαϊρακτάρης[2].

Κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μουσταῆ τῆς Σκόντρας ὁ Μπότσαρης ἔστειλε μὲ τοὺς ἐξαδέρφους του Τούσα Μπότσαρη καὶ Νάση Νίκα καὶ τὸ σημαιοφόρο του Γιάννη Μπαϊρακτάρη τὴν 7 Αὐγούστου 1823 νὰ μποῦν στὸ περὶ τὸ Καρπενήσι ἐχθρικὸ στρατόπεδο, ὅπου ντυμένοι ἀρβανίτικα καὶ μιλώντας ἀρβανίτικα κατάφεραν νὰ πάρουν πληροφορίες γιὰ τὶς δυνάμεις καὶ τὶς θέσεις τοῦ Μουσταῆ[3]. Κι ὅταν μετὰ δυὸ μέρες ἔπεσε στὸ Κεφαλόβρυσο τῆς Εὐρυτανίας ὁ Μάρκος, ὁ Μπαϊρακτάρης ἔγινε σημαιοφόρος τοῦ Κώστα Μπότσαρη. Πολέμησε γενναῖα στὶς μάχες Μεσολογγιοῦ - Αἰτωλικοῦ, Νεόκαστρου καὶ τοῦ Ἰμπραὴμ καὶ Σαλώνων. Τὸ Φλεβάρη 1825 προβιβάστηκε σ' ἀντιστράτηγο[4] καὶ τὸ Μάρτη τοῦ 1826 σὲ στρατηγό[5].

Τέλη Δεκέμβρη 1825 ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὸ ὄπραγο στὴ Δερβέκιστα σῶμα τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ μπῆκε μ' ἄλλους στὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι[6], ὅπου καὶ διακρίθηκε. Τοῦ εἶχαν τόση ὑπόληψη, ὥστε νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὸν ἐπικίνδυνο προμαχώνα Λουνέτα, ὅταν ὁ Γιώργης Κίτσος συκοφαντήθηκε[7].

Ἀξιομνημόνευτοι εἶναι δυὸ διάλογοι πὸγιναν στ' ἀρβανίτικα στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τοῦ Μάρτη τοῦ 1826 μεταξὺ τοῦ Γιάννη Μπαϊρακτάρη μέσα ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ Μεσολογγιοῦ κι ἑνὸς Τουρκαλβανοῦ ἀπέξω. Εἶχε πέσει τὸ Βασιλίδι

---

1. ΓΑΚ, Βλαχ. κοντὶ 19, ἀρ. 278, αὐτοβιογραφικὸ σημείωμα. Βλ. καὶ 271-2, ποὺ λέγεται Παρασουλιώτης ἀπὸ τὸ χωριὸ Μουσιώτισσα. Περισσότερα βλ. στὸ πρὸς τὸ τέλος ἐπιμνημόσυνο δημοσίευμα.
2. Μ π α ϊ ρ α κ τ ά ρ η ς = σημαιοφόρος, ἀπὸ τὸ τουρκ. bayrakdar (bayrak = σημαία).
3. Τ ρ ι κ ο ύ π η, Ἱστορία Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Λονδ. 1862, 3, 59 καὶ Λ ά μ π ρ ο υ Κ ο ν τ σ ο ν ί κ α, Γεν. Ἱστορία Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, σειρὰ Τσουκαλᾶ, 6, 181.
4. ΑΕΠ, 7, 137.
5. ΑΕΠ, 7, 520. Βλ. καὶ 8, 439, ποὺ ἀπὸ λάθος μᾶλλον γράφτηκε πὼς ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ βουλευτικὸ ὁ βαθμὸς ἀντιστρατηγίας, ἀντὶ «στρατηγίας».
6. Σ π υ ρ ο μ ί λ ι ο υ, Ἀπομν. σειρ. Τσουκαλᾶ, 19, 197 καὶ Κ α σ ο μ ο ύ λ η, Ἐνθ. Β' 164 καὶ 169.
7. Κ α σ ο μ ο ύ λ η, Ἐνθ. Β' 164. Βλ. καὶ Λ. Μ ι τ ά κ η, Γεώργιος Κίτσος, «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» (1980) κεφ. στ' Συκοφαντίες σ. 986 κ. ἑ. Καὶ ἀνάτ. σ. 12 κ. ἑ.

καὶ ὁ Ντολμὰς κι οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πληροφορίες πὼς οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι δὲν εἶχαν τροφές. Αὐτὰ ἔλεγαν ἀπέξω, ὁπότε ὁ Μπαϊρακτάρης λέγει:

— Ὅταν ἀκοῦς τὰ γαϊδούρια ποὺ γκαρίζουν, ὠρὲ Τοῦρκε, μὴν ἐλπίζεις γιὰ Μεσολόγγι, μόνο φύλαξε τὸ κεφάλι σου...

Καὶ μετὰ ἀπὸ μέρες σὰ σώθηκαν καὶ τὰ ποντίκια καὶ τὰ γαϊδούρια καὶ κάθε εἴδους τροφὴ καὶ οἱ πολιορκημένοι ζοῦσαν μὲ πικραλῆθρες, ὁ ἴδιος Τοῦρκος φώναξε τὸ Σουλιώτη καπετάνιο:

— Ὠρὲ Καπτὰν Γιάννη, οὔτε γαϊδούρια ἀκούγομεν, οὔτε σκυλιά· τί τὰ ἐκάμετε; Ἰδέτε τὴν κατάστασή σας· εἶστε φίλοι μας καὶ παλληκάρια καὶ σᾶς θέλομε τὸ καλό. Παραδοθεῖτε νὰ γλυτώσετε. Εἰδὲ αὐτοῦ θὰ λυώσετε ὅλοι κι ἄλλο διάφορο δὲν ἔχετε.

— Πόσες φορὲς προσκυνᾶς τὴ μέρα, ὠρὲ Τοῦρκε; τοῦ λέγει ὁ Μπαϊρακτάρης.

— Πέντε, ἀποκρίνεται ὁ Τοῦρκος.

— Πρόσθεσε, λέγει, κι ἄλλες δυὸ καὶ παρακάλα τὸ Θεὸ νὰ μὴ φθάσομε σ' ἐκείνη τὴν ὥρα.

— Γιατί; ρωτᾶ ὁ Τοῦρκος.

— Ἔτυχε, τοῦ λέγει ὁ Μπαϊρακτάρης, καμιὰ φορὰ νὰ δεῖς πῶς θ ε ρ ί ζ ο υ ν οἱ ἐργάτες τὰ στάχυα;

— Ναί, ἀποκρίνεται.

— Ἔ, καθὼς ἐκεῖνοι μπαίνουν καὶ βγαίνουν μὲ τὰ δρεπάνια θερίζοντας ἀπὸ τὴ μιὰ μέχρι τὴν ἄλλη ἄκρη, ἔτσι θὰ κάμομε κι ἐμεῖς, κι αὐτὸ ποὺ λὲς δὲ γίνεται.

— Ἀλλὰχ βέρμεσιν, λέγει (ὁ Θεὸς νὰ μὴ δώσει)[8]...

Στὸ Μεσολόγγι φέρνεται νἄχε 110 ἄντρες[9] καὶ ἀπὸ τὴν Ἔξοδο βγῆκε σῶος καὶ ἀληθινὰ θεριστὴς ἐχθρῶν. Ἀκολούθησε τὸν Καραϊσκάκη κι ἔλαβε μέρος στὶς θρυλικὲς μάχες τῆς Ἀράχοβας κατὰ τοῦ Μουσταῆ καὶ τοῦ Δίστομου κατὰ τοῦ Ὁμὲρ Καρυστινοῦ[10], ἐνῶ τὴν 22 Ἀπρίλη, ποὺ πληγώθηκε θανάσιμα ὁ Στρατηλάτης τῆς Ρούμελης, λαβώθηκε κι ὁ Μπαϊρακτάρης στ' ἀριστερὸ χέρι[11].

Τὸ 1828 πολέμησε στὶς μάχες Κλεπᾶ καὶ Τέρνοβα Κραβάρων, στὸ Πατρατσίκι (Ὑπάτη), θήβα καὶ στὴν τελευταία ὑπὸ τὸ Δημήτρη Ὑψηλάντη μάχη τῆς Πέτρας[12].

Ἐπὶ Καποδίστρια μὲ τὸ σχηματισμὸ τῶν χιλιαρχιῶν ἔγινε πεντακοσίαρχος στὴν 3η χιλιαρχία ὑπὸ τὸ Γιαννάκη Στράτο καὶ στὸ σχηματισμὸ τῶν ταγμάτων τοῦ ἀνατέθηκε ἡ ἀρχηγία τοῦ Η΄ τάγματος Ἐλευσίνας[13].

Σὰν ἀντιπρόσωπος τῆς Ε΄ Ἐθνοσυνέλευσης ζήτησαν μὲ τὸ Τζαβέλα καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐνέκρινε τὴν 12.1.1832 ν' ἀποκτήσουν στέκια οἱ Σουλιῶτες στὸ Ἀγρίνιο καὶ τὴ Ναύπακτο[14], ἐνῶ ἀκόλουθα ὁ Μπαϊρακτάρης συντάχθηκε μὲ τοὺς συνταγματικούς[15].

Τὸ 1836 πῆρε μέρος στὴν Ἐπανάσταση τῆς Αἰτωλοακαρνανίας γιὰ τὴν ἀπό-

---

8. Ἀλληλογραφία Φρουρᾶς Μεσολογγίου, βιβλ. ΓΑΚ, ἐπιμ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, σ. 543. Βλ. καὶ σ. 156 ποὺ ζητιόταν ν' αὐξηθοῦν οἱ ἄντρες του.
9. Κ α σ ο μ ο ύ λ η, Ἐνθ. Β΄ 215 καὶ 243.
10. Σ π η λ ι ά δ η, Ἀπομν. Γ΄ 158-9 καὶ ΓΑΚ, Βλαχ. κουτὶ 19, ἀρ. 280.
11. ΓΑΚ, Βλαχ. ὅπ. π. καὶ Σ π η λ ι ά δ η, ὅπ. π. π. Γ΄ 289. Ὅπως θὰ δοῦμε ἀκόλουθα στὸ ἐπιμνημόσυνο εἶχε ξαναπληγωθεῖ στὴν Ἄρτα.
12. ΓΑΚ, Βλαχ. ὅπ. π.
13. ΑΕΠ, 5, 48.
15. Ἀρχεῖα Λ. καὶ Γ. Κουντουριώτη, βιβλ. ΓΑΚ, ἐπιμ. Κ. Διαμάντη, ἀρ. 8 τόμ. 10 σ. 506.

σεισn τῆς Βαβαροκρατίας. Πορεύτηκε ἀπὸ Βραχώρι μὲ τὸ Σωτήρη Στράτο καὶ τὴ 12.3.1836 συγκρούστηκε στοὺς Γοριανάδες ἔξω ἀπὸ τὸ Καρπενήσι μὲ τὸ Γρίβα, ἀλλ' ἀναγκάστηκε ν' ἀποσυρθεῖ μπρὸς στὰ πολυάριθμα βασιλικὰ στρατεύματα. Προφανῶς ἀπ' αὐτὸ καὶ κυρίως ἀπὸ φράση τοῦ τύπου, ὅτι ὁ Γρίβας πολέμησε «τὸν Γιάννην Μπαϊραχτάρην καὶ τὸν ἐχάλασεν»[16], παρασύρθηκε ὁ Κτενιάδης νὰ τὸν φέρει σκοτωμένο καὶ νὰ παραποιήσει τὸν καθάριο ἐπαναστάτη καπετάνιο σὲ λήσταρχο[17], συγχέοντάς τον μὲ τὸν λήσταρχο Βασίλη Μπαϊραχτάρη ποὺ φονεύθηκε ἀλλοῦ λίγες μέρες ἀργότερα τὸν ἴδιο μήνα καὶ ἔτος[18].

Πάντως ὁ περίφημος ἥρωας πέθανε 17 χρόνια ἀργότερα στὸ 'Αγρίνιο μ' ἕνα τυχερὸ χαρούμενο θάνατο: «Ὁ ἀνδρεῖος Βαϊραχτάρης, τὸ ἀτρόμητο παλικάρι τοῦ Σουλίου, ὅστις ἐδύνατο νὰ πράξει τεράστια ὅτε ἤθελε φθάσει ἡ ὥρα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος,... ἀκούων νὰ ἀναγινώσκεται ἓν ἄρθρον τοῦ «Αἰῶνος», δι' οὗ ἐλέγετο ὅτι μετὰ δύο τρεῖς ἡμέρας εἰσβάλλουσι τὰ Ρωσικὰ στρατεύματα καὶ ὅτι σκοπὸς τῆς εἰσβολῆς εἶναι ἡ καταστροφὴ τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἀντικατάστασις διὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐκυριεύθη ὑπὸ τοσαύτης αἰφνιδίας χαρᾶς, ὥστε μόλις ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν του ἔπεσεν ἀπόπληκτος»[19].

Τὴν ἴδια μέρα ἄλλη ἐφημερίδα ἔγραψε πιὸ πολλὰ ἐπιμνημόσυνα·

«Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ παρελθόντος μηνὸς Μαΐου ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν 'Αγρινίῳ, περὶ τὸ πεντηκοστὸν ἕβδομον* τῆς ἡλικίας του ἔτος, ὁ Συνταγματάρχης τῆς φάλαγγος 'Ιωάννης Μπαϊρακτάρης.

Ὁ Μπαϊρακτάρης ἦτον εἷς τῶν ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγῶνος, ἀνῆκε δὲ εἰς τὸν ἡρωικὸν ἐκεῖνον λόχον τῶν καὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν πόλεμον ἐξησκημένων μαχητῶν τοῦ Σουλίου, οἵτινες φυτεύσαντες πρότερον ἀλλοῦ, ὡς εἰς φυτώριον, τὸ δεύτερον τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, μετέφερον καὶ μετεφύτευσαν αὐτὸ εἰς τὴν σημερινήν του θέσιν, καὶ δὲν ἔπαυσαν καλλιεργοῦντες καὶ ἀρδεύοντες αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἕως ὅτου ἐρριζώθη ἀσφαλῶς καὶ ἡ βλάστησίς του δὲν ἔτρεχε πλέον κίνδυνον.

Εἴδετε τοὺς ὁμοκέντρους ἐκείνους κύκλους, τοὺς ὁποίους βολὴ λιθαρίου ὑπὸ παιδικῆς χειρὸς ριφθέντος σχηματίζει ἐπὶ τῆς λείας τῶν ὑδάτων ἐπιφανείας; Πῶς ἐκτείνονται μακρυνόμενοι ἀπὸ τοῦ κέντρου καὶ ἐκτεινόμενοι κατὰ μικρὸν ἐξαλείφονται; Οὕτως ἡ μνήμη τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀμυδρότερα ἀφήνει εἰς ἡμᾶς τὰ ἴχνη της, ὄχι τόσον διὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου, ὅσον διὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἠθῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τὴν ἐν γένει ἐπενεχθεῖσαν εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ἡμῶν βίον μεταβολήν· διότι τὰς ἡμέρας τῆς ἀφοσιώσεως διεδέχθησαν ἡμέραι ἰδιοτελείας τὰς ἡμέρας τῆς ἐθνικῆς ὁμοφροσύνης ἡμέραν ψυχρᾶς ἀπογνώσεως.

Διὰ τοὺς θρηνοῦντας τὴν ὀδυνηρὰν κατάστασιν ταύτην, διὰ τοὺς θρηνοῦντας τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος εἰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, διὰ τοὺς βλέποντας τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν εἰς τὴν γεφύρωσιν τῆς ὄπισθεν μετὰ τῆς ἔμπροσθεν ἡμῶν ὄχθης, ὁποίας βαθυτάτης θλίψεως ἀφορμὴ ἡ ἀραίωσις αὕτη τῶν στίχων τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ παρελθόντος ἀγωνιστῶν ἡ ἑνὸς μετὰ τοῦ ἄλλου κατάβασις εἰς τὸν τάφον τῶν γενναίων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσε-

---

16. 'Εφ. «'Αθηνᾶ», 21.3.1836.
17. Ν. Κτενιάδη, Ἡ αἱματηρὰ ἐξέγερσις τῆς 'Ακαρνανίας τοῦ 1836, ἐφ. «Πρωία», 14.7.1835: «κατὰ τὴν υμπλοκὴν ἐφονεύθη ὁ λήσταρχος Μπαϊρακτάρης».
18. 'Εφ. «'Αθηνᾶ», 5.4.1836 καὶ Κασομούλη, Ἡμερολόγιο, ἐπιμ. 'Εμ. Πρωτοψάλτη, σ. 72 - 3.
19. 'Εφ. «'Ελπίς», 18.6.1853.

* Ἂν γεννήθηκε τὸ 1798, πραγματικὰ πέθανε σὲ ἡλικία 55 ἐτῶν.

ως προμάχων! Καὶ πολύτιμα λείψανα ἰδίως τῆς μεγάλης ἐκείνης ζύμης τῶν Σουλιωτῶν, τῆς ζύμης ἐκείνης δι' ἧς ἐζυμώθη ἄλλοτε ὅλον τὸ ἐθνικὸν τοῦ ἀγῶνος φύραμα, δὲν ἔμενον ὡς παρηγορία της καὶ ἐγγύησις περὶ τοῦ μέλλοντος, καθὼς ποτε ἡ γενεὰ τῶν Αἰποτιδῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Μεσσηνίοις, ὥστε ἡ ἐγκατάλειψις ἡμῶν παρ' αὐτῶν κατὰ τὰς παρούσας μάλιστα περιστάσεις νὰ θεωρῆται ὡς ἐθνικὴ συμφορὰ καὶ ὡς τοιαύτη νὰ θρηνῆται;

Τοιαῦτα λυπηρὰ αἰσθήματα ἦτον ἄξιος νὰ διεγείρη ἀποθνήσκων εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν ὁ κατ' ἐξοχὴν Σημαιοφόρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ σημαιοφόρος τοῦ ὑπάτου τῶν ἡρώων της Μάρκου Βότσαρη, Ἰωάννης Βαϊρακτάρης. Λαβὼν ἀπὸ τοῦ 1820 τὰ ὅπλα μετὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀρχηγοῦ του διεκρίθη ἐνδόξως εἰς ὅλας τὰς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ τὸ ἑπόμενον μάχας τῶν Σουλιωτῶν εἰς Βογόριτσαν, Τσαρίτσαινα, Γρεβενιζάναν, Λέλοβα, Πέντε Πηγάδια κλπ. εἰς Κατσανοχώρια, ὅπου ἐπληγώθη ὁ Μᾶρκος καὶ ἠχμαλωτίσθη ὁ Πουλῆς, ὁλόκληροι δὲ τῶν Ὀθωμανῶν ἑκατόμβαι ἀντήμειψαν τὰ παθήματα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἐπληγώθη ὁ ἴδιος ὁ Βαϊραχτάρης, καὶ τέλος εἰς τὴν Ρινιάσαν.

Μετέβη ἀκολούθως μετὰ τοῦ Βότσαρη εἰς Πελοπόννησον, ἐπανῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Μεσολόγγιον, ὅθεν ἔγινεν ἡ πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Ἠπείρῳ Σουλιωτῶν ἐκστρατεία καὶ ἐπολέμησε κατ' αὐτὴν εἰς τὰς περιωνύμους μάχας τῆς Πλάκας καὶ τοῦ Πέτα, τότε ἰδίως λαβὼν τὴν σημαίαν τοῦ Μάρκου, καὶ τὸ εἰς ὅλην τὴν ζωήν του μεῖναν ἔκτοτε εἰς αὐτὸν τὸ ἔνδοξον ἐπώνυμον τοῦ Μπαϊρακτάρη.

Ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγιον, παρευρέθη καὶ μέρος ἐνεργητικώτατον ἔλαβεν εἰς ὅλην τὴν πρώτην τοῦ φρουρίου ἐκείνου πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ. Συνεξεστράτευσε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σκόρδα ἐκστρατείαν καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὴν ἐν Καλλιδρόμῃ μάχην, καθ' ἣν ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ Βότσαρης. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου, λαβόντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κ. Βότσαρη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σώματος τούτου, ὁ Μπαϊρακτάρης ἐξηκολούθησεν ἀποτελῶν μέρος αὐτοῦ, καὶ παρευρέθη εἰς ὅλας τὰς μετὰ τῶν Τούρκων συμπλοκὰς μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Σκόδρα.

Ἀποβιβασθέντων τῶν Αἰγυπτίων εἰς Πελοπόννησον, τότε μὲν συνεξεστράτευσε μετὰ τῆς φάλαγγος τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τῶν νέων τούτων ἐχθρῶν καὶ συνεπολέμησεν εἰς τὴν ἐν Κρομμυδίῳ μάχην, μετ' αὐτὴν δὲ μεταβάντος μέρους τῶν Σουλιωτῶν εἰς βοήθειαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ πολιορκουμένου Μεσολογγίου, εἰσῆλθε μετ' αὐτῶν διασχίσας τὰ ἐχθρικὰ πλήθη εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν, καὶ διέμενε πολεμῶν μέχρι τῆς ἁλώσεως.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Μπαϊρακτάρης ἐπικεφαλῆς ἑνὸς σώματος τοῦ Κ. Βότσαρη ἐπολέμησε εἰς Δίστομον, ὅπου οἱ Σουλιῶται ἐντὸς ὀλίγων οἰκιῶν κλεισθέντες ἀντέστησαν ἡρωικῶς κατὰ πολλῶν χιλιάδων ἐχθρῶν ἕως ὅτου ἔλυσεν ἐπανελθὼν τὴν πολιορκίαν ὁ ἔνδοξος Καραϊσκάκης. Μεταβὰς ἀκολούθως μετὰ τῶν λοιπῶν σωματαρχῶν εἰς Ἀράχοβαν ἠρίστευσε καὶ κατὰ τὴν ἐκεῖ συγκροτηθεῖσαν περικλεῆ μάχην καὶ ἐκεῖθεν ἐκστρατεύσας εἰς Ἀθήνας, συνεμερίσθη καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης.

Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυβερνήτου, διορισθεὶς πεντακοσίαρχος, ἐστράτευσεν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην, λαβὼν διακεκριμένον μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι στρατιωτικὰς τότε κινήσεις, καὶ ἰδίως εἰς τὴν περατώσασαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα μάχην τῆς Πέτρας.

Ἐκένωσεν οὕτως ὁ Μπαϊρακτάρης τὸ πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον πυροβόλον τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Καθ' ὅλον δὲ τὸ δωδεκαετὲς τοῦτο στάδιον τῶν ἀγώνων του, διεκρίθη, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀτρόμητον ἀνδρείαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν

στρατιωτικήν του πειθαρχίαν καὶ τὸ πρὸς τοὺς νόμους τῆς Πατρίδος σέβας. Μὲ τὰς ἀρετὰς ταύτας ἐκοσμεῖτο καὶ ὡς ταγματάρχης ἐν ἐνεργείᾳ ἐπὶ Κυβερνήτου καὶ ὡς ἀξιωματικὸς τῆς φάλαγγος ἐπὶ τῆς βασιλικῆς Κυβερνήσεως. Ἀποκατασταθεὶς τελευταῖον εἰς Ἀγρίνιον ἔζη βίον ἥσυχον, ἀναπολῶν τὸ παρελθὸν καὶ ἀτενίζων εἰς τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος.

Ἀπέθανε δὲ θάνατον ἄξιον τοῦ βίου του, θάνατον μαρτυροῦντα, ὁποῖον ἦτο τὸ κατακυριεῦον τὴν ψυχήν του αἴσθημα. Διότι εὑρισκόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν μετὰ τῶν διαφόρων ἄλλων συμπολιτῶν του Σουλιωτῶν καὶ ἀναγγελίας τινὸς ἐλθούσης, καθ' ἣν τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος παριστάνετο ὡς εὐτυχὲς καὶ λαμπρόν, ἡ δὲ ἀπελευθέρωσις τῶν ὑπὸ δουλείαν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν ὡς ἐπικειμένη, ἐκυριεύθη ὑπὸ τοσαύτης αἰφνιδίας χαρᾶς, ὥστε ἐξέπνευσε μόλις ἐμβὰς εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἀναγγείλας εἰς τοὺς ἐν τῷ Ἄστει Ἀθηναίους τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην.

Αἰωνία Σου ἡ μνήμη, Γενναῖε ἀγωνιστὰ καὶ ἀγαθὲ πολῖτα Ἰωάννη Ἰωάννη Μπαϊρακτάρη! Γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν!»[20].

Δίκαια ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀγώνα κατάταξε τὸ Γιάννη Μπαϊρακτάρη στὴ Δεύτερη τάξη Ἀξιωματικῶν τοῦ 1821[21].

20. Ἐφ. «Ἀθηνᾶ», 18.6.1853.
21. ΑΕΒ, Μητρῶο Ἀξιωματικῶν, ἀρ. 67.

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΣΥΜΕΙΚΤΑ*

Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΟΦΡΩΝΙΟΥ ΧΡΗΣΤΙΔΗ ΤΗΝ 1-6-1906 ΜΕ ΒΑΣΗ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στὸ τεῦχος 357—359 τοῦ περιοδικοῦ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» (1982), δημοσιεύτηκε ἡ ἀξιόλογη ἐργασία τοῦ Αἰδεσ. πρεσβυτέρου Γεωργίου Λρ. Χαραμαντῶ, μὲ τίτλο «Ἡ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σοφρωνίου Χρηστίδη (1869—1889 τὸ α΄ καὶ 1902—1906 τὸ β΄) ἱδρυθείσα τὸ 1871 Ἱερατικὴ σχολὴ Μεταμορφώσεως Ἰωαννίνων, ὁ κανονισμὸς αὐτῆς καὶ τὰ «ἐν Ἰωαννίνοις Ἰουδαϊκὰ» τοῦ 1872». Στὴ σελίδα 19 τοῦ παραπάνω τεύχους ὁ συγγραφέας γράφει ὅτι ὁ Σοφρόνιος ποίμανε τὴν Ἱερὰ Μητρόπολη τῶν Ἰωαννίνων μέχρι τὴν 1.6.1906 ὁπότε ὑπέβαλε «οἰκειοθελῆ παραίτησιν τῇ ἐκκλησίᾳ».

Δὲν συμφωνῶ μὲ τὸν συγγραφέα γιὰ τὴ θελημιατικὴ παραίτηση τοῦ τότε Μητροπολίτη Ἰωαννίνων Σοφρονίου, γιατὶ νεώτερα καὶ ἀνέκδοτα στοιχεῖα πείθουν ὅτι ἡ παραίτησή του ἦταν ἀναγκαστικὴ καὶ πραγματοποιήθηκε χάρη στὴ μεγάλη ἀντίδραση τῆς τότε ἀντιπροσωπείας τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων. Τὸ ἱστορικὸ τῆς ὅλης ὑπόθεσης εἶναι τὸ παρακάτω:

Στὶς 21 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1905 συνέρχεται ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, δηλαδὴ τὰ μέλη τῆς Δημογεροντίας καὶ τῆς ἐφοροεπιτροπείας, καὶ ἔλαβε τρεῖς σημαντικὲς ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τὸν Μητροπολίτη Σοφρόνιο ποὺ «λόγῳ βαθέως γήρατος» θεωρήθηκε ὑπεύθυνος γιὰ τὴν «δημιουργηθεῖσαν ἔκρυθμον κατάστασιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων»[1]

Οἱ σημαντικὲς ἀποφάσεις τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς πόλης ἦταν οἱ παρακάτω· «Α) Νὰ διακόψῃ καὶ διακόπτει ἀπὸ σήμερα πᾶσαν ἐπίσημον σχέσιν[2] τῆς τε ἐφοροεπιτροπείας καὶ τῆς Δημογεροντίας μετὰ τῆς Α.Σ. τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. Σοφρονίου, ἅτε ἀνεφίκτου τυγχανούσης πάσης συννενοήσεως μετ' Αὐτῆς λόγῳ τοῦ ἀσυναρτήτου καὶ ἀκαταλογίστου. Β) Νὰ ὑποβληθῇ ἐκτενὲς σχετικὸν ὑπόμνημα τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ[3] καὶ πρὸς τοῦτο ὁρίζεται ἐπιτροπὴ

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 27 καὶ τέλος.

1. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 756)21-11-1905 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας πόλεως, Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, βιβλίο πρακτικῶν ἐτῶν 1905-1915, σ. 22 κ.ἑ.
2. Στὶς 16 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1891, δηλαδὴ μετὰ τὴ λύση τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος τοῦ 1891, μὲ ἐγκύκλιο τοῦ Πατριάρχη, ὁ Μητροπολίτης καθιερώνονταν Πρόεδρος τῶν Κοινοτικῶν Σωματείων τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Ἠπειρωτικὰ σύμμεικτα, Ἡ λύση τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος τοῦ 1891, περιοδικὸ Ἠπειρωτικὴ Ἑστί, τ. 21, (1981), σ. 389.
3. Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 8 τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας σχετικὰ μὲ τὰ ἀναγκαῖα προσόντα «τῶν εἰς ἀρχιερατείαν ἐκλεξίμων», οἱ ἀρχιερεῖς εἶναι ἰσόβιοι «ἀλλ' ἐὰν χριστιανοὶ ἐπαρχίας τινος παρουσιάσωσιν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἀρχιερέως των, τότε ἡ Σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν, ἀφοῦ μετέλθῃ πρότερον ὅλους τοὺς διαλλακτικοὺς τρόπους μέχρις εὐλόγου τινὸς διαστήματος καὶ διὰ τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἐνασχοληθῇ εἰς ἐξέτασιν

ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κ.κ. Ἰ. Μίσιου, Ἀθ. Στούπη, Λ. Κίγκου, Γ. Τζέτζου, Γ. Κιουρῆ καὶ Περικλ. Μολυβάδα, οἵτινες καὶ θὰ ὑπογράψωσι τοῦτο ἐν ὀνόματι τῆς Ἀντιπροσωπείας. Γ) Νὰ ὑποβληθῇ ἐπίσης ἀντίγραφον τοῦ παρόντος πρακτικοῦ εἰς τὴν Αὐτοῦ θειοτάτην Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ Αὐτὴν Ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον μετὰ τῆς θερμῆς παρακλήσεως ὅπως τὸ ταχύτερον ἐν τῇ διακρινούσῃ Αὐτὰς πατρικῇ μερίμνῃ, προβῶσιν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ νῦν Μητροπολίτου δι' Ἱεράρχου ἀνταξίου πρὸς τὴν γνωστὴν κατάστασιν[4] τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων»[5].

Τὸ ὑπόμνημα, ποὺ διέταζε ἡ ἀντιπροσωπεία, συντάχθηκε στὶς 6 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1905, ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ποὺ ἀναφέρθηκαν καὶ εἶναι τὸ παρακάτω καὶ μέχρι τώρα ἀνέκδοτο:

«Ἀποφρὰς τῷ ὄντι τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ ἦτο ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ Αὐτοῦ θεοφιλία ὁ Ἅγιος Περιστερᾶς Κύριος Μελέτιος[6] τὸ ἑαυτοῦ φρόνημα καὶ τὸ τῆς ὅλης ἐπαρχίας ὑποκατασταθήσας, ἑνὶ δὲ μόνον ἀνακοινωσάμενος, ἀπήντησεν, ὡς ἀπήντησεν εἰς τὸ τηλεγράφημα, ὅπερ τότε ἡ Ὑμετέρα θειοτάτη Παναγιότητα, ἐν τῇ παρησίᾳ Αὐτῆς καὶ τῇ πατρικῇ ὑπὲρ τοῦ θεόθεν ἐμπεπιστευμένου Αὐτῇ ποιμνίου, μερίμνῃ ηὐδόκησεν ν' ἀποστείλῃ διαπειθομένη, ὅτι ἀρεστὴ τυγχάνει τῇ Ἐπαρχίᾳ ἡ ἀνάδειξις τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ τότε Μητροπολίτου Νικαίας Κυρίου Σοφρωνίου[7] ὡς Μητροπολίτου Ἰωαννίνων. Ἡ Ἐπαρχία δὲν ἐξανέστη διὰ τὴν παραχάραξιν τοῦ φρονήματος αὐτῆς ἀμέσως τότε, ἵνα μὴ γεννηθῶσι σκάνδαλα καὶ πράγματα τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ παράσχει, καὶ διότι ἐγιγνώσκομεν ὅτι ἡμεῖς δυνάμεθα ν' ἀντιδιοικηθῶμεν, ἐτρέφομεν δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Α. Σεβασμιότης θὰ ἠδύναντο εἰς τὰ στοιχειωδέστατα τουλάχιστον καθήκοντα αὐτῆς νὰ ἐπαρκῇ, οἱ δὲ καιροὶ ἦταν τότε ὁμαλοί. Ἀλλ' ἀτυχῶς πᾶσα ἡμέρα παρερχομένη νέαν προσέτιθεν (sic) ἀπόδειξιν τῆς τελείας ἀσυναρτησίας καὶ ἀλογιστίας, τῆς ἐντελοῦς καὶ πλήρους ἀνεπαρκείας τοῦ Μητροπολίτου ἡμῶν. Ἀλλ' ἐνεκαρτέρομεν σεβόμενοι τὸν ἄνδρα, ἅτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν ἡμετέραν ἐπαρχίαν ποιμάναντα[8], ὁπωσδήποτε καὶ ὑπὸ χριστιανικῶν τινων ἀρετῶν περικοσμούμενον. Ἀλλὰ νῦν τὸ κακὸν ὑπερξεχείλισεν. Θὰ ἦτο ἀνιαρὸν ν' ἀναγράψῃ τις σκηνάς, οἷας καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἐν τῇ Ἱερᾷ

καὶ εἰρηνοποίησιν, ἐὰν οἱ ἀναφερθέντες ἐπιμένωσιν ἀπαιτοῦντες τὴν διαδικασίαν, τότε θέλει μετακαλεῖσθαι ἐνταῦθα ὁ ἐγκαλούμενος ἀρχιερεύς». Παρακάτω τὸ 8 ἄρθρο τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας διαχωρίζει τὰ πνευματικὰ καὶ κοσμικὰ ἀδικήματα καὶ διαγράφει τοὺς τρόπους ποὺ ἐξετάζονται τὰ παράπονα, καθὼς καὶ τὶς ποινὲς ποὺ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴν τουρκικὴ νομοθεσία. Βλ. Δημ. Νικολαΐδου, Ὀθωμανικοὶ κώδικες, Κωνσταντινούπολη 1890, τ. 3, σ. 2759 κ.ἑ.

4. Ἡ γνωστὴ κατάσταση τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων ποὺ ἀναφέρει τὸ ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας, δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ πολύκροτο Δημογεροντιακὸ ζήτημα καὶ ἀπὸ τὴ διαμαρτυρία τῆς ἐπαρχίας γιὰ τὴν κατάργηση τοῦ ἀναχρονιστικοῦ θεσμοῦ «γέννημα καὶ θρέμμα» ποὺ ἐμπόδιζε τοὺς ἄποικους νὰ μετέχουν στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν καὶ ἀκόμη ἔφερε ἀντιρρήσεις γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ Μεικτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου. Βλ. Ἀνέκδοτο κώδικα Δημογεροντίας τοῦ Ζαγορίου, Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, βιβλίο 16, ἐτῶν 1898—1906, σ. 337 κ.ἑ.

5. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 756)21-11-1905 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας πόλεως, ὅ.π., σ. 22.

6. Στὰ 1899, τὸ Πατριαρχεῖο, ἐκτιμώντας τὶς πολύτιμες ὑπηρεσίες τοῦ Μελετίου Γεωργιάδη πρὸς τὴν Ἱερατικὴ σχολὴ τῆς Νήσου, τῆς ὁποίας ἦταν ἄμισθος σχολάρχης ἀπὸ τὸ 1878, τὸν προήγαγε σὲ ἀρχιερέα μὲ τὸν τίτλο «περιστεράς». Βλ. Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, Ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκκλησία, Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1966, σ. 29:

ἡμῶν Μητροπόλει συμβαίνουσι. Εἶνε τοιαῦται δι' ἃς δὲν γινώσκει τὶς ἐὰν πρέπει νὰ γελάσῃ διὰ τὴν κωμικότητα αὐτοῦ ἢ νὰ κλαύσῃ διὰ τὴν οἰκτρότητα τῆς καταστάσεως. Ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι καὶ ἡ Ὑμετέρα θειοτάτη Παναγιότης καὶ ἡ περὶ Αὐτὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος[9] θὰ ἔχῃ ἱκανὰ δείγματα τῆς διανοητικῆς παραλυσίας τῆς Α.Σ. τοῦ Μητροπολίτου ἡμῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Ὥστε δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ διατρίψωμεν περὶ πράγματα, ὧν ἡ ἔκθεσις εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐγένετο πρὸς ἐμπαιγμὸν καὶ διακωμώδησιν, τινὰ δ' εἶνε τοιαῦτα, ὥστε νὰ αἰσχύνεται τὶ ν' ἀναγράψῃ ἐν ὑπομνήματι μέλλοντι ν' ἀναγνωσθῇ ἐνώπιον οὗτω (sic) σεμνοῦ συνεδρίου. Ἓν μόνον πρέπει νὰ γινώσκητε,Παναγιώτατε Δέσποτα καὶ Σεβασμιώτατοι Μητροπολῖται, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ Μητρόπολις Ἰωαννίνων δὲν ὑφίσταται, ὁ δὲ Μητροπολίτης ἡμῶν χρησίμευσεν ἁπλῶς πρὸς κατάγελον μὲν καὶ χλεύην εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους, καταισχύνων δὲ τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος, πρὸς οὐδὲν δ' ἄλλο, διότι οἱ ἀποτομώτατοι αὐτοῦ, πρέπει καὶ ἡ γεροντικὴ καχυποψία, (τρόποι) κατέστησαν αὐτὸν ἀφόρητον μὲν εἰς τοὺς προσφεύγοντας πρὸς αὐτὸν χριστιανούς, οὓς δι' ὕβρεων βαναύσων ὑποδέχεται καὶ δι' ὕβρεων ἀποπέμπει οὐχὶ σπανίως ἴς (sic) ἀντικούων δυστυχῶς ἀνυποφόρον δι' εἰς τὰ σωματεῖα. ἅτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα αὐτῶν προσκρούωσιν εἰς τὴν ἀτονίαν καὶ χαλάρωσιν τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἀφ' οὗ ἀδυνατῶν οὐ μόνον νὰ διευθύνει τὰς συζητήσεις ἀλλὰ καὶ ν' ἀντιληφθῇ κἀν τῆς ἐννοίας τῶν ὑποβαλλομένων ὑποθέσεων, ὡς πρόεδρος δὲ τῆς δικαστικῆς Δημογεροντίας[10] παχιλὴν δεικνύον ἄγνοιαν καὶ τῆς δικονομίας καὶ τῶν κρατούντων νόμων. Τὰ κτήματα τῶν μονῶν[11] ἐγκατελείφθησαν ἔρμαιον τοῦ τυχόντος φιλάρπαγος, οὐδεὶς δὲ κήδεται οὐδὲ φροντίζει πρὸς προστασίαν οὔτε αὐτῶν, οὔτε τοῦ ἱεροῦ κλήρου εἰς οὗ τὰς τάξεις νῦν καὶ ἀγράμματοι ἀγωγεῖς προσετέθησαν. Ἀλλ' οὐδ' εἶνε ἀτυχῶς ἀρνητικῶς μόνον ἐπιβλαβής· καιριώτατα συμφέροντα αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τοῦ γένους παρορᾷ καὶ καταπατεῖ. Οὕτω μετὰ

---

7. Ὁ Σοφρώνιος στὰ 1897 εἶχε ἐκλεγεῖ Μητροπολίτης Νικαίας. Βλ. Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, ὅ. π., σ. 49.

8. Ὁ Σεφρώνιος Χρηστίδης ἐξελέγη τὸ πρῶτον Μητροπολίτης Ἰωαννίνων στὰ 1863, μετατεθεὶς ἀπὸ τὴ Μητρόπολη τῆς Βέρροιας, καὶ ἔμεινε στὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων σὰν πνευματικὸς αὐτῆς ἀρχηγὸς μέχρι τὰ 1889, ποὺ ἐκλέχτηκε Μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης. Βλ. Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, ὅ. π. σ. 48.

9. Κατὰ τὸ ἄρθρο 1 τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ προσωπικοῦ σχηματισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, συνισταμένη ἐκ δώδεκα μητροπολιτῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου διατελοῦσα, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐπικρατοῦσαν καὶ καθεστῶσαν τάξιν θεωρεῖται πάντοτε ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ πάντων τῶν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην διατελούντων χριστιανικῶν λαῶν, θέλει καταβάλλῃ πᾶσαν σπουδὴν καὶ προσπάθειαν εἰς ὅλας τὰς πνευματικὰς ὑποθέσεις τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας». Βλ. Δημ. Νικολαΐου, ὅ. π., σ. 2763 κ.ἑ.

10. Χρέη Μητροπολιτικοῦ δικαστηρίου, πρὶν ἀπὸ τὴν ὁριστικὴ καθιέρωση τοῦ Μεικτοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ποὺ καθιερώθηκε μὲ τὴν μεταβολὴ τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908, ἐκτελοῦσε γιὰ τὴν πόλη ἡ Δημογεροντία της καὶ γιὰ τὰ τμήματα οἱ ἀντίστοιχες τοῦ Ζαγορίου καὶ τῶν τριῶν τμημάτων. Βλ. Ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου 1904—1905, Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων.

11. Τὰ κτήματα τῶν μονῶν εἶναι καταχωρημένα, τόσο στὸ βιβλίο τῆς Μοναστηριακῆς ἐπιτροπῆς (Ἀρχεῖο Μητροπόλεως) ὅσο καὶ σὲ εἰδικὸ κτηματολόγιο. Μέρος τοῦ εἰδικοῦ βιβλίου τοῦ κτηματολογίου τῶν Ἱερῶν Μονῶν τῆς Ἐπαρχίας Κουρέντων, δημοσίευσε ὁ Κώστας Βλάχος. Βλ. Κώστα Π. Βλάχου Κτηματολόγιον τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Κουρέντων Ἰωαννίνων, περ. Ἠπειρωτικὴ Ἑστία, τ. 25, (1977), σ. 27 κ.ἑ.

θαυμασμοῦ ἐπεδείκνυε τὰ ἔργα τῆς ἐνταῦθα ἀτυχῶς ἱδρυθείσης προπαγανδικῆς Ἰταλικῆς χειρωνακτικῆς σχολῆς[12] ζητῶν τὴν ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης τῶν κατοίκων πρὸς τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν διὰ τὸ εὐεργέτημα τοῦτο! παρεθάρρυνε δὲ καὶ προέτρεπεν εἰς ἐνέργειαν ἐν τῇ νοθείᾳ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὸν διερμηνέα τοῦ Ρωμανικοῦ προξενείου καὶ ταῦτα ἐνώπιον ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Σεβαστῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλὰ μὴ συναισθάνεται ὅ.τι λέγει, μὴ ἐννοεῖ τί περὶ αὐτοῦ συμβαίνει; Ἦλθεν εἰς τοῦτο ἤδη τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ ὁ ἄνθρωπος τέλειον τὴν μνήμην καὶ κρίσιν ἀποβάλλει. Οὕτω γεύματος (sic) χάριν δριμίως ἐπέπληξε τὸν δεξιὸν ψάλτην τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἀρχιμανδρείου, διότι δὲν ἔψαλλε τῇ 21ῃ Νοεμβρίου τὰ τροπάρια τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ διέταξεν αὐτὸν τοῦτο, μόλις δὲ πολλῶν συνδραμόντων καὶ τὸ ἄτοπον ὑποδεικνυόντων κατωρθώθη νὰ πεισθῇ, ὅτι τότε ἑόρταζεν ἡ ἐκκλησία τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Βαθέως λοιπὸν συναισθανομένη ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς πόλεως τὴν βαρεῖαν εὐθύνης ἣν φέρει ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους, ἐὰν διατελεῖ ἀνεχομένη τὴν τοιαύτην οἰκτροτάτην τῆς ἐπαρχίας κατάστασιν εἰς καιροὺς χαλεποῦς, συνελθοῦσα ἐψηφίσατο ὅπερ, λαμβάνει τὴν τιμὴν ἐν τῷ ἐπισυνημμένῳ πρακτικῷ νὰ ὑποβάλῃ τῇ Α.Θ. Παναγιότητι καὶ τῇ περὶ Αὐτὴν Ἁγία καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ θερμῶς ἱκετεύει τὴν Μητέρα ἐκκλησίαν νὰ λάβῃ ἐπειγόντως πατρικὴν περὶ τῆς Ἐπαρχίας πρόνοιαν καὶ ἀπαλλάττουσα αὐτὴν τοιούτου Ἀρχιερέως πέμψῃ ἡμῖν Μητροπολίτην ἄνδρα χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ φιλογενῶν αἰσθημάτων, ἀντάξιον τῶν νῦν ἀντιξόων περιστάσεως»[13].

Μετὰ ἀπὸ τὶς παραπάνω διαδικασίες τὰ κοινοτικὰ σωματεῖα διέκοψαν τὶς συνεδριάσεις μέχρι τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Σοφρωνίου[14] ποὺ δὲν ἄργησε νὰ γίνει. Ὁ πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ΄ ἀναγνώρισε τὸ δίκαιο αἴτημα τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων ἀλλὰ μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ Φλεβάρη δὲν εἶχε ἀκόμη ἀντικαταστήσει τὸ Σοφρώνιο[15]. Ἐν τούτοις κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ κλίμα τῆς ἀποδοκιμασίας, ὁ γέροντας Μητροπολίτης, ὑποχρεώθηκε νὰ ὑποβάλλει τὴν παραίτησίν του τὴν 1η τοῦ Ἰούνη τοῦ 1906 πιεζόμενος τόσο ἀπὸ τὴν πόλη ὅσον καὶ ἀπὸ τὴ Σύνοδο. Στὶς 8 τοῦ Ἰούνη τοῦ 1906 ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς πόλης στὴν Κων)πολη Φακατσέλης τηλεγραφεῖ στὸ Γιαννιώτη Χρῆστο Ρήγα, ὅτι ἡ Σύνοδος δέχτηκε τὴν παραίτηση τοῦ Σοφρωνίου καὶ ζήτησε ἀπὸ τὴν πόλη νὰ ὑποδείξῃ τὸν κατάλληλο ἀντικαταστάτη[16]. Ἡ ἀντιπρο-

---

12. Ἱδρυτὴς τῆς ἐπαγγελματικῆς χειρωνακτικῆς σχολῆς, καθὼς καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου καὶ τῶν δύο σχολῶν ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης ἦταν ἡ ἰταλικὴ πολιτικὴ τῆς ἐποχῆς ποὺ ἐκφράζονταν στὰ πρόσωπα τῶν δύο Ἰταλῶν προξένων, τοῦ De Gubernantis καὶ τοῦ Millelire. Βλ. Ἀντ. Γ. Καρτάλη, Ἡ ἰταλικὴ πολιτικὴ ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ τοῖς Βαλκανίοις, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 26 — Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου, Ξένες προπαγάνδες καὶ ἐθνικὴ ἀλβανικὴ κίνηση στὶς Μητροπολιτικὲς ἐπαρχίες Δυρραχίου καὶ Βελεγράδων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰώνα, Ἐκδόσεις ΙΜΙΑΧ, Ἰωάννινα, 1978, σ. 83.

13. Βλ. Ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας Ἰωαννίνων, ὅ.π., 23 κ.ἑ.

14. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 766)11-8-1906 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἐφοροεπιτροπείας Ἰωαννίνων, ὅ.π., σ. 35, ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται ὅτι οἱ συνεδριάσεις τοῦ σωματείου ξανάρχισαν τὸν Αὔγουστο τοῦ 1906.

15. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 758)10-2-1906 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας Ἰωαννίνων, ὅ.π., σ. 26.

16. Τὸ τηλεγράφημα τοῦ Φακατσέλη ἦταν τὸ παρακάτω:
«12451)8-6-1906

Χρήστου Ρήγαν, Ἰωάννινα

Παραίτησιν Μητροπολίτου ἐδέχθησαν. Ὑποδείξατε κατάλληλον. Φακατσέλης.»
Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 763)28-6-1906 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας Ἰωαννίνων, ὅ.π., σ. 30 κ.ἑ.

σωπεία τῆς πόλης τηλεγράφησε αὐθημερὸν στὸν Πατριάρχη Ἰωακεὶμ τὸν Γ΄ καὶ ὑπόδειξε σὰν ἀντικαταστάτη τοῦ Σοφρωνίου ἢ τὸν τότε Μητροπολίτη τῆς Καισαρείας Γερβάσιο Ὡρολογᾶ, ἢ τῶν Σερρῶν Γρηγόριο[17]. Στὶς 15 τοῦ Ἰούνη τοῦ 1906 φτάνει στὰ Γιάννινα τὸ παρακάτω ἀνέκδοτο τηλεγράφημα τοῦ Πατριάρχη, ποὺ ἀναγγέλλει τόσο τὴν ἀποδοχὴ τῆς παραίτησης τοῦ Σοφρωνίου, ὅσο καὶ τὴν ἐκλογὴ τοῦ διαδόχου του.

«Δημογεροντίαν καὶ Σωματεῖα Ἰωαννίνων - Ἰωάννινα
Ἱερὰ Σύνοδος οὐχὶ ἄνευ λύπης δεξαμένη παραίτησιν Μητροπολίτου ἡμῶν ἀντικατέστησεν Αὐτὸν διὰ Πισσιδείας Γερασίμου. Συγχαίρομεν ἁπάσῃ ἐπαρχία Πατριάρχης Ἰωακείμ»[18].

Ἔτσι τὸ ὅλο πολύκροτο θέμα, ἔκλεισε. Ὁ Σοφρώνιος μετὰ ἀπὸ τὴν παραίτησή του δὲν μετατέθηκε σὲ ἄλλη Μητρόπολη μέχρι τὸ θάνατό του.

17. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 763) 28-6-1906 ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας, ὅ. π., σ. 31.
18. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 764) 2-6-1906, ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἀντιπροσωπείας, ὅ. π., σ. 32.

ΗΛΙΑ ΒΑΣΙΛΑ

ΑΠΟΙΚΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΕΙΣ ΠΡΕΒΕΖΑΝ ΚΑΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ

Ἡ Πρέβεζα διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτς (1717) ἐκηρύχθη ἐλευθέρα πόλις, PORTO FRAGO (1717—1797). Στὸν αἰῶνα τοῦτον σὰν τὸ μόνο ἐμπορικὸ καὶ διαμετακομιστικὸ γιὰ ὅλην τὴν Ἤπειρο κέντρο, εἶχε μεγάλην ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνηση. Βενετζάνικα, Ἰταλικά, Γαλλικὰ καὶ Ἀγγλικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα κατέπλεαν στὸ λιμάνι, μεταφέροντας προϊόντα τῆς Λυτικῆς βιοτεχνίας καὶ παίρνοντας ἀπὸ τὴν Πρέβεζα καὶ ἀπὸ τὴν Πάργα τὰ πορτοκάλια καὶ λεμόνια στὴν Τεργέστη καὶ Ἰταλικοὺς λιμένας. Περίφημα ἦταν ἕνα εἶδος κίτρων ποὺ ὅλη τὴν παραγωγὴ ἰδίως τῆς Πάργας, μεταφέρνανε, τὰ βενετσιάνικα πλοῖα καὶ τὰ Αὐστριακὰ στὴν Τεργέστη, χάριν τῆς πλούσιας Ἑβραϊκῆς παροικίας τῆς Αὐστριακῆς Μοναρχίας. Τὰ κίτρα αὐτὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τοὺς Ἑβραίους χάριν θρησκευτικῶν σκοπῶν, ἰδίως τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου ἔτους ποὺ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν χρονολογίαν ἔπεφτε στὰ μέσα Σεπτεμβρίου (νουμηνία). Κάθε ἑβραϊκὴ οἰκογένεια ἔπρεπε νὰ γιορτάζει τὸ νέο ἔτος μὲ ἕνα κίτρο τεχνηέντως διακοσμημένο, ὅπως ἡμεῖς ἔχουμε ἑορτάσιμο τὸ Χριστουγεννιάτικο δέντρο ἢ τὸ ψωμὶ σταυρικοῦ σχήματος ἢ τὴ βασιλόπιττα.

Κάθε μεσογειακὸ Βασίλειο, ἔπρεπε, λοιπὸν νάχει στὸ λιμάνι μας καὶ ἕνα πρόξενον γιὰ νὰ ἐπιλύει τελωνειακὰ προβλήματα μεταξὺ ἐμποροπλοιάρχων εὐρωπαίων καὶ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν Ὀθωμανικῶν (μετὰ τὸ 1898 ἢ τῶν Βενετικῶν ἀπὸ τὸ (1717—1797).

Τὸ ἔτος 1840 ἡ μεγαλόνησος Κρήτη, πολιορκηθεῖσα ἐπὶ 20 ἔτη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, κατεχομένη ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς ἀπὸ τὸ 1204, παρεδόθη διὰ συνθήκης στὸν Σουλτάνο τῆς Τουρκίας.

Πολλὲς οἰκογένειες τότε Κρητῶν γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν Τουρκικὸ ζυγό, μεταναστεύσανε στὰ Ἑπτάνησα, ὅπου μεταφέρανε τὴν ἐπική, θεατρικὴ τέχνη καὶ λογοτεχνία.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1797—1912), ἡ Πρέβεζα διετέλει μὲ εἰδικὸ καθεστώς, ἐπικαλουμένη τὴν συνθήκη Μαρτίου 1806, μεταξὺ Σουλτάνου καὶ Βενετίας Στὰ χρόνια τοῦτα, παιζόνταν στὴν Πρέβεζα ἀπὸ ἐρασιτέχνες, βιοτέχνες, στὶς πλατεῖες κατὰ τὶς ἀπόκριες, θεατρικὰ ἔργα τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας, ὅπως ὁ Πανάρετος ὁ Χάσης κλπ.

Ζωγράφοι μεγαλοφυεῖς μεταφέρανε τὴν ἔξοχη Κρητικὴ ζωγραφικὴ τῶν φορητῶν εἰκονισμάτων στὰ Ἑπτάνησα καὶ στὴν Πρέβεζα, κατεχομένην ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς (1717—1797). Τέτοιοι ζωγράφοι εἶναι γνωστοὶ ὁ Λοξαρᾶς, ὁ Ἠλίας καὶ Λέος Μόσχος. Ἔργον τῶν τελευταίων εἶναι ὁ Νυμφίος ποὺ στήνουμε στὸ κέντρον τῆς Μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας τοῦ ναοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους τὴν Μεγάλη Ἑβδομάδα τῆς Λαμπρῆς. Εὐτυχῶς διασώθηκε ἀπὸ τὴν ἱεροσυλίαν τοῦ Στυλιανοῦ. Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος, λέγοντα στὴν ἐκκλησιαστικὴ εἰκονογραφία, τέτοιοι φορητοὶ πίνακες.

Ἄποικοι ἢ πρόσφυγες Κρῆτες ἦρθαν ἀπὸ τὴν Λευκάδα εἰς Πρέβεζαν ὅπου ἔκτισαν ἕνα μικρὸ ἐξωκλήσι στὸ Ψαθάκι, τὸν Ἅγιο Μηνᾶ. Ὁ ναὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀντισεισμικὸς ναὸς Ἁγίου Μηνᾶ καθεδρικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἡρακλείου Κρή-

της, κτίσμα ἠπειρώτου ἀρχιτέκτονα, ὅπως γράφει ἡ στὰ Προπύλαια τοῦ ναοῦ ἐπιγραφή. ἄρχισε νὰ κτίζεται τὸ 1864, λόγω τῆς τότε Κρητικῆς Ἐπανάστασης (1864 - 1867 — Ἀρκάδι κλπ.) σταμάτησε ἡ οἰκοδόμηση καὶ ὁλοκληρώθηκε τὸ 1906 ἐπὶ ἀρμοστείας πρίγκηπος Γεωργίου. Κόστησε ἡ κατασκευὴ τούτου 2000 ὀθωμανικὲς λίρες. Χρειάζεται κάποιος λόγιος ἢ ἱστοριοδίφης φιλόλογος Πρεβεζάνος νὰ ἐπισκεφθῆ νὰ φωτογραφήσει καὶ ἐξετάσει τὸ εἰκονοστάσι καὶ τέμπλο τοῦ ναΐσκου Ἁγίου Μηνᾶ στὸ Ψαθάκι καὶ γράφει σχετικὴ μελέτη. Στὸν χῶρο αὐτό, ὅπου ἡ Βίλλα τοῦ Γεργάκη - Κονεμένου Μπέη ἀνακαλύφθηκαν, δάπεδα ψηφιδωτῶν ρωμαϊκῆς ἢ Βυζαντινῆς βίλλας.

Πρεβεζάνοι Κρητικῆς καταγωγῆς ἐλθόντες ἀπὸ Λευκάδα εἶναι οἱ ἀδελφοὶ Καλαϊτζάκη. μακαρίτες τώρα. Ὁμοίως ἡ οἰκογένεια Σουίδα ἢ οἱ ἀπόγονοί της.

Τὸ ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Σουίδα εἶναι κρητικῆς προέλευσης μαρτυρεῖ τὸ ξέσω, καὶ ἀπὸ ἔρευνά μου Ἡ ὀνομασία καὶ τὸ περίφημο Μεσαιωνικὸ Λεξικόν. Ἑλληνικὸν τοῦ Σούϊδα τὸ ἐπιμαρτυρεῖ.

Οἱ ἱστορικοὶ ἐρίζουν γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ περίφημου τούτου Λεξικοῦ. Ἂς κοιτάξει ὅποιος ἐνδιαφέρεται ἱστορικὸς Πρεβεζάνος τὴν Βυζαντινὴ ἱστορία τοῦ Κ. Ἀμάντου. σχετικά.

Ἡ Κρητκὴ λοπὸν παροικία ἡ προσφυγιὰ στὴν Ἅγια Μαύρα ἐνισχύθηκε μετὰ τὴν συνθήκη Βενετιᾶς καὶ Τουρκίας Πασσάροβιτς (1717), ὁπότε οἱ Βενετοὶ ἐξουσιαστὲς τοῦ Μωριά, ἐξεκένωσαν τὴν χώραν καὶ οἱ τελευταῖοι ἀφοῦ μπαρκάρανε στὸν ὅρμον τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου Μωριὰ πέρασαν στὴν Ζάκυνθο καὶ ἀπὸ κεῖ στ' ἄλλα ἑπτάνησα. Τότε βγῆκε ἡ παροιμία ἀ ν τ ί ο Γ λ α ρ έ ν τ ζ α. Γλαρέντζια ἀξιόλογο λιμάνι τελωνεῖο καὶ κάστρο κτισθὲν ἀπὸ τὴν Κλαρενζίανη. κόρη τοῦ Βιλλαρδουΐνου, πρίγκηπα τῆς Ἀχαΐας. Ἐκεῖ σώζονται τώρα τὰ ἐρίπεια ἄλλου Φράγκικου Κάστρου τὸ Χλομοῦτσι (στὴ Κυλλήνη).

Ἰδὲ Μίλλες Λάμπρου - Φουριώτη σελ. 133.

Τότε ἦλθε στὴν Πρέβεζα (1717—1798) βενετοκρατούμενη καὶ ἡ οἰκογένεια Παρούση.

Στὸν σημερινὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου παλαιοῦ, βρῆκαν μιὰ ἐπιγραφή. ἐπιτάφειο πλάκα μαρμάρινη, ἔξω στὴν μεσημβρινὴ Πύλη τοῦ Ἱεροῦ στὸ παλαιὸ νεκροταφεῖο. Ἡ ἐπιγραφὴ λέει, ὅπως τὴν ἀναγνώσαμε μὲ τὸν γυμνασιάρχη κ. Μιχάλη Κατσαρίνη τὰ ἑξῆς:

«ΟΛΗ Η ΚΑΛΗ Οἰκογένεια Παρούση ἔφερεν διὰ ἕναν αἰῶνα σχεδὸν ἐκδουλεύσεις εἰς τὸ Κράτος τῆς Γαλλίας. Καθὼς καὶ ὁ ἐντεῦθα κείμενος καλὸς Κωνσταντῖνος Παρούσης. ἀπεβίωσεν τῆς αὐτῆς ὑπηρεσίας Προξενικὸς Γαλλικὸς πράκτωρ τῇ ἡλικία 63 ἐτῶν, τελευτήσας τῇ 8η Ἀπριλίου ἔτους 1853». Γραμμένη ἡ ἐπιγραφὴ διὰ κεφαλαίων γραμμάτων. Ἡ μητέρα τοῦ Περικλῆ Σκέφερη, πρεσβευτὴ καὶ ὑφ)ργοῦ Ἐξωτερικῶν τὸ 1957. ἦταν τῆς οἰκογένειας Παρούση ὅπως μοῦ τὸ εἶπε, ὁ ἀείμνηστος Πρεβεζάνος.

Εἶχε λοιπὸν ἐπὶ βενετοκρατίας ἡ Πρέβεζα (1717—1797) Γαλλικὸ Προξενεῖο.

Ἄγγλοι προξενικοὶ πράκτορες στὴν Πρέβεζα καὶ ἐπὶ Βενετοκρατίας ἦσαν ὁ Ἄγγλος Σάντερς στὸ προξενεῖο τοῦ ὁποίου κατέλυσε ὁ Λόρδος Βύρων ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή του στὸν Ἀλῆ Πασᾶ (1809). Ἦταν Γενικὸς Βρεττανὸς Πρόξενος, μὲ γραμματέα τὸν Κωνστ. Ἀθανασιάδη ἀγγλομαθή.

Μέχρι τὸ 1912, ἔτος ἀπελευθερώσεως τῆς Πρέβεζας ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἦσαν πρόξενοι, Αὐστρίας, ὁ Ζαχαρίας προξενικὸς πράκτωρ τοῦ Λόϋδ Τριεστίνο, ἔχων συνεργάτην τὸν Βέλιο. Τὰ ἔτη 1870—1900 πράκτωρ ἦταν τῆς Αὐστρίας ὁ Μάρ-

---

Σούδα: Χαντάκι, χαράκωμα (Λατιν.).

Σουδάριο (Λατιν.): Μαντήλι γιὰ τὸ λαιμό, ἱδρώτα (Λεξ. Ν. Ἀνδριώτη).

κοβιτς. Κόρη τούτου ἡ Γιοβάνκα. Ἔγινε σύζυγος τοῦ Διονυσίου Περδίκη, ὅστις ἐὰν ἐργολάβος οἰκοδόμος ἔκτισε τὸ Δικαστήριο, Χουκιμὲτ ἔξοχο ἀρχιτεκτόνημα Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονα (1892). Ἀδελφὸς τῆς Γιοβάνκας, ἦταν ὁ Βλαδίμηρος Βλάντης. Στὸ παλαιὸ νεκροταφεῖο τῶν Καθολικῶν στὴν Πρέβεζα τοὺς Καφενέδες ἦταν ἕνας τάφος (Μάρκοβιτς). Ἀπὸ τὸ 1798 ἡ Ρωσία εἶχε προξενεῖο στὴν Πρέβεζα Σωτήρης Λουΐζης λεγόταν. Τελευταία ἕως τὸ 1912 πρόξενος τοῦ Τσάρου ἦταν ὁ Σκέφερης. Τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ Φόντας, τῆς Ἀγγλίας ὁ Καῖσαρ Κονεμένος. Προξενεῖο Ἀγγλίας τὸ κατεδαφισθὲν κτίριον ὅπου τὸ Φαρμακεῖον Κανέλου.

Τῆς Γαλλίας ὁ Καροντσινός, ἔπειτα ὁ Πάλης, τελευταῖα (ὡς τὸ 1947) ὁ Πέτρος Καρύδης. Ὅλοι οἱ πράκτορες ἐκτὸς τῆς ἐπίσημης ἀντιπροσωπείας τοῦ κράτους των, ἔκαμαν καὶ Τελωνειακὴν ἐργασίαν.

Στὴν Πρέβεζαν κατέφυγαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀπελευθερωτικῆς, ἀπὸ τοὺς Αὐστριακούς, ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 Ἰταλοί. Ἀπὸ τὴν Παύλια καὶ Καλαβρία. Ἦσαν 50 περίπου οἰκογένειες, μὲ κτήματα καὶ περιβόλια στὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα ὅπου τώρα ἐλαιοτριβεῖο καὶ στρατιωτικὴ βάση, ἐκεῖ ὅπου αὐτοκτόνησε τὸ 1928 ὁ Καρυωτάκης. Οἱ καθολικοὶ αὐτοὶ ἐδιώχτηκαν μετὰ τὸ 1945. Ὁ ναός των Ἅγιος Ἀνδρέας σώζεται ἀλλὰ τοῦ ἀπέσπασε τὸ κωδωνοστάσι μὲ τὶς δύο μικρὲς καμπάνες, ὁ Παπαζόγας (τὸ 1947—50) καὶ τὶς πρόσθεσε στὸ Πύργο, βενετικὸ ρολόϊ κτισθὲν τὸ 1752.

Σώζονται πολλὰ οἰκογενειακὰ παρωνύμια στὴν Πρέβεζα ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Βενετοκρατίας ὅπως π.χ. Ρέτζος, Κατίβος Μαμφρέδας, Φονιαρᾶς, Σκούρας, Μοροζίνι κλπ. τὰ πλεῖστα εἶναι παρατσούκλια.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΕΝΟΣ ΖΑΓΟΡΙΣΙΟΥ ΚΟΜΠΟΓΙΑΝΝΙΤΗ

Γιὰ τοὺς Ζαγορίσιους πρακτικοὺς ἢ ἐμπειρικοὺς γιατρούς, τοὺς γνωστοὺς μὲ τὸ γενικώτερο ὄνομα «Κομπογιαννίτες», ἔχουν ἀσχοληθεῖ ἀρκετοὶ μελετητὲς κι' ἔχουν γραφτεῖ γι' αὐτοὺς ὡς τώρα ἀρκετὰ πράγματα. Μερικοὶ συγγραφεῖς τοὺς ἔχουν χαρακτηρίσει σὰν κοινωνικὰ ἀποβράσματα, ποὺ χαρακτηριστικό τους γνώρισμα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τους καὶ τὴν ἐξάσκηση τοῦ ἔργου τους τοῦ ψευτογιατροῦ, ἦταν ἡ ἀπάτη σὲ βάρος τῶν ἀμαθῶν πληθυσμῶν τῶν περασμένων ἐποχῶν, ἡ ἀγυρτία καὶ ἡ ἐκμετάλλευση. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ ἀρκετοὶ συγγραφεῖς καὶ λόγιοι, ποὺ ἀπόδωσαν στοὺς Κομπογιαννίτες ἐπαινετὴ δραστηριότητα μὲ πολὺ εὐεργετικὲς συνέπειες γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Ἄφθονοι εἶναι οἱ συγγραφεῖς, ποὺ στὰ γραφτά τους κείμενα τοὺς ἐπαινοῦν· γιατί, πληγιασμένοι αὐτοὶ ἀπὸ ἀνθρωπιά, προσπαθοῦσαν νὰ κάνουν εὐσυνείδητη ἐργασία καὶ νὰ ἀνακουφίσουν τοὺς συνανθρώπους τους πρὸς τὸ γενικὸ ὄφελος τῆς κοινωνίας.

Σημαντικὸς συγγραφέας, ποὺ διατύπωσε πολὺ κολακευτικὰ λόγια γιὰ τοὺς πρακτικοὺς αὐτοὺς γιατρούς, ὑπῆρξεν ὁ Μελέτιος ὁ Γεωγράφος. Γιὰ ὅλους τοὺς Ζαγορίσιους ἔχει γράψει αὐτὸς πολὺ κολακευτικά, χωρὶς νὰ παραλείψει νὰ διατυπώσει καὶ εἰδικώτερα ἐγκώμια γι' αὐτούς. Γράφει:[1] «Οἱ ἐγκάτοικοι (τοῦ Ζαγορίου) εἶναι φιλόκαλοι, φιλοπάτριδες, γενναῖοι, ἀγχίνοες, ἔστιν ὅτε καὶ αὐτοφυεῖς ἰατροί, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν ἔμφυτον αὐτῶν πρὸς τὰς μαθήσεις διάθεσιν...». Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ συγγραφεῖς ἔχουν διατυπώσει ἀρκετὰ ἐγκωμιαστικὰ λόγια γι' αὐτοὺς τοὺς πρακτικοὺς γιατρούς, ποὺ τοὺς ἔλεγαν καὶ «Βικογιατρούς», γιατί αὐτοὶ κατὰ κύριο λόγο τὰ βότανα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔφκιαναν τὰ σχετικὰ φάρμακα, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν στὴ γιατρική τους τέχνη, τὰ μάζευαν ἀπὸ τὴ χαράδρα τοῦ Βίκου. Γι' αὐτοὺς ὁ καθηγητὴς Διον. Τουλιάτος σὲ μιὰ μελέτη του[2], ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, σημειώνει καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἅπαξ εὑρισκόμεθα ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ ἐπειδὴ οἱ τῶν Ζαγοροχωρίων «κομπογιαννίτες» κατέχουν εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἰατρικὴν τῆς χώρας μας κάποιαν θέσιν ξεχωριστήν, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς των θὰ ἔχῃ ἕνα ἐπὶ πλέον τίτλον νὰ σεμνύνεται ἰδιαιτέρως, διὰ τοῦτο ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ ἐπαρχία Ζαγορίου μὲ τὰ 46 ἐν ὅλῳ χωρία της, ἦτο κατὰ τοὺς 2—3 παρελθόντας αἰῶνας μιὰ ἀπὸ τὰς περισσότερον προηγμένας, ἀπὸ τὰς πλέον πολιτισμένας, λόγῳ τῆς ἀποδημίας πλείστων ἐκ τῶν κατοίκων της, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος». Μνημονεύει ἐδῶ ὁ συγγραφέας τὴν προσπάθεια τῶν Ζαγορίσιων νὰ ἱδρύσουν στὸ Ρογκοβὸ Πανεπιστήμιο. Καὶ παρακάτω ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει: «Ἐὰν ὅμως διὰ λόγους, ποὺ ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναφέρωμεν, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἵδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὸ Ζαγόριον, ἐλειτούργησεν οὐχ' ἧττον εἰς τὴν κοιλάδα του[3] «πρακτική τις Σχολὴ ἰατρικῆς», ἡ ὁποία χωρὶς αἰθούσας ἀνατομίας καὶ ἐργαστηρίων, χωρὶς νὰ ἀπονέμῃ πτυχία καὶ τίτλους, ἀνέδειξε τοὺς περιφήμους αὐτοὺς «κομπογιαννίτας», πολλοὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν

---

1. Μελετίου: «Γεωγραφία», Βενετία 1807, σελ. 273.
2. Διονυσίου Τουλιάτου: «Οἱ Κομπογιαννίτες στὴν Ἀρχαία καὶ στὴν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα», Περιοδικὸ «Ἐγκυκλοπαίδια τῆς Ἱστορίας», Τόμος Α', σελ. 172.
3. Τὴ Χαράδρα τοῦ Βίκου χαρακτηρίζει σὰν «κοιλάδα».

Ἄποψη χαράδρας Βίκου

τόσον ἄξιοι καὶ ἱκανοί, ὥστε νὰ ἐξασκοῦν τὸ ἐπάγγελμά των ἐπιτυχῶς καὶ εὐφήμως καὶ πέραν ἔτι τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος των. Ἤτοι εἰς τὴν Τουρκίαν, τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ὅπου τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο διάσημοι καὶ περιζήτητοι». Ὁ ἴδιος ὁ Καθηγητὴς παραθέτει σὲ συνέχεια τὰ ἐπαινετικὰ λόγια, ποὺ ἔγραψε γι' αὐτοὺς ὁ Πουκεβίλ: «οἱ ἀγράμματοι αὐτοὶ ἐμπειρικοὶ τοῦ Ζαγορίου, καίτοι δὲν εἶχον ἰδέαν τῆς ἀνατομίας, ἐξετέλουν ἐν τούτοις συχνάκις τοιαύτης σπουδαιότητος χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις καὶ μὲ τόσην ἐπιδεξιότητα, ὥστε νὰ καταπλήσσουν καὶ τοὺς πλέον ἐπιδεξίους Εὐρωπαίους χειρουργούς». Τὸ θαυμασμό τους γιὰ τοὺς πρακτικοὺς γιατροὺς τοῦ Ζαγορισῦ, τοὺς «Βικογιατροὺς», ἔχουν διατυπώσει καὶ πολλοὶ ἄλλοι, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ὅπως ὁ Γιάννης Βηλαράς, ὁ Dumont καὶ ἄλλοι.

Μὲ λίγα λόγια μποροῦμε νὰ ποῦμε συμπερασματικά, πὼς οἱ «Κομπογιαννίτες» ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, ἔξω ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες ὑπῆρξαν καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς κακόήθικοι καὶ μὲ ἀγυρτικὸ χαρακτῆρα, ἡ πλειονότά τους ἀναδείχτηκε πολὺ ὠφέλιμη στὴν κοινωνία. Δικαιολογημένα οἱ τέτοιοι καλοὶ Βικογιατροὶ χαρακτηρίζονται σπουδαῖοι πρόδρομοι τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Οἱ παρατηρήσεις τους, ποὺ ἔκαναν σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὁδήγησαν τὴν ἐπιστήμη σὲ θετικὲς ἔρευνες καὶ σὲ πολύτιμα συμπεράσματα γύρω ἀπὸ τὸ τόσο σημαντικὸ καὶ τόσο λεπτὸ λειτούργημα τῆς τέχνης τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Τόσο ἔχουν ἐκτιμηθεῖ καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκτιμοῦνται καὶ σήμερα ἀκόμα τὰ χειρόγραφα βιβλία τους (δευτέρια), στὰ ὁποῖα εἶναι γραμμένα τὰ γιατροσόφια τους (ἰατρικὲς ὁδηγίες), ὥστε αὐτὰ νὰ θεωροῦνται πολὺ σημαντικὰ καὶ ἔχουν γίνει κάπως περιζήτητα.

Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τούς, εὐσυνείδητους, καὶ ἱκανοὺς πρακτικοὺς Ζαγορίσιους γιατροὺς, ποὺ ἔζησε καὶ ἔκανε τὸ γιατρὸ κατὰ τὸν περασμένο αἰῶνα, ἦταν κι' ὁ Στεφανὴς Κς ἀπὸ κάποιο χωριὸ τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορισῦ. Τὸ χωριό του βρίσκεται ὄχι πολὺ μακρυὰ ἀπ' τὴ χαράδρα τοῦ Βίκου. Τὴν τέχνη τοῦ πρακτικοῦ γιατροῦ αὐτὸς τὴν κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸν Κωνσταντὴ Κς, ποὺ κι' αὐτὸς πάλι ἀπὸ τ ὁδικό του τὸν πατέρα, δηλαδὴ τὸν παππού τοῦ Στεφανῆ. Ἀπὸ κάτι παλιὰ χαρτιά,

ποὺ βρῆκε ἀπὸ τὸν πατέρα του ὁ Στεφανὴς κι' ἀπὸ τὰ γιατροσόφια τοῦ πατέρα του, εἶχε κάνει τὴ διαπίστωση, πὼς ἀλλοιώτικα ἔκαναν τὸ γιατρὸ στὰ παλιότερα τὰ χρόνια κι' ἀλλοιῶς στὸν καιρό του. Εἶχε καταλάβει πολὺ καλά, πὼς στὴ γιατρικὴ εἶχε ἔρθει κάποια ἐξέλιξη. Τοῦ παπποῦ του τὰ γιατροσόφια ἔμοιαζαν πιὸ πολὺ μὲ βιβλία «Σολομωνικῆς» παρὰ μὲ βιβλία γιὰ γιατρό.

Ἀφοῦ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὸ σχολειὸ τοῦ χωριοῦ του καὶ τέλειωσε σ' αὐτὸ καὶ τὸ Ἑλληνικό, τὸν ἔστειλε ὁ πατέρας του στὰ Γιάννινα στὸ Γυμνάσιο. Σκόπευε δὲ κατόπι ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο νὰ τὸν στείλει νὰ μάθει τὴ γιατρικὴ τέχνη κοντὰ στὸ φημισμένο γιατρὸ ἀπὸ τὸ Σκαμνέλι τὸν Ἀδὰμ Γοργίδα. Γιὰ τὸν Ἀδὰμ Γοργίδα ὁ ἀπὸ τὰ Ἄνω Σουδενὰ γιατροφιλόσοφος καὶ συγγραφέας Ἰ. Λαμπρίδης ἔχει γράψει τὰ ἑξῆς:[4] «Ἀδὰμ Γοργίδας, μαθητὴς τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου, διακεκριμένος πρακτικὸς ἰατρός, ἐν Βούδω-Πέστη σπουδάσας τὴν ἰατρικήν, καὶ ποιητὴς ἐκ Σκαμνελίου, διακριθεὶς δὲ καὶ ὡς βοτανικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μεταφράσας καὶ ἐκδοὺς καὶ πόνημά τι περὶ χολέρας. Οὗτος ἐγκατεστάθη ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1833 καὶ διέπρεψεν ἰδίως ἐπὶ φιλανθρωπία, ἐπισκεπτόμενος καὶ χορηγῶν φάρμακα τοῖς πτωχοῖς, ἐνέδυε δὲ πολλάκις καὶ ἔτρεφεν αὐτοὺς ἐπίσης, δι' ὃ καὶ πτωχὸς ἀπέθανεν. Οὗτος τῷ 1840 συνέστησεν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ πρακτικὴν ἰατρικὴν σχολὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ ἑξαετίαν ἀποφοίτους ἰδία τοῦ Γυμνασίου Ἰωαννίνων Φαρμακολογίαν καὶ Παθολογίαν, οἵτινες παρηκολούθουν αὐτὸν καὶ εἰς τὰς κατ' οἶκον ἐπισκέψεις».

Ὁ πρόωρος ὅμως καὶ ξαφνικὸς θάνατος τοῦ πατέρα του στὸ χωριὸ στάθηκε ἐμπόδιο στὸ Στεφανὴ νὰ πραγματοποιοηθοῦν τὰ σχέδιά του. Στενοχωρέθηκε πολύ, γιατὶ δὲν μπόρεσε νὰ διδαχτεῖ κάπως συστηματικὰ τὴν τέχνη τοῦ γιατροῦ ἀπ' τὸ διάσημο Γοργίδα. Ἀποφάσισε ὅμως νὰ ἐπιδοθεῖ στὸ ἐπάγγελμα τοῦ «Κομπογιαννίτη» μὲ τὶς θεωρητικὲς γνώσεις ποὖχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ μὲ τὰ ὅσα ὑλικὰ ἐφόδια (σὲ ἐργαλεῖα καὶ γραπτὰ γιατροσόφια), ποὺ τοῦ εἶχε ἀφίσει ὁ πατέρας του πεθαίνοντας. Ὁ παππούς του Λουκὰς Κς, ὁ πατέρας του Κωνσταντὴς Κς καὶ παρὰ πολλοὶ ἄλλοι Ζαγορίσιοι Βικογιατροὶ ἀπὸ τὰ γύρω στὸ δικό του χωριά: Βραδέτο, Καπέσοβο, Τσεπέλοβο, Σκαμνέλι, Μπάγια, Νεγάδες, Φραγκάδες, Λιασκοβέτσι, Σωποτσέλι, Βίτσα, Μονοδέντρι κλπ. συνήθιζαν ἀπὸ τὰ παλιὰ ἀκόμα χρόνια νὰ ταξιδεύονται σὲ μακρυνοὺς τόπους, ὅπου ἐκεῖ μετέρχονταν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πρακτικοῦ γιατροῦ. Πήγαιναν στὴν Πελοπόννησο, στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη, στὴ Σερβία, Βουλγαρία, Ρουμανία καὶ Ἀνατολή. Ἐκεῖ παράμειναν ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα, 3, 4, 5 ἢ καὶ περισσότερα χρόνια. Κατόπι γύριζαν γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα στὸ χωριό τους, κοντὰ στὴν οἰκογένειά τους γιὰ νὰ ξαναφύγουν πάλι γιὰ τέτοια μακρυνὰ ταξίδια.

Ὁ Στεφανὴς Κς εἶχε διαπιστώσει κι' εἶχε σχηματισμένη πικρὴ πείρα ἀπὸ τὴν περίπτωση τοῦ πατέρα του γιὰ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ βάσανα, ποὺ εἶχαν τὰ μακρυνὰ αὐτὰ ταξίδια καὶ γιὰ κεῖνον, ποὺ ταξιδεύονταν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οἰκογένεια, ποὺ ἄφινε αὐτὸς στὸ χωριό του. Ἀφοῦ παντρεύτηκε κιόλας, πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ κάνει τὸ γιατρὸ ὄχι σὲ μέρη μακρυνά, ἀλλὰ σὲ περιοχὲς ποὺ ἦταν πιὸ κοντὰ πρὸς τὸ χωριό του καὶ τὴν οἰκογένειά του. Σὰν τέτοια πιὸ κατάλληλη περιοχὴ γιὰ νὰ ἀσκήσει αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμά του βρῆκε ὁ Στεφανὴς Κς τὸ κομμάτι τῆς πατρίδας μας ποὖναι ἀνάμεσα στὴ Θεσσαλία καὶ Μακεδονία στὰ χωριὰ ποὺ ἦταν γύρω στὴν Ἐλασσόνα καὶ τὸν Τύρναβο. Ἀπὸ κεῖ ἦταν μπορετὸ σ' ἄὐτὸν νἄρχεται κάθε καλοκαίρι, κατὰ τὸν Αὔγουστο μῆνα, στὸ χωριό του. Καὶ ἔτσι ἔκανε. Ἀπὸ τὸ ταξίδι του αὐτὸ ἔρχονταν στὰ τέλη Ἁλωνάρη (Ἰούλιο) κάθε χρόνο στὸ χωριό του καὶ ἔφευγε ὣς τὰ μέσα τοῦ Τρυγητῆ (Σεπτέμβρη). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὸ χωριὸ ὅμως

4. Ἰωάννη Λαμπρίδη: «Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα - Ζαγοριακά», Α', σελ. 58.

ὁ Στεφανὴς δὲ σιγούρευε μὲ τὸ νὰ καλοπερνάει μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ νὰ διασκεδάζει, ὅπως ἔκαναν οἱ ἄλλοι ταξιδευμένοι χωριανοί του. Τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα τῶν 40—45 περίπου μερῶν τὸ χρησιμοποιοῦσε κατάλληλα, κάνοντας σχετικὲς προετοιμασίες γιὰ τὴ δουλειά του, ποὺ θὰ ἔκανε κατὰ τοὺς ὑπόλοιπους 10—11 μῆνες τῆς ὑπόλοιπης χρονιᾶς.

Ἀπὸ τότε ποὺ πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ κάνει τὸν πρακτικὸ γιατρό, σὰν τὸν πατέρα του, μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες φροντίδες του ἦταν ν' ἀντικαταστήσει τὴν παλιά, τὴν ἀρχέγονη δοντάγρια τοῦ πατέρα του, ποὺ τὴν εἶχε κληρονομήσει κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ δικό του πατέρα, μὲ μιὰ καινούρια τέτοια γιὰ νὰ βγάζει τὰ δόντια ἀπὸ τοὺς ἄρρωστους πελάτες του πιὸ εὔκολα. Ἀκόμα φρόντισε νὰ προμηθευτεῖ ἕνα καινούργιο κοφτήρι γιὰ τὰ «αἵματα». Τὰ χρόνια ἐκεῖνα συνηθίζονταν πολὺ σὰ μέσο θεραπείας, σὲ περίπτωση ποὺ κάποιος ἀρρωστοῦσε ἀπὸ κρυολόγημα, νὰ παίρνουν ἀπ' αὐτὸν κάμποσο αἷμα. Τοῦ ἔκαναν δηλαδὴ σχετικὴ ἀφαίμαξη μὲ τὶς «κοφτὲς βεντοῦζες». Οἱ ἄλλες οἱ βεντοῦζες χωρὶς ἀφαίμαξη λέγονταν «κούφιες». Γιὰ νὰ ρίξουν κοφτὲς βεντοῦζες σὲ κάποιον, ἔκαναν μερικὲς ἐπιπόλαιες χαρακιὲς μὲ τὴ μύτη ἀπὸ τὸ ξυράφι στὶς πλάτες τοῦ ἄρρωστου καὶ πάνω σ' αὐτὲς τὶς χαρακιὲς τοποθετοῦσαν μιὰ βεντούζα, ποὺ, καθὼς φούσκωνε αὐτὴ ἀπομυζοῦσε καὶ κάμποσο αἷμα ἀπὸ τὶς χαρακιές. Ἡ ποσότητα ἀπὸ τὸ αἷμα ἔφτανε συνηθέστατα ὥς μισὴ βεντούζα, δηλαδὴ μισὸ ποτήρι περίπου. Πίστευαν πὼς ἔτσι γίνονταν καλὰ ὁ ἄρρωστος, δηλαδὴ ὁ κρυωμένος. Τὴν ἀφαίμαξη αὐτὴ μὲ τὶς κοφτὲς βεντοῦζες τὴν ἔκαναν μερικοὶ πολὺ ταχτικά, κάθε ἄνοιξη καὶ κάθε φθινόπωρο, χωρὶς κἂν ν' ἀρρωστήσουν. Νὰ τί γράφει κάποιο συμφωνητικὸ ἑνὸς πρακτικοῦ γιατροῦ κατὰ τὸ 1819, ποὺ συμφωνήθηκε γιὰ κοινὸς γιατρὸς στὸ Κουκούλι: «Οἱ ὑποφαινόμενοι ἐσυμφωνήσαμεν διὰ ἰατρὸν τῶν ὁσπιτιῶν μας διὰ δύο ἔτη ἀπὸ τὴν σήμερον τὸν κ. Ἰ. Τσοπλέκαν καὶ διὰ χρονικὸν μισθόν του θέλει λαμβάνει ὡς κάτωθεν συφώνος ὁ καθεὶς μὲ εὐχαρίστησιν καὶ τῶν δύο μερῶν αὐτὰ δὲ θέλουν εἶναι διὰ μόνον τὰς ἐπισκέψεις του καὶ α ἵ μ α τ α[5] διὰ δὲ τὰ ἰατρικά του θέλει πληρώνεται μὲ 15 τοῖς % περιπλέον ἀπὸ ὅτι πωλοῦνται εἰς Ἰωάννινα τὰ φαρμακοπωλεῖα...». Ἀπ' αὐτὸ τὸ χαρτὶ φαίνεται πολὺ καθαρὰ ἡ μεγάλη σημασία ποὺ ἔδιναν στὰ «αἵματα». Ἀργότερα ὅμως εἶχε βρεθεῖ ἕνα μικρὸ τετράγωνο μὲ κυβικὸ σχῆμα μεταλλικὸ μηχάνημα γιὰ τὶς χαρακιές, ὥστε ἀποφεύγονταν ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ξυραφιοῦ. Πατοῦσαν αὐτὸ ἐλαφρὰ στὸ κορμὶ τοῦ ἄρρωστου. Μὲ τὸ πάτημα αὐτὸ ἔβγαιναν πρὸς τὰ ἔξω κάτι κοφτερὰ λεπιδάκια σὰν τὴν ἄκρη τοῦ ξυραφιοῦ κι' ἔκαναν τὶς ἐλαφρὲς χαρακιές. Πάνω σ' αὐτὲς τοποθετοῦσαν τὴ βεντούζα, ἀπὸ τὸ τράβηγμα τῆς ὁποίας ἔβγαινε τὸ αἷμα. Αὐτὸ τὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὰ αἵματα τὸ θεώρησε ἀπαραίτητο γιὰ τὴ δουλειά του καὶ φρόντισε νὰ τὸ προμηθευτεῖ μαζὶ μὲ τὴ δοντάγρια.

Κατὰ τὰ ἄλλα τὸν βόλευαν πολὺ καλὰ τὰ ὅσα βρῆκε ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἤτοι: ἕνα μικρὸ ξύλινο γουδάκι γιὰ νὰ τρίβει σ' αὐτὸ τὰ φάρμακα, μιὰ μικρή, πολὺ μικρὴ ζυγαριὰ τοῦ χεριοῦ, γιὰ νὰ ζυγίζει τὶς ἀναλογίες ἀπὸ τὰ φάρμακα μαζὶ μὲ τὰ σχετικὰ μεταλλικὰ σταθμὰ τοῦ μισοῦ, ἑνός, δύο, πέντε κλπ. δραμιῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ σταθμὰ βαλμένα σὲ μιὰ μικρὴ πέτσινη σακκούλα, καθὼς καὶ ἕναν μικρὸ κυλιντρικὸ γυάλινο σωλήνα μὲ χαραγμένες σ' αὐτὸν γραμμὲς (ὑποδιαιρέσεις) γιὰ νὰ κανονίζει τὶς ἀναλογίες ἀπὸ τὰ ὑγρά, ποὺ χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὴν παρασκευὴ τῶν φαρμάκων. Τὰ σχετικὰ φάρμακα παρασκευάζονταν εἴτε σὲ χάπια, εἴτε σὲ ὑγρὴ κατάσταση (σιρόπια). Εἶχαν δὲ αὐτὰ τὸ γενικὸ χαρακτηριστικὸ ὄνομα «μαντζούνια». Τὰ θερμόμετρα δὲν εἶχαν διαδοθεῖ ἀρκετὰ ἀκόμα γιὰ τὴ μέτρηση τῆς θερμοκρασίας τοῦ κορμιοῦ. Τὴν ὑπολόγιζαν μὲ τὴ μέτρηση τῶν σφιγμῶν τοῦ χεριοῦ.

Ὁ Στεφανὴς Κς. ὅταν ἀποφάσισε νὰ γίνει Κομπογιαννίτης, σὰν τὸν πατέρα του, πέρα ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐργαλεῖα καὶ χρήσιμα μέσα τῆς γιατρικῆς, ποὺ ἐφο-

5. Ἡ ὑπογράμμιση ἔγινε ἀπὸ μένα.

διάστηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του, πρόσεξε πολὺ νὰ ἐπιδοθεῖ καὶ στὴ μελέτη κατὰ συστηματικὸ τρόπο τῶν γραφτῶν σημειώσεων γύρω ἀπὸ τὴ γιατρική του τέχνη, ποὺ τὶς εἶχε γραμμένες ὁ πατέρας του σ' ἕνα χοντρὸ δευτέρι. Τὶς σημειώσεις αὐτὲς τὶς διάβαζε καὶ τὶς ματαδιάβαζε καὶ φρόντιζε νὰ τὶς ἐφαρμόζει μὲ πολλὴ ἀκρίβεια. Οἱ γιατρικὲς συμβουλὲς ποὺ εἶχε γραμμένες σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ὁ πατέρας του ὁ Κωνσταντὴς Κς ἔλεγαν τέτοια πράγματα: «Γιὰ παλαιὸν καὶ νέον βήχαν, ἔπαρε ρίγανη. Κοπάνισέ την καλὰ ὥς ὅτου γίνει σκόνη. Βάλε την κατόπι μέσα σὲ ἕνα σύκο καὶ νὰ φάγη αὐτὸ ὁ ἄρρωστος. Νὰ τρώγη ἕνα σύκο τὸ πρωΐ καὶ ἕνα τὸ βράδυ κατὰ σειρὰν 40 ἡμέρας. Καὶ ἀπερνάη ὁ βήχας». Ἄλλη συνταγή: «Διὰ τὰ μάτια ὅπου ἔχουν φαγούραν. Ἔπαρε αἷμα ἀπὸ φάσαν ἢ ἀπὸ τρυγῶνα ἢ ἀπὸ πέρδικα καὶ στάξε εἰς τὰ μάτια ὅπου τρώγουν 2—3 φοραὶς καὶ ἀπερνᾶ ἡ φαγούρα τους». Ἄλλη: «Διὰ νὰ κινήσουν τὰ ροῦχα τῆς γυναίκας. Ἔπαρε πολυτρίχι τάτουλα[6], ποὺ ἔχει στὰ φύλλα της κάτι κόκκινες μικρὲς βοῦλες σὰν αἷμα 10 ὡς 20 δράμια ριζάρι καὶ δύο ὀκάδες καλὸ κρασί. Αὐτὰ θὰ τὰ βάλης στὴ φωτιὰ νὰ βράσουν ὡς που νὰ μείνη μόνο μισὴ ὀκά. Κατόπι τὰ στραγγίζης καὶ ρίχνεις καὶ 50 δράμια ἐλληᾶς. Ἀπὸ αὐτὸ νὰ πίνη ἡ γυναίκα ἀπὸ ἕνα φλυτζάνι πουρνὸ καὶ βράδι καὶ ἔρχονται τὰ ροῦχα της». Ἄλλη: «Φάρμακο διὰ σπλήναν. Ἔπαρε 5—6 λεμόνια, ξεζουμισέ τα καὶ βάλε τὸ ζουμὶ σὲ ἕνα ποτήρι ὅπου ρίχνεις καὶ ἕνα αὐγό, ἀλλὰ τὸ αὐγὸ νὰ μὴ φαίνεται. Θὰ τὰ ἀφίσης μιὰ βραδιὰ ἔξω εἰς τὰ ἄστρα καὶ τὸ πρωΐ θὰ βγάλης τὸ αὐγὸ καὶ τὰ τὸ πετάξης. Κατόπιν θὰ πίνης τὸ ζουμὶ τοῦ λεμονιοῦ νηστικὸς κάθε πρωΐ γιὰ 2—3 ἡμέρας καὶ ὑγιαίνης. Ἀλλὰ τὰ αὐγὰ νὰ εἶναι φρέσκα. Αὐτὸ τὸ ζουμὶ φέρνη ὄφελος καὶ στὴν κιτρινάδα». Ἄλλη: «Περὶ τῆς ἀγκινάρας. Τὰ φύλλα της καὶ τὴν ρίζαν βράσαι μὲ ἄσπρο κρασί. Ἂς πίνη συχνὰ ἐκεῖνος ποὺ ἔχη τὴν γονόριαν, ἤγουν τὸ σκουλαμέντο καὶ ὠφελεῖται. Ἂς πίνη ὁμοίως καὶ ἐκεῖνος ὅπου ἔχει τὴν δυσουρίαν καὶ κινᾶ τὸ οὖρος». Στὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ πατέρα του γράφονταν ἄφθονες ὁδηγίες γιὰ τὶς θεραπευτικὲς ἰδιότητες ποὺ ἔχουν πολλὰ βότανα, ὅπως τὸ ρεσκάρτερο, τὸ ἀγαρικό, ἡ ἀριστολοχία, ἡ γλυκόρριζα, τὸ κενταύριο, τὸ μαστικάγκαθο, τὸ ντισέκο, τὸ ἀσπράγκαθο, τὸ μοσχάγκαθο, τὸ τραγάγκαθο, ἡ ἀψυνθία, ὁ ὕσωπος, ἡ ρίγανη, τὸ φλυσκούνι, ἡ ἀλισφακιά, ὁ ἡδύοσμος, ὁ κύστος, ἡ καλαμίνθα, τὸ θυμάρι, ἡ θρούμπη, ἡ μαντζουράνα, ὁ μελίλωτος, ὁ ἀπήγανος, τὸ περδικοπόδαρο, ὁ κόλιαντρος, ὁ μάλαθρος, τὸ σέλινο, τὸ πύρεθρο, ἡ βαλλεριάνα κλπ.

Μὲ τέτοια λοιπὸν ἐφόδια γιὰ τὴ γιατρικὴ τέχνη ὁ Στεφανάκης ἔκανε τὸν πρακτικὸ γιατρὸ σὲ ἀρκετὰ χωριὰ τοῦ Θεσσαλικοῦ χώρου. Δὲν τοῦ ἄρεσε καὶ πολὺ νὰ ἀλλάζει περιοχές. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν εἶχε ἀποχτήσει ἀρκετὲς γνωριμίες μὲ τοὺς κάτοικους τῶν χωριῶν γύρω ἀπὸ τὸν Τύρναβο καὶ τὴν Ἐλασσόνα. Ἦταν ἀρκετὰ πρόθυμος καὶ εὐσυνείδητος στὴ δουλειά του, ποὺ τὴ θεωροῦσε καὶ ὁ ἴδιος σὰν ἱερὴ ἀποστολὴ καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν εἶχεν ἀποχτήσει τὴν ἀγάπη, τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ἐκτίμηση τοῦ κόσμου τῆς περιοχῆς, ὅπου ἔκανε τὸ γιατρό. Ἀπὸ «Στεφανής» ἔγινε γλήγορα «Κύρ Στεφανής». Δέκα ὡς ἕντεκα μῆνες τὸ χρόνο βρίσκονταν πάντοτε κοντὰ στοὺς κάτοικους τῶν χωριῶν, ποὺ ἐξυπακούεται πὼς δὲν εἶχαν ἀκόμα ἐλευτερωθεῖ ἀπὸ τὸν Τούρκικο ζυγό, καθὼς εἶναι γνωστό, καὶ μονάχα γιὰ ἕνα μῆνα ἢ 40 μέρες κάθε καλοκαίρι — Ἰούλιο - Αὔγουστο — ἔρχονταν στὸ χωριό του γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ, βέβαια, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ κάνει καινούργιες προμήθειες σὲ φαρμακευτικὰ βότανα ἀπὸ τὴ χαράδρα τοῦ Βίκου. Γιὰ τὸ λόγο αὐτόν, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὸ χωριό, ἂν ὄχι κάθε μέρα, ἀλλὰ τουλάχιστο 3—4 φορὲς τὴν ἑβδομάδα κατέβαινε στὸ Βίκο γιὰ νὰ μαζέψει τὰ ἀπαραίτητα βότανα γιὰ τὴ δουλειά του. Ἐπειδὴ ἀπὸ μικρὸ παιδὶ βοηθοῦσε κάποτε τὸν πατέρα του στὴ δουλειὰ αὐτή, ἤξερε καλά, τόσο τὰ σχετικὰ μονοπάτια τῆς χαράδρας, ὅσο καὶ τὰ περισσότερα τὰ σχετικὰ βό-

6. Ἄγνωστη ἡ σημασία τῆς λέξης.

τανα, ποὺ ἦταν σημειωμένα στὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὸν πατέρα του γιατροσόφια. Ἀκόμα ἤξερε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὶς σχετικὲς τοποθεσίες, ὅπου εὔκολα εὕρισκε τὸ κάθε βότανο ποὺ τὸν χρειάζονταν, καὶ μάλιστα ἀπὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ τὸ μαζέψει τὸ καθένα, δηλαδὴ ἀπὸ ποιά τοποθεσία, γιατὶ δὲν ἔχουν ὅλα τὰ βότανα τὴν ἴδια δραστικὴ ἰδιότητα, ἀλλὰ ἔχουν διαφορετικὴ τέτοια, ἀνάλογα μὲ τὸν προσανατολισμὸ τῆς κάθε τοποθεσίας (ἀνήλιο μέρος ἢ προσήλιο).

Ἀπὸ ἄλλα φυτὰ μάζευε μονάχα τὰ λουλούδια τους, ἀπὸ ἄλλα τὰ φύλλα ἢ τὰ κοτσάνια (βλαστάρια) καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔβγαζε τὴ ρίζα τους μ' ἕνα μικρὸ πρόχειρο σκαφτικὸ ἐργαλεῖο. Ὑπῆρχαν καὶ βότανα ποὺ τὰ μάζευε ὁλόκληρα (φύλλα, λουλούδια, κοτσάνια). Τὰ βότανα τὰ ἔβαζε σὲ ξεχωριστὲς σακκοῦλες πάνινες καὶ τὰ μετάφερνε στὸ χωριό. Εἶχε προορισμένο ξεχωριστὸ δωμάτιο, ποὺ τὰ ἄφινε νὰ ξηραθοῦν. Τὸ ξήραμα γίνονταν στὸν ἴσκιο καὶ ὄχι στὸν ἥλιο. Μονάχα τὶς ρίζες ἄφινε γιὰ νὰ ξηραθοῦν στὸν ἥλιο. Ἅμα ξηραίνονταν αὐτά, ἄλλα τὰ στούμπιζε στὸ γουδάκι καὶ τὰ ἔκανε σκόνη, ποὺ αὐτὴ τὴ σκόνη τὴν τοποθετοῦσε σὲ πολὺ καθαρὲς ἄσπρες σακκουλίτσες. Σ' ἄλλες δὲ μεγαλύτερες σακκοῦλες τοποθετοῦσε ὁλόκληρα ξηρὰ βότανα. Ἀπ' ὄξω δὲ ἀπὸ κάθε σακκούλα ἔγραφε καθαρὰ τὸ ὄνομα ἀπὸ κάθε βότανο. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ τοποθετοῦσε καὶ τὰ ταξινομοῦσε στὸ μεγάλο ντουλάπι τοῦ σπιτιοῦ του, ποὺ ἀπὸ τὸν παππού του ἀκόμα εἶχε τὸ ὄνομα «σπετσαρία». Ὁσῃ ποσότητα μάζευε ἀπὸ τὸ κάθε βότανο, καὶ ἀπὸ ποιὸ βότανο μάζευε τὰ φύλλα ἢ τὰ λουλούδια του ἢ τὶς ρίζες, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξέρουμε ἡμεῖς σήμερα. Πάντως μάζευε ἀπήγανο, ὀψιά, θεριοχόρτι, μέντα, ζεντιάνα, δαχτυλίτιδα, μελίλωτο, ἀγιόσημο, μελισσοβότανο, βαλλεριάνα, μολόχα καὶ πολλὰ ἄλλα, καθὼς καὶ ρίζες ἀπὸ δρακοντιὰ καὶ ἀπὸ μπλομπάγκο κλπ. Ἐπειδὴ στὸ χωριὸ του δὲν ὑπῆρχαν δάση ἀπὸ πεῦκα, παράγγελνε σὲ φίλους του ἀπὸ τὸ Σκαμνέλι καὶ τοῦ μάζευαν καὶ τοῦ ἔφερναν «ἄνθος ρετσινιοῦ» ἀπὸ πευκόδεντρα. Ἦταν δὲ αὐτὸ τὸ «ἄνθος ρετσινιοῦ» κάτι σταγόνες σὰ ρεβύθια ἀπὸ πολὺ καθαρὸ ἄσπρο ρετσίνι, ποὺ τὸ βγάζουν στὰ κλωνάρια τους τὰ πεῦκα. Κατὰ τὸν καιρὸ τῆς παραμονῆς του στὸ χωριὸ δὲ μάζευε καρποὺς ἀπὸ κέδρα (κεδρομπόμπολα), γιατὶ αὐτὰ ἦταν ἀκόμα ἄγουρα (πράσινα). Παράγγελνε τὴ γυναίκα του καὶ τοῦ μάζευε 2—3 ὀκάδες ἀπ' αὐτὰ ἀπὸ τὸ Νοέμβρη μήνα καὶ πέρα, ὁπότε τὰ κεδρομπόμπολα ὡρίμαζαν καὶ γένονταν κοκκινόμαυρα. Ἔτσι ἔπαιρνε κεδρομπόμπολα περισινῆς χρονιᾶς, μαζί του, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὸ χωριό. Πέρα ἀπ' αὐτὰ τὰ βότανα καὶ τὰ ὑλικὰ ποὺ εἴπαμαν παραπάνω, δὲν ἔπαιρνε ἄλλα ὑλικὰ ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρονιᾶς στὴν παρασκευὴ τῶν μαντζουνιῶν του, ὅπως ἦταν τὸ κρασί, τὸ ξύδι, τὸ τσίπουρο, τὸ μέλι, τὸ θειάφι, τὸ ξύγκι, καὶ ἄλλα, γιατὶ τέτοια ὑλικὰ εὕρισκε εὔκολα ἐκεῖ ποὺ ταξιδεύονταν.

Ἔτσι ὁ Κὺρ Στεφανής, κατὰ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ «Τρυγητῆ» ἄφινε τὸ χωριό του γιὰ νὰ κάνει τὸ ταξίδι του. Τότε τὰ συγκοινωνιακὰ πράγματα δὲν ἦταν ὅπως εἶναι σήμερα. Τὰ ταξίδια πρὸς τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Μακεδονία γίνονταν μονάχα μὲ τὰ μουλάρια καὶ τὰ ἄλογα. Ἔπρεπε δὲ αὐτὸς γιὰ νὰ φτάσει ὥς ἐκεῖ ἀπὸ τὸ χωριό του νὰ ταξιδέψει γύρω στὶς 5—6 μέρες. Ὁ Κὺρ Στεφανὴς τοίμαζε ἔγκαιρα τὰ πράγματά του, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φύγει. Ἐξυπακούεται πὼς δὲν ἔπαιρνε μαζί του μπασοῦλα καὶ βαλίτσες, ὅπως γίνεται σήμερα. Τακτοποιοῦσε μὲ μεράκι κι' ἔβαζε σ' ἕνα δισάκκι τὰ ἐργαλεῖα τῆς γιατρικῆς, ποὺ σημειώθηκαν παραπάνω, καθὼς καὶ τὶς σακκοῦλες μὲ τ ἀβότανα. Σ' ἄλλο δὲ ἕνα δισάκκι ἔβαζε τὰ ἐσώρουχά του, τὰ ξυράφια του καὶ τὰ βιβλία του (τὰ γιατροσόφια). Ἀπαραίτητο πράγμα κι' ἀχώριστος σύντροφος, ποὺ ἔπαιρνε πάντοτε μαζί του ἦταν ἡ μεγάλη, χοντρὴ καὶ καλοφιασμένη μάλλινη μπρούτσα του. Αὐτὴ τοῦ χρησίμευε καὶ γιὰ πανωφόρι τὸ χειμώνα καὶ γιὰ ὀμπρέλλα σὲ καιρὸ βροχῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ σκέπασμα στὸν ὕπνο του. Πάντοτε ἔφευγε ἀπὸ τὸ χωριό του ἀκολουθώντας πορεία πρὸς τὰ ἀνατολικά. Γιὰ νὰ τὸν πάει μὲ τριήμερη πάνω - κάτω πορεία ἀπὸ τὸ χωριό του ὥς ἐκεῖ ποὺ ἦταν τὰ Ἠπειρωτικὰ τὰ σύνορα, ἀγώγιαζε πάντοτε τὸ γερὸ μουλάρι κάποιου ἀνεψιοῦ του. Αὐτὸ ἦταν ζῶο

ἀνθεκτικό, ὥστε καὶ τὸ βάρος νὰ σέρνει στὴ ράχη του, ἀλλὰ καὶ νὰ ξεκουράζεται κάπου κάπου ὁ γιατρὸς καβαλικεύοντας σ' αὐτὸ γιὰ κάμποσο χρονικὸ διάστημα. Τρεῖς περίπου μέρες ἔκαναν νὰ φτάσουν στὰ Ἠπειρωτικὰ σύνορα μὲ διανυκτερεύσεις σὲ διάφορα ἐνδιάμεσα χωριὰ τοῦ Ζαγοριοῦ κι' ἄλλο τόσο σχεδὸν πέρα ἀπὸ τὸ Ζαγόρι σ' ἄλλο Ἠπειρωτικὸ χῶρο. Φτάνοντας στὰ σύνορα τοῦ Ζαγοριοῦ, χωρίζονταν ἀπ' τὸν ἀνεψιό του, ποὺ γύριζε πάλι στὸ χωριό, ἐνῶ ὁ Κὺρ Στεφανὴς εὕρισκε ἄλλον ἀγωγιάτη μὲ ζῶο γιὰ νὰ φτάσει στὸν προορισμό του. Ἄλλες τρεῖς μέρες σχεδὸν πορεία. Κατὰ τὸ γυρισμό του τὸ καλοκαίρι ἔρχονταν στὸ χωριὸ μὲ ἀγωγιάτες Θεσσαλοὺς ἢ Μακεδόνες. Μάλιστα πολλὲς φορὲς ἔφερνε ἀπὸ κεῖ περισσότερα ζῶα φορτωμένα μὲ σιτάρι γιὰ τὶς χρονιάτικες ἀνάγκες ἀπὸ ψωμὶ ὁλόκληρης τῆς οἰκογένειάς του, ἐπειδὴ στὸ χωριὸ του δὲν καλλιεργοῦσαν πολλὰ χωράφια μὲ σιτηρά.

Πολλὰ χρόνια κράτησε αὐτὸ τὸ σύρε - ἔλα τοῦ Κὺρ Στεφανῆ πρὸς αὐτὰ τὰ μέρη. Ὁλόκληρες δεκαετίες. Εἶχε ἀποδειχτεῖ αὐτὸς ποὺ καλὸς νοικοκύρης στὸ χωριό. Ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη τὰ βόλευε μιὰ χαρά. Καθὼς ἔλεγε, εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ σπουδάσει ἐπιστήμονα γιατρὸ τὸ παιδί του, ἂν εἶχε τέτοιο. Δὲν εἶχε ἀποκτήσει γιὰ κακή του τύχη ἀρσενικὸ παιδί. Μονάχα τρία κορίτσια εἶχε ποὺ τάχε καὶ τὰ τρία πολὺ καλοπαντρεμένα.

Στὰ πολλὰ αὐτὰ χρόνια τῆς ἐξάσκησης τῆς τέχνης τοῦ γιατροῦ, εἶχαν ἰδεῖ τὰ μάτια του πολλὰ περιστατικὰ γύρω ἀπὸ πολλὲς ἀρρώστιες τῶν πελατῶν του καὶ διηγόνταν πολλὲς ἰατρικὲς ἱστορίες. Ἕνα τέτοιο πολὺ παράξενο περιστατικό, ποὺ τὸ διηγόταν αὐτὸ πολλὲς φορὲς κατὰ τὰ γεροντικά του χρόνια, ποὺ ἡσύχαζε στὸ χωριό του, εἶναι καὶ τὸ παρακάτω.

Καθὼς σημειώθηκε καὶ πιὸ πάνω, στὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς, ποὺ ἔκανε τὸ γιατρὸ ὁ Κὺρ Στεφανὴς εἶχε πιάσει πολλοὺς φίλους. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς καλοὺς του φίλους ἦταν σ' ἕνα χωριὸ τῆς Θεσσαλίας, ποὺ ἦταν ἀκόμα σκλαβωμένη στοὺς Τούρκους, ὁ Σωτήρης Μπόγος. Κατὰ τὸ Σεπτέμβρη μήνα μιᾶς χρονιᾶς ἀπ' αὐτὲς ποὺ πήγαινε ὁ Κὺρ Στεφανὴς ἐκεῖ φτάνοντας στὸ χωριὸ τοῦ Σωτήρη, ἔμαθε πὼς αὐτὸς ἦταν ἄρρωστος. Μάλιστα κι' ὁ Σωτήρης, βλέποντας πὼς εἶχε μπεῖ ὁ Σεπτέμβρης μήνας, περίμενε μέρα μὲ τὴ μέρα νὰ φανεῖ ὁ γιατρὸς γιὰ νὰ τὸν κάνει καλά. Μαθαίνοντας τὸν ἐρχομὸ τοῦ γιατροῦ, σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεββάτι καὶ σβαρνίζοντας τὰ ἄρρωστα πόδια του, σύρθηκε νὰ βρεῖ τὸ γιατρό. Ἅμα τὸν εἶδε ὁ Κὺρ Στεφανής, κόντεψε νὰ μὴν τὸν γνωρίσει. Ἦταν πετσὶ καὶ κόκκαλο. Κιτρινισμένος κι' ἔλεγες ὅτι θὰ τοῦβγαινε ἡ ψυχὴ κείνην τὴν ὥρα. Τὸν εἶδε ὁ γιατρὸς καὶ τὸν φοβήθηκε.

Ὁ κακόμοιρος ὁ Σωτήρης!!... Εἶχε ἀπὸ τὸ καλοκαίρι ἄρρωστος πρὶν καὶ δυὸ μῆνες πάνω κάτω. Ὑπόφερνε ἀπὸ τρομεροὺς πόνους τοῦ στομαχιοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ φάγει τίποτε. Τοῦ εἶχε κοπεῖ ἡ ὄρεξη. Ἀκόμα δὲ τὸ χειρότερο ἦταν ποὺ εἶχε χάσει καὶ τὸν ὕπνο του. Δὲν μποροῦσε νὰ κλείσει μάτι οὔτε μέρα οὔτε νύχτα γιὰ πολὺν καιρό. Τὸν εἶχαν ἀποφασίσει γιὰ θάνατο ὅλοι στὸ χωριό. Βλέποντάς τον ἔτσι ὁ γιατρός, στενοχωρέθηκε κι' αὐτὸς πολύ, μὰ δὲν ἀπελπίστηκε. Ἀφοῦ χαιρετήθηκαν, τὸν ρώτησε μὲ πολὺ γλυκὸ τρόπο νὰ τοῦ πεῖ γιὰ τὴν ἀρρώστια του.

— Νά! δὲ μὲ βλέπεις, γιατρέ, τί ἔχω; Πεθαίνω ἀπὸ τοὺς πόνους κι' ἀπὸ τὴν πείνα. Ἔχω τρομεροὺς πόνους στὸ στομάχι καὶ δὲν μπορῶ νὰ φάω ὁ κακομοίρης οὔτε χαψιά. Ἔχω πολλὲς βραδιὲς νὰ κλείσω μάτι. Μοῦ φαίνεται πὼς ἔχω μέσα μου ἕνα μπάκακα, ἕνα ζωντανὸ πράμα στὸ στομάχι μου, ποὺ τρώει ἀπὸ μένα. Ἂν μπορέσεις, γιατρέ, νὰ μοῦ βγάλεις αὐτὸν τὸν μπάκακα ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ στομάχι μου, τότε μοῦ φαίνεται, ὅτι θὰ γίνω καλά...

Ὁ Κὺρ Στεφανὴς ἄκουσε μὲ προσοχή, ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλη συμπόνια τὸν καϋμένο τὸ Σωτήρη. Τοῦ ἔδωκε θάρρος, πὼς θὰ τὸν κάνει καλά, πὼς θὰ βγάλει τὸ «μπάκακα» ἀπὸ τὸ στομάχι του, ἀλλὰ πρέπει νὰ περάσουν κάμποσες μέρες. Ὁ γιατρὸς δὲ διάστηκε νὰ τοῦ ἐφαρμόσει καμμιὰ εἰδικὴ θεραπεία ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα.

Πληροφορήθηκε πώς τούς καλοκαιρινούς μήνες ὁ ἄρρωστος πελάτης του εἶχε περάσει μι ἀπολύ σοβαρή ἠθική καὶ οἰκονομική στενοχώρια. Αἰτία δὲ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ ἦταν κάποιο ἄτυχο συνοικέσιο τῆς κόρης του. Ἀποφάσισε νὰ τὸν παρακολουθήσει συστηματικὰ γιὰ 2—3 μέρες. Ἔβαλε κάτω ὅλη τὴν ἐμπειρία του, συμβουλεύτηκε τὰ χειρόγραφα βιβλία του μὲ τὰ γιατροσόφια. Χρησιμοποίησε μονάχα κάτι πρόχειρα φάρμακα, ὄχι γιὰ θεραπεία, ἀλλὰ γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸν ἄρρωστο κάπως ψυχολογικά. Δὲν ἦταν τότε τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα, ποὺ ὑπάρχουν σήμερα γιὰ νὰ διαπιστώσει τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ, ὅπως ἀκτινογραφίες κλπ. Μ' ὅλα ταῦτα διαπίστωσε ἀμέσως ἀπ' τὴν ἀρχὴ πώς ὁ Σωτήρης δὲν ἔπρεπε νἄχει καμμιὰ σοβαρή ὀργανική πάθηση στὸ στομάχι του.

Ὁ φίλος του ὁ Σωτήρης, ἂν καὶ ἦταν ἄρρωστος, δὲν ἔκανε ἄλλη δουλειά, παρὰ πηγαινοέρχονταν στὸ γιατρό, παρακαλώντας τον νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ κακό.

— Βγάλε μου γιατρὲ τὸ μπάκακα ποὺ ἔχω ἐδῶ μέσα καὶ τρώει ἀπὸ μένα, ἔλεγε μὲ παρακάλια ὁ ἄρρωστος Σωτήρης κι' ἔδειχνε τὸ στομάχι του. Ἀπὸ τὰ πολλὰ ὁ γιατρός, ἀφοῦ πέρασαν ἔτσι 2—3 μέρες, ρώτησε τὸ Σωτήρη:

— Δὲ μοῦ λές, Κύρ Σωτήρη, μήπως θυμᾶσαι νὰ ἔπιες καμμιὰ φορά, ποὺ ἤσουν πολὺ διψασμένος, νερὸ ἀπὸ καμμιὰ λούμπα, δηλαδὴ ἀπὸ κανένα βαθούλωμα, ποὺ εἶχε στεκούμενο νερὸ καὶ ὄχι τρεχούμενο; Ἂν γίνηκε ἕνα τέτοιο πράγμα, μπορεῖ μαζὶ μὲ τὸ νερὸ νὰ κατάπιες καὶ κανένα αὐγουλάκι ἀπὸ μπάκακα, ἀπὸ κεῖνα ποὺ θὰ ἦταν στὸ νερό.

Ὁ Σωτήρης ἔρριξε τὴ θύμησή του στὰ περασμένα καὶ θυμήθηκε πώς εἶχε συμβεῖ ἕνα τέτοιο πράγμα ὄχι μονάχα μιά, ἀλλὰ πολλὲς φορές. Τὸ πρόσωπο τοῦ γιατροῦ χαροποιήθηκε κάπως. Στεριώνονταν ἡ πεποίθησή στὸν ἄρρωστο, πώς εἶχε τὸ μπάκακα στὸ στομάχι του καὶ τὸν ἐνοχλοῦσε. Ἄλλως τε αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ παράπονο τοῦ Σωτήρη ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ εἶδε τὸ γιατρό.

Ὁ γιατρός, ὁ Κύρ Στεφανής, ἔστειλε πάλι καὶ κείνη τὴν ἡμέρα τὸν ἄρρωστο στὸ σπίτι του, μὲ τὴ σύσταση νὰ ἔανάρθει πάλι τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ γιὰ νὰ τὸν ἐξετάσει καλά. Νὰ μὴν ἔρθει ὅμως νηστικός, ἀλλὰ νὰ φάγει κάτι τὸ πρωΐ.

Τὸ ἀπόγιομα αὐτῆς τῆς μέρας ὁ γιατρὸς ὀγῆκε ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ νὰ ὀρεῖ σὲ κανένα ρεματάκι τίποτα ἔαλτονέρια, στὰ ὁποῖα νὰ ζοῦν ἐατράχια. Σεπτέμβρης μήνας, καθὼς εἴπαμαν. Δὲν ἄργησε ὁ γιατρὸς νὰ ὀρεῖ τέτοιο πράγμα. Κατόρθωσε κι' πιασε ἕναν μπάκακα, τὸν τύλιξε στὸ πάνινο μαντήλι του καὶ τὸν σιγούρεψε στὴν τσέπη του. Ὕστερα ἀπ' αὐτὸ γύρισε στὸ δωμάτιο (κονάκι), ὅπου ἔμενε.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωΐ ἔφτασε πάλι ὁ Σωτήρης. Ὁ γιατρὸς καλοδέχτηκε, ὅπως πάντοτε τὸν ἄρρωστο. Τοῦ ἔδωκε ἀρχικὰ νὰ πάρει ἕνα ἐμετικό, ἐνῶ τὸ μπάκακα τὸν εἶχε στὴν τσέπη του. Τὸ ἐμετικὸ δὲν ἄργησε νὰ κάνει τὴν ἐνέργειά του. Ὁ γιατρὸς τότε τοῦ παρουσίασε λεκάνη γιὰ τὸν ἐμετό. Κάνοντας ὅμως ὁ ἄρρωστος τὸν ἐμετὸ στὴ λεκάνη, ὁ γιατρὸς μὲ τρόπο καὶ στὴν κατάλληλη στιγμὴ πέταξε ἀπὸ τὸ μαντήλι τὸ μπάκακα μέσα στὴ λεκάνη. Ἅμα τελείωσε ὁ ἐμετὸς καὶ συνῆλθε κάπως ὁ Σωτήρης, τοῦ εἶπε ὁ γιατρὸς σὲ τόνο χαρούμενο:

— Ἔλα, φίλε κύρ Σωτήρη, καὶ γλύτωσες πιὰ ἀπὸ τὸ μπάκακα!... Νάτος, τὸν ἔβγαλες μὲ τὸν ἐμετό. Τώρα πάει πιὰ τὸ κακό. Μὴ σοβᾶσαι. Ἔγινες καλά. Δὲν ἔχεις πόνο στὸ στομάχι.

Ὁ ἄρρωστος Σωτήρης, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει διαφορετικά, τὸ πίστεψε αὐτό. Ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια του τὸ μπάκακα μέσα στὴ λεκάνη, ποὺ εἶχε πεταχτεῖ κατὰ τὸν ἐμετὸ ἀπὸ τὸ στομάχι του. Μάλιστα ἔτρεξε καὶ πῆρε τὸ μπαστούνι (ματσούκα) τοῦ γιατροῦ, ποὺ τὸ εἶχε στὴ γωνιὰ ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ προσπάθησε μ' αὐτὸ νὰ πατήσει στὴν κοιλιά του τὸ μπάκακα γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθεῖ, λέγοντας θυμωμένος:

— Ἀχ! κερατά! Ἐσὺ ἤσουν, ποὺ μὲ βασάνιζες τόσον καιρὸ καὶ κόντεψα νὰ πεθάνω. Ποῦ ἔτρωγες ἀπὸ τὸ στομάχι μου καὶ μὲ πονοῦσε τόσο!

Ο ρόλος τοῦ γιατροῦ εἶχε πιὰ σχεδὸν τελειώσει ὡς πρὸς τὴ θεραπεία τοῦ Σωτήρη. Εἶχε πιστέψει αὐτὸς πῶς αἰτία τῆς ἀρρώστιας του ἦταν ὁ μπάκακας. Ἔλειψε αὐτός, θὰ ἔλειπαν καὶ οἱ πόνοι στὸ στομάχι του. Ὁ Κὺρ Στεφανὴς περιορίστηκε μονάχα νὰ δώσει στὸν πελάτη του μερικὰ χάπια γιὰ ψυχολογικοὺς λόγους καὶ ἰδιαίτερα κάποιο δυναμωτικὸ μαντζούνι. Σίγουρα ὁ καϋμένος, ὁ ἀφελὴς Σωτήρης ἀπὸ τὴ μεγάλη του στενοχώρια εἶχε πάθει πολὺ σοβαρὸ νευρικὸ κλονισμὸ καὶ μὲ τὴ φαντασία του νόμιζε, πῶς εἶχε τρομεροὺς πόνους στὸ στομάχι, χωρὶς νἄχει σ' αὐτὸ καμμιὰ πάθηση. Στὴν ἀρρώστια αὐτὴ τοῦ Σωτήρη οἱ σημερινοὶ γιατροὶ πιθανὸν νἄδιναν τὸ χαρακτηρισμὸ κάποιου «μεταβολισμοῦ» ἢ τῆς «νευροφυτικῆς δυστονίας» κλπ. Στὴν περίπτωση τῆς θεραπείας τοῦ Σωτήρη ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο ἡ ὑποβολή. Ἀπὸ τὰ παραπάνω γίνεται φανερὸ πῶς οἱ Ζαγορίσιοι Κομπογιαννίτες μεταχειρίζονταν σὲ πλατειὰ κλίμακα καὶ τὴν ὑποβολὴ σὰ μέσο θεραπείας τῶν πελατῶν τους.

Ὁ Σωτήρης ἔγινε ὁλοκληρωτικὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κὺρ Στεφανή. Σὲ κάμποσες μέρες κονόμησε δυὸ λίρες καὶ ἦρθε νὰ τὶς δώσει γιὰ ἀμοιβὴ τοῦ γιατροῦ, ποὺ τὸν ἔκανε καλά. Μὰ ὁ Κὺρ Στεφανὴς τὸ θεώρησε ἁμάρτημα νὰ τὶς κρατήσει καὶ τὶς δυό. Κράτησε μονάχα τὴ μιά. Σκέφτηκε πῶς ἦταν καὶ μὲ τὴ μιὰ λίρα πολὺ καλὰ πληρωμένος ὁ μπάκακας.

Ἀπὸ τότε δικαιολογημένα ἀνέβηκε στὴ συνείδηση τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς ἡ ἐκτίμηση πρὸς αὐτὸ τὸ γιατρὸ καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τους πρὸς τὴ θεραπευτική του ἱκανότητα. Πότε παράτησε τὸ ἐπάγγελμά του αὐτὸ ὁ Κὺρ Στεφανὴς δὲν ξέρουμε μὲ ἀκρίβεια. Πάντως, ἅμα πέρασαν ἀρκετὰ τὰ χρόνια του κι' ἄρχισαν νὰ τὸν περιτριγυρίζουν τὰ γεράματα, τραβήχτηκε ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἔκατσε στὸ χωριό του. Ζοῦσε γέρος πιὰ μὲ ἥσυχη τὴ συνείδησή του, ὅτι ἔκανε καλὰ τὴ δουλειά του καὶ ἐὐχαριστοῦσε τὸ Θεό, γιατὶ τὸν βοήθησε τόσες δεκαετίες νὰ ἐκπληρώσει τὸ καθῆκον του. Δὲν ἔπαψε ὅμως ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια του νὰ παρέχει σ' ὅλους τὶς συμβουλές του. Μάλιστα, ὅταν κατὰ τὰ τελευταῖα του χρόνια, ποὺ εἶχαν διορίσει στὸ χωριό του γιατρὸ μὲ πτυχίο ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, κι' αὐτὸς ὁ καινούριος καὶ σπουδαγμένος γιατρὸς δὲ δίσταζε πολλὲς φορὲς νὰ προσφεύγει στὸν Κὺρ Στεφανὴ καὶ νὰ συμβουλεύεται τὴν ἐμπειρία του. Ὁ Κὺρ Στεφανὴς πίστευε στὴν πρόοδο καὶ καμάρωνε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς γιατρικῆς ἐπιστήμης. Μὲ τὸ μυαλό του ἔκανε πολλὲς προβλέψεις γι' αὐτή. Δὲν μποροῦμε μονάχα νὰ ξέρουμε ἐμεῖς τώρα, ἂν εἶχε προβλέψει, ὅτι, πρὶν περάσουν καλὰ καλὰ ἑκατὸ χρόνια περίπου ἀπ' τὸ θάνατό του, θὰ γίνονταν καὶ στὸν τόπο του, δηλαδὴ στὰ Γιάννινα, Πανεπιστήμιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ βγαίνουν γιατροὶ ἐπιστήμονες. Τέτοιος ὑπῆρξεν ὁ Ζαγορίσιος Κομπογιαννίτης γιατρὸς Κὺρ Στεφανὴς Κς. Τὸ ἂν ἀνταποκρίθηκε πέρα πέρα στὸ ἔργο του κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔζησε, δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ τὸ κρίνω ἐγώ. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ βγάλει διάφορα συμπεράσματα κατὰ τὴν κρίση του.

Πέρα ἀπ' τοὺς πολλοὺς Κομπογιαννίτες γιατροὺς ποὺ εἶχε βγάλει τὸ Ζαγόρι κατὰ τὰ παλιὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἀνάδειξε καὶ παρὰ πολλοὺς γιατροὺς ἐπιστήμονες κατὰ τὸν περασμένο αἰώνα ἀπὸ τότε ποὺ συστήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ Πανεπιστήμιο τῆς πατρίδας μας καὶ κατόπι. Τὸ ζήτημα ὅμως αὐτὸ γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ καλοὺς γιατροὺς τοῦ Ζαγορισοῦ κατὰ τὸν περασμένο καὶ τὸν τωρινὸ αἰώνα θὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἄλλης μελέτης.

Κλείνοντας τὸ σημειωμά μου αὐτό, θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ τονίσω τὸ ἑξῆς: Τώρα μὲ τὴν ἵδρυση καὶ κλάδου τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Γιαννίνων, καλὰ θὰ ἦταν νὰ συσταθεῖ στὸν Ἠπειρωτικό μας χῶρο ἕνα μουσεῖο γύρω ἀπ' τὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη. Νὰ μαζευτοῦν σ' αὐτὸ τὰ παλιὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ γιατροσόφια τῶν ἐμπειρικῶν αὐτῶν γιατρῶν ἀπὸ τὸν Ἠπειρωτικό μας χῶρο καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Ἔχω τὴ γνώμη πῶς ὑπάρχουν ἀκόμα ἀρκετὰ τέτοια. Σὰν ἕδρα δὲ τοῦ μουσείου αὐτοῦ νὰ γίνει τὸ χωριὸ Σωποτσέλι (Δίλοφο) τοῦ Ζαγορισοῦ. Τὸ χωριὸ

αὐτὸ προσφέρεται γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ στεγάσει ἕνα τέτοιο ἵδρυμα. Προτείνω νὰ γίνει στὸ χωριὸ αὐτό, γιατὶ αὐτὸ ἔχει κάποια παράδοση ὡς πρὸς τὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια. Ἄλλως τε ἐπιβάλλεται νὰ γίνει αὐτό, κατὰ τὴ γνώμη μου, γιατὶ σ' αὐτὸ γεννήθηκε ὁ μεγάλος Ἠπειρώτης ἐπιστήμονας καὶ μεγάλος εὐεργέτης τοῦ Πανεπιστημίου μας μακαρίτης Γιῶργος Β. Μιχαηλίδης. Ἔτσι, νομίζω, θὰ τιμηθεῖ καθὼς πρέπει ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπιστήμονα.

---

7. Γιὰ τὰ ρόδανα τοῦ Βίκου ὁ ἀναγνώστης, ἂς διαβάσει τὴν ἐργασία τοῦ κ. Κ. Γκανιάτσα μὲ τίτλο: «Ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου, τὰ ρόδανα καὶ οἱ δικογιατροὶ - κομπογιαννίτες». Περιοδικὸ «Ἤπειρος», χρόνων 1979 καὶ 1980.

8. Γιὰ τοὺς Κομπογιαννίτες ἔγουν γράψει: α) ὁ Νικ. Πατσέλης: «Κομπογιαννίτες», Περιοδικὸ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» (Τεῦχος 1 καὶ 2 τοῦ 1952), β) ὁ Γεώργιος Βαβαρέτος: «Κομπογιαννίτες - Ματσουκάδες κλπ.» 1972. Βλ. ἀριθ. 35 βιβλιαράκι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν.

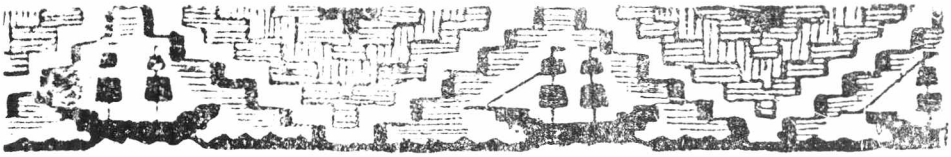

ΚΩΝΟΥ ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΡΟΔΑΥΓΗ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

Τὰ παρακάτω Δημοτικὰ Τραγούδια τὰ μάζευα ἀπὸ τὸ 1928 ἕως 1942 στὸ χωριό μου Ροδαυγὴ τῶν Τζουμέρκων (παλιότερα Νησίστα Νέας Ἑλλάδος), ἀκούοντάς τα ἀπὸ τὴ Μάνα μου, τὴ Βάβω μου, τὸν Πατέρα καὶ τὶς Ἀδερφές μου, δηλ. μέσα στὸ στενὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον τοῦ σπιτιοῦ. Μερικὰ εἶναι ὁλόκληρα, ἄλλα εἶναι ἐλλιπῆ καὶ ἀπὸ ἄλλα σώζονται μονάχα μερικοὶ στίχοι ἢ καὶ μονάχα ὁ τίτλος. Ἡ δημοσίευσή τους νομίζω ὅτι εἶναι χρήσιμη, γιατὶ σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ ἄλλες συλλογὲς μπορεῖ νὰ γίνουν οἱ ἀπαραίτητες συμπληρώσεις καὶ νὰ γίνει γνωστὸ ὁλόκληρο τὸ Τραγούδι ἢ οἱ παραλλαγές του.

Ἀπὸ τὰ Τραγούδια αὐτὰ ἄλλα ἀπαγγέλλονται ἁπλῶς σὰν παραμύθι ἄλλα τραγουδιοῦνται χωρὶς χορὸ καὶ ὄργανα, ἄλλα τραγουδιοῦνται μόνο μὲ χορό, ἄλλα τραγουδιοῦνται μὲ ὄργανα καὶ χορὸ καὶ ἄλλα ἁπλῶς παίζονται μὲ τὰ ὄργανα καὶ χορεύονται χωρὶς τραγούδι.

1. Ο ΓΑΜΟΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ

Σαράντα μύλοι νἄλεθαν τὸ στάρι γιὰ τὸ γάμο.
Σαράντα νύφες ζύμωναν μπουγάτσιες γιὰ τὸ γάμο.
Σαράντα ραφτάδες ἔρραφταν τῆς νύφης τὸ σαγάκι
Πουλάκι πάησε κ' ἔκατσε στοῦ Κωνσταντᾶ τὸ γόνα:
— Κώστα μου, μὴν ξοδιάζεσαι καὶ μὴ χάνεις τὸ βιό σου.
Ἐλφὲς ἤμαν στοὺς οὐρανούς, σ' ἀνάφεραν μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Μάνα μ', τί λέγει τὸ πουλί, τί λέει τὸ χελιδόνι;
— Κώστα μου, λέγει τὸ πουλὶ ἀγξη (=ἄνοιξη) καὶ καλοκαίρι.

2. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ

Ὁ Κώστας τὸ Μάη γεννήθηκε, τὸ Μάη γυναῖκα πῆρε,
τὸ Μάη νἐβουλήθηκε στὰ ξένα γιὰ νὰ πάει.
— Ἀϊταίρι μ', ἀϊταιράκι μου νἐμένα ποῦ μ' ἀφήνεις;
— Σ' ἀφήνω στὴ μανούλα μου, στὴν πικροπεθερά σου.
Τὸ γιόμα σου εἶναι πέρδικα καὶ τὸ γλυκὸ κρασί'
τὸ δεῖπνο σου εἶναι ψημένο ἀρνὶ καὶ τὸ γλυκὸ κρασί'
ὄντας δειπνάει ὁ βασιλιᾶς νὰ στρώνεις νὰ κοιμᾶσαι.

3. ΤΟ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟ ΚΑΙ Η ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ

Ρηγόπουλος παντρεύεται, βασιλοπούλα παίρει.
— Γιὰ ἔβγα, μάνα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερὰ τῆς νύφης.
Κ' ἡ πεθερὰ σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη.

Ἀστράφταν τὰ μανίκια της κ' ἔλεμπε ἡ τραχηλιά της
5 κι ὁλόγυρα ἡ ποδιά της, ἁγνὸ μαργαριτάρι.
Χρυσὸ τσαπάκι νἄδραξε καὶ τὸ φκυαράκ' στὰ χέρια.
Παίρει τὰ ὄρη ἀπὸ μπροστὰ καὶ τὰ βουνὰ ἀπὸ πίσω
(ἤ: παίρει τὰ ὄρη ψάχνοντας καὶ τὰ βουνὰ ρωτούντας).
Γυρίζει πέτρες στὴ σειρά, γυρίζει τρεῖς καὶ πέντε.
Βρίσκει νἀστρίτη παρδαλὸ κι ὀχιὰ μὲ δυὸ κεφάλια.
10 Τά 'φερε, τὰ τηγάνισε σ' ἀφόρητο τηγάνι.
— Ἔλα, νύφη μ', νὰ φᾶς φαΐ, χέλια τηγανισμένα.
— Ἐμεῖς ζακόνι τό 'χουμε στὸ δικό μας τὸ χωριό:
πρῶτα νὰ παίρει ἡ πεθερὰ καὶ δεύτερα ὁ ἀφέντης
καὶ τρίτα καὶ στερνότερα νὰ παίρει καὶ ἡ νύφη.
15 Ἐπῆρε πρῶτα ἡ πεθερὰ καὶ τό 'βαλε στὸ χέρι.
Ἐπῆρε κι ὁ ἀφέντης της καὶ τό 'βαλε στ' ἀχείλι.
Ἐπῆρε κ' ἡ νυφούλα της καὶ τό 'βαλε στὸ στόμα.
Καὶ μὲ τὴν πρώτη πηρουνιὰ καρδιά της φαρμακώθη.
— Νερό, μανούλα μ' κ' ἔσκασα, νερὸ καὶ πάη ἡ καρδούλα
20 — Μικρὴ νἤμουν καὶ γέρασα, τὴ βρύση δὲν τὴν ξέρω.
— Νερό, νἀφέντη μ', κ' ἔσκασα, νερὸ καὶ πάη ἡ καρδούλα.
— Ἤμαν μικρὸς στὰ γράμματα καὶ γίγκα παλληκάρι.
. . . . . τὴ βρύση δὲν τὴν ξέρω.
— Ἀϊταίρι μ', ἀϊταιράκι μου, ἐπλάνταξε ἡ καρδιά μου.
25 Τὸ μαστραπᾶ της ἄδραξε στὴ βρύση γιὰ νὰ πάει.
— Στάλαξε, βρύση, μιὰ φορά, στάλαξε, βρύση, δύο.
(Τὴν εἶχε χώσει ἡ μάνα του τὴ βρύση καὶ δὲν ἔτρεχε νερό)
Ὅσο νὰ πάει, ὅσο νἀρθεῖ τὴ βρίσκει πεθαμένη.
Στὴν κάσσα της ἀκούμπησε καὶ ξεψυχάει μαζί της.
Τὰ πῆραν καὶ τὰ βάλανε τὰ δυὸ σὲ ἕνα λάκκο.
30 Ὁ νέος βῆκε κάλαμος κ' ἡ νέα κυπαρίσσι.
Λυγίζει τότε ὁ κάλαμος, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι
Γιὰ ἰδέστε, χῶρες καὶ χωριὰ καὶ σεῖς μώρ' βιλαέτια,
δὲ φιληθῆκαν ζωντανά, φιλιῶνται πεθαμένα.

4. ΣΤΗΝ ΤΑΒΛΑ

Φίλοι μ', καλωσορίσεταν νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε.
Κι αὔριο καλὲς ἀντάμωσες, τὰ ποῦ θ' ἀνταμωθοῦμε.
Μέσ' στὸν Ἀϊ-Λιᾶ στὸν πλάτανο πού 'ναι μιὰ κρύα βρύση.
Πῶχουν οἱ κλέφτες μάζωξη κι ἔχουν παλιὰ λημέρια.
5 Πῶχουν ἀρνιὰ καὶ ψαίνονται, κριάρια σουφλισμένα.
Πῶχουν κι ἕνα γλυκὸ κρασὶ ἀπὸ τὴν Ἅγια Μαύρα.
Πῶχουν τὴ Ρήνα στὸ πλευρὸ ποὺ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
— Κέρνα μας, Ρήνα μ', κέρνα μας, κέρνα νὅσο νὰ φέξει
Ὅσο νὰ σκάσ' ὁ Αὐγερινός, νὰ πάει ἡ Πούλια γιόμα
10 . . . . . κι ὁ ἥλιος μεσημέρι.

5. Ο ΠΑΡΑΠΟΝΕΜΕΝΟΣ ΓΙΟΣ ΣΤΗ ΜΑΝΑ ΤΟΥ

Διῶξε με, μάνα μ', διῶξε με, μὲ ξύλα, μὲ λιθάρια,
γιὰ νὰ μὲ πάρει τὸ κακὸ, νὰ σηκωθῶ νὰ φύβκω

Νὰ πάνω, μάνα μ', μακρυά, κεῖ π' πᾶν τὰ χελιδόνια.
Τὰ χελιδόνια νὰ γυρνοῦν (ἢ: νἄρχουνται) κι ἐγὼ νὰ πάνω ἀκόμα.
Κι ἂ δὲ σ' σαπεῖ ἡ ὀμπόλια σου σφογγίζοντας τὰ δάκρυα.
Κι ἂ δὲ σ' μαλλιάσ' ἡ γλῶσσα σου ρωτοῦντας τοὺς διαβάτες:
— Διαβάτες, ποὺ διαβαίνετε, στρατιῶτες, ποὺ περνᾶτε,
μὴν εἴδεταν τὸ γιόκα μου, κι αὐτόνο τὸ λεβέντη.
— Θειάκω μ', καὶ ἂν τὸν εἴδαμαν, γκιὸ δὲν τὸν γνωρίζαμαν.
— Εἶχεν ἐλιὰ στὸ μάγουλο, νἐλιὰ στὴν ἀμασκάλη.
— Αὐτὸν στὸν κάμπο τῶν Γιαννίνων . . . . . .
μαῦρα πουλιὰ τὸν ἔτρωγαν κι ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν.
. . . . . .
Σὰν περδικοῦλα θλίβεται, σὰν τὸ παπὶ μαδιῶται.

6. Η ΣΚΛΑΒΑ ΠΟΥ ΠΕΘΑΙΝΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΙΜΗ ΤΗΣ

Βασιλοπούλα ἁρμάτωναν νὰ πάει μὲ τὸ καράβι.
Χίλια φλωράκια ξόδιασε νὰ πάει μὲ τὴν τιμή της.
Καραβοκύρης ἄκληρος στὸν κόρφο της ἁπλώνει.
Κι αὐτὴν ἀπὸ τὸ φόβο της κι ἀπὸ τὴν ἐντροπή της
μέσ' στὸ κατάρτ' ἀκούμπησε καὶ ἡ ψυχή της βῆκε.

7. ΤΟΥ ΡΗΓΑ Η ΘΥΓΑΤΕΡΑ

Τοῦ Παπαγιώργη ἡ ἀνεμισιά, τοῦ Ρήγα ἡ θυγατέρα,
πῶχει ἀσημένιον ἀργαλειὸ καὶ κρουσταλλένιο χτένι.
Ἀπὸ τὸ βρόντο τ' ἀργαλειοῦ καὶ τὸν ἠχὸ τῆς κόρης
ὁ ἥλιος ἀντραλίστηκε κι ἀργεῖ νὰ βασιλέψει
— Πολὺ κάνεις, ἥλιε μ', νὰ βγεῖς κι ἀργεῖς νὰ βασιλέψεις.
Σὲ καταριῶται ἡ ἀργατιὰ κ' οἱ ξενοδουλευτάδες.

8. Η ΧΑ·Ι·ΔΩ

Τί νὰ σὲ κάμω, Χάϊδω μου, νἐσὺ θέλεις παιγνίδια.
Κι ἐγὼ νὰ παίξω δὲ μπορῶ, μηδὲ καὶ νὰ γελάσω.
Θέλεις στὴν κούνια κούνα με, θέλεις στὴν σαρμανίτσα.
Μὲ τὸ ποδάρι κούνα με καὶ μὲ τὸ χέρι γνέσε.
Μὲ τ' ἀργυρὸ τἀχείλι σου πέσε γλυκὸ τραγούδι:
— Ἀκοῦστε, ἐσεῖς οἱ ἀνύπαντρες κ' οἱ κακοπαντρεμένες.
Βιὸ νὰ μὴ ζηλέψετε, μηδ' ἄσπρα, μηδὲ γρόσια,
μπροστὰ στὸν ἄντρα τὸν καλό, μπροστὰ στὸ παλληκάρι.
Ἔτσι νἀγάπησα κι ἐγὼ καὶ πῆρα βερεμιάρη.
Τοῦ κάνω δεῖπνο, δὲ δειπνεῖ, τοῦ στρώνω, δὲν κοιμᾶται.
Τοῦ στρώνω πέντε στρώματα, χρυσὲς προσκεφαλάδες:
— Σήκω, βερέμη, πλάγιασε, σήκω βερέμη, πέσε.
Κι ἅπλωσε τὸ χεράκι σου στὸν ἀργυρό μου κόρφο
νὰ βρεῖς τοῦ Μάη τὶς δροσιές, τ' Ἀπρίλη τὰ λουλούδια.
. . . . . .
Ἐγὼ θὰ πάω νὰ παντρευτῶ νὰ πάρω παλληκάρι.

9. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΤΣΑΓΓΑ, ΚΛΕΦΤΗ ΑΠΟ ΤΗ ΡΟΔΑΥΓΗ

Σκῦψτε, βουνά, σκῦψτε κλαριά, καὶ σεῖς κοντοραχοῦλες,
νὰ πάει ἡ φωνὴ στὸ σπίτι μου, στὴ δόλια τὴ γυναῖκα.
Μάθε το καὶ σύ, Γιώργη μου, μέσα στὴ φυλακή:
Ἐμένα μ' ἔπιασαν ψηλὰ στὴν Ἅγια Κυριακή.

10. ΣΟΥ ΔΙΝΩ ΛΙΤΡΕΣ ΜΑΛΑΜΑ

Σοῦ δίνω λίτρες μάλαμα κι ὀκάδες νᾶν' τ' ἀσήμι.
Καὶ παίρω δίπλα τὰ βουνὰ κι ὀρθὰ τὰ κορφοβούνια,
ἄλλοῦ νὰ μάσω ἀμάραθα κι ἀπ' ὅλα τὰ βοτάνια,
νὰ φάει ἡ γῆς τὰ μάραθα κ' ἡ πλάκα τὰ βοτάνια,

11. Η ΡΟΥΣΣΑ

Κάτω στὰ πέντε μάρμαρα, στὰ ἕξι λιθαρίτσια,
κοιμᾶται ἡ Ρούσσου μοναχή, κοιμᾶται ἀποσταμένη
Κ' ἡ μάνα της τῆς ἔλεγε, κ' ἡ μάνα της τῆς λέγει:
— Γιὰ σήκω, Ρούσσα μ', κι ἄλλαξε καὶ μὴ βαρειοκοιμᾶσαι
5 κ' οἱ συμπεθέροι νἔρχονται, ἔρχονται νὰ σὲ πάρουν.
— Τί συμπεθέροι εἶν' τοῦτοι, μαῦροι σὰν τὰ κοράκια;
Καλῶς νἀρθοῦν, μανούλα μου, καλῶς καὶ νὰ κοπιάσουν.
Μὴν τοὺς εἴπεῖς πὼς πέθανα, πὼς εἶμαι πεθαμένη.
Νὰ τοὺς πεῖς πὼς παντρεύτηκαν, πὼς εἶμαι παντρεμένη.
10 Πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆση ἄντρα
κι αὐτὰ τὰ λιανοχάλικα τὰ πῆρα συγγενάδια.
Κι ἐγὼ πάω στὴν Ἀλησμονιὰ π' ἀλησμονιῶνται ὁ κόσμος.
Λησμονάει ἡ μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάνα.
Λησμονιῶνται καὶ τ' ἀντρόγυνο, τὸ πολυαγαπημένο,
15 . . . . . τὸ πρωτοστεφανωμένο
. . . . . καὶ νὰ μὲ παντεχαίνουν:
ὄντας ἀσπρίσ' ὁ κόρακας, νὰ γένει περιστέρι·
ὄντας ἀνθίσ' ὁ ξέρακας, νὰ βγάλει νιὸ βλαστάρι·
ὄντας θὰ στίψ' (ἤ: στερέψ') ἡ θάλασσα, νὰ γένει περιβόλι

(Συνεχίζεται)

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ*

Περιοχῆς Κρυφοβοῦ Ἠπείρου

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ)

Πρῶτο Βραβεῖο Κουτλιδείου Διαγωνισμοῦ 1977—1978 τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων

Γ'. ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

α') Γέννηση κοριτσιοῦ στὸ σπίτι καὶ πρόωρος θάνατός του

1) Πρὶν ἀπὸ τὸ 1935, ἡ γέννηση κοριτσιοῦ στὸ σπίτι ἦταν εὐχάριστο γεγονὸς καὶ τὸ δεχόταν φυσιολογικά. Καὶ τοῦτο γιὰ τρεῖς κυρίως λόγους: α) Γιατὶ τὸ κορίτσι πρόσφερε στὸ σπίτι, ὅσο νὰ παντρευτεῖ, δουλεύοντας στὰ χωράφια καὶ φυλάγοντας τὰ ζῶα. β) Γιατὶ τὰ κορίτσια τὰ πάντρευαν χωρὶς προικιό. Μὲ τὸ ρουχισμὸ καὶ δυὸ τρία χαλκώματα (ἀγγειὰ χαλκωματένια). Τὸ μόνο ἔξοδο ἦταν ὁ γάμος (γλέντι, κλπ.). γ) Παντρεύοντας τὰ κορίτσια στὸ χωριὸ μέσα, θά 'ρχονταν στὸ σπίτι καὶ θά 'διναν «καμιὰ στάλα νιρὸ στὰ γερόντια», γιατὶ οἱ νύφες καὶ τὰ παιδιὰ μπορεῖ νὰ τοὺς παρατοῦσαν.

Ἀπ' ὅταν ἄρχισαν νὰ δίνουν προικιό, λίγο ὥς τὴν Κατοχὴ καὶ πολὺ μετὰ καὶ πάρα πολὺ μετὰ τὸ1 961 (ἀπ' ὅταν ἄνοιξε ἡ Γερμανία), θεωροῦν τὴ γέννηση τοῦ κοριτσιοῦ στὸ σπίτι δυσάρεστο πράμα. Ἀναφέρουμε καὶ τὸ ἑξῆς περιστατικὸ ποὺ συνέβηκε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια. «Σὲ μιὰ οἰκογένεια ἀκοῦσκε μιὰ μέρα μοιρολόγι. Μαζῶχκε κόσμος καὶ τί νὰ δεῖ! Μοιριολόγαγε ἡ πεθερὰ γιατὶ ἡ νύφη εἶχε κάνει κι ἄλλη κοπέλα! Μώρ' τί πάθαμαν! Δὲν μᾶς ἔφταναν οἱ τέσσερις! Μᾶς ἦρθε κι ἄλλη!»

Τὸ κορίτσι τὸ λένε «ξενογωνιά», γιατὶ θὰ πάει σὲ ξένο σπίτι.

2) Πρόωρος θάνατος κοριτσιοῦ Τόσο γιὰ τὸ κορίτσι ὅσο καὶ τὸ ἀγόρι ποὺ θὰ πεθάνουν μικρὰ λένε πὼς «τὸ παίρ'ν οἱ ἀγγέλοι». Ὅταν πεθάνει κορίτσι τῆς παντρειᾶς λένε «παντρεῦκε τὸ χάρο». Ὁ νουνὸς βάζει στὴν κάσα «τὰ στεφάνια». Ἀκόμη λένε καὶ τὴ φράση «Τὴν πάντρεψα τὴν τσιούπρα μὶ μιὰ πήχ' πανί». (Οἱ συνήθειες διατηροῦνται καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις).

β') Λέξεις, φράσεις, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες γιὰ τὰ κορίτσια

«Τὰ τραβᾶει ὁ διάολος ἀπ' τὰ μαλλιὰ κὶ μεγαλών' γλήγορα τὰ τσιουπριά», λένε οἱ γονεῖς. Τοῦτο ἐπειδὴ βλέπουν τὰ κορίτσια τους νὰ ἀναπτύσσονται γρήγορα καὶ πρέπει νὰ τὰ ἑτοιμάσουν γιὰ γαμπρό. Ὅλα τὰ κορίτσια

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 44.

πιστεύουν πώς, ὅταν «πδήσουν τὸ ζωνάρι τ' Θιοῦ γίνονται πιδιὰ σερκά». (Ὅταν πηδήσουν τὸ οὐράνιο τόξο, ἀλλάζουν φῦλο). Τὸ ἴδιο πιστεύουν καὶ τὰ ἀγόρια. (Η πρόληψη παραμένει). Ἀκόμη πιστεύουν πὼς ἅμα ἕνα κορίτσι δρασκελίσει κάποιον δὲ θὰ πᾶνε οἱ δουλειὲς — ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου — καλὰ ἐπὶ τρία χρόνια. Γενικὰ ὅταν ἰδοῦν στὸ ὄνειρο κορίτσι, εἶναι καλό. «βγαίν' σὶ καλό».

Κοριτσιοῦ ποὺ θὰ τοῦ λυθοῦν οἱ καλτσοδέτες ἢ θὰ τοῦ πέσουν οἱ κάλτσες ἢ τὰ τοῦ κοπεῖ τὸ λάστιχο καὶ θὰ τοῦ πέσει τὸ βρακὶ σὲ γιορτερὴ μέρα καὶ σὲ χορὸ στὸ μεσοχώρι, στιγματίζεται, ντροπιάζεται κι αὐτὸ καὶ ἡ οἰκογένειά του καὶ καταντᾶ παροιμιῶδες παράδειγμα. «Σὰν ἡ τσιούπρα (τ'ς τάδε) π'τ'ς ἔπεσαν τὰ τσιουρέπια στὸ μ'σοχώρ'».

Γιὰ τὰ ἀνήθικα κορίτσια λένε: «Εἶνι τ' σκοινιοῦ κὶ τ' παλουκιοῦ». «Λιογέννητ'», λένε, ὅταν θέλουν νὰ χαραχτηρίσουν μιὰ ὄμορφη. «Ταντασμένη», τὴν ἐγωΐστρια. «Ὀνειροπαρμέν'», ὅταν δείχνει σημάδια φαντασιώσεων, ψυχώσεων, νευρώσεων. «Στρίγλα», τὸ νευρικὸ κορίτσι καὶ τὴ γυναίκα γενικά. Γιὰ τὴν ὑποκρισία τῆς κοπέλας λένε τὴ χαραχτηριστικὴ φράση: «Ὅσο εἶνι ἀνύπαντρ' γίνιτι γιουφύρ' νὰ πατήεις ἀπάνου τ'ς». «Σήκουσι τοὺ νούρου», λένε γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ ἐρωτοτροπεῖ. «Τ'ς λαλάει τοὺ κουκουρέλ'», λένε γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ κατάλαβε τὸν ἑαυτό του καὶ ζητάει ἐρωτικὲς σχέσεις. «Ψώμουσι», λένε γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ ἔφτιασε στήθια». «Κιτρινιάρα», τὸ ὠχρό. Κάθε μάνα προσπαθεῖ καὶ πασκίζει νὰ μὴ εἶνι ἡ κόρη της «κιτρινιάρα», γιατὶ δυσκολεύεται νὰ τὴν παντρέψει.

«Θὰ τὰ φορτωθοῦν οἱ τσιούπρις», λένε τὴ φράση γιὰ τὰ γιδοπρόβατα ποὺ θὰ τὰ πάρουν προίκα σὰν θὰ παντρευτοῦ.

«Γίγκε γκρουτζιά μ' κουπέλα», λένε γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ πέρασε τὰ δώδεκα.

«Κουπέλα τ'ς παντρειᾶς». Λέγεται γιὰ τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι σὲ ἡλικία γάμου. «Ξιΐσκιουτη» (χωρὶς ἴσκιο). Λέγεται γιὰ κορίτσι ποὺ δὲν ἐνθουσιάζει τὸ παρουσιαστικό της. «Τσουλουφρίζιτι». Λένε, ὅταν τὸ κορίτσι κρατάει γιαλὶ καὶ χτένι καὶ φτιάνει τὸ τσουλούφι. «Φκιάσκε». Λέγεται, ὅταν τὸ κορίτσι βάνει φτιασίδια, γιὰ νὰ φανεῖ ὄμορφο καὶ δὲ στηρίζεται στὰ φυσικά της κάλη. «Μορφονιά», λένε γιὰ τὸ ὀμορφοκόριτσο». «Καγκελοφρύδα». Γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ ἔχει ὡραῖα μάτια καὶ φρύδια. «Γραμμένα μάτια», γιὰ τὸ κορίτσι μὲ ὡραῖα μάτια. «Λ'γούλα» (λιγούλα), γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ ἔχει μικρὴ σωματικὴ διάπλαση. Συνήθως οἱ χωρικοὶ θέλουν τὰ κορίτσια «σωματώδικα» καὶ παχιά. Τότε λένε: «γερὴ κουπέλα».

γ') Ἡλικία παντρειᾶς κοριτσιοῦ καὶ γνώμη του γιὰ τὸ γάμο

Ὅταν τὸ κορίτσι εἶναι σέ ἡλικία γάμου λένε «παντρουλουγιέται» «εἶναι στ' προὔξινιές», εἶναι ἀπάν' στ'ς προυξινιές».

Ἡ μικρότερη ἡλικία ποὺ ἀρραβωνιάζουν τὸ κορίτσι στὴν οἰκογένεια εἶναι 12 χρονῶν. Στὰ δώδεκα ὁ ἀρραβώνας γίνεται συνήθως γιὰ λόγους συμφέροντος. Δηλ. ἢ θὰ ζητήσει τὴν κόρη γαμπρὸς γιὰ νὰ κληρονομήσει περιουσία ἢ θὰ βιαστοῦν νὰ τὴν ἀρραβωνιάσουν μὲ πλούσιο γαμπρό, πάντα μεγαλύτερό της κατὰ πολύ. Κατὰ τὰ ἄλλα τὸ παντρολόγημα μὲ τὰ κορίτσια ἀρχίζει μετὰ τὰ 14. Τὸ κορίτσι ποὺ θ' ἀρραβωνιαστεῖ στὰ δώδεκα θὰ παντρευτεῖ ὁπωσδήποτε μετὰ τὰ δεκατέσσερα. Ἐνῶ τὸ ἀρραβωνιασμένο στὰ δεκατέσσερα μπορεῖ νὰ παντρευτεῖ ἀμέσως, ἂν θέλουν γαμπρός, νύφη, πεθερικά, κλπ. Τὸ ἀρραβώνιασμα στὰ δώδεκα ἢ καὶ παρακάτω (10, 11) συνηθίζονταν πρὶν ἀπὸ τὸ 1920. Σήμερα σπάνια γίνεται τέτοιο ἀρραβώνιασμα. Παλιὰ «ἐπὶ

τουρκίας» γινόταν ἀρραβώνιασμα παιδιοῦ (ἀγοριοῦ καὶ κορίτσιοῦ) καὶ στὴ νηπιακὴ καὶ παιδικὴ ἡλικία. (Πληρ. τοῦ Κ. Τσιάπα 75 χρονῶν). Τὰ κανόνιζαν οἱ γονεῖς. Τὰ παιδιὰ δὲν ἔρχονταν καθόλου σ' ἐπαφὴ πρὶν νὰ φτάσουν σὲ ἡλικία γάμου. Ὅταν ἔφταναν σὲ ἡλικία νὰ καταλάβουν τοὺς λέγαν: «Σ' ἔχουμι ἀρραβωνιασμένη». Ἢ «σ' ἔχουμε ἀρραβωνιασμένο μὲ τὴν τάδε», γιὰ τὸ ἀγόρι τῆς οἰκογένειας.

Κάνουμε λόγο παράλληλα καὶ γιὰ τὸ ἀγόρι τῆς οἰκογένειας. Τοῦτο ἀρραβωνιάζουν καὶ παντρεύουν μετὰ τὰ 16 του χρόνια. Καὶ τότε ἢ γιὰ λόγους κληρονομιᾶς ἀπὸ τὸ κορίτσι ἢ γιατὶ ἔχει πεθάνει ἡ μητέρα στὸ σπίτι καὶ ὁ πατέρας παντρεύει τὸ παιδὶ «νὰ βάλ'ν' γυναίκα στοὺ σπίτ' νὰ τ'ς ρίν' τοὺ ψουμί, νὰ τ'ς πλέν' τὰ σκουτιὰ κί νὰ κάν' ὅλις τ'ς γυναικίις δ'λειές». Στὴν περίπτωση μικροπαντρέματος τοῦ παιδιοῦ συνήθως ἡ νύφη εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ γαμπρό. Κι αὐτὸ τὸ κανονίζει ὁ πατέρας, «γιὰ νὰ μπουρεῖ νὰ κάν' δλειές, κι ὄχ' νάνι νιάνιαρου κὶ νὰ μπεῖ στὸ σπίτ' νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ρίξ' οὔτι ἀλάτ' στοὺ φαΐ». Ἀκόμη μικροπαντρεύουν τὸ παιδὶ «γιὰ νὰ τὸ σμάσ'ν π' γυρίζ' ἐδῶ κὶ κεῖ». Καὶ σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση τὸ μικροπαντρεύουν «ὅταν τ'ν ἀγκαστρώσ' τν' τσιούπρα κὶ βῆκι στοὺ φανιρὸ ἡ ἀγκαστριὰ κὶ δὲν μποροῦν νὰ τοὺ ρίξ'ν τοὺ πιδί».

Σήμερα τὰ περισσότερα κορίτσια τ' ἀρραβωνάζουν μετὰ ἀπὸ τὰ δεκάξι. Ἀντιμετωπίζουν καὶ τὸ πρόβλημα τῆς προίκας καὶ ἀργοῦν πολλὲς φορές. «Μιτὰ τὰ δεκαοχτὼ νὰ τ'ν ἑτοιμάσουμε», λένε. Τὶς μοναχοκόρες τὶς ἀρραβωνιάζουν οἱ γονεῖς σὲ μικρὴ ἡλικία καὶ σήμερα ὅπως παλιὰ (μετὰ τὰ 23—14).

Πρὶν ἀπὸ τὸ Σαράντα «δὲ ρουτιούνταν» καθόλου τὸ κορίτσι στὴν περίπτωση τῆς προξενιᾶς καὶ ἀρραβώνας. Ὁ πατέρας μου καὶ ἡ μητέρα μου παντρεύτηκαν ὡς ἑξῆς: «Ρωτήθ'καν πρῶτα ἁπλῶς τὰ πιδιὰ ἂν θέλουντι». Μετὰ ὅλα τ' ἄλλα τὰ κανόνισαν οἱ γονεῖς τους καὶ στεῖλαν μάλιστα στὸ γαμπρὸ ποὺ βρίσκονταν στὸ στατὸ «ἕνα ζευγάρι τσιουρέπια (κάλτσες μάλλινες) κὶ τοὺ δαχλίδ'».

Γενικὰ τὸ κορίτσι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ διαλέξει τὸν ἄντρα της. Τὸν διάλεγαν οἱ γονεῖς της. Κοίταζαν καὶ ξέταζαν: «Ἂν εἶνι ἐργατικὸ πιδί». «Ἂν εἶνι ἥσυχ' ἡ οἰκογένεια». «Ἂν ἔχ'ν λίγα χουράφια κὶ νὰ μὴν εἶνι ντίπ' πιθαμέν' καὶ τ' φεκαλεύρηδες». (Τοὺς πολὺ φτωχοὺς τοὺς λένε τουφεκαλεύρηδες. Δὲν ἔχουν ἀλεύρι, τὸ ψωμὶ στὸ σπίτι). Μετὰ ἐξέταζαν τὸ σόι τοῦ γαμπροῦ ἀπὸ «δυὸ ζωνάρια». Μήπως ἔχει κανένα ἐλάττωμα ὁ ἴδιος μήπως ἔχουν τ' ἀδέρφια του, οἱ γονεῖς. Καὶ ἀκόμη μήπως εἶχε ὁ παπποὺς καὶ ὁ προπάππους του. Δηλ. νὰ μὴν ἔχει τὸ σόι, κουτσούς, στραβούς, ἀλλοίθωρους, σακάτηδες. Μόνο ὅταν ἡ νύφη εἶναι πολὺ φτωχιὰ ἢ μεγάλη, μπαίνει σὲ σόι πό'χει σακάτηδες καὶ πολὺ φτωχούς.

Ἀκόμη ὅποιος ἔχει πολλὰ κορίτσια τὰ παντρεύει ὅπως ὅπως. «Ὅποιος ἔχει πολλὰ κορίτσια κάνει καὶ τὸ γύφτο συμπέθερα». (Τοῦτο κοιτάζουν καὶ σήμερα ἀκόμη).

Μόλις ἔρχονταν προξενιὰ γιὰ τὸ κορίτσι τοῦ λέγανε μόνο: «Ἔχουμε προυξινιὰ ἀπὸ τὸν (τάδε). Τί λὲς τοὺν θέλ'ς; — Ἀφοῦ θέλετε σεῖς..., ἔλεγε ἐκείνη. Τίποτε ἄλλο. Ἂν ἀντιστέκονταν τὸ κορίτσι «τὸ χούγιαζαν καὶ τό 'δερναν». «Θὰ τοὺν πάρ'ς κὶ θὰ σκάεις, ποὺ θὰ τοὺν βρεῖς τοὺν καλύτερο». Ἄλλοτε πάλι οἱ γονεῖς ἐκβίαζαν τὸ κορίτσι: «Δώκαμαν λόγο τώρα, ντρουπιαστήκαμαν». Πήγαιναν οἱ γονεῖς τοῦ κοριτσιοῦ ἢ ἐρχόταν τοῦ γαμπροῦ «κι ἔκλειναν τὴ δλειά». Τὸ κλείσιμο δὲν ἦταν τότε τίποτε ἄλλο παρὰ φωνάζονταν «συμπεθέρ'» καὶ κανόνιζαν τὴν ἡμερομηνία τοῦ γάμου. Προικιὸ δὲν ἔ-

διναν. Ἀκόμη παλιὰ πρὶν τὸ 1920 δὲν «ἄλλαζαν δαχτυλίδι». Μὲ ἕναν ἁπλὸ λόγο γινόταν ὅλα. Ἀλλὰ καὶ δαχτυλίδι ποὺ ἄλλαζαν ἀργότερα, δὲν ἀντάμωναν «τὰ παιδιά». Ἁπλῶς στέλνονταν τὰ δαχτυλίδια κι ἀπ' τὶς δυὸ μεριές. Ὅταν τὸ κορίτσι δὲν ἤθελε κάποιον ἡ μόνη λύση ἦταν νὰ πάει «νὰ ρ'χτεῖ σὶ κάνα γκριμὸ ἢ νὰ πνιγεῖ σὶ καμιὰ λούτσα».

Γαμπρὸς καὶ νύφη σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρραβώνας δὲν ἔπρεπε νὰ εἰδωθοῦν ποτέ, οὔτε νὰ ἀνταμωθοῦν, οὔτε νὰ χαιρετηθοῦν.

Ἡ κόρη, ὅταν ἐρχόταν καμιὰ φορὰ στὸ σπίτι ὁ γαμπρὸς νὰ ζητήσει τίποτε (ἀλέτρι, κασμά, μουλάρι), «γίνουνταν ἀμοὺν ἀπ' τοὺ σπίτ'» (Δηλ. ἔφευγε). Τρύπωνε στὸ κατώγι, πίσω ἀπὸ τὴ θημωνιὰ μὲ τὰ ξύλα, πήγαινε στὴ γειτόνισσα, ἔπαιρνε τὴν βαρέλα ἢ τὸ κασάρι καὶ τὴν τριχιὰ καὶ πήγαινε γιὰ ξύλα. Ἂν βρισκόταν μέσα στὸ σπίτι καὶ ἔμπαινε ὁ γαμπρός, ἔβγαινε πηδώντας ἀπὸ τὸ παράθυρο ἂν δὲν εἶχε σιδεριές. Διαφορετικὰ τρύπωνε πίσω ἀπὸ τὸ ἀμπάρι ἢ ἀπὸ καμιὰ κασέλα. Ἂν στὸ δρόμο συναντιόνταν γαμπρὸς καὶ νύφη, ἀναμέραγε ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο. Ἂν ἦταν φορτωμένη, ξεφορτωνόταν καὶ ἀναμέραγε. Ἀκόμη καὶ τὸν πεθερὸ καὶ τὰ κουνιάδια ἂν συναντοῦσε, ἔπρεπε νὰ ἀναμερήσει. Τὸ κορίτσι δὲν ἔλεγε «ἀρραβωνιάστηκα» παρὰ «μ' ἀρραβώνιασαν».

Μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ Σαράντα καὶ ὡς τὸ 1960 περίπου διατηρούνταν αὐτὲς οἱ Παλιὲς συνήθειες μὰ ὄχι στὸν αὐστηρὸ βαθμὸ ὅπως παλιά. Δηλ. δὲν ἐρχόταν ἡ νύφη στὸν ἀρραβωνιαστικό της μὰ ἐκεῖνος πήγαινε στῆς πεθερᾶς καὶ μάλιστα τὸν δεχόταν καὶ ἡ κόρη. Τὸν κερνοῦσε χωρὶς νὰ μιλήσουνε καὶ νὰ ποῦνε πολλὲς κουβέντες. Στὸ προξενολογιὸ ζητοῦσαν καὶ τὴ γνώμη τοῦ κοριτσιοῦ. Ἂν ἀρνιόταν καὶ δὲν ἤθελε τὸν γαμπρὸ ποὺ τῆς τάζαν, τὴν πίεζαν ὅπως παλιὰ οἱ δικοί της, ὥσπου νὰ τὴν καταφέρουν, «γιὰ τὸ καλό τ'ς ὅπως λέγαν». Ἂν κόβονταν ἡ προξενιὰ ἐξαιτίας τοῦ κοριτσιοῦ ποὺ δὲν δεχόταν, τότε στὸ σπίτι τὴν μάλωναν «καὶ τ'ς τοῦχαν πάσα μέρα φώνασμα». Γιαὐτὸ τὸ κορίτσι σὲ δεύτερο τυχερὸ δέχονταν ἀναγκαστικὰ «νὰ μὴ τραβήσει τὰ ἴδια». Μετὰ τὸ 1961 τὸ κορίτσι ρωτιέται ὁπωσδήποτε, ἂν τὸν θέλει τὸ γαμπρό. Διαφορετικὰ δὲν γίνεται ἡ δουλειά. Κάπου κάπου ὅμως πιέζεται τὸ κορίτσι ἀπὸ μερικὲς οἰκογένειες νὰ δεχτεῖ τὸ γαμπρὸ ποὺ τῆς βρῆκαν οἱ δικοί της. «Τὰ παιδιὰ» (ἔτσι λέγονται ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη) πηγαίνουν καὶ στὰ πανηγύρια μαζὶ καὶ στοὺς γάμους. Πιάνονται καὶ ἀπὸ τὸ χέρι σὰν ἀρραβωνιασμένα ποὺ εἶναι.

Σήμερα ποὺ κουβεντιάζει ἡ κόρη μὲ τὸν ἀρραβωνιαστικὸ καὶ πάει καὶ στὸ πανηγύρι, «ὁρμηνεύεται» ἀπὸ τὴ μάνα «νὰ μὴ χασκουγελάει στὸ δρόμο μὶ τοὺν ἀρραβωνιαστικό τ'ς κὶ τ' γιαλάει οὺ κόσμος». Καὶ ἀκόμη τὴν «ὁρμηνεύει ἡ μάνα της «νά 'χει τὸ νοῦ της νὰ μὴ τ' μαλάξ. ὁ ἀρραβωνιαστικός τ'ς».

Κάθε οἰκογένεια φροντίζει νὰ παντρεύει τὸ κορίτσι «ὅπως τό 'κανε ἡ μάνα τ'» (παρθένο). Καὶ ἀπαίτηση τοῦ γαμπροῦ καὶ τῶν πεθερικῶν εἶναι νὰ 'ναι ἡ νύφη «ὅπως τ' νέκανε ἡ μάνα τ'ς». (Τούτη ἡ συνήθεια διατηρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερα).

Ὅταν τὸ κορίτσι τῆς οἰκογένειας «ἀκουστεῖ», δηλ. ἀκουστοῦν λόγια σὲ βάρος του γύρω ἀπὸ τὴν ἠθική του, ντροπιάζει τὴν οἰκογένεια «καὶ δὲν ἔχει μοῦτρα νὰ βγεῖ σὲ κόσμο», ὅπως λένε. Κακομεταχειρίζονται τὸ κορίτσι γονεῖς καὶ ἀδερφὸς μεγάλος. Δὲν τ' ἀφήνουν νὰ πάει σὲ πανηγύρι καθόλου οὔτε νὰ χορέψει. «Ἔχ'ς μοῦτρα νὰ βγεῖς κὶ στὸ μ'σοχώρ' κὶ νὰ μπεῖς κὶ στὸ χορό;», τῆς λένε. Τὸ κορίτσι ποὺ θὰ «ἀκουστεῖ», φροντίζει ἡ οἰκογένεια νὰ τὸ παντρέψει μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό, μὲ κανέναν σακάτη, μὲ πολὺ φτωχό, ἢ τέλος μὲ χῆρο, γιατὶ δὲν τὸ ζητάει κανένας.

(Ἡ συνήθεια συνεχίζεται καὶ σήμερα. Μόνο μερικὰ κορίτσια ποὺ «ἀκούγονται» φεύγουν μόνα τους ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ δουλεύουν στὴν πόλη ἢ στὸ ἐξωτερικό).

Τί γίνεται μὲ τὸ κορίτσι ποὺ κλέβεται ἢ ἀκολουθεῖ τὸν καλόν της. Μετὰ τὸ 1962 δὲν ἔχει γίνει ἀπαγωγὴ κοριτσιοῦ. Τὰ προηγούμενα χρόνια καὶ προπάντων πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο γινόταν πολλὲς ἀπαγωγὲς κοριτσιῶν. Ἂν τὸ κορίτσι δὲν ἤθελε τὸ νέο, ἐκεῖνος βρίσκοντας τὴν εὐκαιρία σ' ἐρημικὸ μέρος τῆς ἔκοβε «τὴν κόσα», (πλεξίδα τῶν μαλλιῶν). Τότε οἱ δικοί της ἢ παῖρναν ἐκδίκηση ἢ τὸ πιὸ συνηθισμένο παντρεῦαν τὴν κόρη μὲ τὸ νέο θέλοντας καὶ μή. Ὅταν ἤθελε καὶ ἡ κόρη, ἐνῶ οἱ γονεῖς της δὲν ἤθελαν, τότε ἐκείνη ἀκολουθοῦσε τὸν νέο. Πήγαιναν μόλις «κλέβονταν» σὲ συγγενικὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ (θεία, ξαδέρφη, κλπ.). Ἔμειναν ἐκεῖ. Μετὰ μεσολαβοῦσε ἡ συγγένισσα γιὰ τὰ παρακάτω. Οἱ γονεῖς τῆς κλεμμένης δὲν πηγαίνουν στὰ στέφανα. Οὔτε δίνουν προικιό, οὔτε ροῦχα. Ἀργότερα ἂν τὰ «σιάσουν», πηγαίνει ἡ μάνα στὴν κόρη της καὶ τῆς δίνει καὶ λίγα ροῦχα ἀπὸ τὸ προικιό της. Σὲ λίγες μέρες μετὰ ἀπὸ τὰ στέφανα τῆς κλεμμένης κόρης πηγαίνουν στὸ σπίτι της μόνο οἱ ἀδερφές της κρυφὰ βέβαια ἀπὸ τὸν πατέρα. Μόνον, ὅταν κάνουν ἐγγόνια οἱ κλεμένοι πηγαίνουν καὶ οἱ γονεῖς τῆς γυναίκας. Τότε τὰ σιάζουν. Συνήθως δίνει καὶ κανένα χωράφι ἢ πρόβατα ἢ γίδια ἢ γελάδι προικιὸ ὁ πατέρας, ἐφόσον τὸ εἶχε ταμένο νὰ τὸ δώσει σὲ περίπτωση ποὺ θὰ τὴν πάντρευε μὲ τὴν θέλησή του τὴν κόρη. Τὰ περισσότερα κορίτσια ποὺ κλέβονταν μὲ νέο καὶ ἐφόσον τό 'θελαν καὶ μόνα τους, τὸ ἔλεγαν σὲ καμιὰ θεία ἢ ξαδέρφη. Ἡ θεία αὐτὴ χρειάζονταν στὴν περίπτωση ποὺ τὴν κόρη δὲν ἤθελαν γιὰ νύφη οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ, γιὰ νὰ βροῦν ἐκεῖ καταφύγιο μόλις κλεφτοῦνε. Ὅταν ἡ κόρη θέλει νὰ γλυτώσει ἀπὸ γάμο ποὺ γίνεται παρὰ τὴ θέλησή της, τότε συνεννοεῖται μὲ τὸ νέο καὶ τὴν κλέβει. «Νάρ'ς νὰ μὲ κλέψεις γιατὶ θέλ'ν νὰ μὲ παντρέψ'ν μὲ ἄλλον», λέει ἡ κοπέλα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἐνημερωμένος κάποιος ἀπὸ τὸ συγγενολόγι τῆς κόρης «ποὺ τὴν ὀρνεύει κὶ τ'ς κάν' πλάτις». Μὲ τὸν συγγενὴ ποὺ ξέρει καὶ βοηθάει στὸ κλέψιμο τῆς κόρης, οἱ γονεῖς της «δὲν κρέντι γιὰ χρόνια». (Δὲν μιλοῦνε).

Ἡ κόρη κατὰ τὴν ἀπαγωγὴ μὲ τὴ θέλησή της κι ὅσο «νὰ βάλ' τοὺ στιφάν», προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ «φλάξ' τὴν τιμή τ'ς», γιατὶ φοβᾶται μήπως χαλάσει ἡ δουλειά. Ἂν κατὰ τύχη τὴν ἀφήσει ὁ νέος «ἀφοῦ τνανασκυλώσ'» (τὴν διαφθείρει), τότε δὲ γυρίζει στοὺς δικούς της. «Ἢ παείν' στ'ν πόλ' κὶ γέντι πτάνα», ἢ τὸ πιὸ συνηθισμένο «πέφτ' σὶ καμιὰ λούτσα κὶ πνίεται» ἢ «γκρεμίζιτι σὶ κάνα σκέμ'» (πέφτει ἀπὸ βράχο).

Τὸ ζευγάρι «ποὺ κλέφκε», μπορεῖ νὰ κρυφτεῖ στὸ χωριὸ ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ συνηθισμένο σὲ ἄλλο διπλανὸ χωριὸ ὅπου κατοικεῖ ὁ συγενὴς τοῦ νέου ἢ τῆς νέας.

Ἂν τὸ κορίτσι ἔχει τὴν ἐνηλικίωση ποὺ λέει ὁ νόμος τοῦ βγάζουν οἱ ἄλλοι τὴν ἄδεια γάμου (πεθερός, γαμπρός, συγγενεῖς). Ἂν ὅμως δὲν ἔχει τὴν ἡλικία ποὺ πρέπει, τότε πρέπει νὰ «ρωτθοῦν» οἱ γονεῖς τῆς κόρης. Τοὺς καταφέρνουν τὶς περισσότερες φορὲς λέγοντας «Τώρα δὲ βγαίν' τίποτι. Τὰ πιδιὰ θέλντι. Κοιμῆθκαν μαζί». Καὶ ἂν πάλι δὲν δίνουν τὴν συγκατάθεση, πηγαίνουν στὸ Δεσπότι καὶ τακτοποιοῦν τὸ ζήτημα τοῦ γάμου.

«Περιπτώσεις ἀπαγωγῆς μὲ τὴ θέληση καὶ τῶν δυὸ παρατηροῦνται συχνὰ μεταξὺ νέων ποὺ εἶχαν σχέση συγγένειας μεταξύ τους (ξαδέρφια, συμπεθεριὸ κλπ.). Τότε καταφεύγουν στὸ Δεσπότι λέγοντας: «Θέλντι τὰ πιδιὰ κὶ τ'ν ἀγκάστρωσι τώρα τ'ν κουπέλα». Ὁ Δεσπότης δίνει συνήθως τὴν ἄδεια,

Σὲ κάθε περίπτωση ἀπαγωγῆς ἡ οἰκογένεια ποὺ ἔχει τὸ κορίτσι καὶ «κλέφκε», «ντροπιάζεται» καὶ δυσκολεύεται νὰ παντρέψει καὶ τ' ἄλλα κορίτσια της.

Ἄλλοτε πάλι οἰκογένειες τὸ ἔχουν σὲ καμάρι λέγοντας: «εἶχαμαν ὄμορφες κοπέλες κὶ μᾶς τ'ς ἔκλεψαν».

Στὸ Κρυφοβὸ ἀπὸ τὸ 1912 πήγαιναν καὶ στ' ἄλλα χωριὰ νὰ «κλέψουν» γυναίκα. Τότε μαζὶ μὲ τὸν γαμπρὸ πήγαιναν καὶ ἄλλοι φίλοι του ἐφοδιασμένοι μὲ ὅπλα καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα νὰ σπάσουν τὴν πόρτα τῆς κόρης, γιατὶ τὴν ἁρπάζανε καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι της ἀκόμα. (Οἱ συνήθειες γύρω ἀπὸ τὴν ἀπαγωγὴ τοῦ κοριτσιοῦ διατηρούνταν ὡς τὰ 1950. Τότε ἔγινε στὸ χωριὸ ποὺ γράφουμε καὶ ἡ τελευταία ἀπαγωγή. Παρὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν ἐφαρμογὴ νόμων «τὸ κλέψιμο» κοριτσιοῦ καὶ ὅλες οἱ διαδικασίες γύρω ἀπὸ αὐτό, δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ παλιὸ «κλέψιμο» (πρὶν ἀπὸ τὸ 1920) σὲ πολλά. Δηλ. καὶ τὰ τελευταῖα μετὰ τὸν πόλεμο στὸν τρόπο τους ἔμοιαζαν μὲ τὰ παλιά. Τὶς πληρ. γιὰ τὰ παλιὰ ἔχουμε ἀπό: Σωτ. Καρανίκα 95 χρονῶν, Π. Δημητρίου 75 χρονῶν, Μ. Σιούτη 70 χρονῶν. Τὰ καινούργια ἀπὸ νεώτερους χωρικοὺς καθὼς καὶ ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία.

(Συνεχίζεται)

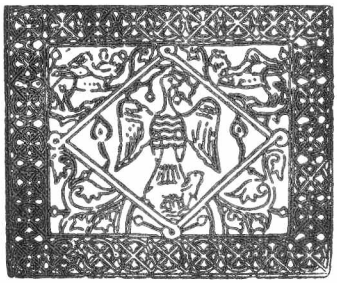

ΑΛΕΞ. ΛΑΖΑΝΗ
Συνταξιούχου Διδασκάλου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ*

ΤΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Τὰ Αἰνίγματα ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὰ Κατσανοχώρια εἶναι σχεδὸν ὅμοια μ' αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν καὶ σ' ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἠπείρου μὲ μικρὲς διαφορές, χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε ἀβασάνιστα πὼς αὐτὰ εἶναι γνήσια Κατσάνικα δημιουργήματα.

Τὰ αἰνίγματα χρησιμοποιοῦνται κυρίως ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἀλλὰ κι ἀπὸ μεγάλους σὲ νυχτέρια κι ἄλλες ὁμαδικὲς γεωργικὲς ἐργασίες γιὰ νὰ περνάει ἡ ὥρα εὐχάριστα. Σὰν πρόθεμα στὰ χωριά μας βάζουν τό: Ἕνα εἶδος, πᾶσα εἶδος συνηθέστατα ἤ Ἕνα εἶδος - εἶδος ἤ ἔχω ἕνα εἶδος τί εἶδος κλπ. Παρὰ τὴν προσπάθειά μας νὰ συγκεντρώσουμε ὅσο μποροῦσαμε περισσότερα ἀπ' αὐτά, δὲν κατορθώσαμε, γιατὶ βρήκαμε μεγάλη δυσκολία στὴ συλλογή τους. Αὐτὸ ἔγινε γιατὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ δὲ χρησιμοποιοῦνται σήμερα τὰ αἰνίγματα σὰ μέσο ψυχαγωγίας μιὰ κι ὁ σημερινὸς προσφέρει ἄλλα ἄφθονα ὑλικὰ καὶ πνευματικὰ παιγνίδια κι ἀπὸ τὴν ἄλλη γιατὶ μὲ τὴ μεταπολεμικὴ μετακίνηση πληθυσμῶν ἤ καὶ μεμονωμένων ἀτόμων, δὲν εἶμαι σίγουρος πὼς τὸ ὑλικὸ ποὺ θὰ μάζευα ἦταν γνήσιο Κατσάνικο, ποὺ λέγεται στὴν περιφέρεια ποὺ ἐξετάζω, ἂν καὶ κατάγομαι ἀπ' αὐτὴ κι ἀρκετὰ μοῦ εἶναι γνωστά. Γι αὐτὸ στάθηκα μόνο σ' ἐκεῖνα ποὺθεώρησα σὰν σίγουρα καὶ γνήσια Κατσάνικα κι αὐτὰ παραθέτω ἐδῶ, ἔστω καὶ λίγα στὸν ἀριθμό:

Ἕνα εἶδος πᾶσα εἶδος:

1. Ἀνοιγοκλειοῦν οἱ κάραις κι ὁ κλέφτης μένει μέσα. (Ὁ ἥλιος).
2. Ἔχω ἕνα βαρελάκι πόχει δυὸ λοῖῶν κρασάκι. (Τὸ αὐγό).
3. Ὅλ' μέρα πιρπατάει κι τοὺ βράδ'
   μέν' μὶ τοὺ στόμα ἀν'χτό. (Τὸ τσαρούχι ἤ τὸ παπούτσι).
4. Χίλιοι μίλιοι καλοέροι
   σ' ἕνα ράσο τυλιγμένοι. (Τὸ ρόϊδο).
5. Δεσπότης δὲν εἶμαι, κορώνα φορῶ
   ρολόϊ δὲν εἶμαι τὶς ὧρες μετρῶ. (Ὁ πετεινός).
6. Κλειδώνου μανταλώνου
   κι οὐ κλέφτης μένει μέσα. (Ὁ ἥλιος).
7. Τ' ἄγντιρου τραβάει
   κι ἡ Θοδωρούλα τραγ'δάει. (Ἡ καμπάνα).
8. Γύρου γύρου κάγκιλλα
   κὶ μέσα μέν' οὐ φράγκους. (Τὸ στόμα, τὰ δόντια, ἡ γλώσσα).
9. Τοὺ σαλιώνου, τοὺ μαλλιώνου
   κὶ στοὺν κώλου σου τοὺ χώνου. (Ἡ κλωστὴ μὲ τὸ βελόνι).
10. Κόκκινη κὶ μαλλιαρὴ
    γιὰ τοὺν κώλουσ' εἶν' καλή. (Ἡ βελέντζα).
11. Τοὺ π'κάμ'σου τσ' βάβους
    π'θινὰ ραφὴ δὲν ἔχ'
    ἤ
    Τοὺ ρ (ου) τὶ τσ' γριᾶς

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 36.

π'θινὰ ραφὴ δὲν ἔχ'. (Τὸ αὐγό). Παραλλαγὲς Πλαίσιας, Ἑλληνικοῦ - Λετορράχης.

12. Τεντουμένους μπαίν'
ζαρουμένους βγαίν'. (Ἡ κάτσα).

13. Ἔχ' τ' ἄντιρου στοὺν κώλου
κὶ συμμουρφὼν' τοὺν κόσμου. (Τὸ βελόνι μὲ τὸ ράμμα).

14. Ἀπ' ἄσπρ' πέτρα ψ'χὴ γεννιέται. (Τὸ αὐγό).

15. Τὸ ἔνδυμά του ἀχειροποίητο
κι ἀποθανὸν βαπτίζεται. (Ἡ σειρά: αὐγό, κατόπουλο ποὺ μετὰ τὴ σφαγή του βαπτίζεται γιὰ νὰ μαδηθεῖ).
Τὸ α ὐ ν ι γ μ α α ὐ τ ὸ μοῦ τὸ εἶπε ἡ, 80ντούτις σχεδόν, Θεοδώρα Γιαννούλα ἀπὸ τὰ Πλαίσια. Πρόκειται γιὰ ἀγράμματη γυναίκα κι ἐπειδὴ δὲν τὸ βρῆκα σ' ἄλλο χωριό, ὑποπτεύομαι πὼς εἶναι ἀπὸ τὰ αἰνίγματα ἐκεῖνα ποὺ πολλὲς φορὲς αὐτοσχεδιάζουν τὰ παιδιὰ τὴν ὥρα ποὺ ἀσχολοῦνται μ' αὐτά. Ἀλλὰ κι ἔτσι ἂν εἶναι, τὸ θεώρησα πὼς ἔχει τὴν ἀξία του γι' αὐτὸ καὶ τὸ καταχωρῶ ἐδῶ.

16. Τέσσερ' ἀδέρφια ἀγκαλιασμένα
σ' ἕνα σεντόνι τυλιγμένα
ἢ
τέσσερ' ἀδερφάκια σ' ἕνα μπαουλάκ'. (Ἡ καρύδα).

17. Ἄσπρου σὰν τυρὶ κὶ τυρὶ δὲν εἶνι
ἔχ' νουρὰ σὰν τοὺ πουντίκ' καὶ πουντίκ' δὲν εἶνι. (Τὸ ρεπάνι). Λετορράχη.

18. Ἕνα εἶδος πᾶσα εἶδος
περπατάει κὶ βγάζ' ἀλάφια. (Τὸ χτένι).

19. Ὅλ' τὴν μέρα πίν' αἷμα
κὶ τοὺ βράδ' μιτράει τᾶστρα. (Ἡ βουκέντρα).

20. Τὴν ἄνοιξη σ' εὐχαριστῶ, τὸ θέρος σὲ δροσίζω
σὲ θρέφω τὸ χινόπωρο, χειμῶνα σὲ ζεσταίνω. (Τὸ δένδρο) Λετορράχη.

21. Πέντε τοὺν πᾶν, τέσσερ γυρνᾶν. (Ὁ πεθαμένος). Πλαίσια.

22. Μὲ παλούκια στοὺ κιφὰλ
χέζ' ἐλιὲς κατράει λάδ'. (Ἡ γίδα).

23. Στεγνὸς μπαίν'.μουσκεμένους βγαίν'. (Ὁ γκουδᾶς).
ἢ
Στεγνὸ τοὺν βάζου, μουσκεμένου τοὺν βγάζου. Πλαίσια.

24. Ψηλός, ψηλὸς καλόερος
καὶ κόκκαλα δὲν ἔχ'. (Ὁ καπνός).

25. Ἀνάμεσα τὰ δυὸ βουνὰ
βούβαλος βοᾶ. (Ἡ πορδή).

26. Ἀνάμισα τὰ δυὸ βουνὰ
κιμέσα ἡ κόρη σφάζονταν. (Τὸ σκότωμα τῆς ψείρας). Πλαίσια.

27. Ἔχουμ' ἕνα πλὶ
π'γεννάει ἀποὺ τ' μύτ'. (Ἡ πέννα).

28. Ἕνας κοντὸς καλόερος
ζωμένος μὶ πουλλὰ ζουνάρια. (Οὐ τάλλορους).
ἢ
οὐ γυρός μου οὐ Παπαθόδουρους
μὶ τὰ πουλλὰ ζουνάρια.

29. Ἕνα κουκκαλάκ', ἀλάφια κατιβάζ'.
ἢ
Οὐ γυρός μ' οὐ κοντοθόδουρους
τ' ἀλάφια κατιβάζ'.. (Τὸ χτένι).

30. Ἔχου κατιτὶ μέσα σ᾽ ἕνα κ᾽τὶ
ἂν χάσου τοῦ κατιτὶ τί τοῦ θέλου τοῦ κ᾽τί; (Ἡ καρδιά).
31. Πέφτου μιπρὸς κὶ γουνατίζου,
τὸ μακρύ μου στὸ σχιστό σου. (Τὸ κλειδὶ στὴν κλειδαριὰ τοῦ μπασούλου).
Πλαίσια.
32. Ἔχου μιὰ τσhιόπα, ἔχει γένεια καὶ μουστάκια
κὶ παλούκια στοὺ κιφάλ᾽ χέζ᾽ ἠλιὲς κατράει λάδ᾽. (Ἡ γίδα). Νίστορα.
33. Στραβουλέκατους πατέρας
ὄμουρφου πιδί, ζουρλὸ ἀγγόν᾽. (Τὸ κλῆμα, σταφύλ᾽ κρασί).
34. Περνάει ράχ᾽ σὶ ράχ᾽
κι ὁμορφαίν᾽ τοὺ γκόσμιου. (Τὸ ψαλλίδι).
35. Ἀπ᾽ ἀπόξ᾽ ἀγκαθουτό, ἀποὺ μέσα τοὺ πιτσὶ
κὶ παραμέσα τὸ πιὸ καλὸ φαΐ. (Τὸ κάστανο) Νίστορα.
46. Ἄντρας ἄντερου τραβάει
κι ἡ Θουδώρα τραγ᾽δάει. (Ἡ καμπάνα). Ἑλληνικό.
37. Λάκκου, λάκκου πάαινα
πιρδικούλις εὕρισκα
τὰ φτερά τους ἔτρωγα
τὸ κορμί τους πέταγα. (Τὸ σταφύλι). Ἑλληνικό.
σὰν ἄλουγου τρέχ᾽ κὶ πόδια δ ἐν ἔχ᾽. (Τὸ ποτάμι). Ἑλληνικό.
39. Σκίζω νίζω τοὺ δεντρὶ
βρίσhκου μέσα πιθιρὰ κὶ πιθιρὸ
νύφη κὶ γαμπρό. (Ἡ καρύδα).
40. Πράσινους πύργους, κόκκινα τιζμάκια
κὶ μέσα κατοικοῦν, μαῦρ᾽ Ἀραπάκια. (Τὸ καρπούζι). Πλαίσια.
41. Κλειδώνου τοὺ σπιτάκι μ᾽
κὶ κλέφτ᾽ βρίσhκου μέσα. (Ἄλλη ἐκδοχὴ γιὰ τὸν ἥλιο).
42. Δυὸ κοντοκαλόεροι
τραβιοῦντ᾽ ἀπὸ τὰ γένεια. (Τὰ λινάρια).
43. Ἕνα «ραΐ, μικρὸ τραΐ
μὶ δώδικα τουμάρια. (Τὸ κρεμμύδι).
44. Τοὺ τυὶ τοὺ τυουκόπ᾽ - τοῦ μαχαίρ᾽ δὲν τοὺ κόβ᾽
ὅλους οὺ κόσμιους τὄφαγαν - κι οὺ Χ᾽στὸς δὲν τὄφαγι. (Τὸ βυζὶ τῆς γυναίκας).
45. Ἄσπους οὺ κάμπους μαῦρα τὰ γίδια. (Τὸ βιβλίο).
46. Κοντὸς κοντὸ καλόερος
καὶ τελειωμὸ δὲν ἔχ᾽. (Ὁ δρόμος).
47. Κούφιους πλάτανους
κιοὺ βρόντους μιγάλους. (Τὸ κλάσιμο).
48. Τοὺ τσίτζιλου, τοὺ μίντζιλου
νὰ τσιτζιλίσ᾽ ἡ μάννα μου
κὶ πάλι νὰ τοὺ φέρου. (Ἡ παλάντζα).
49. Ἕνας κοντὸς καλόερος
μὶ τοὺ τσάχαλου στοὺν κώλου. (Ἡ ἐλιά).
50. Ἕνα πρᾶμα, σ᾽ ὅλα μπαίν᾽. (Τὸ ὄνομα).

Σημ.: Δὲν ἀναγράφω στὸ κάθε αἴνιγμα τὸ χωριὸ στὸ ὁποῖο λέγεται γιατὶ σ᾽ ὅλα τὰ Κατσανοχώρια λέγεται μὲ ἐλάχιστες παραλλαγές. Ἐκεῖ ποὺ γράφω ὀνόματα χωριῶν, τὸ κάνω γιατὶ μοῦ φαίνεται πὼς ὑπάρχει τὸ αἴνιγμα μόνο σ᾽ αὐτὸ τὸ χωριὸ ἢ ὑπάρχει καὶ στ᾽ ἄλλα ἀλλὰ μὲ διαφορὰ ἐκφράσεως.

(Συνεχίζεται)

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Γ. ΠΑΤΣΟΥΡΟΥ

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΗΡΑΣΜΟ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΓΕΝΕΩΝ

Ἀπὸ τὰ γνωστὰ δημογραφικὰ φαινόμενα, τὸ λιγώτερο ἀμφισβητούμενο, τὸ καλύτερα μετρούμενο, τὸ ἀσφαλέστερο σὲ ἐξέλιξη, τὸ σημαντικώτερο σὲ συνέπειες καὶ τὸ πιὸ εὔκολο στὴν μακροχρόνια πρόβλεψη εἶναι ὁ γηρασμὸς τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ κατανομὴ ἑνὸς πληθυσμοῦ ἀνάλογα μὲ τὶς ἡλικίες, ἢ κατὰ ἡλικίες δηλ. διάρθρωσή του (ἀνήλικοι, ἐνήλικοι, ὑπερήλικες) διαφοροποιεῖται διαχρονικά. Ἡ διάκριση αὐτή, ἀρκετὰ γενική, βοηθάει ἀκόμα στὸν προσδιορισμὸ τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, δεδομένου ὅτι, σήμερα, κατὰ κανόνα οἱ ἀνήλικοι (0—19 ἐτῶν) καὶ οἱ ὑπερήλικες (60 ἢ 65 ἐτῶν καὶ ἄνω) ἐργάζονται σὲ μικρὸ ποσοστό. Εἰδικώτερα, ἡ ἡλικία τῆς ἀπασχολήσεως τῶν νέων καὶ τῆς συνταξιοδοτήσεως τῶν ὑπερηλίκων ρυθμίζεται νομοθετικὰ καὶ ἀποτελεῖ καὶ ὅριο διακινήσεως τοῦ δημογράφου καὶ τοῦ στατιστικολόγου γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ. Ἀπὸ μαθηματικὴ ἄποψη ἡ ἀναλογία τῶν ὑπερηλίκων στὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ διαχρονικὴ ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς ἀναλογίας μετράει καὶ ἀποδεικνύει τὸν βαθμὸ γηρασμοῦ ἑνὸς πληθυσμοῦ.

Ἔτσι σὲ πολλὲς χῶρες στὰ τελευταῖα 200 χρόνια ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡλικιωμένων (60 ἢ 65 ἐτῶν καὶ ἄνω) ἔχει διπλασιαστεῖ καὶ πέρασε ἀπὸ 8,8% τὸ 1776 στὸ 16,5% τὸ 1959 στὴ Γαλλία γιὰ τοὺς ἄνδρες ἄνω τῶν 60 ἐτῶν καὶ ἀπὸ 7,3% στὸ 19,6% γιὰ τὶς γυναῖκες γιὰ τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα.

Στὶς λοιπὲς χῶρες ὁ μέσος ὅρος αὐξήσεως τοῦ ποσοστοῦ γηρασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ τὰ δύο φῦλα (ἄνδρες - γυναῖκες) μετρήθηκαν ἢ ἐκτιμήθηκαν ὡς ἑξῆς:

	(Ἡλικία 60 ἐτῶν καὶ ἄνω)		
	1950	1980	(ἐκτιμήσεις)
Δυτικὴ Γερμανία	13,8		18,9
Βέλγιο	16,0		18,6
Γαλλία	16,2		17,1
Ἰταλία	12,0		16,7
Ὁλλανδία	11,5		14,4
Ἀγγλία - Οὐαλία	15,7		21,0
Ἱσπανία	10,3		13,6

Τὸ γεγονὸς ὀφείλεται, ὅπως καὶ ἄλλοτε, ἔχουμε ἐξηγήσει, στὴν συνεχὴ αὔξηση τοῦ μέσου ὅρου τῆς ζωῆς, λόγω μειώσεως τῆς θνησιμότητας ἀπὸ τὴν ἀποτελεσματικὴ καταπολέμηση ἀρκετῶν ἀσθενειῶν καὶ ἐπιδημιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν συνεχὴ μείωση τῶν γεννήσεων (γηρασμὸς ἀπὸ τὴν βάση).

Στὴν Ἑλλάδα τὸ ποσοστὸ τοῦ πληθυσμοῦ ἡλικίας 65 ἐτῶν καὶ ἄνω πέρασε ἀπὸ 7% τὸ 1951 σὲ 11,1% τὸ 1971, ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς 60 ἐτῶν καὶ ἄνω ἐκτιμᾶται σήμερα σὲ 17,5% περίπου.

Ἔτσι μακροχρόνια καὶ ἀσφαλὴς συνέπεια ἀπὸ τὸν γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἡ αὔξηση τῶν κοινωνικῶν βαρῶν καὶ συνεισφορῶν γιὰ τοὺς ἐργαζομένους, τὸν ἐνεργὸ δηλ. πληθυσμό, ὅπου ἕνα ποσοστὸ 15—20% γηρασμένου πληθυσμοῦ (δηλ. συνταξιούχων) σημαίνει παρακράτηση τοῦ 20% τοῦ εἰσοδήματός τους, μόνο γιὰ συνταξιοδότηση τῶν ὑπερηλίκων, πέρα ἀπὸ τὶς κρατήσεις καὶ λοιπὰς συνεισφορὲς γιὰ τὰ βάρη τῶν νέων (διατροφή, μόρφωση, ὑγεία), ποὺ εἶναι ἐπίσης κοινωνικὸ βάρος ποὺ ἐπιμερίζεται στοὺς ἐργαζομένους.

Καὶ τοῦτο ἐπειδή, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πολιτικὸ καθεστώς, οἱ ἄνεργοι (ἀνάπηροι, νέοι, ὑπερήλικες) ζοῦν εἰς βάρος τῶν ἐργαζομένων, Τὸ μόνο ποὺ ποικίλλει εἶναι ἡ φύση τῆς «πιστώσεως» καὶ ἡ θεσμικὴ ἢ ἡ ἠθική της αἰτιολόγηση. Ἔτσι, ὅταν ἡ ἀναλογία τῶν ἀνέργων σὲ σχέση μὲ τοὺς ἐργαζομένους αὐξάνει, πρέπει νὰ αὐξηθεῖ ὑπὲρ τῶν ἀνέργων καὶ ἡ συνεισφορὰ τῶν παραγωγικῶν ἡλικιῶν.

Καὶ κατὰ κανόνα οἱ ἐργοδότες καὶ τὸ Κράτος προσπαθοῦν νὰ μεταφέρουν τὸν κύριο ὄγκο τῶν βαρῶν στοὺς ἐργαζομένους εἴτε μειώνοντας ἀναλογικὰ τὶς συντάξεις (καὶ ὁ ἀποτελεσματικώτερος τρόπος εἶναι ἡ ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ ἀναπροσαρμογῆς τους) ἢ αὐξάνοντας τὶς συνεισφορὲς τῶν ἐργαζομένων. Τὸ τελευταῖο μπορεῖ ἐπίσης νὰ λάβει τὴν μορφὴ ἐπιβραδύνσεως τοῦ ρυθμοῦ ἀναπροσαρμογῆς τῶν μισθῶν. Τέλος ἄλλη λύση εἶναι ἡ διαφοροποίηση τῆς ἀναλογίας ὑπερηλίκων πρὸς τοὺς ἐργαζομένους, μὲ τὴν διαφοροποίηση τῆς ἡλικίας, ἐξόδου ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ ἀπασχόληση (συνταξιοδότηση), ποὺ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἡ αὔξηση (ἢ τουλάχιστον ἢ μὴ μείωση) τῆς ἡλικίας συνταξιοδοτήσεως. Τὸ τελευταῖο θεωρεῖται ἡ πιὸ ἀνώδυνη λύση, γιὰ κοινωνίες μὲ ἔντονο ρυθμὸ γηρασμοῦ, χωρὶς προβλήματα ἀνεργίας τῶν νέων καὶ γιὰ ἐργαζομένους σὲ μὴ ἀνθυγιεινὲς καὶ ἐλαφριὲς ἀπασχολήσεις. Τὸ κύριο μειονέκτημα τῆς λύσεως εἶναι ἡ διαιώνιση τῆς γεροντοκρατίας.

Τὰ κοινωνικὰ βάρη ἀπὸ τὸν γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ βαρύνουν τοὺς ἐργαζομένους ἀναλογικὰ μὲ τὸ ποσοστὸ καὶ ρυθμὸ γηρασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὴν προϋπόθεση μειώσεως στὸ ἐλάχιστο τῶν ἐξόδων διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῶν διαφόρων συνταξιοδοτικῶν ὀργανισμῶν, μὲ τὴν ὀργάνωση, κωδικοποίηση καὶ μηχανογράφηση τῶν βασικωτέρων ἐργασιῶν. Καὶ τοῦτο, ἐπειδή, καὶ τὰ ἔξοδα διοικήσεως καὶ ὀργανώσεως τῶν Ταμείων τελικὰ οἱ ἀσφαλισμένοι τὰ πληρώνουν.

Καὶ γίνεται πιὸ κατανοητό, ἂν σκεφθοῦμε ὅτι κάθε ταμεῖο πρέπει νἆναι αὐτοδύναμο, αὐτοχρηματοδοτούμενο καὶ ὅτι μακροχρόνια οἱ ὑπὲρ τρίτων φόροι (ἀπὸ τὴν εἰσφορὰ γιὰ τοὺς λειμβούχους τῶν νήσων καὶ τὸ ταμεῖο τῶν ὁδηγῶν, μέχρι τὰ διάφορα χαρτόσημα), ὅλοι πιστεύουν ὅτι πρέπει νὰ καταργηθοῦν σταδιακά.

Ἔτσι οἱ ἀσφαλισμένοι κάθε Ταμείου πρέπει νὰ συντηροῦν μὲ τὶς εἰσφορές τους, τοὺς συνταξιούχους τοῦ ταμείου τους, νὰ μετέχουν στὶς διαπραγματεύσεις αὐξήσεως τῶν συντάξεων γιὰ νἆχουν κι' αὐτοὶ τὸ δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως, ἀργότερα, μὲ προκαθορισμένα κλιμάκια (ὅ,τι αὐτοὶ ἔδωσαν στοὺς ἄλλους). Γιὰ τοὺς φθίνοντες κλάδους τῆς παραγωγῆς (π.χ. ὑαλουργοί) τὸ πρόβλημα εἶναι πιὸ σύνθετο.

Ἡ σκοπιμότητα λοιπὸν προβλέψεως, προγραμματισμοῦ καὶ χρονικῆς κλιμακώσεως τῶν ἐπιβαρύνσεων ἀπὸ τὸν γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ, στοὺς ἐργαζομένους, γίνεται ἀναγκαία γιὰ τὴν ἐκτόνωση καὶ κλιμάκωση τῶν ἐπιπτώσεων στὴν οἰκονομία καὶ τὶς ὁμάδες τῶν ἀπασχολουμένων τῶν παραπάνω συνεπειῶν, κυρίως γιὰ τὰ ταμεῖα συνταξιοδοτήσεως, ἀπὸ τὴν συνεχὴ αὔξηση τῶν συνταξιούχων καὶ τὴν ποσοστιαία μείωση τῶν ἀπασχολουμένων.

Ἀλλὰ ἡ πρόβλεψη καὶ ὁ προγραμματισμὸς ἐπιβάλλεται καὶ γιὰ λόγους συγκερασμοῦ τῶν κοινωνικῶν βαρῶν ποὺ θὰ ἐπιβαρυνθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι ἀπὸ τοὺς νέους, ποὺ σὰν ποσοστὸ διαφοροποιοῦνται συνεχῶς σὲ σχέση μὲ τὸν συνολικὸ πληθυσμό. Εἰδικώτερα ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων αὐξομειώνεται ἀπὸ τὶς διαφοροποιήσεις τοῦ ρυθμοῦ γεννητικότητας καὶ τὴν συνεχὴ ἐπέκταση τῶν σπουδῶν (χρονικά, ποσοστικά), ποὺ συνεπάγεται ἀναβολὴ εἰσόδου στὴν ἐνεργὸ ἀπασχόληση. Σήμερα, ἡ ἐνεργὸς ἀπασχόληση στὰ ἀνεπτυγμένα κράτη ἀρχίζει κατὰ μέσο ὅρο στὰ 18, ἐνῶ πρὸ 200 ἐτῶν ἄρχιζε στὰ 11 ἢ 12.

Πρέπει ἀκόμα νὰ τονιστεῖ ὅτι γιὰ κοινωνίες μὲ ἔντονη τάση γηρασμοῦ καὶ διαρκὴ ἑπομένως αὔξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ὑπερηλίκων, ἡ λύση τῆς αὐξήσεως τοῦ ὁρίου ἡλικίας γιὰ τὴν συνταξιοδότηση, θὰ ἦταν ὀπισθοδρόμηση καὶ ἀκατανόητη σὲ ἐποχὴ ἔντονης τεχνολογικῆς προόδου καὶ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητας, ἐνῶ ἡ

συνεχής μείωση τῆς ἡλικίας συνταξιοδοτήσεως καὶ ἡ καθιέρωση τῆς 35ετίας ἀποτελοῦν κεκτημένα δικαιώματα τῶν ἐργαζομένων.

Ἀκόμα σὲ κοινωνίες μὲ προβλήματα ἀπασχολήσεως τοῦ νέου πληθυσμοῦ, θὰ ἦταν καὶ ἀντικοινωνικό, ἀφοῦ κάθε ὑπερήλικας στερεῖ τὴν ἀπασχόληση ἀπὸ ἕνα νέο καὶ δυσκολεύει τὴν ἀνανέωση τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ.

Τέλος, γιὰ τὴν λύση ἐπιβραδύνσεως τοῦ ρυθμοῦ ἀναπροσαρμογῆς τῶν συντάξεων στὶς οἰκονομικὲς καὶ τιμαριθμικὲς ἐξελίξεις, κυρίως γιὰ τὶς χαμηλὲς συντάξεις, παρατηρεῖται ὅτι ἡ συνεχὴς χαλάρωση τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, καθιστὰ οὐσιαστικώτερη τὴν παροχὴ ἱκανοποιητικῶν συντάξεων στοὺς ἡλικιωμένους, ἐπειδὴ τὰ βάρη ἐξατομικεύονται συνεχῶς καὶ ἀποσυνδέονται ἀπὸ τὴν οἰκογενειακή, παραδοσιακή τους ἀλληλοκάλυψη, μὲ συνέπεια τὴν ἀπαραίτητη οἰκονομικὴ αὐτάρκεια τῶν ἀπομάχων τῆς ζωῆς.

Ἔτσι λόγω τοῦ γηρασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ ἡ ἀναλογία τῶν ὑπερηλίκων σὲ σχέση μὲ τοὺς ἐνήλικους (καὶ ἑπομένως ἐργαζομένους) συνεχῶς αὐξάνει, ἀλλὰ καὶ ἡ εἴσοδος τῶν νέων στὴν ἐνεργὸ ζωή, συνεχῶς ἐπιβραδύνεται ἀπὸ ἄποψη ἡλικίας, ἐπειδὴ ἡ ἐπέκταση τῆς παιδείας (χρονικὰ καὶ ποσοτικὰ) χρειάζεται περισσότερο χρόνο. Καὶ τὰ κοινωνικὰ βάρη γιὰ τοὺς ἐργαζομένους αὐξάνουν συνεχῶς, ὥστε ὡρισμένες ἀλληλοϋποχωρήσεις θὰ γίνουν ἀπαραίτητες, μελλοντικά, γιὰ νὰ μὴν ἀρχίσει νὰ κλυδωνίζεται ἡ ἀλληλεγγύη τῶν γενεῶν.

Εἰδικώτερα ἡ συνεχὴς πίεση τῶν ἐργαζομένων γι ἀτὴν μείωση τοῦ ὁρίου συνταξιοδοτήσεως, ἡ ἐπέκταση τῆς 35ετίας παντοῦ, ἡ συνεχὴς αὔξηση τοῦ μέσου ὅρου ζωῆς (μακροζωΐα) καὶ ἡ μείωση τῶν γεννήσεων (ἀνανέωση τοῦ πληθυσμοῦ) θὰ ἔχει τὶς ἑξῆς συνέπειες, κατ' ἀνάγκη, στὸ μέλλον:

— αὔξηση τῶν συνεισφορῶν τῶν ἐργαζομένων καὶ ἐνδεχόμενα καὶ τῶν ἐργοδοτῶν
— ἀναθεώρηση τῆς ἡλικίας συνταξιοδοτήσεως
— ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ προσαρμογῆς τῶν συντάξεων (καὶ κυρίως τῶν ὑψηλῶν) σὲ σχέση μὲ τὶς ἀποδοχὲς τῶν ἐργαζομένων καὶ τὶς τιμαριθμικὲς ἐξελίξεις.

Παράλληλα ὁ στόχος τῶν ἐργαζομένων γιὰ τὴν 5θήμερη ἀπασχόληση καὶ τὴν ἑβδομάδα τῶν 40 ὡρῶν καὶ διάφορες ἄλλες ἐλαφρύνσεις γιὰ τὰ ἀνθυγιεινὰ καὶ ἐπίπονα ἐπαγγέλματα εἶναι κάτι τὸ αὐτονόητο.

Τέλος τὸ αἴτημα τῆς ἐποχῆς γιὰ περισσότερη καὶ καλύτερη ἐκπαίδευση τῶν νέων μαζὶ μὲ τὴν ἐπαγγελματική τους ἀποκατάσταση καὶ τὴν γρήγορη ἐξέλιξή τους (τόπο στὰ νειάτα), προσδιορίζει τὴν ὀξύτητα τοῦ προβλήματος χρηματοδοτήσεως καὶ κοινωνικῶν βαρῶν καὶ προδιαγράφει τὸ νέο φαινόμενο τῶν κοινωνιῶν, μὲ ἀτελῆ ὀργάνωση καὶ ἀνάπτυξη, ποὺ τείνει νὰ μετατρέψει τὴν ταξικὴ πάλη σὲ πάλη τῶν γενεῶν. Εἶναι ἡ ἀπειλὴ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν συνεχὴ διαφοροποίηση τοῦ ποσοστοῦ ἐργαζομένων καὶ μὴ ἐργαζομένων (σπουδαστῶν - συνταξιούχων), ποὺ καταλήγει στὴν συνεχὴ αὔξηση τῶν κοινωνικῶν βαρῶν, ποὺ ἐπιμερίζονται στοὺς ἐργαζομένους.

Ἔτσι ὁ προγραμματισμὸς καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ ὕψους καὶ τοῦ ρυθμοῦ διαφοροποιήσεως τῶν βαρῶν, ὁ διάλογος μὲ τοὺς ἐνδιαφερομένους, ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας, ἡ ἐξάλειψη τῶν εἰσοδηματικῶν καὶ φορολογικῶν ἀνισοτήτων καὶ ἡ πληροφόρηση τῶν ἐνδιαφερομένων γιὰ τὶς διαφοροποιήσεις ποὺ ἐπέρχονται καὶ ὡρισμένες πλάνες «περὶ τὰ πράγματα», μποροῦν νὰ ἐλαφρύνουν τὶς συνέπειες μὲ ἀμοιβαῖες ὑποχωρήσεις καὶ παραχωρήσεις.

Ἡ αὔξηση λοιπὸν τῆς παραγωγικότητας τῶν ἐργαζομένων μὲ σχετικὰ γρήγορο ρυθμὸ θὰ ἐπιτρέψει τὴν κάλυψη μέρους τῶν δαπανῶν ἀπὸ τὴν συνεχὴ αὔξηση τῆς ἀναλογίας τῶν ἀνενεργῶν, ἐπειδὴ δικαιολογεῖ τὴν ἀναπροσαρμογὴ τῶν ἀποδοχῶν αὐξητικὰ καὶ τὴν μείωση τοῦ ὡραρίου. Ἔτσι ἡ βελτίωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστή-

ματος καὶ ἡ εἴσοδος τῶν νέων ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη βελτιώσεως τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ προώθηση τῶν νέων σὰν αἴτημα πρέπει νὰ πάψει νὰ στηρίζεται σὲ ὡρισμένες λαθεμένες ἐκτιμήσεις. Ἔτσι, ἐνῶ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἀξιοποιήσεως τῆς ὁρμῆς, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς βελτιωμένης μορφωτικῆς στάθμης τους, ἀλλὰ καὶ τὴν χαμηλὴ γαμηλιότητα (τάση πρὸς γάμο), πρέπει νὰ συνεκτιμᾶ καὶ τὰ σημερινὰ δεδομένα.

Εἰδικώτερα ἡ μέση διάρκεια ζωῆς συνεχῶς ἐπιμηκύνεται καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ καὶ κάθε φάση της. Μπορεῖ ὁ Βοναπάρτης νἆγινε στρατηγὸς στὰ 25 του, ἀλλά, τότε ἡ μέση διάρκεια ζωῆς ἦταν λιγότερο ἀπὸ 50 ἔτη. Ἔτσι μιὰ ἐπαγγελματικὴ ἐξέλιξη ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶναι ἀνεφάρμοστη σήμερα.

Ἀκόμα τὸ σύνθημα «τόπο στὰ νειᾶτα» εἶναι παραπλανητικὸ καὶ προέρχεται ἀπὸ τοὺς μεσήλικες ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς ἐθελούσιες ἐξόδους, τὶς μειώσεις τῶν ἡλικιῶν συνταξιοδοτήσεως καὶ τὶς κάθε μορφῆς ἐκκαθαρίσεις στὴν ἱεραρχία. Γιὰ τοὺς νέους ἡ ἐξέλιξη θἆναι ἡ καθιερωμένη μὲ σπάνιες ἐξαιρέσεις εἰδικῶν ταλέντων καὶ αὐτὸ ὄχι σὲ παραδοσιακοὺς τομεῖς.

Τέλος οἱ συνταξιοῦχοι, μὲ τὶς τάσεις αὐξήσεως τῶν ὑπερηλίκων ποὺ ὑπάρχουν, σήμερα, ἀποτελοῦν τὸ δυσκολότερο πρόβλημα, ἀφοῦ παρακράτηση εἰσοδήματος 11% ἢ 15% ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους, μόνο γιὰ τὴν συνταξιοδότησή τους ὅπως προδιαγράφουν οἱ ρυθμοὶ ἐξελίξεως τοῦ ὄγκου τους, θὰ ἀπαιτήσει γενικὴ ἀναθεώρηση πολλῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ ὅπως καὶ νὰ «σιτίζονται» οἱ συνταξιοῦχοι, ζοῦν ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τῶν ἀπασχολουμένων. Ἡ δὲ συνεχὴς αὔξησή τους διαταράζει τὴν παραδοσιακὴ ἰσορροπία ἐργαζομένων - ἀνενεργῶν, ποὺ ἀναλογικὰ τείνει νὰ διπλασιαστεῖ, μὲ ἀντίστοιχο διπλασιασμὸ τῶν βαρῶν γιὰ τοὺς ἐργαζομένους.

Καὶ τοῦτο ἰσχύει εἴτε ἔχουν ὑψηλὴ σύνταξη εἴτε ὄχι, ἐπειδὴ στὴν δεύτερη περίπτωση, ἐνῶ ἀποτελοῦν κοινωνικὴ ἐλάφρυνση, ἐπιβαρύνουν τὴν οἰκογένειά τους μὲ τελικὴ συνέπεια στὴν συρρίκνωσή της, δηλ. τὸν περιορισμὸ τῶν γεννήσεων.

Ἀλλὰ καὶ γενικώτερα οἱ δαπάνες κοινωνικῆς πολιτικῆς γιὰ νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ ἡ ἰατροφαρμακευτικὴ περίθαλψη τῶν ὑπερηλίκων, μειώνουν ἀναγκαστικὰ τὶς γενικὲς δαπάνες παιδείας καὶ γενικὰ ὑποδομῆς γιὰ τοὺς νέους, μὲ τελικὴ κατάληξη τὴν μείωση τῆς γεννητικότητας, ποὺ τελικὰ ἐπαυξάνει τὸν γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἀντίθετα οἱ ὑψηλὲς συντάξεις ὡρισμένων κατηγοριῶν ἀποτελοῦν ἐκτὸς ἀπὸ κοινωνικὴ ἀδικία μιὰ ἀκόμη ἀφορμὴ γιὰ τὴν πάλη τῶν γενεῶν ποὺ διαφαίνεται στὸν ὁρίζοντα, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ αἰτιολογηθοῦν ἰδιαίτερα οἱ λόγοι.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τῶν συνταξιούχων μὲ τὴν συνεχὴ αὔξησή τους εἶναι τὸ ὀξύτερο καὶ ἡ λύση του ἀποτελεῖ μέλημα πολλῶν κρατῶν ποὺ προσπάθησαν νὰ μειώσουν «τεχνικὰ» τὸν ἀριθμό τους ὡς ἑξῆς:

Μὲ τὴν θεσμοθέτηση τῆς ἐθελούσιας παραμονῆς στὴν ἐργασία ὅσων μποροῦν καὶ θέλουν. Εἰδικὲς μελέτες ποὺ ἔχουν γίνει σχετικὰ δικαιολογοῦν τὴν σκοπιμότητα το ὑμέτρου, ἐπειδὴ τὸ ἀπότομο πέρασμα ἀπὸ τὴν πλήρη ἀπασχόληση στὴν πλήρη ἀδράνεια ἔχει ψυχολογικὲς ἐπιπτώσεις μὲ ἀποτέλεσμα αὐξημένη θνησιμότητα τῶν ὑπερηλίκων κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς συνταξιοδοτήσεώς τους. Εἰδικὴ μορφὴ τοῦ παραπάνω μέτρου εἶναι κλιμακωμένη ἀποχώρηση ποὺ συνίσταται στὴν μὴ συνεχὴ ἀπασχόληση μετὰ τὴν συνταξιοδότηση, ὅπως γίνεται μὲ τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς ἐλευθεροεπαγγελματίες.

Προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου τούτου εἶναι: νὰ μὴ ὑπάρχει ἀνεργία καὶ κυρίως γιὰ τοὺς νέους καὶ νὰ ὑπάρξει διαφοροποίηση τῆς ἀπασχολήσεως γιὰ τοὺς χειρονάκτες καὶ ἀπασχόληση ποὺ δὲν ἀπαιτεῖ γρήγορη ἀντίδραση. Τέλος, γιὰ τὶς

ὑπαλληλικὲς καὶ πνευματικὲς ἀπασχολήσεις δὲν πρέπει ἡ παραμονὴ στὴν ἐργασία μετὰ τὴν συνταξιοδότηση, νὰ συνδυάζεται μὲ τὴν κατοχὴ καὶ μονοπώληση τοῦ παλιοῦ πόστου, ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ παρωχημένες ἰδέες. Οἱ παλιοὶ στὴν περίπτωση παραμονῆς τους μποροῦν νὰ ἀναλάβουν ἐλέγχους, μελέτες, στατιστικὲς κτλ.

Ἀκόμα ἡ κατάργηση τῶν συνεισφορῶν (ἀτομικῶν καὶ ἐργοδοτικῶν) γιὰ τοὺς συνταξιούχους (π.χ. 65—70 ἐτῶν) ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐργάζονται, ἀποτελεῖ πρόσθετο κίνητρο, γιὰ τὴν ἀπασχόληση τῶν συνταξιούχων καὶ κοινωνικὴ ἐλάφρυνση γιὰ τὶς κοινωνίες ποὺ τὰ ἐργατικὰ χέρια δὲν ἐπαρκοῦν.

Συμπερασματικὰ σημειώνεται ὅτι ὁ γηρασμὸς τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ συνεπάγεται αὔξηση τῶν ὑπερηλίκων καὶ συνταξιούχων δημιουργεῖ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα, ποὺ ἀπαιτοῦν διεξοδικὴ μελέτη, ὥστε ἡ διαφαινομένη «πάλη τῶν γενεῶν» νὰ κλιμακωθεῖ διαχρονικὰ καὶ νὰ ἐκτονωθεῖ χάριν τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας καὶ εὐημερίας, ποὺ προϋπῆρχαν στὶς παραδοσιακὲς ἀναλογίες τῆς πληθυσμιακῆς διαρθρώσεως.

Δὲν θὰ ἦταν ὁλοκληρωμένη ἡ θεώρηση τῶν συνεπειῶν ἀπὸ τὸ γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ μόνον μὲ τὶς οἰκονομικὲς συνέπειες καὶ τὰ κοινωνικὰ βάρη ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν, ἂν δὲν ἐπισημανθοῦν καὶ οἱ γενικώτερες ἐπιπτώσεις στὴν ἐξελικτικὴ διαδικασία τῶν κοινωνικῶν μὲ τάσεις δημογραφικοῦ γηρασμοῦ.

Τὸ ἐκλογικὸ σῶμα γερνάει παράλληλα μὲ τὸν γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν γηρασμὸ τοῦ γυναικείου ἐκλογικοῦ δυναμικοῦ, ποὺ εἶναι πιὸ συντηρητικό, λόγω ἐντονώτερης προσαρμογῆς του στὴν παράδοση. Ἔτσι, παράλληλα μὲ τὸν γηρασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ψυχὴ τῶν νέων ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο (ἀγροτικὴ ἔξοδος), διαφοροποιεῖ συνεχῶς τὸν πολιτικὸ χάρτη κάθε χώρας, χωρὶς νὰ παραβλέπουμε τὸν σχετικὸ γηρασμό, στὸ ἐσωτερικὸ κάθε πολιτικῆς παρατάξεως, ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῶν νέων, στὶς κοινωνίες μὲ μειωμένο ρυθμὸ πληθυσμιακῆς ἀνανεώσεως, λόγω μειοψηφίας, νὰ ἀσκήσουν πιέσεις γιὰ τὸ πλασάρισμά τους στὸ πολιτικὸ προσκήνιο, ὅπου ἕνα νέο σὲ διάρθωση ἐκλογικὸ σῶμα, θὰ αὔξανε τὶς πιθανότητες ἐκλογῆς τους.

Τέλος, ἀπὸ προοπτικὴ ἄποψη τὸ πρόβλημα συνεχῶς θὰ ὀξύνεται καὶ ὁ γηρασμὸς τοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὶς συνέπειες ποὺ προαναφέρθηκαν θὰ συνεχιστεῖ, ἐπειδὴ ἡ καταπολέμηση ὡρισμένων νοσημάτων καὶ ἀσθενειῶν (καρκινογόνων, καρδιακῶν), θεωρεῖται δυνατή, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν μείωση τῆς θνησιμότητας, ποὺ θὰ δώσῃ νέα ὤθηση στὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ποσοστὸ ὑπερηλίκων. Ἔτσι ἡ ἀνάγκη τὶς βελτιώσεις τοῦ ρυθμοῦ πληθυσμιακῆς ἀνανεώσεως μὲ τὴν αὔξηση τῶν γεννήσεων ἀποτελεῖ τὸν κοινὸ παρονομαστὴ καὶ τὸν μακροχρόνιο στόχο, ἐπειδὴ παράλληλα μὲ τὰ ἄλλα μέτρα θὰ βελτιώσει τὴν συσχέτιση, στὸ μέλλον, τῆς ἀναλογίας ἐνηλίκων - ἀνενεργῶν καὶ θὰ ἐπιβραδύνει τὸν ρυθμὸ γηρασμοῦ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ.

Σὰν τελικὴ παρατήρηση παραμένει ὅτι τὸ πρόβλημα εἶναι πολύπλευρο καὶ μετατοπίζονται στοὺς ὑπεύθυνους τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τῶν Ἀποφάσεων.

Καὶ ἀντὶ γιὰ ὑποδείξεις, λύσεις καὶ προτάσεις θὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ φάσμα τῶν πληθυσμιακῶν προβλημάτων ἂν καὶ ὀξύτερο σήμερα ξεσήκωνε ἀνέκαθεν τὴν ὑπεύθυνη ἡγεσία. Τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοκράτορα Αὐγούστου συνιστᾶ τὴν κατ' ἐξοχὴν περίπτωση φωτισμένου ἡγέτη σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ πληθυσμιακὰ προβλήματα. Ἐπειδὴ αἰσθάνθηκε τὸν διπλὸ κίνδυνο ἀπὸ τὴν διαφθορὰ τῶν ἠθῶν καὶ τὴν πληθυσμιακὴ μείωση (ἀπὸ τὴν στράτευση, τὶς ἀπώλειες τῶν πολέμων καὶ τὸν ἐποικισμὸ τῶν νέων ἐδαφῶν) θεσμοθέτησε, σὲ μιὰ Ρώμη, ποὺ βρισκόταν στὸ ἀπόγειο τῆς λαμπρότητάς της, νόμους ποὺ ἀπόβλεπαν νὰ διευκολύνουν τοὺς γάμους, νὰ κολάσουν τὴν ἀγαμία καὶ νὰ δυσχεράνουν τὰ διαζύγια.

Ἐπεμβαίνοντας ἀκόμα στὸ κληρονομικὸ δίκαιο, τιμωροῦσε τοὺς ἄγαμους καὶ ἄτεκνους μὲ τὴν δημιουργία τοῦ JUS TRIUM LIDERORUM. Ἀκόμα δημιούργησε εἰδικὰ προνόμια γιὰ ὅσους εἶχαν πάνω ἀπὸ τρία παιδιὰ ἐνισχύοντάς τα μὲ διάφορα πλεονεκτήματα στὴν διαδοχὴ καὶ φορολογία.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΙΩΑΝΝΗ Ρ. ΠΑΝΕΡΗ

Ο «LAELIUS DE AMICITIA» ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Σκοπὸς τῆς ἐργασίας

Στὴν ἐργασία αὐτὴ ἐπιδιώκεται ἡ ἐξέταση τοῦ «Περὶ φιλίας» διαλόγου τοῦ Κικέρωνα σὲ σχέση μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ φιλοσοφικὰ κείμενα ἀπὸ σκοπιὰ καθαρὰ φιλοσοφική. Ἔτσι βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σκοπό μας ὁ πραγματολογικὸς ὑπομνηματισμὸς τοῦ διαλόγου, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἀναγκαῖες ἐξαιρέσεις, καθὼς καὶ ἡ ἀναφορὰ σὲ ἄλλα κείμενα τοῦ Κικέρωνα ἢ ἄλλων Λατίνων συγγραφέων, ἐκτὸς πάλι ἀπὸ κάποιες ἀναγκαῖες περιπτώσεις.

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς ἐργασίας μας ἀναζητοῦμε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες φιλοσόφους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀντλεῖ ἢ μὲ τοὺς ὁποίους — πιὸ σπάνια — συγκρούεται ὁ Κικέρων.

Στὸ δεύτερο μέρος ἐπιχειροῦμε, ἀκολουθόντας τὶς παραγράφους τοῦ διαλόγου, ἕνα σχολιασμὸ καὶ μιὰ διεξοδική, ὅσο μπορέσαμε, ὑπομνηματιστικὴ ἀντιπαραβολὴ τῶν χαρακτηριστικῶν θέσεων τοῦ λατινικοῦ κειμένου μὲ ἀντίστοιχες θέσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν κυρίως κειμένων, γιὰ νὰ φανεῖ ὁ βαθμὸς τῆς ἐξάρτησης ἢ τῆς σχέσης τοῦ Κικέρωνα καθὼς καὶ τῆς ἀντίθεσης — ὅπου ὑπάρχει.

Βαθύτερος σκοπὸς τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι ἡ παρακολούθηση ἀπὸ μιὰ εἰδικὴ σκοπιὰ τῆς πορείας καὶ τῆς πάλης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ στὴν πρώτη φάση τῆς ἐξάπλωσής του στὸν κόσμο.

Α΄ Πηγὲς τοῦ Κικέρωνα στὸ διάλογο αὐτὸν

Ἡ φιλία εἶναι πρῶτα - πρῶτα δεμένη μὲ τὴ βιοθεωρία τῶν Πυθαγορείων· στὸν Πυθαγόρα ἀποδίδεται ἡ περίφημη ἀρχὴ «τὰ τῶν φίλων κοινά», ποὺ θὰ γίνει δεκτὴ ἀπὸ μεταγενεστέρους του φιλοσόφους[1] καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Παναίτιο,[2] ἀπὸ τὸν ὁποῖο, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἀντλεῖ ἄμεσα ὁ Κικέρων.[3]

Οἱ Προσωκρατικοί, ὅσο τὰ ἀποσπάσματά τους μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ξέρουμε, μιλοῦν γιὰ τὴ φιλία εὐκαιριακὰ μόνο.[4]

---

1. Πρβλ. Ἀριστοτ. «Ἠθ. Νικ.» 1166 a, Πλάτ. «Φαῖδρ.» 279 c.
2. P. 25, 26. Βλ. M. Pohlenz, «Antikes Cicero De officiis und das Lebensideal des Panaitios», Amsterdam 1867 (ἀνατύπ. Leipzig / Berlin 1934), 63.
3. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση δεχόμαστε ὅτι ὁ Κικέρων μὲ τὴν ἀπέραντη ἑλληνομάθειά του μποροῦσε νὰ ἐπικοινωνήσει καὶ ἄμεσα μὲ τὴν πυθαγόρεια γραπτὴ παράδοση, ὅση διατηρήθηκε ὡς αὐτόν. (Πρβλ. «De amic.» § 13).
4. H. Diels - W. Kranz, «Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und Deutsch». Dublin / Zürich, Weidmann 1971[15]: Ἡράκλειτος 49, Δημόκριτος 97, 98, 99, 100, 101, 103, 106, 107, 109. Κ.ἄ.

Ἡ φιλία ὡς φιλοσοφικὸ θέμα ἐξετάζεται διεξοδικὰ ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Σωκράτη καὶ μετά. Ὁ Ξενοφῶν παρουσιάζει τὸν ἴδιο τὸ Σωκράτη νὰ ἐρευνᾶ τὴ φιλία.[5] Ὅπως θὰ φανεῖ στὴ συνέχεια ὁ Κικέρων μιμεῖται ἢ θυμίζει ἀρκετὲς φορὲς σωκρατικὲς θέσεις ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν.[6]

Τὸ θέμα τῆς φιλίας ὡς προβαθμίδας τοῦ «ἔρωτα» ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὸν «Λύσιδα»· τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Κικέρων ἐλάχιστα φαίνεται νὰ τὸ ἀκολουθεῖ.[7] Ἀπεναντίας μιμεῖται, ὄχι συχνά, ἄλλα ἔργα τοῦ Πλάτωνα[8] καί, ὅσο μπορεῖ, τὴ μορφὴ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων.

Ὁ Ἀριστοτέλης μελετᾶ διεξοδικὰ καὶ σὲ βάθος τὴ φιλία στὰ «Ἠθικὰ Νικομάχεια»[9] καὶ στὰ «Ἠθικὰ Εὐδήμεια»,[10] ἀποτελόντας τὴν κύρια προσιτὴ σ' ἐμᾶς πηγὴ τοῦ Κικέρωνα,[11] ὅπως θὰ φανεῖ στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας μας.

Ὁ Θεόφραστος, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνα καὶ φίλος τοῦ Ἀριστοτέλη, ἔγραψε ἔργο «Περὶ φιλίας».[12] ποὺ δὲν ἔφτασε ὡς ἐμᾶς. Ὁ Κικέρων ὅμως τὸ εἶχε διαβάσει τὸ βιβλίο ἐκεῖνο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ A. Gellius: hunc librum M. Cicero videtur legisse.[13]

Καὶ τοὺς δυὸ Περιπατητικούς, τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸ Θεόφραστο, τοὺς ξέρει καλὰ ὁ Κικέρων καὶ ἄμεσα καὶ ἔμμεσα, μέσω τοῦ Παναίτιου, ποὺ συνδυάζει πλατωνικές, περιπατητικὲς καὶ στωικὲς ἀντιλήψεις καὶ ἐπηρέασε βαθιὰ τὸν Κικέρωνα. Ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Παναίτιου μᾶς σώθηκαν πενιχρὰ ἀποσπάσματα. Ξέρουμε ὅμως ὅτι ἔγραψε ἔργο «Περὶ καθήκοντος», ποὺ πρέπει νὰ τὸ χρησιμοποίησε πολὺ ὁ Κικέρων[14] — στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ Παναίτιος φαίνεται νὰ θεωρεῖ τὴ φιλία ὕψιστο ἀγαθὸ τῆς ζωῆς.[15]

Ἔτσι ὁ Κικέρων, ὅπως περίπου καὶ ὁ Παναίτιος, κινεῖται ἀνάμεσα στὴ στωικὴ αὐστηρότητα καὶ τὴν περιπατητικὴ ἠπιότητα, μὲ ἀρκετὲς ἀκαδημαϊκὲς ἐπιδράσεις. Ἡ στάση του ἀπέναντι στοὺς Ἐπικουρείους καὶ τοὺς Κυρηναϊκοὺς εἶναι πολεμική.

---

5. Ξενοφ. «Ἀπομν.» Ι 5 κ.ἑ.
6. Πρβλ. τὴν ἔκδοση τοῦ Heimeran, «M. T. Ciceronis, Laelius De amicitia», München 1961, 135 κ.ἑ. Κρίναμε ἀναγκαῖο στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῆς ἐργασίας μας νὰ μὴ συγκεντρώσουμε τὰ στοιχεῖα τῶν περιπτώσεων ποὺ ὁ Κικέρων ἀναφέρεται σὲ καθένα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, ἀφοῦ οἱ περιπτώσεις αὐτὲς εἶναι τόσο πολλές, ὥστε γεμίζουν τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς.
7. Μιὰ ὁμοιότητα («De amic.» § 50 - Πλάτ. «Λύσ.» 214 b) σχετικὴ μὲ τὴν ἀρχὴ «ὅμοιον - ὁμοίῳ» ἀποτελεῖ, πιστεύουμε, συμπτωματικὴ ἀναφορὰ καὶ τῶν δύο σὲ προσωκρατικὴ θέση. Δὲν εἶναι ὅμως τυχαία, πιστεύουμε, καὶ ἡ ὁμοιότητα «De amic.» § 18 - «Λύσ.» 214 d (βλ. § 18).
8. Π.χ. «De amic.» § 6 - Πλάτ. «Πολιτ.» 412 d, 381 a, «Φαῖδρ.» 279 b, 234 e κ.ἄ. Στὸ «De legibus» (I 33—34) μιλᾶ ὁ Κικέρων εὐκαιριακὰ γιὰ τὴ φιλία μιμούμενος τὸ προοίμιο τῶν πλατωνικῶν «Νόμων» (624 a - 734 d)· πρβλ. Κ. Γρόλλιος, «Κικέρων καὶ πλατωνικὴ Ἠθική», Ἀθῆναι 1960, 58 κ.ἑ., ἰδιαίτερα 59 σημ. 2.
9. Βιβλία Θ' καὶ Ι' (1155—1172 a).
10. Βιβλίο Η' (244—405).
11. Πρβλ. R. Compès, «Ciceron, Laelius de amicitia», Paris, «Les Belles Lettres» 1971, XLIII, L. Laurand, «Ciceron, L' amitié», Paris 1952, X.
12. Βλ. G. Heylbut, «De Theophrasti libris περὶ φιλίας», Bonn 1876.
13. «Noctes Atticae» I 9, 11. Πρβλ. Heimeran 127—128, C. Nauck, «Laelius. De amicitia», Berlin 1879, 1, A. Fitzek, «Laelius. De amicitia», Paderborn 1956, 53.
14. Πρβλ. Heimeran 128.
15. Βλ. Pohlenz 39, 133.

Μὲ τὸ θέμα τῆς φιλίας καταπιάνεται ὁ Κικέρων μὲ συντομία καὶ στὸ «De officiis» (ὅπου[16] τὶς ἀπόψεις του τὶς ἀνάγει στὸ «Laelius, De amicitia») καὶ στὸ «De finibus bonorum et malorum».[17]

Ἡ συγγραφὴ εἰδικοῦ ἔργου γιὰ τὴ φιλία παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Κικέρωνα ὡς ἐκπλήρωση προτροπῆς τοῦ φίλου καὶ ἐκδότη του Atticus:[18] cum enim saepe mecum ageres (sc. Attice), ut de amicitia scriberem aliquid, digna mihi res cum omnium cognitione tum nostra familiaritate visa est.[19] Πρέπει ὅμως νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ συγγραφὴ τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα πρόθεση τοῦ ἴδιου τοῦ Κικέρωνα νὰ δουλέψει ἕνα χαριτωμένο θέμα τῆς φιλοσοφικῆς παράδοσης.

Ὁ Κικέρων σὲ ὅ,τι πῆρε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες προσθέτει τὶς προσωπικές του ἐμπειρίες καθὼς καὶ τὶς ρωμαϊκὲς πρακτικὲς[20] καὶ πολιτικὲς[21] ἐφαρμογὲς τῆς φιλίας, ἀκόμα καὶ γιὰ ἀνάδειξη στὰ ἀνώτατα πολιτικὰ ἀξιώματα: non enim tu possis, quamvis excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere: ut Scipio P. Rupilium potuit consulem efficere, fratrem ejus Lucium non potuit.[22] Ἡ ρωμαϊκὴ ζωὴ δὲν ἔχει νὰ δείξει αὐτοθυσίες φίλων. Ὅπου ὁ Κικέρων μιλᾶ γιὰ τέτοιες φιλικὲς ἀφοσιώσεις, καταφεύγει σὲ πρότυπα ἑλληνικά.[23] Οἱ Ρωμαῖοι δένονται συνήθως σὲ μιὰ πολιτικὴ φιλία πιὸ πολὺ (idem velle atque idem nolle ea demum firma amicitia est, θὰ πεῖ ὁ Σαλλούστιος[24]) καὶ ὁ Καῖσαρ παρουσιάζεται ὡς amicus populi Romani. Δὲν ἔλειψαν βέβαια καὶ στὴν πολυτάραχη Ρώμη οἱ ἁγνὲς φιλίες, τὶς ὁποῖες ὅμως εἶναι τόσο δύσκολο νὰ τὶς ἀναζητᾶ κανεὶς στὸ στίβο τοῦ σκληροῦ ρωμαϊκοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὅπου τὶς ψάχνει ὁ συγγραφέας τοῦ «De amicitia».

Ὁ Κικέρων, μὲ ἐξαίρεση τὴν ἀντιφατικὴ παραδοχὴ τῆς χρησιμοποίησης τῆς φιλίας γιὰ τὴν ἄνοδο στὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, πλάθει μὲ ἑλληνικὰ ὑλικὰ μιὰν ἀληθινὴ φιλία: ἀπορρίπτει τὴ στωικὴ ἄποψη ὅτι ἡ φιλία εἶναι δυνατὴ μόνο μεταξὺ τῶν σοφῶν[25] καὶ τὴ θεωρεῖ πραγματοποιήσιμη ἀνάμεσα στοὺς

---

16. II 31. Ἔτσι πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ «Lailius», γραμμένος τὸ καλοκαίρι τοῦ 44 π.Χ. (πρβλ. Nauck 1), ἀποτελεῖ ὡς ἕνα βαθμὸ προγύμνασμα γιὰ τὸ «De officiis» (πρβλ. Heimeran 127).
17. I 20, 65—70, II 24—27, III 21, IV 24.
18. Ἦταν τρία χρόνια πιὸ μεγάλος ἀπὸ τὸν Κικέρωνα καὶ πέθανε δεκατρία χρόνια πιὸ ὕστερα (Κικέρων: 106—43 π.Χ.).
19. «De amic.» § 4.
20. Πρβλ. Combès XLVI.
21. Πρβλ. Fitzek 54, Nauck 1.
22. Βλ. «De amic.» § 73.
23. Ὅ.π. § 15: vix tria aut quattuor nominantur paria amicorum (δηλαδὴ Ἀχιλλέας καὶ Πάτροκλος, Θησέας καὶ Πειρίθοος, Ὀρέστης καὶ Πυλάδης, Δάμων καὶ Φιντίας). Ἡ προσπάθεια τοῦ Κικέρωνα νὰ διαιωνίσει κι ἕνα ρωμαϊκὸ ἀνάλογο (quo in genere sperare videor Scipionis et Laelii amicitiam notam posteritati fore ὅ.π.) δὲν ἐπαληθεύτηκε ἀπὸ τὸ χρόνο. Πρβλ. § 72 (inferiores extollere).
24. «Catilina» 20. Πρβλ. Fitzek 54: die amici des Römers sind seine clientes, sind seine Parteigänger. Πρβλ. «De amic.» § 77, 95, 96.
25. Ὅ.π. § 18. Πρβλ. E. Zeller, «The Stoics, Epicureans and Sceptics», London 1870, 298 κ.ἑ.

ἀνθρώπους, ὅταν τοὺς συνδέει ὁ ἀνθρωπισμὸς[26] καὶ ἡ ἀρετὴ — σύμφωνα μὲ τὴν ἀριστοτελικὴ ἰδιαίτερα θεωρία.

Σημ. 1. Στὸ κεφάλαιο ποὺ ἀκολουθεῖ κρίναμε σκόπιμο, γιὰ διευκόλυνση τοῦ ἀναγνώστη, νὰ στεγάζουμε κάτω ἀπὸ σύντομη ἐπικεφαλίδα τὴ λατινικὴ φράση καὶ τὰ σχόλια μὲ τὶς ἀντίστοιχες ἀρχαῖες ἑλληνικὲς θέσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ λατινικὴ φράση.

Σημ. 2. Ἡ ἀναγκαιότητα τῶν παραπομπῶν ἐπέβαλε τὴν ἐσωτερικὴ ἀρίθμιση (μὲ γράμματα) τῶν φράσεων ποὺ σχολιάζουμε, ὅταν εἶναι περισσότερες ἀπὸ μία στὴν ἴδια παράγραφο.

Β΄ Φιλοσοφικὸς σχολιασμὸς

Ἀντίστοιχες ἀρχαῖες ἑλληνικὲς θέσεις

§ 1 — 5

Εἶναι τὸ προοίμιο τοῦ διαλόγου. Ὁ Scaevola, ὁ οἰωνοσκόπος,[27] θὰ μεταφέρει τὴ συζήτηση τοῦ Laelius[28] γιὰ τὴ φιλία του μὲ τὸν P. Scipio Africanus τὸ νεότερο.[29]

Χαρακτηριστικὴ ὁμοιότητα μὲ τὴν ἀρχὴ πλατωνικῶν διαλόγων, π.χ. τοῦ «Φαίδωνα», ὅπου τὴ συζήτηση τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν Κέβητα καὶ τὸ Σιμμία γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς μᾶς τὴ μεταφέρει ὁ Φαίδων.

Ὅμως, ἐνῶ ὁ Πλάτων ἐξαφανίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς διαλόγους του,[30] δὲν κάνει τὸ ἴδιο καὶ ὁ Κικέρων: eius disputationis sententias memoriae mandavi, has hoc libro exposui arbitratu meo (§ 3). cum enim saepe mecum ageres, ut de amicitia scriberem aliquid, digna mihi res (...) visa est (§ 4).

§ 6

Ἀρχίζει τὸ κύριο μέρος τοῦ διαλόγου (ποὺ θὰ πάει ὡς τὴν παράγραφο

---

26. Πρβλ. Γρόλλιος 63.

27. Q. Mucius Scaevola augur (§ 1—3, 4, 5, 7, 8, 14, 16, 25, 33, 37, 40, 50, 100) ἦταν γαμπρὸς τοῦ Laelius, πολιτικός, νομομαθής, ῥήτορας καὶ ὕπατος στὰ 117 π.Χ.

28. C. Laelius sapiens, τὸ κύριο πρόσωπο τοῦ διαλόγου. Γεννήθηκε στὰ 186 π.Χ., ὑπῆρξε δήμαρχος, ταμίας, πραίτωρ καὶ στὰ 140 π.Χ. ὕπατος (§ 96). Παρακολούθησε τοὺς Στωικοὺς Διογένη καὶ Παναίτιο καὶ τοῦ ἀποδόθηκε ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ σοφοῦ γιὰ τὴν κλίση του πρὸς τὴ φιλοσοφία.

29. P. Cornelius Scipio Aemilianus minor. Γεννήθηκε στὰ 185 π.Χ. Ἦταν υἱοθετημένος ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Σκιπίωνα Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβύτερου. Στὰ 146 π.Χ. κατάστρεψε τὴν Καρχηδόνα (§ 11). Ὑπῆρξε δήμαρχος, ταμίας καὶ δυὸ φορὲς ὕπατος, στὰ 147 καὶ 134 π.Χ. (§ 11).

30. Ἡ μοναδικὴ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πλάτωνα ἀποτελεῖ στὴν οὐσία συγκινητικὴ καὶ σεμνὴ αὐτοεξαφάνιση: «ἔτυχον δὲ (...) τίνες παραγενόμενοι; (...) Πλάτων δέ, οἶμαι, ἠσθένει» («Φαίδ.» 59 b).

Γιὰ εὐρύτερη συσχέτιση ἀνάμεσα στὸν Πλάτωνα καὶ στὸν Κικέρωνα, ἰδιαίτερα στὴ μορφὴ τῶν διαλόγων τους, βλ. G. Zoll, «Cicero Platonis aemulus. Untersuchung über die Form von Ciceros Dialogen besonders von De oratore», Diss., Freiburg / Zürich 1962. Γιὰ ἐπιδράσεις τοῦ Πλάτωνα στὸν Κικέρωνα στὸ χῶρο τῆς Ἠθικῆς βλ. Γρόλλιος ὅ.π. 59 (σημ. 2) κ.ἑ. καὶ γιὰ πιὸ εἰδικὲς ἐπιδράσεις στὸ χῶρο τῆς Θεολογίας βλ. τοῦ ἴδιου «Ἡ ἐπίδρασις τῆς πλατωνικῆς παραδόσεως ἐπὶ τῆς θεολογίας τοῦ Κικέρωνος», «Πλάτων» Δ΄ / Β΄ (1952) 275 κ.ἑ. (ἰδιαίτερα).

100), ὁ ὁποῖος στὴν οὐσία δὲν εἶναι διάλογος, τουλάχιστο μὲ τὴν πλατωνικὴ σημασία, ἀφοῦ λείπουν οἱ ἀντιθέσεις καὶ ὅλοι συμφωνοῦν παθητικὰ μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Laelius. Ἡ προσπάθεια τοῦ Κικέρωνα νὰ δώσει στὸ ἔργο του μορφὴ διαλογικὴ ἐξαντλεῖται μὲ μερικὲς (ἕξι συνολικὰ)[31] παρεμβολὲς ἐντελῶς τυπικές, ἄσχετες ἀπὸ τὶς ἀπόψεις τοῦ Laelius, ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσει τὸ θέμα του σὲ παθητικοὺς ἀκροατὲς καὶ δὲν διακόπτεται οὔτε καὶ τυπικὰ ἀπὸ τὴν παράγραφο 33 ὡς τὸ τέλος τοῦ ἔργου (§ 104).

α΄ Πλατωνικὴ φραστικὴ φόρμα

sunt ista Laeli

Τυπικὴ πλατωνικὴ φραστικὴ φόρμα. Πρβλ. Πλάτ. «Πολιτ.» 412 d: «ἔστι ταῦτα», 381 a: «ἔστι δὴ ταῦτα», «Φαῖδρ.» 279 b: «ταῦτ' ἔσται», 234 e: «εἶεν».

β΄ Ὁ Λαίλιος ἀποκαλεῖται σοφὸς

unum te sapientem et appellant et existimant

Προσφιλὴς στοὺς Στωικοὺς χαρακτηρισμὸς τοῦ Laelius, ὀπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς.[32]

§ 7

α΄ Ὁ σοφὸς Σωκράτης

Athenis unum accepimus, (...) Apollinis oraculo sapientissimum judicatum

Πρβλ. Πλάτ. «Ἀπολ.» 21 a: «ἀνεῖλεν οὖν ἡ Πυθία μηδένα σοφώτερον εἶναι», Ξενοφ. «Ἀπολ.» 14: «ἀνεῖλεν οὖν Ἀπόλλων μηδένα εἶναι ἀνθρώπων ἐμοῦ μήτε ἐλευθερώτερον μήτε δικαιότερον μήτε σωφρονέστερον»,[33] σχόλ. στὸ στίχο 144 τῶν «Νεφελῶν» τοῦ Ἀριστοφάνη:

«Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος Εὐριπίδης
ἀνδρῶν δὲ πάντων Σωκράτης σοφώτατος».

β΄ Γιατὶ ὁ Λαίλιος εἶναι σοφὸς

te autem (sc. Laeli) (...) non solum natura et moribus verum etiam studio et doctrina esse sapientem...

Ὁ Laelius χαρακτηρζεται στωικὰ κυρίως σοφὸς (natura et moribus). Γιὰ τοὺς Στωικοὺς ἡ «φύσις» τοῦ ἀτόμου εἶναι μέρος τοῦ «ὅλου» ὑποταγμένη στὸν «κοινὸν νόμον», ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸν «ὀρθὸν λόγον» καὶ μὲ τὸ θεό: «μέρη γὰρ εἰσιν αἱ ἡμέτεραι φύσεις τῆς τοῦ ὅλου (...). οὐδὲν ἐνεργοῦντας ὧν ἀπαγορεύειν εἴωθεν ὁ νόμος ὁ κοινός, ὅσπερ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, διὰ πάντων ἐρχόμενος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διί, καθηγεμόνι τούτῳ τῆς τῶν ὄντων διοικήσεως ὄντι» (Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 88). «πρῶτος ὁ Ζήνων ἐν τῷ «Περὶ ἀνθρώπου φύσεως» τέλος εἶπε τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν,[34] ὅπερ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν (πρβλ. moribus)· ἄγει γὰρ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἡ φύσις» (ὅ.π. 87).

§ 8

Τὸ καθῆκον

ab isto officio

Τὸ «καθῆκον» μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἠθικοῦ χρέους ἀπαντᾶ γιὰ πρώτη φορὰ

31. § 6, 8, 16, 25, 32, 33.
32. Βλ. § 7 β, ὅπου ἀναπτύσσεται πιὸ διεξοδικὰ τὸ ἴδιο θέμα.
33. Πρβλ. Fitzek 59.
34. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ξεκινᾶ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα· βλ. Γρόλλιος ὅ.π. 273.

στὸ Ζήνωνα τὸν Κιτιέα, ἱδρυτὴ τῆς ἀρχαίας Στοᾶς: «κατωνομάσθη δ' οὕτω ὑπὸ πρώτου Ζήνωνος τὸ καθῆκον» (Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 108). Πρβλ. ὅ.π. 107: «ἔτι δὲ καθῆκόν φασιν εἶναι ὃ πραχθὲν εὔλογόν[τε] ἴσχει ἀπολογισμόν», ὅ.π. 108: «καθήκοντα μὲν οὖν ὅσα λόγος αἱρεῖ ποιεῖν, ὡς ἔχει γονεῖς τιμᾶν, ἀδελφούς, πατρίδα, συμπεριφέρεσθαι φίλοις».[35] Αὐτὴ τὴ στωικὴ χροιὰ ἔχει ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος καὶ στὴ συγκεκριμένη φράση τοῦ Κικέρωνα.

§ 9

Στωικὴ ἀπάθεια

quo modo (...) mortem filii tulit

Στωικὴ ἀτμόσφαιρα στὸ ἔργο. Γιὰ τοὺς Στωικοὺς μοναδικὸ ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ μοναδικὸ κακὸ ἡ κακία. Ἡ ὑγεία, ἡ ζωή, ἡ περιουσία κλπ. εἶναι ἠθικῶς ἀδιάφορα, «οὐδέτερα» (Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 36, 117). Τὴ διδασκαλία τῶν «οὐδετέρων» εἰσήγαγε στὸ Στωικισμὸ ὁ Μιλτιάδης ἀπὸ τὴ Χίο (ὅ.π. 37).

Ἡ ἀρχὴ ὅμως τῆς ἀπάθειας ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ Δημόκριτο,[36] στὴν ὁποία ἀλλοῦ ἀναφέρεται εὐθέως ὁ Κικέρων: Democritus (...) ille summum bonum εὐθυμίαν et saepe ἀθαμβίαν appellat.[37] Democriti autem securitas quae est animi tamquam tranquillitas, quam appellat εὐθυμίαν...[38]

§ 10

α΄ Ὁ Κάτων χαρακτηρίζεται πιὸ σοφὸς ἀπὸ τὸ Σωκράτη

cave Catoni[39] anteponas ne istum quidem ipsum, quem Apollo(...) sapientissimum judicavit: huius enim facta, illius dicta laudantur.

Ἡ τέτοιου εἴδους σύγκριση δὲν ἔχει προηγούμενο, ἔχει ὅμως ἐπόμενο· ὁ Πλούταρχος μὲ ὅμοιο ἐπιχείρημα προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶναι πιὸ μεγάλος φιλόσοφος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα: «Πλάτων μὲν γὰρ μίαν γράψας Πολιτείαν οὐδένα πέπεικεν αὐτῇ χρῆσθαι διὰ τὸ αὐστηρόν. Ἀλέξανδρος δ' ὑπὲρ ἑβδομήκοντα πόλεις βαρβάροις ἔθνεσιν ἐγκτίσας καὶ κατασπείρας τὴν Ἀσίαν ἑλληνικαῖς πόλεσι, τῆς ἀνημέρου καὶ θηριώδους ἐκράτησε διαίτης, καὶ τοὺς μὲν Πλάτωνος ὀλίγοι νόμους ἀναγιγνώσκομεν, τοῖς δ' Ἀλεξάνδρου μυριάδες ἀνθρώπων ἐχρήσαντο καὶ χρῶνται(...)· εἰκότως ἂν φιλοσοφικώτατος νομίζοιτο (sc. ὁ Ἀλέξανδρος)» («Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς» Α΄ 5).

---

35. Ὁ Ζήνων ἔγραψε ἔργο «Περὶ καθήκοντος» (Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 4) καθὼς καὶ ὁ Παναίτιος καὶ ὁ μαθητής του Ποσειδώνιος (ὅ.π. 123), τὸν ὁποῖο ἄκουσε στὴ Ρόδο τὸ 78 π.Χ. ὁ Κικέρων (βλ. E. Zeller - W. Nestle, «Grundriss der Geschichte der griechischen Philosophie», μτφρ. Χ. Θεοδωρίδη, Ἀθήνα 1942 ,319). Γιὰ τὰ καθήκοντα στὸν Παναίτιο βλ. Pohlenz 138, Zeller - Nestle 317.

36. DK 174, 189, 191, 194, 231, 235, 257, 285, 297, 188: «ὅρος συμφόρων καὶ ἀσυμφόρων τέρψις καὶ ἀτερπίη».

37. «De fin.» V 29, 87. Πρβλ. Cic. «Epist. XV» 16,1, «Tusc.» V 36, 104.

38. «De fin.» V 8,23. Πρβλ. F. Lortzing, «Über die ethischen Fragmente Demokrits», «Sophien - Gymnasium» 8 (1873) 19 κ.ἑ., J. Paneris, «Die Staatsphilosophie Demokrits im Hinblick auf die Lehre der älteren Sophisten», Diss., Wien 1977, 8 κ.ἑ.

39. M. Porcius Cato Censorius (234—149 π.Χ.). Ὑπῆρξε ὕπατος στὰ 195 π.Χ. Διακρίθηκε γιὰ τὴν ἀνδρεία του στοὺς πολέμους καὶ γιὰ τὴν πρακτικὴ σοφία τῆς ζωῆς. Σ' αὐτὸν ἀναφέρεται τὸ ἔργο τοῦ Κικέρωνα «Cato major, De senectute».

β΄ Ἀναφορὰ στοὺς σοφοὺς

viderint saplentes

Οἱ Στωικοὶ ἐνασμενίζονται νὰ ἀλληλοχαρακτηρίζονται σοφοὶ[40] καὶ στὴν ἀτμόσφαιρα αὐτὴ νιώθει ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση ὁ Laelius, ὀπαδὸς τῆς Μέσης Στοᾶς, μαθητὴς τοῦ στωικοῦ Διογένη καὶ τοῦ Παναίτιου.[41]

γ΄ Πλατωνικὴ φραστικὴ φόρμα

tali amico orbatus, qualis(...) nemo umquam erit, (...) nemo certe fuit

Χαρακτηριστικὴ ὁμοιότητα μὲ τὴν πλατωνικὴ φράση «ἀλλὰ χωρὶς μὲν σοῦ ἐστερῆσθαι τοιούτου ἐπιτηδείου, οἷον ἐγὼ οὐδένα μήποτε εὑρήσω...» («Κρίτων» Κεφ. 3).

δ΄ Πλάνη ἡ λύπη γιὰ τὴν ἀπώλεια φίλου

eo errore careo, quo amicorum decessu plerique angi solent

Ξανὰ στωικὴ ἀπάθεια, ἀφοῦ καὶ ὁ θάνατος τοῦ φίλου εἶναι «οὐδέτερον» (Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 36, 117).[42]

§ 11

α΄ Στωικὴ ἀποτίμηση τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς

consul bis(...) duabus urbibus eversis inimicissimis(...) pietate in matrem, liberalitate in sorores, bonitate in suos...

Τὴν κοινωνικὴ ἀνάδειξη καὶ τὴ βοήθεια πρὸς τοὺς οἰκείους, μ' ὅλο ποῦναι «οὐδέτερα», τὰ εἰσηγεῖται ὁ Στωικισμὸς[43] (καὶ ἐναρμονίσθηκαν εὔκολα μὲ τὴ ρωμαϊκὴ πρακτικότητα): «ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ἐρημίᾳ φασὶ (sc. Χρύσιππος καὶ Ζήνων) βιώσεται ὁ σπουδαῖος· κοινωνικὸς γὰρ φύσει καὶ πρακτικὸς» (Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 122). «ὁμοίως δὲ καὶ ἀρχικοὺς μόνους εἶναι (sc. τοὺς σοφοὺς)» (ὅ.π. 124). «ὁ μέντοι Παναίτιος καὶ Ποσειδώνιος οὐκ αὐτάρκη λέγουσι τὴν ἀρετήν, ἀλλὰ χρείαν εἶναί φασι καὶ (...) χορηγίας καὶ ἰσχύος» (ὅ.π. 128). «πολιτεύσεσθαί φασι τὸν σοφὸν (...) καὶ (...) παιδοποιήσεσθαι» (ὅ.π. 121). «δοκεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ γονέας σεβήσεσθαι καὶ ἀδελφοὺς ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ μετὰ τοὺς θεοὺς» (ὅ.π. 120).

β΄ Τὰ γεράματα ἀφαιροῦν τὴν ἀνθηρότητα

senectus(...) aufert(...) viriditatem

Ἂν καὶ ἡ σκέψη αὐτὴ ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο, δὲ μποροῦμε νὰ μὴ θυμηθοῦμε κάποιους ἀρχαίους ἑλληνικοὺς στίχους, π.χ. τοῦ Μίμνερμου:

«ἐπεὶ δ' ὀδυνηρὸν ἐπέλθῃ
γῆρας(...).[44]
οὕτως ἀργαλέον γῆρας ἔθηκε θεός.[45]
ἐπὴν δὴ τοῦτο τέλος παραμείψηται ὥρης,(...)
πολλὰ (...) ἐν θυμῷ κακὰ γίγνεται.[46]

---

40. Βλ. Διογ. Λαέρτ. «Ζήνων» 124.
41. Πρβλ. A. Kornitzer, «M. Tulli Ciceronis, Laelius de amicitia», Vindobonae 1888, 50, Heimeran 128. Πρβλ. § 6a, 10a.
42. Πρβλ. § 9.
43. Πρβλ. Fitzek 53—54.
44. E. Diehl («Anthologia Lyrica Graeca» fasc. 1 MCMIL) fr. 1,5.
45. Ὅ.π. fr. 1,10.
46. Ὅ.π. fr. 2,9—11.

(Συνεχίζεται)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ο ΕΝΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Τὸ τί μπορῶ νὰ κάνω, ἀφοῦ ἀπορρίψω αὐτὸ ποὺ τώρα συνεχῶς κάνω — δηλαδή, ἐὰν ὄντως μπορῶ, τί ὄντως μπορῶ — ἀφήνει ἀνέγγιχτο τὸ ἐρώτημά του. Ἐρώτημα πρῶτο καὶ ἐρώτημα τελευταῖο, ὅπου ἡ νόηση, ὡς νόηση ποὺ ἐννοεῖ καὶ κατανοεῖ, ἐξαντλεῖ τὶς δυνατότητες καὶ σιγεῖ μέσα στὴν ἀπορία της

Ὅταν ὁδηγηθῶ ἐδῶ, φτάνω στὸ ξέφωτο τοῦ περιγράμματός μου καὶ ἀγγίζω τὸ ἅγιο πρόσωπό μου. Καὶ μπορῶ, μόνο, νὰ ἴσταμαι ἀκίνητος πιά, λουσμένος καὶ μοναχικός, κι αὐτὸ τὸ ἀπαστράπτον περίγραμμά μου, νὰ ἐκλύει διαρκῶς τὸν ἄυλο πυρετό του.

Ὅλα ἴσως ἔχουν τεθεῖ καλῶς, ἢ ὅλα ἴσως δὲν ἔχουν ἀκόμα τεθεῖ κάν' καὶ βλέπω αἰφνιδιασμένος, πὼς ἡ ἀπάντηση ἀφανίζει διαρκῶς τὸν ἑαυτό της, καὶ τὸ ἐρώτημα διαρκῶς ἀνασύρεται ἀκέραιο μπροστά μου.

Πῶς παίζεται τὸ παιχνίδι;

Κανείς, φυσικά, ποὺ ἔπαιξε καὶ ἔμαθε, δὲν μπορεῖ καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ ν' ἀπαντήσει, γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἔστω μαθαίνει, μαθαίνει μόνο νὰ σωπαίνει

Ὡστόσο, τολμᾶ νὰ ἐπιμένει καὶ νὰ ρωτᾶ ἐκεῖνος ποὺ ἀκόμα ἔχει· καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει πιά, παρὰ μονάχα τὴν ἔσχατη δυνατότητα: Νὰ ρωτήσει μέν, ἀλλά, νὰ μὴν μπορεῖ ἄλλο νὰ ρωτάει.

Διακινδυνεύει αὐτὸς ποὺ δὲν ἔμαθε ἀκόμα: Ὁ λειμός.

Καὶ σωπαίνει αὐτὸς ποὺ ἔμαθε πιά: Ὁ ὅλος καὶ ὁ μοναδικός.

Πῶς, λοιπόν, παίζεται τὸ παιχνίδι; Πῶς φτάνει κανείς, ἀπὸ κανεὶς ἀνώνυμος καὶ βλάκας, ν' ἀπογίνει ἀκριβῶς ὁ Κανείς; Ὁ πρῶτος ποὺ βλέπει, καὶ δὲν παραπατάει μέσα σ' αὐτὸ ποὺ βλέπει, καὶ ὁ πρῶτος ποὺ διασώζεται κι ἀνεβαίνει ἀγέρωχος πρὸς τὸ μοναδικό του ὕψος.

Ὅλα πίσω χάνονταν στὸ ἀψηλάφητο σκότος. Καὶ τὸ αἴνιγμα, ἀόρατο καὶ παντοδύναμο πάντα, κρατοῦσε μυστικὴ τὴ θανατηφόρα μουσική του

Τὸ δάσος τῆς πρώτης λήθης, ἦταν τοῦ ὄντος ἡ πρώτη νύχτα, ὅπου ρωτοῦσε μόνον ἡ ἀπουσία καὶ ἀπαντοῦσε μόνον ἡ σιωπή της.

Τὸ ὄν, ἐκεῖ ποὺ ἀνίχνευε τοὺς φευγαλέους ἴσκιους καὶ τρυγοῦσε τὸ ἀνώνυμό τους, ἄκουσε, ξαφνικά, νὰ «σημαίνει» μακριὰ τὸ φῶς καὶ ὀνειρεύτηκε.

Ὁ «νόστος» τῆς λάμψης ποὺ καίει καὶ ἀποκαλύπτει, μυστηριακὸς μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀρχέγονο καὶ αἰωρούμενο δειλὰ ὄνειρο, ἔθαλλε πάντα βαθιὰ κρυμμένο τὸ ἄλικο ἄνθος του.

Καὶ τὸ ὂν κάποτε ὑποπτεύτηκε αὐτὸ τὸ κρυμμένο ἄνθος, καὶ κάποτε ὑπάκουσε στὸ μήνυμά του καὶ ξεκίνησε.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐκτεινόταν πέραν τοῦ δάσους, δὲν ἦταν ξανὰ τὸ σκότος, οὔτε ὁ ἴσκιος καὶ τὸ ἀνώνυμό του. Ἦταν τὸ ἄλλο. Τὸ ἀκριβῶς πέραν τοῦ σκότους. Τὸ μαγικὸ ἄγνωστο ποὺ περίμενε ὑπομονετικὰ τὸν περίεργο κυνηγό, γιὰ νὰ τὸν σαγηνεύσει ἢ νὰ τὸν «σκοτώσει».

Τὸ ὄν, ταξιδεύοντας ὅλη τὴ μεγάλη νύχτα τῆς πρώτης λήθης του, ἔφτασε τὰ χαράματα στὴν πρώτη τάφρο τῶν ὁρίων, καί, μ' ἕνα τιτάνιο πήδημα, ἄφησε στὸ βάθος τὰ σκοτεινὰ νερὰ καὶ πέρασε στὴν ἀπέναντι ὄχθη: Στὸ ἄλλο.

Ἦταν τὸ πρῶτο σκίρτημα τῆς ἱστορίας του. Καὶ γύρω, ἐκεῖνο ποὺ γέννησε κι ἔθρεψε τὸ ὄνειρο τοῦ ὄντος, ἔλαμπε ὁλόγυμνο σὰν τὸ ἀμόλυντο χρυσάφι.

Τὸ ὄν στάθηκε ξαφνιασμένο στὸ κατώφλι τοῦ ματιοῦ του, καὶ εἶδε Εἶδε τὴ λάμψη· εἶδε τὸ φῶς νὰ ξεπερνάει τὴ χίμαιρα τῶν ὄγκων καὶ τῶν γραμμῶν, καὶ νὰ κατακαίει τὸν ὁρίζοντα Καὶ εἶδε τὸν ὁρίζοντα νὰ κατερρέει, μονομιᾶς, καὶ νὰ καταβροχθίζεται στὸ συνεχῶς πέραν τοῦ ὁρίζοντός του.

Καὶ τὸ ὄν ταράχτηκε.

Τὸ μάτι δὲν μποροῦσε νὰ σταθεῖ. Ἡ ἀντίσταση εἶχεν ἰσοπεδωθεῖ. Καὶ τὸ φῶς, ἡ μαγικὴ λάμψη, περνοῦσε, «ἔκαιγε» καὶ δὲ σταματοῦσε πουθενά.

Τὸ ὄν εἶχε ξυπνήσει στὴν ἔρημο.

Ὁ χῶρος, ἐκεῖνο ποὺ πλέον ἐκτεινόταν, ὁλοένα πλέον ἐκτεινόταν, σβήνοντας στὴν τρέλα τοῦ ἀσύλληπτου.

Τὸ ὄν ἀκινητοποιήθηκε ἀπ' τὴν παραξενιά. Καὶ ἦταν τὸ ὄν τὸ πρῶτο πιά, ποὺ ἔπρεπε, τότε ἀκριβῶς, νὰ σηκώσει τὸ κρεμασμένο χέρι του καὶ νὰ σκεπάσει τὰ μάτια του. Νὰ τὰ προφυλάξει — γιατὶ τὰ μάτια του πραγματοποιοῦσαν τὸ ἀνήκουστο: Ἔβλεπαν ὅ,τι δὲν μποροῦσαν νὰ κατανοήσουν.

Ἡ τραγωδία εἶχεν ἤδη ξεκινήσει.

Ἡ γνώση χάραζε τὰ πρῶτα της ἴχνη καὶ προανάγγελλε τὸ φόνο της.

Τὸ παλιὸ βασίλειο, τὸ βασίλειο τῆς λήθης καὶ τῆς ἀνωνυμίας, ὅπου τὸ ὄν μποροῦσε μόνο νὰ συλλέγει καρποὺς καὶ νὰ σκούζει ἁπλῶς, χωρὶς νὰ ξέρει γιατί, ἀκριβῶς, σκούζει, παραχωνόταν κιόλας βιαστικά, ὡς ἀμυδρὸ νεφέλωμα, στὴν παιδικὴ ἀνάμνηση, καὶ κάθε προσπάθεια ἐπιστροφῆς ἐκεῖ, ἦταν τελεσίδικα καταδικασμένη.

Τὸ φῶς, ἔντονο καὶ ἐκτυφλωτικό, λευκὸ καὶ μαζὶ πάγχρωμο, εἶχε τρυπήσει τὸ ἐκτεθειμένο μάτι καὶ τώρα πυροπολοῦσε τὸν ἐγκέφαλο.

Τὸ ὄν δὲν ἔβλεπε, μόνον, ὅ,τι δὲν μποροῦσε νὰ κατανοήσει. Ἀντιμετώπιζε τὸ ἀσυνήθιστο πιά: Καταλάβαινε, ἀκριβῶς, αὐτὴ τὴν ἀδυναμία του, ὡς ἀδυναμία ἀξεπέραστη καὶ παντοτινή.

Τὸ ὄν εἶχε ἀρχίσει νὰ ὑποφέρει· νὰ βασανίζεται. Εἶχε διανύσει νύχτα τὴν ἴδια τὴ νύχτα, καὶ ἡ αὐγή, αὐτὸ ποὺ καίει καὶ ἀποκαλύπτει τὰ πράγματα, δὲν ἦταν πλέον ἔξω του. Ἦταν καὶ μέσα του καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ἀρνηθεῖ.

Τὸ φράγμα σωριάστηκε. Ὁ τυφλοπόντικας βρῆκε τὸν καθρέφτη του.

Τὸ ὄν, ἐγκαταλείποντας στὸ σκοτεινὸ δάσος τὸ ἀγαθὸ καὶ κλειστό του μάτι, μὲ τὰ τέσσερα, ἀδέξια πόδια του, σηκώθηκε στὰ δύο, σταθερά του πόδια, πέρασε στὴν ἑπόμενη φάση του, ἄνοιξε τὸ μάτι του κι ἄρχισε νὰ βλέπει.

Νὰ βλέπει τί, ἀκριβῶς; Ἀκριβῶς: Τὸ ἀχανὲς καὶ τὴ σπαραγμένη στὸ γιγάντιο ἔκτασή του.

Τὸ ρίγος, τὸ πρῶτο κύμα τοῦ ψύχους καὶ ἡ πρώτη παγωνιὰ τοῦ αἵματός του, γεννήθηκε ἴσως στὸ κρεμασμένο χέρι του καὶ ἴσως πέτρωσε μὲς στὸ κεφάλι του, μαζὶ μὲ τὸ κεφάλι του.

Τὸ χέρι του, (ἡ φυσική του λόγχη καὶ τὸ θάρρος της), μποροῦσε νὰ τὸ ἁπλώσει μπροστὰ καὶ νὰ τρέξει. Νὰ τρέξει, βέβαια, ὅσον, ἀκριβῶς, μποροῦσε· ἀλλά, νὰ τρέξει μόνο πρὸς τὸ ἄναρχο, πρὸς τὸ ἀτελεύτητο — τὸ συνεχῶς ἀκατανόητο.

Δηλαδή, δὲν μποροῦσε νὰ τρέξει κάν.

Τὸ πρῶτο ρίγος δὲν γεννήθηκε στὸ κουρασμένο χέρι του, καὶ μήτε πέτρωσε στὸ κεφάλι του. Τὸ πρῶτο ρίγος ἦταν ἡ αἰφνίδια κατολίσθηση πού, ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ μοναδικὴ στιγμή, ξεκίνησε ἀπ' τὸ κεφάλι του καὶ ἐξερράγη στὸ κρεμασμένο χέρι του.

Καὶ τότε, μὲ μιὰ κάθιδρη καὶ ἀπελπισμένη προσπάθεια, αὐτὸ τὸ συντριμμένο χέρι κινήθηκε σπασμωδικά, ὑψώθηκε ψηλὰ κι ἄρχισε νὰ πάλλεται ἄδειο

Δὲν ἦταν ὁ καρπὸς ψηλά. Καὶ τὸ χέρι δὲν ζητοῦσε νὰ φτάσει κανέναν καρπό. Ψηλά, εἶναι τώρα ἡ ἀπουσία καὶ τὸ χέρι, ἀπὸ χέρι ἀνώνυμο καὶ μουγγὸ ποὺ μά-

ζευε ἀνύποπτο τὸν καρπό του, ἐκτινάσσεται ἔξω ἀπ' τὸν ἑαυτό του καὶ προσπαθεῖ νὰ μιλήσει. Νὰ ἐκφράσει.

Νὰ ἐκφράσει τί; Τοῦτο ἀκριβῶς: Ὅτι βρίσκεται τώρα ἔξω, στὸ ἀκατανόητο, καὶ ὅτι κατέχει, πιά, τὸ ὀλέθριο προνόμιο νὰ τὸ ξέρει.

Τὸ ὄν, μὲ τὸ χέρι ἔξω, μὲ τὸ χέρι παλλόμενο στὸ ἀδιέξοδό του, ἁρπάζει τὴν πρώτη πέτρα καὶ τὴν πετάει μὲ δύναμη πρὸς τὰ 'κεῖ, πρὸς τὸ ἄπειρο, σάμπως γιὰ νὰ τὸ ἐξορκίσει καὶ μαζὶ νὰ τὸ φοβίσει

Καὶ τὸ ἄπειρο, ἀδιάφθορο καὶ ἀδιάφθορο, παγερὸ καὶ δύσφατο, σιγεῖ παρθένο καὶ παρθένο πάντα, ἀφήνει τὸ αἴνιγμά του νὰ πλανηθεῖ ἀνέγγιχτο.

Λάμπουν ὅλα ἑωσφορικὰ καὶ παράξενα, σὰν σὲ μιὰν ἀπίστευτη λάμψη, ποὺ καταυγάζει τὸ συντριμμένο στερέωμα καὶ τὴν ἄβατη γῆ.

Κι ἐκεῖ, καταμεσὶς στὸ ἀγύριστο τοῦ ἐκτυφλωτικοῦ πρωινοῦ, τὸ ὄν συλλαμβάνει, ξαφνικά, τὸ χέρι του, νὰ πετάει πανικόβλητο πέτρες, γιὰ νὰ σκεπάσει αὐτὴ τὴν τρομερὴ τρύπα, ἀπ' ὅπου ὁρμάει τὸ φῶς ἀνηλέητα καὶ τυφλώνει.

Καὶ τὸ ὄν ἀρχίζει νὰ συνταράζεται.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀτίθασσο τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀχανὲς πού, τώρα μόλις, ἔχει ἀρχίσει νὰ τὸ ὑποπτεύεται καὶ νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ ὡς ἀχανές, μαθαίνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει ἄλλο — γιατὶ ἀκριβῶς μαθαίνει πλέον, ὅτι ἄγγιξε τὸ ἔσχατον ὅριο καὶ εἶναι ἀδύνατο τὸ παραπέρα.

Τὰ πάντα, ἐκτείνονται πάντα.

Τὸ τερατῶδες, διογκώνεται συνεχῶς πρὸς τὸ συνεχῶς τερατῶδες.

Τὸ ὄν συσπᾶται ἀλαφιασμένο. Κάτι τὸ χειρότερο: Τὸ ὄν ξέρει γιατὶ συσπᾶται ἀκριβῶς.

Ὁ ἀνώνυμος φόβος τοῦ ζώου ποὺ κάποτε κρυβόταν στοὺς ἴσκους, τοῦ ζώου ποὺ κάποτε γρύλιζε ἀνύποπτο καὶ μάζευε τὸν καρπό του — ἐκείνη ἡ ἀρχαία, τυφλὴ καὶ ἐνστικτώδης μέριμνα γιὰ τὸν ἐπιούσιο καὶ μόνο — ἀλλάζει, μεταμορφώνεται, καὶ στὴ θέση του, τρέμει τὸ ἐπώνυμο ρίγος τοῦ κενοῦ καὶ τῆς ἐνδεχόμενης ἀπώλειας μὲς στὸ κενὸ — ἡ πρώτη γνώση καὶ ἡ πρώτη διαπίστωση, ὅτι ὅλα ξαναρχίζουν ἐκεῖ ποὺ πάντα ξανατελειώνουν.

Τὸ ὄν, ὑπακούοντας στὸ ἀδήριτο πεπρωμένο του νὰ προχωρήσει, περίεργο καὶ ἀνήσυχο ἀπ' τὴν ἴδια τὴ φύση του, δὲν ἀρκέστηκε μόνο στὸ νὰ συλλέγει, ἁπλῶς, τὴν τροφή του. Ἤθελε νὰ μάθει καὶ τὸ παραπέρα. Καὶ τὸ μαθαίνει. Καὶ τώρα, αὐτὴν τὴ γνώση δὲν τὴ θέλει. Τὴ φοβᾶται. Τοῦ θυμίζει διαρκῶς τὸ ἀπέραντο καὶ τὸ ἀδύνατο νὰ τὸ προσπελάσει.

Ἕνα, μόνο, πράγμα μπορεῖ νὰ «διασώσει» τὸ ὄν: Ἡ λησμοσύνη.

Ἔχει περάσει στὸ χῶρο καὶ ἀκούει τὸ χῶρο νὰ ἠχεῖ τὸ ἄχωρο — καὶ πρέπει, ἀμέσως, νὰ σφραγίσει τ' αὐτιά του, γιατὶ ἀκοῦν ὅ,τι δὲν ἀκούγεται.

Ἔχει περάσει στὸ χρόνο καὶ βλέπει τὸ χρόνο νὰ κινεῖ τὸ ἄχρονο — καὶ πρέπει, ἀμέσως, νὰ σφραγίσει τὰ μάτια του, γιατὶ βλέπουν ὅ,τι δὲν βλέπεται.

Πυρετικὰ καὶ βάναυσα, τὸ χέρι συσπειρώνεται κι ἀρχίζει νὰ «δρᾶ», ἔτσι ποὺ νὰ μὴ θυμᾶται.

Ἁρπάζει τὶς σωριασμένες πέτρες καὶ ὑψώνει, ξανά, τὸν προστατευτικὸ τοῖχο — τὸ φράγμα. Περνᾶ μέσα στὸ φρούριο, κλείνεται στὰ ὑπόγεια κι ἀρχίζει νὰ σκάβει ἀτέλειωτα. Νὰ ξεθάβει συνεχῶς καὶ συνεχῶς νὰ οἰκειοποιεῖται τὰ πτώματα· ὅ,τι ἀνασύρει, ὅ,τι διαμορφώνει καὶ ὅ,τι στοιβάζει γύρω του.

Ἡ «δράση» του κάποτε ἐξαντλεῖται. Τὸ ὄν καλύπτει γρήγορα τὰ περιθώριά του καὶ φτάνει στὸ τέλος, ἐκεῖ ποὺ δὲν ἔχει τί ἄλλο «καινούριο» νὰ κάνει, κι ἐπειδὴ δὲν ἔχει τί ἄλλο νὰ κάνει, ξανακάνει τὰ ἴδια ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἐπαναλαμβάνει.

Ὁ κύκλος σπαράζει μέσα στὴν ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου κύκλου καὶ τὸ ὄν, «γεμί-

ζοντας» τὸ χρόνο του μ' αὐτὴ τὴν ἐπανάληψη, χάνει τὴν αἴσθηση τοῦ χρόνου καὶ κατρακυλᾶ πρὸς τὴ λησμοσύνη.

Λησμονεῖ καὶ λησμονεῖται.

Ἡ νέα λήθη: Ἡ κακομοιριά.

Τὸ νέο σκότος: Ἡ φλυαρία.

Εἰκόνα σπαραγμοῦ. Ἡ γνώση καὶ τὸ ὄν· ἕνα ὂν γονατισμένο καὶ δειλὸ πού, ἐπειδὴ ἀκριβῶς φοβᾶται νὰ βλέπει, δὲ θέλει νὰ βλέπει· κλείνει τὰ μάτια του, αὐτοτυφλώνεται καὶ γυρίζει πίσω: Στὸ ζῶο Στὴν ἀνωνυμία.

Τὸ ὄν ξεπέφτει στὸ χείριστο. Ἀσωτεύεται στὸ χειρωνακτικό. Κυριολεκτικά: «Σκοτώνει τὴν ὥρα του». Γίνεται νοικοκύρης. Παντρεύεται καὶ γεννάει παιδιά. Γίνεται μιὰ μανάβης ἢ μπακάλης, βιομήχανος ἢ ἐφοπλιστής. Ἐπιδιώκει καὶ ἀγωνίζεται συνεχῶς νὰ «κάνει» καὶ νὰ «ἔχει».

Ὅσο δὲν καταλαβαίνει τί ἀκριβῶς κάνει, κάνει αὐτὸ ποὺ ἀκριβῶς δὲν καταλαβαίνει. Φροντίζει νὰ μὴν κρατάει ἀκίνητο τὸ χέρι του, γιατὶ ἡ ἀκινησία τοῦ ἐλευθερώνει τὸ χρόνο κι ὁ ἐλεύθερος χρόνος ἀφυπνίζει τὴ σκέψη του καὶ ὁδηγεῖ κατευθεῖαν στὸ ἀδιέξοδο.

Μὰ ὅσο φροντίζει νὰ λησμονεῖ τὸ χρόνο, τόσο ξεχνάει ποιὸς εἶναι, τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ὡς ἑαυτὸν ὄρθιο, καὶ γίνεται ἀκριβῶς αὐτός: Ἕνας ἀνάξιος τοῦ χρόνου. Ὁ ἀνύπαρκτος. Ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲ γίνεται λόγος ποτέ. Ὁ ἀζήτητος. Ὁ περιττός. Ὁ ἔμπορος. Ὁ παντρεμένος. Αὐτὸς ποὺ δὲν ἀντέχει. Αὐτὸς μὲ τοὺς πολλούς. Ὁ ἐντὸς τῆς μάντρας. Αὐτὸς ποὺ διαρκῶς μεριμνᾶ, γιὰ νὰ ἔχει ὅ,τι δὲν πρέπει νὰ κατέχει. Ὁ ἔχων περιουσία. Ὁ κακομοίρης. Ὁ ἀόμματος.

Τὸ χέρι ἀφέθηκε ἀδέσμευτο στὸν πανικό του. Καὶ τὸ πανικοβλημένο χέρι, καταστροφικὸ καὶ βάναυσο καὶ ἀφρίζον, σφραγίζει ξανὰ τὴ ρωγμὴ καὶ κλείνει ἔξω τὴ γνώση

Μὰ ἡ μοίρα τῆς γνώσης εἶναι ἡ μοίρα τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ μοναδικοῦ, ποὺ ἄγγιξε τὸ ἀπαγορευμένο καὶ τώρα δὲν μπορεῖ ν' ἀπολησμονηθεῖ

Ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ νὰ διαρκεῖ — ἔστω κι ἂν ἐκεῖ, στὸ ἄναρχο καὶ στὸ ἀπέλπιδο, ὀφείλει νὰ αἱμορραγεῖ τὴν ἴδια τὴν ψυχή του

Αὐτὸ ποὺ ἔφτασε ἀκριβῶς στὴν ὥρα του, ἀρνεῖται τὴν ὥρα καὶ δὲν ἔχει ἄλλην ὥρα· ξεπέρασε τὸ ὅριο τοῦ χρόνου καὶ πλέον ἀποτελεῖ τὸ χρονικῶς ἐκεῖθεν: Ἐκεῖνο ποὺ συνεχῶς θὰ ἀνιχνεύει — κι ἂς ἀνιχνεύει συνεχῶς τὴν «καταδίκη» του.

Εἶναι τὸ καθαυτὸ ἴδιο. Ὁ ἀδάμας ὁ αἰθέριος τοῦ μάγου Ἀλαντὶν καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἴδιου τὸ κρυμμένο κάτοπτρο, ὅπου μέσα του, τὸ τυφλὸ θεᾶται τὸ πρόσωπό του καὶ τὸ κουφὸ ἀκούει τὴ φωνή του.

Καὶ τοῦτος ὁ ἀδάμας, κατακτώντας τὸ πολύτιμο, περνάει στὸ ἀπαραίτητο τῶν καιρῶν καὶ διαφυλάσσεται ὡς τὴ συντέλειά τους.

Τέτοια ἡ μοίρα τοῦ θεϊκοῦ: Τὸ θαῦμα!

Ὅταν ἡ φύση κερδίσει τὸν ὀφθαλμό της, δὲν τὸν βγάζει πιά. Τὸν κρύβει καὶ τὸν φυλάει «ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ»

Ὅμως, πῶς γίνεται κανεὶς ἕνας; Ποιὸς ἐνεργεῖ; Ἡ τύχη; Ἡ ἐπιλογή; Ποιὸς πρόκειται νὰ γεννηθεῖ ὡς ὁ ἄξιος; Γιατὶ αὐτὸς καὶ ὄχι ἐκεῖνος; Ἡ φύση ἐνεργεῖ κι ἂς κρατήσει τὸ μυστικό της.

Στὸν ἕναν ποὺ ἀντιστάθηκε, σ' αὐτὸν ποὺ δὲν πέρασε μέσα, στὸ μαντρί, μὲ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ παρέμεινε ὄρθιος, ἀνάμεσα στὰ ὅρια, τὸ ἄλαλο χέρι, καθὼς αἰωρεῖται καὶ πάλλεται στὴ φλυαρία, του, ξαφνιάζεται, σὰν ἀπὸ δύναμη μυστηριακὴ ἁρπαγμένο, καὶ ἀκινητεῖ· ὄχι γιὰ νὰ ξανατρομάξει καὶ νὰ ξεπέσει πάλι στὴν ἄρνηση καὶ στὴν ἀνωνυμία — μὰ γιὰ νὰ ἰδεῖ, ἐπιτέλους, κατάματα, ἐκεῖνο ποὺ πυρπολεῖ τὴ σκέψη του καὶ ἀφανίζει τὴ φυλή του.

Στιγμὴ αἰφνίδια, κοσμογονική, ὅπου ἡ μητέρα - Φύση μιλάει κρυφὰ στὸν ἐκλεκτό της· καὶ τὸ ξεκρέμαστο, ἀπολεσθὲν χέρι, μ' ἕνα νέο, ἀποφασιστικὸ πήδημα, ξαναπερνάει τὴν τάφρο, εἰσέρχεται πάλι στὴν ἔρημο καὶ ξεκινᾶ νὰ κατακτήσει τὴ μορφή του καὶ νὰ διασώσει τὸ πολύτιμο.

Κυοφορεῖται, πλέον, ὁ φορέας τοῦ μοναδικοῦ: Ὁ Ἄνθρωπος. Αὐτός: Ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Ἕνας τῆς μητέρας - Φύσης κι ὁ Ἕνας τοῦ πατέρα - Θεοῦ: Ὁ Ἄξιος!

Τοῦτο τὸ χέρι ποὺ στάθηκε ξαφνικά, γιὰ δεύτερη φορά, ποὺ ἀποκολλήθηκε ξανὰ ἀπ' τὸν ὦμο του καὶ στέκεται παράμερα, ἀκίνητο καὶ μετέωρο, μπροστὰ στὴν πρόκληση τοῦ ἄδειου, τοῦτο, ἀκριβῶς, τὸ ἄχραντο χέρι, ἐγκλωβίζει καὶ ἐπισημαίνει τὸ χρόνο ὡς χρόνο, τὸ χῶρο ὡς χῶρο κι ἀρχίζει νὰ παρατηρεῖ

Ὁ «ἀκίνητος» χρόνος κι ὁ «ἀκίνητος» χῶρος, γίνονται ὁ πρῶτος χρόνος καὶ ὁ πρῶτος χῶρος ἐνώπιον, ἐκεῖνο τὸ ἀκριβῶς ἄλλο, τὸ ἀκριβῶς ἐνώπιον, ὅπου ἀνάμεσά του καὶ ταυτόχρονα ἔξω του, γιὰ πρώτη φορὰ καὶ μονάχα γιὰ πρώτη φορά, τὸ ὄν θὰ κινήσει τὴ σκέψη του καὶ θὰ γευτεῖ τὸ ἄγριο μεγαλεῖο της

Τὸ ὄν θὰ κρατήσει, τώρα, τὰ δυό του πόδια ἀλύγιστα. Θὰ σκύψει, γιὰ λίγο, κάτω, πρὸς στοὺς ἄλλους, πρὸς τὸ πλῆθος, θὰ κατανοήσει ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἰδεῖ κι ἀμέσως, θ' ἀποστρέψει τὸ πρόσωπό του.

Τὸ πρῶτο χέρι ποὺ σταμάτησε ξαφνικά, καθὼς τὸ ὄν ξυπνοῦσε στὴν ἔρημο, δὲν μποροῦσε νὰ κοιτάξει κάτω, τοὺς ἄλλους· τὸ πλῆθος. Τὸ πλῆθος δὲν ἦταν ἀκόμα πλῆθος. Ἀπουσίαζε ὁ παρατηρητής του.

Τὸ δεύτερο χέρι ποὺ ἀκινητεῖ ἐδῶ, βλέπει· μπορεῖ νὰ βλέπει τοὺς ἄλλους, γιατὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι εἶναι τώρα ἐκεῖ: Κάτω ἀπ' τὰ πόδια του. Καὶ τοῦτο τὸ ἀκίνητο στὸ ὕψος του χέρι, κατέχει τὴν πρώτη ἐμπειρία του, τὸ πρῶτο βίωμά του Τὴν ἐμπειρία καὶ τὸ βίωμα τοῦ κοπαδιοῦ. Εἶναι ὁ παρατηρητής. Ὁ ἐκλεκτὸς ποὺ ἀνέβηκε ψηλά, σ' ἕνα σημεῖο, στὸ σημεῖο του, γιὰ νὰ ὑπάρξει.

Καὶ τὸ ὄν, ἀηδιασμένο τώρα, θὰ παραμείνη στὴν κορφή του, θὰ πριονίσει τὰ πόδια του γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρίσει καὶ θὰ ξεστομίσει τὸ ἀμείλικτο καὶ σωτήριο ἐρώτημά του:

Ποῦ ἤμουν; Καὶ τί ἔκανα;

Δὲν ἤμουν καὶ δὲν ἔκανα. Ἤμουν ἐκεῖ, μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου, γιατὶ φοβόμουν τὸ δικό μου πρόσωπο. Ἤμουν πάντα ὁ διπλανός μου. Πάντα ἐκεῖ δὲν ἤμουν. Ὁ διπλανός μου περνοῦσε διαρκῶς στὸν ἄλλον. Στὸ διπλανό του διαρκῶς. Καὶ τὸ κοπάδι ἀσώτεψε καὶ λήστεψε τὸ πρόσωπό μου.

Δὲν ἤμουν ἐκεῖ. Δὲν ἤμουν ἐγώ. Εἶδα τὴν ἄβυσσο καὶ σπάραξε τὸ χέρι μου. Κι ἄφησα τὸ χέρι μου νὰ τρέμει. Κι ἔγινε ἡ ἀφρισμένη μηχανή. Τὰ πράγματα ποὺ μάζευα νὰ σκεπαστῶ ἔγινα. Τὰ ἀσήμαντα. Καὶ ἡ περιουσία ἀσώτεψε καὶ λήστεψε τὸ πρόσωπό μου .

Ξεκινῶ. Δὲν ἔχω χρόνο, γιὰ νὰ χάσω τὸ χρόνο μου. Εἶμαι ὁ αἰφνίδιος. Ὁ ἀσπασμὸς τῆς ἀστραπῆς εἶμαι. Καὶ φεύγω. Καὶ φτάνω ἐδῶ, ὁλόγυμνος καὶ μοναχικός, γιὰ νὰ συναντήσω καὶ νὰ ἀσπαστῶ τὸ πρόσωπό μου.

Φτάνω γιὰ νὰ ὑπάρχω. Καὶ μπορῶ μόνο νὰ ὑπάρχω, ὅταν ἀποβάλλω τὰ ἱμάτιά μου καὶ ἀκρωτηριάσω τὸ χέρι μου. Τὸ χέρι μου. Δὲν τὸ θέλω τὸ χέρι μου. Τὸ πετῶ στοὺς ἄλλους καὶ βρίσκω τὴν κρυμμένη θέση μου. Τὴ θέση νὰ βλέπω καὶ νὰ κατανοῶ, ὅτι αὐτό, ἐκεῖ, τὸ ἔξω, παρὸν καὶ ἀπὸν ἐνώπιόν μου, ἄχλωρο καὶ ἀπότιστο, μπορῶ μόνο νὰ μὴν τὸ κατανοῶ καὶ νὰ γεύομαι διαρκῶς τὸ αἴνιγμά του.

Ἀφήνω τὴ χίμαιρα. Καὶ γεννιέμαι τώρα δά. Καὶ φτάνω στὸν ἔσχατο σταθμό. Καὶ φτάνω τὸ ἄδειο. Καὶ τὸ ἀπέραντο φτάνω. Καὶ τὸ ἐλάχιστο καὶ τὸ μέγι-

στο φτάνω. Κι ἀκούω τὴ γιγάντια μουσική. Καὶ βλέπω τὴ γιγάντια εἰκόνα. Καὶ κρατῶ τὰ μάτια μου, καὶ κρατῶ τ' αὐτιά μου ἀνοιχτά.

Βρίσκομαι, ἐπιτέλους, μέσα στὸ αἴνιγμα καὶ μέσα στὸ ἐρώτημά του ὑπάρχω. Εἶμαι ἡ εἴδησή τους καὶ εἶμαι ἡ συνείδησή τους.

Λάμπει ἡ φωνή μου ἀποκαθαρμένη. Καὶ ραίνουν τὴν ψυχή μου μὲ ἄνθη καὶ λιβάνι καὶ ἅγιο νερό.

Τὸ ὄν, ἀγέρωχο καὶ ἀξιοπρεπές, χωρὶς χέρι, τὸ ὄν — ὁ Ἄνθρωπος, ἕνα μόνο μάτι, ἕνα μόνο, τεράστιο καὶ ὀρθάνοιχτο μάτι — ὁ Ἄνθρωπος, ὁ ἄμωμος καὶ ὁ πάναγνος, ὁ φωτισμένος κι ὁ ἐλεύθερος, ὁ Ἕνας καὶ ὁ μοναδικός, φτάνει στὸ πρῶτο καὶ στὸ ἔσχατο καὶ βλέπει τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ.

★

T. S. ELIOT
(Μετ. ΑΝΤΡΕΑ ΦΟΥΣΚΑΡΙΝΗ)

ΓΕΡΟΝΤΙΟΝ

Δὲν ἔχεις νειότη δὲν ἔχεις ἡλικία
Ἀλλὰ σὰν νὰ ἦταν ἕνας ὕπνος μετὰ τὸ δεῖπνο
Ποὺ ὀνειρεύεται καὶ τὰ δύο

Ἐδῶ εἶμαι, ἕνας γέρος σὲ μῆνα στεγνό,
Ποὺ ἕν' ἀγόρι μοῦ διαβάζει, περιμένοντας τὴ βροχή.
Δὲ βρέθηκα ποτὲ στὶς θερμὲς πύλες
Κι οὔτε πολέμησα μὲς στὴ ζεστὴ βροχὴ
Οὔτε τὸ γόνατό μου βούλιαξε στοὺς βάλτους μὲ τ' ἀλάτι κρατώντας ὑψωμένο
(ναυτικὸ σπαθί,

Τσιμπημένος ἀπ' τὶς μύγες, χτυπημένος,
Τὸ σπίτι μου, ἕνα σπίτι ἐρειπωμένο,
Κι ὁ ἑβραῖος ἰδιοκτήτης κάθισε στὸ περβάζι τοῦ παραθύρου,
Γεννημένος σὲ καταγώγια τῆς Ἀντβέρπ,
Γέμισε φουσκάλες στὶς Βρυξέλλες καὶ ξεφλούδισε στὸ Λονδίνο.
Ἡ κατσίκα βήχει τὴ νύχτα στὸ ἀποπάνω χωράφι·
Βράχια, βρύα, ἄνθη τῆς πέτρας, σίδερα, σκατά
Ἡ γυναῖκα φυλάει τὴν κουζίνα, φτιάχνει τσάϊ,
Τὸ βράδυ φταρνίζεται, ψαχουλεύοντας τὴ γκρινιάρα ὑδροροή της.
Εἶμαι ἕνας γέρος,

Χοιντροκέφαλος σὲ ἀνεμόδαρτους τόπους.

Σημεῖα παίρνονται γιὰ θαύματα, «θὰ θέλαμε νὰ δοῦμε ἕνα σημεῖο!»
Ἡ λέξη μέσα στὴ λέξη, ἀνίκανη ν' ἀρθρώσει μιὰ λέξη,
Σπαργανωμένη μὲ τὸ σκοτάδι. Στὴ νεότητα τοῦ χρόνου.
Ἦρθε ὁ Χριστός.

Τὸν διεφθαρμένο Μάη, ἡ κρανιὰ κι ἡ καστανιὰ καὶ τ' ἄνθισμένο δέντρο τοῦ Ἰούδα,
Ἕτοιμα νὰ φαγωθοῦν, νὰ μοιραστοῦν καὶ νὰ πιωθοῦν
Μὲς σὲ ψιθύρους· ἀπ' τὸν κύριο Σιλβέρο
Μὲ χέρια ἁβρά, στὴ Λιμὸζ
Ποὺ ὁλόκληρη τὴ νύχτα περπατοῦσε στὸ διπλανὸ δωμάτιο·
Ἀπὸ τὸν Hakagawa, ποὺ ὑποκλίνεται ἀνάμεσα σὲ Τισιάνους·
Ἀπ' τὴ Madame de Tornquist, στὸ σκοτεινὸ δωμάτιο

Μετατοπίζοντας κεριά· ἀπὸ τὴ Fraülein von Kulp
Ποὺ γύρισε στὴν αἴθουσα, τὸ ἕνα χέρι ἀκόμη στὴν πόρτα. Ἄδειες σαΐτες
Ὑφαίνουν τὸν ἄνεμο. Δὲ βλέπω φαντάσματα,
Γέρος ἐγὼ σ' ἕνα σπίτι γεμᾶτο ἀπὸ ρεύματα
Κάτω ἀπὸ ἕνα πόμολο ποὺ μπάζει ἀέρα.

Μετὰ ἀπὸ τόση γνώση, ποιὰ συγγνώμη; Σκέψου τώρα
Ἡ ἱστορία ἔχει πολλὰ ἑλκυστικὰ μονοπάτια, ἐπινοημένες διαβάσεις
Καὶ ἐξόδους, μᾶς ἀπογοητεύει μὲ φιλοδοξίες ποὺ ψιθυρίζει στ' αὐτί,
Μᾶς ὁδηγεῖ μὲ ματαιοδοξίες. Σκέψου τώρα
Μᾶς δίνει τότε ποὺ ἡ προσοχή μας περισπᾶται
Κι ὅ,τι δίνει μᾶς τὸ δίνει μὲ τόσα ὕπουλα μπερδέματα
Ὥστε τὸ δόσιμο νὰ κάνει τὴν πείνα ἀκόρεστη. Ἢ πάλι δίνει ἀργὰ
Ἐκεῖνο ποὺ κανεὶς πιὰ δὲν πιστεύει. ἢ κι ἂν ἀκόμη τὸ πιστεύει,
Τὸ πιστεύει μονάχα στὴ μνήμη, ἀναθεωρημένο πάθος. Ἢ πάλι δίνει νωρὶς
Σὲ ἀδύναμα χέρια, ὅ,τι σὰν σκέψη μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρει
Μέχρις ὅτου ἡ ἄρνηση προπαγανδίσει ἕνα φόβο. Σκέψου
Δὲν μᾶς γλυτώνει ὁ φόβος ἢ τὸ κουράγιο. Ἀκολασίες ἀφύσικες
Ὑιοθετοῦνται ἀπ' τὸν ἡρωϊσμό μας. Ἀρετὲς
Ποὺ βιάζονται πάνω μας ἀπὸ τ' ἀδιάντροπα κρίματά μας.
Αὐτὰ τὰ δάκρυα τινάζονται ἀπ' τὸ δέντρο τῆς ὀργῆς.

Πετάγεται ὁ τίγρης στὸ νέον αἰώνα. Μᾶς καταβροχθίζει. Σκέψου ἐπὶ τέλους
Δὲν καταλήξαμε σὲ συμπεράσματα, ὅταν ἐγὼ
Σκληραίνω σ' ἕνα σπίτι νοικιασμένο. Σκέψου ἐπὶ τέλους
Δὲν παρουσίασα ἄσκοπα αὐτὸ τὸ θέαμα
Κι οὔτε ἀπὸ κάποια παρόρμηση ὁπωσδήποτε
Διστακτικῶν δαιμόνων.

Θὰ σὲ ἀντάμωνα ἐδῶ μὲ τιμιότητα.
Ἐγώ, τόσο κοντὰ στὴν καρδιά σας, μὰ ποὺ ἔφυγα
Γιὰ νὰ χάσω τὴν ὀμορφιὰ μέσα στὸν τρόμο, τὸν τρόμο στὴν ἀνάκριση.
Ἔχασα τὸ πάθος μου: γιατὶ θἄπρεπε ἄραγε νὰ τὸ κρατήσω
Ἀφοῦ ὅλα κανεὶς πρέπει νὰ τὰ νοθεύει;
Ἔχασα τὴν ὅραση, τὴν ὄσφρηση, τὴν ἀκοή, τὴ γεύση, τὴν ἀφή:
Πῶς νὰ τὰ μεταχειριστῶ λοιπὸν γιὰ πιὸ στενὴ ἐπαφὴ μαζί σας;

Αὐτὰ μὲ χίλιες ἄλλες μικροσκέψεις
Παρατείνουν τὴν ὠφέλεια τοῦ ψυχροῦ τους παραληρήματος,
Ἐρεθίζουν τὴ μεμβράνη, ὅταν ἡ αἴσθηση ψυχραίνεται,
Μὲ σάλτσες καυστικές, πολλαπλασιάζουν τὴν ποικιλία
Σὲ μιὰ ἔρημο καθρεπτῶν. Τί νὰ κάνει ἡ ἀράχνη,
Νὰ ἀναστείλει τὰ ἔργα της, καὶ τὸ ζιζάνιο τί νὰ κάνει
Ν' ἀναβάλει; Ἡ De Bailhache, ἡ Φρέσκα, ἡ κυρία Κάμμελ στροβιλίστηκαν
Πέρα ἀπὸ τὴν τροχιὰ τῆς Ἄρκτου ποὺ σιγοτρέμει
Σὲ ἄτομα θρυψαλιασμένα. Ὁ Γλάρος ἐναντίον τοῦ ἀνέμου, στὰ ἀνεμόδαρτα στενὰ
Τῆς Bell Isle. ἢ τρέχοντας στὸ ἀκρωτήρι Χόρν,
Ἄσπρα φτερὰ στὸ χιόνι, τὸ βάραθρο νὰ διεκδικεῖ,
Κι ἕνα γερόντιο ποὺ σπρώχνεται ἀπ' τὰ Μελτέμια
Σὲ μιὰ νυσταλέα γωνιά.
Ἔνοικοι τοῦ σπιτιοῦ,
Σκέψεις ἑνὸς στεγνοῦ μυαλοῦ, σὲ ἐποχὴ στεγνή.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

ΓΟΒΓΙΝΑΣ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

(μυθιστορία)

ΠΟΛΕΜΙΑ! Πολέμια ἀσταμάτητα. Καὶ κάθε μέρα οἱ Κλεφταρματολοὶ στὸ Ὀρδὶ τοῦ Ἀλῆ, μὲ τὸ σπαθὶ καὶ τὸ ντουφέκι, στὴν παίδευση.

Πᾶνε τὰ Σούλια. Χάθηκαν τ' ἀγλύκαντα. Καὶ μνέσκουν ἔρμα καὶ ξεθεμελιωμένα, στὰ κακορίζικα μολυβένια κι' ἄγρια βουνά τους.

Περπατᾶνε τ' ἀσκέρια τοῦ Πασᾶ, τ' ἀσκέρια τῶν Χριστιανῶν Ἀρματολῶν, μέχρι τὴν Σαμοβίνα, τὴν Κιάφα καὶ τὸ Κοῦγκι. Βλέπουν τὴν δόξα, νὰ περπατεῖ μονάχη στὰ ραχοβούνια τοῦ Σουλιοῦ. Ὅπου σταθοῦν ἐρήμωση καὶ θλίψη καὶ γῆ γυμνή, κατάξερη, ποτισμένη μὲ αἷμα.

Σκούζουν στὴν ἄγρια ἐρημιὰ νυχτοπούλια καὶ μπαϊκοῦσες πλῆθος. Σταυραετοὶ οὐρανόφερτοι αὐλακώνουν τὰ ὕψη. Μαυρολογοῦν τὰ ζάλογγα, ἀπ' τὰ κοράκια.

Κι' οἱ νιζάμηδες, ποὺ μέναν ἀπόλεμοι, τὸ ρίχνουν γιὰ μάθηση στὸ σημάδι. Φυτεύουν βόλια στὰ δέντρα· κι' ἀντιλαλοῦν βαριὰ τὶς ντουφεκιὲς οἱ ἐρημιές, τὰ βουβὰ φαράγγια, τ' ἀκατοίκητα χωριά.

Καὶ μονάχα οἱ Κλεφταρματολοὶ κοιτᾶνε, μὲ παράπονο τοὺς περήφανους ἀϊτούς, ποὺ πετᾶνε πάνω ἀπ' τὰ θεόψηλα κράκουρα, πελώριοι κι' ἀστραφτεροί, Ἀφεντάδες τῶν Οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς.

Οἱ μόνοι, π' ἀπόμειναν λεύτεροι, νὰ βιγλίζουν, ἀπὸ ψηλά, τοῦτο τὸν ἅγιο αἱματόβρεχτο τόπο, τὸν σπαρμένο στάχτη κι' ἁλάτι, ὅπως τὸ Γαρδίκι, ἕνα καιρό.

Τᾶχει ὑποταγμένα τὰ Σουλιοτοχώρια ὁ Ἀντίχριστος. Κι' ὅσοι Σουλιῶτες ἀπόμειναν βιγλίζουν τὰ κονιαρεμένα περήφανα βουνά τους, ἀπ' τὰ Ἐφτάνησα, μὲ δακρυσμένα μάτια.

Ὡστόσο, ὁ Ἀλῆς στέλνει σ' ἐκεῖνες τὶς ἐρημιές, τὶς δοξασμένες, τὰ φουσάτα του, νὰ βλέπουν καὶ νὰ μαθαίνουν τί θὰ πεῖ ἐρήμωση, ἄγριο χάκκι κι' ἀπάνθρωπος γδικιωμός. Κι' ἔτσι, μπορεῖ, νὰ συνετίζονται κι' οἱ Γραικοὶ Καπεταναῖοι.

Μὰ τὴν μόνη κρυφὴ χαρά, πόχουν ὅλοι ἐτοῦτοι οἱ Γραικοί, εἶναι ποὺ δὲν ἔχουν Σουλιῶτες μπροστά τους, νὰ σηκώνουν ντουφέκι καὶ νὰ ματώνουν, μὲ τὰ βόλια τους, ἀδερφούς.

Ὅσοι, τώρα, Γραικοὶ καὶ Τουρκαρβανίτες βρίσκονται στὸ Ὀρδὶ τοῦ Ἀλῆ, γυμνάζονται νύχτα καὶ μέρα, καὶ καρτεροῦν πολέμους.

Στὶς μακρυνὲς ὁδοιπορίες, στ' ἀβάσταχτα βάσανα, στὶς ὀδυνηρὲς κακουχίες, στὰ βοερὰ καὶ συγνεφιασμένα σεκλέτια, στοὺς λυπημένους καϋμοὺς καὶ στοὺς ἄγριους τῆς ψυχῆς δαρμούς... σ' ὅλες τοῦτες τὶς φοβερὲς μπόρες, ὁ Γ ο β γ ί ν α ς, πρῶτος τὶς περνάει, χωρὶς μιὰ τόση δα, ἀνημποριά.

Ὅλο αὐτὸ τὸν καιρό, οἱ Ρουμελιῶτες Κλεφταρματολοί, ἔχουν κάνει δικό τους σινάφι. Κι' ὁ Γοβγίνας, σὲ κείνη τὴν πρωτόγονη, μὰ ἀδερφικὴ συντροφιά, εἶναι ὁ πιὸ ἀγαπητός.

Ὁ Καραϊσκάκης, τὸν λέει περιπαιχτικὰ βρακοκαπετάνιο, μιὰ ποὺ πέταξε τὸ ἀντερὶ καὶ τὸ νησιώτικο βρακὶ κι' ἔγινε ἀπὸ θαλασσινὸς κουρσάρος, στεριανὸς Κλεφταρματολός. Ὡστόσο, τὸ παλιὸ καραβοκυρίστικο καπετανλίκι δὲν ἦταν ν' ἀποξεχαστεῖ· καὶ τοῦ πάγαινε βρακοκαπετάνιος.

Ὁ Πανουριὰς τὸν φώναζε κοντοπατριώτη, παιδιὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ρούμελης, ὡς ἦταν. Κι' ὁ Ἴσκιος, μὲ τὸν Κονταξῆ, τὸν νοιώθανε ἀνάμεσά τους, σὰν Ρωμιὸ Χασαντάραγα, μεγαλόπρεπος, ὡς φάνταζε, καμάρι καὶ ἴσκιος λεβεντιὰς τῶν Κλεφτῶν.

Μὲ τὸν Διάκο, εἴχανε ἴδια φερσίματα καὶ ἴδια χούϊα καὶ τὸν συμπαθοῦσε· κι ὅλο ἕνα καὶ πιὸ πολὺ τὸν ἀγαποῦσε, ἐτοῦτο τὸν ψηλὸ ξερακιανὸ Λιμνιώτη, ὁ Θανάσης.

Μ' ἀπὸ ὅλους τοὺς Χουσμετλῆδες τοῦ Ἀλῆ, ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὸν ἀποχωρίζονταν σχεδὸν ποτές, ἦταν ὁ Ἀνδροῦτσος. Βλάμη καὶ Βλάμη τὸν πήγαινε. Μιὰ καὶ δϊντίζανε, ὅπου κι' ἂν ἀνταίναν· μέρα καὶ νύχτα τὴν πέρναγαν μαζί: στὴν Καζάρμια, στὸ ραχατλίκι, στὸ καπηλειό, στὴ φέστα, στὴν παίδευση τῶν ὅπλων, στὰ βουνὰ τὰ κακοτράχαλα, τὰ ματωμένα, τοῦ Σουλιοῦ.

Κι' ἔλεγε παινετικὰ καὶ μὲ καμάρι, στὶς συντροφιές του, ὁ Δυσσέας, γιὰ τὸν Ἀγγελῆ, ὅτι εἶναι ἀπ' τὰ λίγα σαΐνια, ποὺ γνώρισε στὴ ζωή του, σὰν Ἀρματολός. Ἕνας λεβεντονιός, ποῦχε χαρὰ τὸ βόλι.

Ξεχώρισε, ἀνάμεσα στοὺς Χουσμετλῆδες τοῦ Βεζύρη, ὁ Γοβγίνας. Ἔγινε, κοσμολόγητος καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, μέσ' στὸ Ὀρδί.

Μιὰ μέρα, ποὺ ὁ Δυσσέας βρέθηκε στὸν Ὀντᾶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, κουβέντιασαν, γιὰ κεῖνον, τὸν Λιμνιώτη...

— Νὰ τὸν διορίσεις, μὲ φιρμάνι, ἀρματολὸ τῆς Εὔριπος, ἀφέντη... Γιατ' ὅποιος βεζυρίζει τὸν Εὔριπο, βεζυρίζει τὴν Ἑλλάδα οὖλη· τὴν ἔχει στὰ χέρια του, πῶς τὸ λένε!

Εἶναι τὸ διάρμια τῆς Χαλκίδας, Βεζύρη μου, Γιβραλτάρ· καὶ Βαρδιάτορες, οἱ ζυγωμένοι σου.

— Γιβραλτάρ, ὀρὲ μπίρουμι, καὶ διαγνωμιὰ δὲν ἔχω· Ἀγκαλὰ μπιστεμὸ δὲν κρατῶ, καὶ δίζω, γιὰ τὸν ἄλλο Μιχαῆλο... Θέλω νὰ πῶ, γιὰ τὸ διακόνι μου, τὸν Νταλίπη, ποὺ δὲν δρασκελάει κι' αὐτὸς πιθαμὴ τὴν Σιδερόπορτα τοῦ Ντερβενιοῦ, Δράσκελο, δὲν κάνει μπροστά, ὁ κιοτὴς καὶ τζαναμπέτης.

Σκιάζεται καὶ φοβᾶται τὸν Ρεσὶτ Μπέη τῆς Χαλκίδας, σὰν ὁ διάολος τὸ λιβάνι.

Γιὰ ταΐνι, ζεῦκι κι' ἀλιμούργιασμα εἶναι τοῦτοι ὀρές...

Βάϊ, βάϊ, κασαβέτι, ἀπ' τὸν ἀρναούτη, δὲν χαλεύω...

Ἄμ τώρα, τί ἀνάγκη τὸν ἔχω. Στέκει στὸ Νεγρεπόντε, ὁ σκιπιτάρης, ὁ ὀγλοῦμ Γοβγίνας, ἀποκούμπι καὶ ἀπαντοχή!

— Ἀκουμπέτι, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε καὶ γιὰ νὰ μὴ βαρυγκομᾶς, γιὰ ὅλα τοῦτα, Βεζύρη μου, ἔχεις, στ' ἀλήθεια, ἄξιο πιά, γιὰ τὸ Γριπονήσι ἀρματολό· ζαπώνει τὸν λόγο ὁ Δυσσέας, δριμωμένος ἀπ' τὸ ἀψὶ σερμπέτι.

Ἔχεις, μαθές, ζεϊμπέκη καὶ ζαπτιέ, νὰ τὸν λογιάζει· γιὰ τὴν δύναμη καὶ τὴν παλληκαριά του, ὁ οὐρανὸς κι' ὁ κόσμος.

— Διβάν, σὔρλιαξε μὲ μιᾶς ὁ Ἀλῆς, χτυπώντας ἄγρια τὰ χέρια του... Φώναξέ τονε, ὀρές, τὸν δερβίση τὸν Γοβγίνα, νἄρθει στὸν ὀντᾶ μου, ποὺ τὸν θέλω...

Μπαίνει σὲ λίγο στὸ σαράϊ. Στέκει στὴν πόρτα, ντελίνι πανύψηλο. Ἀνασαίνει ὁ ὀντᾶς τοῦ Βεζὺρ Ἀλῆ, περηφάνεια, κάτω ἀπ' τὸν θεόσταλτο, τοῦ παλληκαριοῦ, ἴσκιο.

Κι' ὁ μοβόρος Τύραννος, ὁ γερασμένος Λιόντας τοῦ Γιαννίνου· ἐτούτη τὴ στιγμή, γέλασε θριαμβευτικά, καμαρώνοντας τοὺς δυὸ τζοχανταραίους του, καπεταναίους πιά, στ' ἀρματολίκια τῆς Λιβαδιᾶς καὶ Ἐγρίπου, Ἀνδροῦτσο καὶ Γοβγίνα.

Θαύμαζε τὴν παλληκαριά, ὅποια καὶ νἆταν. Τὴν διάβαζε στὰ μάτια, τὴν ἀλκὴ τῆς ψυχῆς, τὴν γενναιότητα. Στὰ γερὰ σιδερένια κορμιὰ στάμπερνε τὴν ρωμαλαιότητα. Τὴν ὁρμὴ ξεχώριζε στ' ἄδολα νειάτα τῶν Ρωμιῶν Καπεταναίων του, ἡ ἐρευνητικὴ καὶ φλογερή, μιὰ ξαδιάντροπη κι' ἀπόνετη, κι' ἁμαρτωλὴ ψυχή του.

— Ἐσεῖς, ὀρές, βροντοφώναξε χαρούμενα, καὶ γέλασε τὸ πλατύ του γλέφαρο τὸ συγνεφιασμένο, ἐ σ ε ῖ ς εἶστε ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀπαντοχή μου... Ἐσεῖς, ποὺ κουρελιάσατε τὰ φουσάτα τῶν ὀχτρῶν μου, ὅπου τὰ συντύχατε!!!

Ἄντε, ὀγλοῦ Ντελικανῆ Γοβγίνα, καὶ θὰ διαφεντέψεις τ' ἀρματαλίκι τῆς Ἔγριπος. Ἄϊντε, τσοτζουκλὰρ τζάνουμ, καὶ θᾶσαι πρῶτος στὸ νησί σου. Γιατὶ τοὺς εἶδα τόσα χρόνια, τοὺς παλιοὺς τζοχανταραίους μου, Μιχαῆλο καὶ Νταλίπη, τί ἀχαΐρευτα ζουλάπια εἶναι τοι.

Σταυροδρομίτες ἀνεπρόκοποι, ὀρὲ Γοβγίνα.

Τράβα, μπρὲ στὰ Ξηροχώρια καὶ πέστα τους... Βράζει τὸ καζάνι τους· καὶ μὲ ζεματιστὸ νερὸ θὰ ξεπλύνω τὰ κακούδια τους.

— Ἔ, μιὰ καὶ τόφερε κουβέντα, ἐφέντη, ἔχω κι' ἐγὼ ἕνα γύρεμα.

— Τί εἶναι, μπρέ, γιὰ καλό.

— Γιὰ καλὸ Βεζύρη μου... νά, δυὸ χρόνια μ' ἔχεις στὴ δούλεψή σου καὶ στὸ χουσμέτι σου καὶ χωρὶς βαργωμὸ καὶ βαρυγγώμιση ἔκανα ὅ,τι μπόρεσα γιὰ σένα... καὶ πάντα στοὺς ὁρισμούς σου εἶμαι.

Μὰ ἄσε με, νὰ πάω γιὰ λίγο στὸν τόπο μου... Νά, τὴν δόλια λεχώνα, νιογέννητη γυναίκα μου, νὰ ἰδῶ. Μοῦκανε παιδὶ καὶ δὲν τὸ λεχούδι νὰ τὸ κανακέψω τὸ μαλέτσικο, ὁ δόλιος!

— Μάσαλα καρτασίμ, μάσαλα! Νὰ σοῦ ζήσει ὀρές... Νὰ πᾶς, νὰ πᾶς μὲ τὸ καλὸ καὶ μοῦ λὲς στὸ γυρισμὸ τὰ καθέκαστα, ἀπ' τὸ Γριπονήσι, σκούζει μακρόθυμα ὁ Ἀλῆς.

Πάρε κι' ἕνα ἀράπικο καλκάνι, καὶ τράβα.

— Σεΐζη, τοίμασε τὸ φαρί, ὀρέ, βάλτου καὶ τὸ τακίμι.

Μὰ σὲ πᾶνε, Γοβγίνα, νὰ σὲ πᾶνε ἀντίπερα, τὰ τρικκεριώτικα σκαριὰ καὶ σλέπια. Ἐσένα... καὶ τῆς καλόδεχτης συνοδειᾶς σου τὸ φαρί...

Καβαλλικεύει τ' ἄλογο ἕνα μαβύ, μουχλιασμένο καὶ παχνιασμένο πρωΐ, στὰ ἔβγα τοῦ 1819.

Καλπάζει μέσα στὴ χιονούρα. Καταλυτὴς τοῦ κακοῦ, ἅγιος καβαλλάρης, τῆς φτωχολογιᾶς. Ἐλευθερωτής! Γίνεται σύγνεφο, φωτιὰ κι' ἀστροπελέκι, σὰν τροχάζει τὸ φαρὶ λαχανιασμένο, στὴν χιονισμένη στράτα. Δὲν ποσταίνει ἐκεῖνο τὸ γερὸ φαρί. Τραβάει ἀκούραστα. Πετάει, σὰν νἄχει φτερά. Ἀχνίζει τὸ κορμί του στὸ κρύο καὶ στὴν παγωνιά. Καὶ τὰ φαλαρά του κουδουνίζουν· καὶ γιγλίζουν τὰ μπιχλιμπίδια του, σὰν καρδερίνες φυλακωμένες.

— Ἄντε, διασαχτζῆ μου, ντοῦρε, τοῦ λέει, καὶ τοῦ χαϊδεύει τὴν χαίτη του.

Ἄϊντε, λιάπη μου, μαλαματένιε· καὶ σφουγγίζει τὸν ἱδρὸ τοῦ ἀλόγου, μὲ τὸ μανικοκάπι του.

— Ἄϊντε, λεβέντη μου κι' ἀσίκη μου, χαϊδάρη κανακάρη μου.

Καὶ τὸ παρίππι τρέχει, σὰν ἄνεμος. Ἄγγελος σωστός, μὲ ζαλικωμένο πάνω του τὸν Ἄγγελο.

Περνάει κάμπους, βουνά, ἀνηφοριὲς κατηφοριές, διάσελα λαγκαδιές, ρουμάνια καὶ δρόμους, ξέχιονες πλαγιές, χιονοσκέπαστα κορφοβούνια, νεροσυρμὲς καὶ βαλτοτόπια, ἄδεντρες μαδάρες καὶ χωράφια, μπαΐρια καὶ σπαρτά. Πατάει σ' ἀμπέλια, πετάει σὲ ξάγγανα. Ρίχνεται σ' ἀπάτητα παχνιασμένα φαράγγια. Περνάει ποτάμια φουσκωμένα.

Βλέπει ἀγνάτια πάλι τὴν ἀγάπη του τὴν παλιά, τὴν Θάλασσα, νὰ στραφταλιάζει, λουλακὶ μαγνάδι. Καὶ ρουφᾶ, μὲ ἀνάσα βαθιά, τοὺς ἀνέμους καὶ τὸ φῶς τῆς γαλάζιας μεγάλης Ψυχῆς της.

Τὴν ὥρα ἐκείνη, ποὺ ἡ καρδιά του σκίρτισε γιὰ τὴν θάλασσα· χλιμίντρισε τ' ἄλογο πονεμένα καὶ λάκτισε τρανόχαρα.

— Ἄχ, διαχαχτζῆ μου, τζόγια μου, διαβάζεις τοὺς λογισμούς μου... μονολόγησε ὁ Γοβγίνας καὶ δάκρυσε.

Καλπάζει, τώρα, τ' ἄτι, ἄκρη ἄκρη, στὸ μακρυνάρι τῆς ἄμμος. Ἀπαντέχει ἕνα ζάβολη βαρκάρη, ὁ καβαλλάρης.

— Νὰ μὲ πᾶς στοῦ Κουτμάνη τὸ κάτεργο, τζόγια μου - καλὸ παιδί... Κάπου ἐδῶ, σὲ κάποιο κόρφο· εἶναι ἀραγμένο.

— Πῶς, μετὰ χαρᾶς, καπετάνιο.

Βρῆκαν, τὸ κάτεργο, σ' ἕνα κρυφὸ ὅρμο καὶ τὸ τσοῦρμο νὰ κοιμᾶται ξαπλωταριά, στὴ ἄμμο.

— Ἔϊ Θανάση, κράζει ὁ Γοβγίνας, ἄντε Θανάση, κάνε μιὰ παλληκαριὰ καὶ σύρε με ἀντίπερα, μὲ τὸ φαρί μου.

— Νὰ σὲ πάω καπετάνιε, κρένει λιγόψυχα καὶ ταραγμένα ὁ Κουτμάνης... μὰ τί μαντάτα μᾶς φέρνεις;

— Πᾶμε καὶ θὰ στὰ πῶ στὸ καράβι, ταξιδεύοντας. Μὲ καρτεροῦν ἀντίπερα, ἐκεῖ στὸ Γριπονήσι, Σκουρτανιώτης, Τσιλιμίγκος, Μαυρούτσικος, Ντερνετσιώτης καὶ Κατσικογιάννης.

Θἄρθουν, κοντά μου στὸ Λύμι, γιὰ νὰ πᾶμε.

— Τὴν ἔχτρητα τὴν παλιὰ ξεσκάλισες ὁρὲ Γοβγίνα. Θὰ βαρέσεις, μπρέ, τοὺς Κοτσαμπάσηδες;

— Δὲν ξέρω... ὅπως μὲ φωτίσει ὁ Γεραμπῆς, ἢ μὲ σκοτίσει ὁ Δαίμονας, θὰ γίνει.

Ἔχω καὶ γλέπεις τοῦ Καραϊσκάκη τὸ ζακόνι σώψυχα. Ἅμα θέλω γίνομαι ἄγγελος καὶ βολὲς διάολος κερατωμένος. Ἔτσι εἶμαι ἐγώ.

Ξόρμισαν, σὲ λίγο, ἀπ' τὸν κόρφο, στὸ κάτεργο τοῦ Κουτμάνη μπαρκαρισμένοι, ὁ Γοβγίνας καὶ τὸ φαρί του.

— Τί θές, ρὲ Θανάση, δευτέρωσε τὸ λόγο ὁ Γοβιός, τί θὲς καὶ τοὺς θυμᾶσαι τοὺς Κοτσαμπάσηδες.

Νά, ὅπου νἆναι φτάνει ἡ μεγάλη ὥρα. Νά... κοίταξε, ὅσο πάει εὐδιάζει ὁ οὐρανός. Κοντοζυγώνει ἡ μέρα τοῦ ξεσηκωμοῦ. Ἡ μέρα ποὺ προσμέναμε χρόνια, ἔρχεται. Τότες, ποὺ θὰ γίνει ὁ ξεσηκωμὸς καὶ μαζὶ κι' ὁ χαλασμὸς καὶ τὸ μακέλεμα. Κι' ἀπ' τὰ αἵματα καὶ τὰ ρέπια τὰ σπίτια τὰ καμένα, τὰ θρύψαλα καὶ τὰ συντρίμμια τὰ ματωβαμμένα, θ' ἀναστηθεῖ ἡ Λευτεριά.

— Εἶναι τοῦτα, ποὺ κρυφολέγονται, σωστά, ρὲ Ἀγγελῆ.

— Δὲν λέω... ἄλλο τίποτα... Τώρα ἀκοῦς, ὕστερα θὰ δεῖς, καὶ στερνὰ θὰ πεῖς... Μονε μιλιά... Μὴ μάθουν τίποτα, οἱ Τρισκατάρατοι... Κατάλαβες;

Μπρὸς τώρα, πλώρισε γιὰ τὴν Σπιάδα, ποὺ μὲ προσμένουν τὰ παλληκάρια. Νὰ μὲ βγάλεις στὴ Σπιάδα.

— Στὴ Σπιάδα, Καπετάνιε, ὅπου θέλεις, εἶπε ὁ Κουτμάνης, καὶ μέσα του λαλάδιζε ἡ καρδιά του φοβισμένη, γιὰ τοῦτα ποὺ ἄκουσε, λαλάδιζε ἀσταμάτητα, σὰν τὰ πανιὰ μπρατσέρας, στὴν ἀπονεμιά.

Ξεμπάρκαραν στῆς Σπιάδας τὴν ἀμμούδα. Ἐκεῖ τοὺς πρόσμεναν παλληκάρια, μὲ τὸν Κατσικογιάννη κεφαλή. Καὶ πῆγαν, ὅλοι μαζί, καὶ κόνεψαν σ' ἕνα σπίτι συγγενῶν τοῦ καπετάνιου, στὶς Ὀροβιές.

Ξέφρενο ραβαΐσι χαρᾶς φτιάχτηκε ἀναπάντεχα ἐκεῖ. Ζεῦκι φραντικὸ παραδεισένιο. Ἤπιανε, χορέψανε, εἴπανε τραγούδια τῆς Κλεφτουργιᾶς. Καὶ τὸ τσιρακλίκι ὅλο μερακλώθηκε.

Ἦταν κι' ἕνας ἀπὸ τὴν Σκεπαστή, ποῦχε φωνὴ ἀηδόνι, καὶ πάνω στὸ σερμπέτι του, τὄλεγε τόσο ὄμορφα, ποὺ μαζεύτηκε κόσμος ὄξω ἀπ' τὸ κονάκι, γιὰ ν' ἀφουγκραστεῖ τοῦτον τὸν πρωτάκουστο τραγουδιστή.

Ὕστερα... πέρασεν ἡ ὥρα. Μπαΐλτισαν, ἀπὸ φαγὶ πιοτὶ καὶ γλέντι.

Μεσάνυχτα περασμένα· κι' ὁ Γοβγίνας ἔστειλε, παλιό του βλάμη ἀδελφοποιτό, νὰ πάει μαντατοφόρος στὸ Λύμι. Νὰ πάει νὰ βρεῖ τὸν ραμολὴ γερο - Ἀλεξάκη καὶ νύγμα νὰ τοῦ κάνει. Ὄχι πολλὰ ἀβέρτα λόγια, στὸ ἀβίζο. Λίγες κουβέντες σταράτες καὶ τσακανιστές, σὰν στάλες χοντρὲς ποὺ πέφτουν ἀσταμάτητα στὸ καύκαλο τυραγνισμένου, ποὺ τὸν βασανίζει ἄπονος τζελάτης:

— Πές, ὀρὲ στὸ γουνό μου, πῶς ἦρθε τὸ βαπτιστίκι του. Τοῦτα. Καὶ θὰ καταλάβει.

Τὰ ξημερώματα ἔφτασε ὁ μαντατοφόρος στὸ Λύμι. Πῆγε στοῦ Δημητροῦ τοῦ Ἀλεξάκη τὸ κονάκι. Χτυπᾶ τὴν πόρτα. Βγαίνει ὁ γέρος:

— Μπάρμπα, καλῶς τὰ δέχτηκες... Ἦρθε ἀψὺ τὸ βαπτιστίκι σου.

— Τί λὲς μπρὲ τζάνουμ, ποιὸ βαπτιστίκι, γελᾶς με, πρωΐ - πρωΐ;

— Ὁ Γοβγίνας... δὲν σ' ἔχει γουνό; Αὐτός, ἦρθε.

— Σωστὰ κρένεις;

— Σωστὰ μπάρμπα...

Τοῦρθε μὲ μιᾶς λιγοθυμιά. Πέφτει στὸ πλατύσκαλο. Γκέζος ὁ γέρος. Φόβος τὸν κυρίεψε πολὺς καὶ ἀ τοῦ ἦρθε νὰ πεθάνει.

Τρέξαν οἱ δικοί του... ξύδι καὶ κρύο νερὸ τοῦ ρίξανε στὸ γλέφαρο καὶ τρόμαξαν νὰ τὸν συνεφέρουν.

Μαζεύτηκαν ὁλοσούσουμα τὰ συγγενολόϊα τῶν προεστῶν, στοῦ πρωτόγερου Ἀλεξάκη τὸ κονάκι. Τσουράπηδες, Καραβόληδες... οἱ λογῆς - λογῆς τέτοιοι.

Ἀψώνει ὁ ἀζᾶς, ὁ γέρος, τὸν λόγο του. Ἀγκαλά, εἶναι μισοπεθαμένος, ἀπὸ τὸ φόβο του καὶ τὸ πικρὸ σεκλέτι.

— Ἦρτε ὁ ἐρημοσπίτης καὶ χαλασοχώρης· καὶ μᾶς περιμένει φοβέρα καὶ αἷμα, φωτιὰ καὶ χάκκι μᾶς καρτερεῖ, σύντεκνοι...

Θὰ μᾶς κρεμάσει, ὁ λεχρίτης, ζωντανοὺς στὸν πλάτανο καὶ θὰ ξεκληρίσει τὶς φαμιλιές μας!! Τί θ' ἀποκάνουμε;

— Γὼ λέω, πετιέται θαρρετά, κοντραμπαντιέρης κι' ἐρίφης, ὡς ἦταν, ὁ Τσουράπης, ν' ἀ ρ μ α τ ω θ ο ῦ μ ε. Νὰ κάνουμε μισγάλια τὰ παραθύρια μας. Νὰ πάρουμε, ὅσα παιδιὰ δικά μας, εἶναι καλὰ ντουφέκια. Νὰ πιάσει τὸ καθένα κι' ἕνα μισγάλι. Ν' ἀμπαρώσουμε, μ' ἀπεράτες γερούς, τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶνε μας. Νὰ γίνουν κούλιες σωστές. Κι' ἅμα θέλει ἂς ἔρθει.

— Μπόσκος ντίπ, εἶσε ρὲ Τσουράπη. Ἔκρινε ὁ Καραβόλης. Δὲν τὸν ξέρεις, μαθές, καλὰ τὸν Γοβγίνα, γιὰ τοῦτο τὰ λές, ἐτοῦτα. Ρῶτα μένα! Τοῦτον, βρέ, δὲν τὸν κολλάει, μηδὲ βόλι, μηδὲ σπαθί, μηδὲ ἀλεπουδιά... Κι' ἅμα τὸν πάρουμε μὲ τὸ κακό, τότες εἶναι, ποὺ θὰ μᾶς κάψει. Τὰ χρόνια κεῖνα· κι' ἤξερε νὰ πολεμάει. Πάγαινε, τώρα, σὰν σοῦ βαστᾶ, ποὺρχεται ἀπ' τὸ Ὀρδὶ τ' Αλήπασα, ἐτοῦτο τὸ λυκοτσάκαλο νὰ τὸ κάνεις ζάπι.

Θὰ μᾶς κάνει κόσκινο τὰ κορμιά μας, μὲ τὰ βόλια του· καὶ θὰ μᾶς κάψει ζωντανούς, μέσα στὰ κονάκια μας. Μὴν τὸν ἀγριέψουμε, κατακαϋμένε, γιατὶ καήκαμε. Καήκαμε ζωντανοί...

— Τί νὰ κάνουμε, τότε ζαβώληδες;

Νά, τί νὰ κάνουμε, εἶπεν ὁ Πρωτόγερος. Θὰ τοῦ στείλουμε μπαχτσίσι, μὲ τὸν βλάμη του, ποὺ μᾶς ἔφερε τὰ χαμπάρια. Καὶ μεῖς νὰ πᾶμε νὰ λουφάξουμε στὸ λαγούμι.

Τόπος κρυφὸς καὶ ἄβρετος ἐκεῖνος... Ἅμα προδοθοῦμε, ἂς μᾶς σκοτώσει.

— Καὶ τί νᾶναι τὸ μπαχτσίσι;

— Νά, τί νᾶναι: Μέσα σὲ πεσκίρι νὰ τυλίξουμε τζοβαϊρικό, μαργαριτάρι κι ἀσήμι.

Ἄντεστε, φέρτε, ὅ,τι ἔχετε, νὰ τοῦ τὰ στείλουμε. Νὰ τζερεμετιστοῦμε, νὰ χαρατσωθοῦμε, γιὰ νὰ γλυτώσουμε ζωὴ καὶ βιός, γιὰ δ' ἀλλιῶς πᾶμε χαϊμένοι, ἀπ' τὸ λυσσιακό, ποὺ ἦρθε, νὰ γυρέψει γδικιωμό.

Μάζεψαν στὴ στιγμή, τζοβαϊρικὰ ἀκριβά, ἀσημικὰ πολύτιμα, φλουριὰ ἁρμαθιές, πόρπες μαργαριταρένιες.

— Σύρτα του, λένε, στὸ παιδί, καὶ θὰ σωθοῦμε ἔτσι... οἱ παρπατζῆδες, ποὺ μᾶς βρῆκε μπελᾶς, ἀπ' τὸν χαΐνη.

Πῆρε τὸ πισκίρι τὸ παραφουσκωμένο ὁ Βλάμης. Τὸ βάζει στὸν κόρφο του. Πάει τὴν στράτα, στράτα τ᾽ ἀκροθαλάσσι. Γιόμα συντυχαίνει μεσοστρατὶς τοὺς καβαλλάρηδες.

— Τί ρέ, Βλάμη;

— Νά... ἔδειξε τὸ σφιχτοδεμένο πεσκίρι. Πουγκί... νὰ χορταίνει τὸ μάτι σου. Νά, μπαχτσίσι γιὰ νὰ σταθοῦν ὀρθὰ τὰ κεφάλια τους.

Βάφτηκε φαρμακερὸ τὸ χαμόγελο στὰ χείλη τοῦ Γοβγίνα, κι εἶπε:

— Ὀρές, καραγκιοζλίκια..., ξαγοράζουν τὴν ζήση τους, μὲ τζοβαΐρια κι ἀσημικὰ τὰ ρεζίλια... Μὰ τοῦτα, εἶναι γιὰ ἄλλονε σκοπό, πεσκέσι. Πάρτα, ὀρὲ βλάμη, καὶ σύρτα στὸν Ἁγὶ Γέροντα. Νὰ τὰ δώκεις στὰ χέρια τοῦ Γούμενου Γιωσίφη, νὰ τὰ φυλάξει. Κι᾽ ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα πιάνουν τὸν τόπο, ποὺ τοὺς πρέπει... Κι᾽ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι πᾶμε...

Καλπάζουν βροντερὰ τ᾽ ἄλογα, μὲ ζάλο ζαρκαδιοῦ. Καὶ πρῶτο τὸ φαρὶ τοῦ Ἀγγελῆ πηλαλάει, σαΐτα στὸ δρομί, τὸ μονοπάτι, σὰν τὸ βερβερίζει τὸ ζέγγι. Πηδάει τὰ σκοίνια, μὲ σάλτα μεγάλα. Ἀφροκοπάει. Τεντώνεται δοξαρωτά, ὡς τὰ μεσούρανα. Χλιμιτρίζει βαλαντωμένο.

Κι᾽ ὕστερα σίφουνας ἀκράτητος ξεχύνεται, κατὰ τὰ σπίτια πέρα...

Ἀπόβραδο! Καὶ μπῆκαν οἱ καβαλλάρηδες, μεγαλόπρεπα, στὸ Λύμι. Κροτάλιζαν, μὲ τρὸκ τὰ πέταλα στὰ καλντερίμια: γκάπα - γκούπα — γκράπ - γκρούπ!...

Ἄνοιγαν κρυφὰ τὰ παραθυρόφυλλα. Καὶ πάγαιναν κι᾽ ἔρχονταν οἱ λαλιές, μὲ τὸ μαντάτο τὸ καλό. Ἦρθε τῆς Γοβγίνας ὁ γιός. Γαζῆς καὶ Πρωτοκλέφτης - Καπετάνιος.

— Ποῦναι τη ἡ δόλια, ψέλλισε ἕνα λαδικό, ὡς στέκανταν στὸ παράστομα, τὴν στιγμὴ ποὺ πέρναγαν οἱ καβαλλάρηδες.

Ποῦναι τη, ἡ δόλια ἡ Μαριώ, ἡ Καπετάνισσα, νὰ καμαρώσει τὸν γιόκα της, γαζῆ, Καπετάνιο, τροπαιοῦχο... ποὺ κοιμᾶται τὸν ἀξύπνητο, ἡ ἔρμη, καὶ τὴν τρώει ὁ σκούληκας, στὸ μαῦρο χῶμα.

Ἄκουσε τὸ μούρμουρο τοῦ θανάτου, ὁ Ἀγγελῆς.

— Θειάκο, τί λές; Παραμιλᾶς; Τί λὲς γιὰ τὸν πεθαμὸ τῆς Γοβγίνας...

— Τί ἀρά, γιόκα μ᾽ δὲν τὸ ξέρεις, πῶς πέθανε ἡ μάνα σου;

— Π έ θ α ν ε ! ! !

— Πέθανε, μαθές, κι᾽ ἄφησε στερνή της ἐπιθυμιὰ καὶ παρακάλεση, κακὸ μὴν κάνεις στοὺς ἀζάδες, σὰν θὰ ματαρθεῖς, ὅτι κι᾽ ἂν σοῦκαναν ἐκεῖνοι.

— Θειακούλα μου!! Τέτοια παράγγειλε ἡ μάνα, μὲ τὸ χαμό της... Τέτοιο ξόρκισμα, ἡ δόλια, καλή μου, μάνα;

Τοὺς δίνω, μωρές, τοὺς δίνω συχωροχάρτι, γιὰ τὴν παραγγελιὰ τῆς Καπετάνισσας, ἀπὸ τὸν Κάτω Κ ό σ μ ο .

Κατέβηκε, μὲ μιᾶς, ἀπ᾽ τ᾽ ἄλογο. Τὰ μάτια του μεγάλωσαν. Γίναν πελώρια, σὰν δυὸ οὐρανοὶ σταχτεροί· ἕτοιμοι νὰ βρέξουν.

Πῆγε ἀκεῖ, στὸ ξάγναντο, ποὺ τὴν εἶχαν θάψει. Τάφος νιοσκαιμμένος, νωπός. Παράμερα χορταριασμένο τὸ κιβούρι τοῦ πατέρα.

Ἔβρεχε μιὰ ψιλή, σιγανὴ βροχούλα. Τὰ δάκρυα τοῦ Γοβγίνα ἦταν πιὸ πολλά, ἀπ᾽ τὶς βροχῆς τὶς στάλες. Καφτὰ πέφταν στὴ γῆς, πιὸ ἀστραφτερά, πιὸ πολύτιμα, ἀπ᾽ τὰ μαργαριτάρια τῶν κοτσαμπάσηδων.

Στὸν τάφο ἀπάνω, σκυμμένο, τὸν συντυχαίνει κι᾽ ὁ Ἀναγνώστης.

— Ἀδερφέ μου!!!

Σταυροφιλιοῦνται κι᾽ ὕστερα ξεσποῦν σὲ κλάμα ἀσταμάτητο. Κλαῖνε, κλαῖνε κι᾽ οἱ δυὸ μ᾽ ἀστείρευτα πικρὰ δάκρυα πάνω ἀπ᾽ τῶν γονιῶν τους τὰ δακρύβρεχτα, ταπεινὰ κιβούρια.

Κι᾽ ἦταν γονέγοι τίμιοι, φτωχοί, μὰ γιὰ προκοπὴ πλασμένοι. Ἐνάρετοι καὶ γνωστικοί, μὲ ἔρτσι καὶ μὲ φρόνηση.

Ὕστερα, σηκώνεται ὁλόρθος ὁ Ἀναγνώστης:

— Ἀδέρφι, Ἀγγελῆ, ἀπροσκύνητος στάθηκες στὴν γυφτουργιὰ τῆν κοτσαμπάσιαν. Κ ε φ α λ ή , γιὰ ρουκιά, δὲν ἔσκυψες. Κολιγιές, μὲ τοὺς δαιμόνους καὶ τοὺς σαβαράδες, δὲν ἔκανες. Λεβέντρα καὶ περήφανη τὴν ἀρχόντισσα ψυχή σου, ὡς τώρα, κράτησες. Μπράβο σου!!!

Οἱ ὀρμήνειες τῶν συχωρεμένων τῶν γονιῶν μας δὲν πῆγαν στὰ χαϊμένα. Μπῆκαν στὸ αἷμα μας, καὶ στάλαξαν στὴν ψυχή μας. Πηγιὰ γερή, γιὰ τὸ σβολοτύρι τῆς ἅγιας καλωσύνης.

Ἄϊντε, νὰ πᾶμε στὸ χωριό, τώρα. Νυχτώνει καί... Κοίτα, μὴν κάνεις τὸ κακὸ... σὲ κανέναν.

Τὸ συχνοέλεγε, ἡ μακαρίτισσα· καὶ τ᾽ ἄφησε στερνὴ παραγγελιά της.

Σὲ προσμένει στὸ σπίτι ἡ συντρόφισσά σου καὶ ἡ θυγατέρα σου. Τὸ μάθανε, ποὺ ἦρθες. Ποιός ξέρει.

Ἄϊντε πᾶμε. Τί συλλογιέσαι; Θάφτα ὅλα, ὅσα σὲ βασανίζουν, στὴ στάχτη τοῦ χρόνου, ποὺ πέρασε.

— Τὴν γυναίκα... τὴν θυγατέρα... Ναί, τοὺς πόνεσα... Θὰ κλάψω πάλε, ἐκεῖ. Ἔγινα κλαψιάρης, βρὲ ἀδέρφι, ἐδῶ στὸν τόπο μου, μὲ τοῦτο τὸν γυρισμό.

Μά, ἂν εἶναι... Μὲ κείνους, ὅμως, τοὺς κοτσαμπάδης, πῶς θὰ γίνει; Νὰ ξέρεις, δὲν ξεχνιέται, ὅ,τι ἔγινε τότες. Βλέπεις, φαρμάκι εἶναι τη, ἀδέρφι, ἡ προσβολή. Πῶς νὰ τὸ καταπιεῖς;

— Νὰ τὸ καταπιεῖς.

— Ἕνας λόγος εἶναι. Ντροπῆς σημάδι, μαθές, ν᾽ ἀφήνεις ἀβάρετους, τοὺς ποὺ σὲ καταφρόνεσαν βαριά, κάποιο καιρό... Μιὰ κι᾽ εἶναι, ὅμως, τῆς μάνας προσταγὴ καὶ θέλησή, θὰ γίνει, ὅπως τὸ ἔταξε.

Ὀρφανέψαμε. Ἂς κάνουμε τὸ τάμα τῆς πεθαμένης μάνας. Ἅγιος ὁ λόγος της. Ἂς γίνει, ὅπως τὸ θέλησε.

Καὶ κεῖνα τὰ ὁλοζώνταν ὀνείρατά της, ἀδέρφι μου, Ἀναγνώστη, πιάνεται ἡ ψυχή μου καὶ πνίγομαι, σὰν τὰ θυμᾶμαι, ὅπως μᾶς τά ἔλεγε ἡ μακαρίτισσα. Ὀνείρατα τοῦ μακελεμοῦ καὶ τοῦ χαμοῦ μας. Λές, ὀρέ, νὰ μᾶς βγοῦνε ἀληθινά;

— Ἄσε τὰ ὀνείρατα, καϋμένε, στὰ ὀνείρατα πιστεύεις; Νά, γιὰ δές, τρεμοφέγγει τὸ λυχνάρι μας. Φτάσαμε στὸ σπίτι. Κι᾽ ἡ κατακαϋμένη ἡ Γιάννω, δὲν τὄμαθε πῶς ἦρθες.

— Δὲν τὄμαθε καὶ κοιμᾶται· κι᾽ εἶναι νὰ τὴν ξυπνήσω, μὲ τὸ λυπηρὸ τραγούδι τοῦ καπετάνιου, ποὺ περαστικὸς διαβαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὴν γυναίκα του τὴν καπετάνισσα νὰ δεῖ, γιὰ λίγο.

Στέκει ἀπόκοντα στὸ παραθύρι καὶ τῆς τὸ λιανοτραγουδεῖ:

«Κοιμᾶται ἡ καπετάνισσα, κοιμᾶται ἡ καϋμένη,
στὰ κόκκινα τριαντάφυλλα, στὰ ἄγρια λουλούδια.
Θαμαίνουμαι, λογιάζομαι τὸ πῶς νὰ τὴν ξυπνήσω.
Νὰ τὴν δροσίσω μὲ νερό, φοβᾶμαι μὴν κρυώσει,
νὰ τὴν ραντίσω μὲ κρασί, φοβᾶμαι μὴ μεθύσει.
Κόβω ἀπὸ γαρουφαλλιὰ λουλούδια μυρωδάτα
ρίχνω, ξυπνάω τὴν Γιάννω μου, τὴν καλομαυρομάτα...»

Πετιέται ἡ Γιάννω στὴ νπόρτα. Ρίχνεται, μ᾽ ἀναφιλητό, στὴν ἀγκαλιά του. Σκιάζεται καὶ τὸ λεχούδι στὸν ὕπνο του· καὶ πλημμυρᾶνε δάκρυα τὰ μελισσιά, ζωηρὰ ματάκια του. Ξάφνου, σταματᾶ τὸ κλάμα καὶ κοιτάζει τὸν πατέρα του παράξενα. Τὰ μάτια παίζουν ὑγρὰ καὶ πανέξυπνα. Μεγαλώνουν, ὅλο καὶ πιὸ πολύ, γίνονται ἥλιοι ἀστραφτεροὶ καὶ μεγάλοι.

Τί νὰ πρωτοποῦν, τί νὰ πρωτοθυμηθοῦνε!!!

Σὰν πέρασε τὸ μπουρίνι τῆς συγκίνησης καὶ ξαστέρωσε ὁ οὐρανὸς τῆς ψυχῆς, βόλεψε τ' ἄλογό του ὁ καπετάνιος στὸ χάνι κι ἔστειλε πρωτομήνυμα, μὲ τὸν ἀδερφό του, νὰ μαθευτεῖ ἀπ' ὅλους, ἐχτροὺς καὶ φίλους, πῶς ἦρ θ ε .

Φτάσαν οἱ βλάμηδες στὸ σπίτι του, γιὰ τὰ καλωσορίσματα, κι' εἶπαν νὰ μαζευτοῦν ὅλοι στοῦ Μαστρο - Κολλιαρούδα τὸ κονάκι.

Νὰ ξαναθυμηθοῦνε τὰ παλιά· ν' ἀκούσουν καὶ τὰ καλὰ χαμπέρια, ποῦφερνε ἀπ' τὰ ξένα τὰ μακρυνά, ὁ Καπετάνιος.

Ἀστροφέγγει τοῦ Κολλιαρούδα τὸ κονάκι. Καὶ συνάζονται ὅλοι ἐκεῖ, τὸ συνάφι τοῦ Γοβγίνα.

— Κοπιᾶστε γιολδάσηδες, κοπιᾶστε ἀδερφοί! τοὺς καλοδέχονται νοικοκύρης καὶ καπετὰν - Γοβγίνας.

Εἶναι ὁ Κούτπας, ὁ Γαβέτης, ὁ παλιὸς παιδικὸς βλάμης, ὁ Σπάρος, ὁ Μπλέτσος, ὁ Λιολιός, τοῦ Σπαρῆ ὁ Παντελιός.

Ὅλο τὸ παλιὸ τσοῦρμο στὴν «Εὐαγγελίστρια» τοῦ Καραβόλη, ἕνα καιρό. Κι' ἀναθυμοῦνται, μὲ συγκίνηση, τὴν παλιὰ κουρσάρικη ζωή τους.

Ἐκεῖνο τὸ φοβερὸ ταξίδι στὸ Τσάγεζι. Τὸ μακέλεμα τῶν νιζάμηδων στὴ Σκιάθο. Τὸ πούντιασμα τοῦ γερο - Γοβγίνα, ὁ χαμός του.

Κι' ἐκεῖνο τὸ στυγγάρισμα τοῦ Καραβόλη, στὴν μπούμα... γιὰ γέλια καὶ γιὰ κλάματα.

Κάθησαν οὖλοι ἀνακούρκουδα πάνω στὰ πολύχρωμα στεγάδια, στὰ φαντὰ κυλίμια καὶ στὰ κεντητὰ χράμια.

Φέραν οἱ γυναῖκες ν' ἀποδειπνήσουν κιεσκέκι ἀχνιστὸ καὶ τσορβᾶ ριζάλευρο. Κρασόπιναν καὶ τὰ λέγανε.

Ἀναλογίστηκαν τοὺς Κοτσαμπάσηδες... πόσο κάτω πέσανε, νὰ κρύβονται στὸ λαγούμι. Καὶ γιὰ νὰ φυλάξουν τὸ βιό τους, φέρανε μαντουδιανοὺς ἀραμπάδες, βοϊδαμάξια γερά, νύχτα, κι' ἄδειασαν τὰ σπίτια τους. Καὶ κουβάλησαν τὰ σέα τους καὶ τὰ καλά τους σὲ κρυφοὺς τόπους, ν' ἀποφύγουν τὴ φωτιά. Γιατὶ κατὰ πῶς λέγονταν, θὰ τά ,καιγε τὰ κονάκια τους ὁ Καπετὰν Γοβγίνας.

Καὶ κεῖνο, πάλε, ποῦταν γιὰ λυπημό, μὰ καὶ γιὰ γέλιο, ἦταν ὁ χαμὸς τοῦ Πατεροῦ, τοῦ μισεροῦ τοῦ σπιούνου κι' ἀχερόμυαλου.

Σὰν πῶς μαθεύτηκε, μαθές, ὁ ἐρχομὸς τοῦ Γοβγίνα, στὸ Λύμι, τὸν ἔπιασε βαριὰ ἡ καρδιά του· κι' ἀπόσωσε ὁ φτωχός, μαγαρισμένος...

Μεσάνυχτα περασμένα. Εἴπανε πολλά... Στερνὰ ὁ Γοβγίνας σηκώθηκε ἀπ' τὸ μιντέρι καὶ στάθηκε ὀρθός, καταμεσῆς στὴν κάμαρη.

Κάτι σπουδαῖο καὶ πολὺ σοβαρὸ φαινόταν πῶς ἤθελε νὰ πεῖ στὴ συντροφιά. Ἁπλώθηκε σιωπὴ βαθειά. Κι' ὅλοι στήλωσαν τὰ μάτια τους ἀπάνω του.

Τὰ χείλη του τρέμαν, σὰν ἀπὸ συγκίνηση καὶ τὰ ματοκλάδια συγνέφιασαν, γκρίζωσαν βαθιὰ τὰ μάτια· ἄστραφταν πότε πότε, μ' ἕνα δάκρυ μάργαρο, πετρωμένο στὴν ἄκρη τους.

— Ἀ δ έ ρ φ ι α μ ο υ , Ἀφεντόπουλα, Λιμνιῶτες,

Δὲν ροβόλησα στὸν τόπο μας, ἀπὸ τὴν Ἤ π ε ι ρ ο ς , γιὰ νὰ πάρω καποιανοῦ πρωτάτα. Μηδὲ γιὰ νὰ καταλύσω τὴν ἀρχή, τὴν ληστρικὴ τῶν κοτσαμπάσηδων. Ἐτοῦτοι οἱ κιαφήρηδες καὶ σπιοῦνοι, ποὺ συνεργάζονται μὲ τοὺς ὀχτρούς μας καὶ δουλεύουν γιὰ τὸν Τοῦρκο τὸν ἀφέντη τους, στραγγίζοντας τὸ αἷμα τὸ δικό μας... ἂς τ ὸ β ρ ο ῦ ν ε ἀπ' ἄλλους, ὡς ἔρθει ἡ ὥρα τους· κι' ἀπ' τὸ Θ ε ὸ τῆς Λευτεριᾶς.

Ἔχω βγάλει ἐγὼ τὴν ἀπόφασή μου· Τσάταλο δὲν ρίχνω σὲ κανέναν, μηδὲ κακὸ ἤρτα κανενοῦ νὰ κάνω, ἐτούτη τὴν καλὴ ὥρα τοῦ γυρισμοῦ, στὴν πατρίδα.

Ἄλλο λογιάζω νὰ σᾶς μολογήσω, πιὸ τρανό, πιὸ ὄμορφο. Κι' ὅ,τι θ' ἀκούσετε, νὰ τὸ βολέψετε σωστὸ κι' ἀγκρέμιστο μέσα στὴν καρδιά σας. Κι' ὄξω ἀπὸ τούτη νὰ μὴ βγεῖ, μηδὲ γιὰ χωρατό. Τ έ λ ε ψ ε !

Παραμύθι δὲν εἶναι, σὰν κεῖνα, ποὺ ἀκούγαμε ἀπὸ παιδιά, γιὰ τὸ ξεμαρμάρωμα κάποιου βασιλιᾶ μας. Παραμύθι δὲν εἶναι, γιὰ νὰ δώσει κουράγιο κι' ἐλπίδα στοὺς βασανισμένους, στοὺς προδομένους, στοὺς ποὺ λαχταρίζουν λύτρωση καὶ λευτεριά.

Παραμύθι δὲν εἶναι... Τί εἶναι τὸ λοιπόν;

Εἶναι τὸ ξ ε σ ή κ ω μ α, ὀρέ, ποὺ ἐλπίζαμε καὶ καρτερούσαμε αἰῶνες νἄρθει, τὸ ξεσήκωμα γιὰ Λευτεριά.

Ὄντας σημιάνει ἡ μεγάλη Ὥρα, πορευτὴς ἂς ἀκολουθήσει ὁ πασαένας, ἀπὸ σᾶς, σὲ καινούριους δρόμους, ποὺ σᾶς ἀνοίξαμε πιὰ ἐμεῖς, οἱ Κλέφτες κι' Ἀρματολοί.

Κι' ὡς τρανόχαρο θὰ φτάσει ἐδῶ τὸ μήνυμα τῆς Ἔγερσης, ν' ἁρπάξετε, ὅλοι μαζί, ντουφέκι καὶ σπαθί· κι' ὅλοι παρόντες στὸ ἱερὸ κάλεσμα τῆς Πατρίδας. Καὶ μὲ τὰ καράβια, ἢ καὶ μὲ τὰ στεριανὰ φουσάτα, νὰ ξεσηκωθεῖτε μὲ μιᾶς, πρῶτοι ἐσεῖς, παδὰ στὸ Γριπονήσι.

Νὰ μὴ βρεθεῖ ψυχὴ νὰ μολέψει Ὄνομα καὶ τιμὴ αὐτοῦ τοῦ τόπου. Καὶ καθὼς θ' ἁρματωθεῖτε καλά, νὰ πιάσετε πόλεμο σκληρό, μὲ τὴν Τουρκιά. Κι' ἀπὸ τὴν Ρούμελη φτάνουμε καὶ μεῖς. Καὶ μονάχους στὸν ἀγώνα σας δὲν σᾶς ἀφήνουμε.

Λόγια τίμια εἶν' ὅλα αὐτά, ποὺ σᾶς λέω, καὶ σωστὰ καὶ δουλειὲς παστρικὲς κ ιὄχι μπελαλίδικες ψευτοκουβέντες.

Μόνο, κρατεῖστε τὴν ἀνάσα σας, γιὰ λίγο. Μονοιᾶστε, ἀγαπηθεῖτε, μ' ἀγαπημὸ περίσσειο καὶ καλοπροαίρετο. Καὶ τὸ χ ε λ ι δ ό ν ι θὰ σᾶς φέρει τὸ κ α λ ὸ χαμπέρι. Δὲν θ' ἀργήσει.

Ἄντε, τώρα, στὴν ὑγειὰ τῆς Λ ε υ τ ε ρ ι ᾶς ! ! !

Καὶ βάλτε τα βαθιὰ στὸ νοῦ σας ὅλα τοῦτα.

— Στὴν ὑ γ ε ι ὰ τῆς Λ ε υ τ ε ρ ι ᾶ ς !

Βροντοφώναξαν ὅλοι μαζὶ καὶ τσούγκρισαν τὰ ποτήρια τους, πίνοντας τὸ γλυκό σερμπέτι τους, στὸ μυστικὸ ἐκεῖνο ραβαΐσι, γιὰ χάρη μιᾶς Κυρᾶς, ποὺ τὴν λένε Λευτεριὰ καὶ τὴν προσμένανε νἄρθει, μὲς στὸ σκοτάδι, σὰν μ υ ρ ο φ ό ρ α, σὰν ἀστέρι, σὰν Ἀμαζόνα λαμπροφόρετη, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.

Μελωδία κρυφῆς χαρᾶς φτεράκιαζε μὲς στὶς ψυχές. Γλεντοκόπαγε μέσα τους ἡ θεὰ ἀξιοσύνη, μὲ τὴν ριγηλὴ ραψωδία τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ:

«Πότε νἀρθεῖ ἡ ἄνοιξη, νἀρθεῖ τὸ καλοκαίρι,
πού νὰ φουντώσουν τὰ κλαδιά, νὰ κλειοῦν τὰ μονοπάτια
νὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου, νὰ ζώσω τὸ σπαθί μου,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
νὰ ψένω στεῖρα πρόβατα κι' ὅλο παχιὰ κριάρια,
νὰ κάμω μάνες δίχως γιούς, νυφάδες δίχως ἄντρες...»

Ἤρθα, ἀδερφοί, στερνομιλάει ὁ Γοβγίνας, νὰ σᾶς φέρω μπαρούτι καὶ φωτιὰ καὶ τὸ καλὸ μ α γ τ ά τ ο.

Τ ί π ο τ' ἄλλο... Ὥ ρ α σας Καλή.

★

ΧΑΡΑΜΑΤΑ. Ἀστάρι σιντιφένιο ἀστροβολεῖ ὁ Οὐρανός. Ἀπόκοψε ἡ βροχή. Στ' ἀπόβροχο κουρνέλιασαν νερὰ κρουσταλλιασμένα καὶ λάμπιζαν ἀπάνω στοὺς λασπόδρομους.

Κι' ὡστόσο, στὴν γαλαχτένια φεγγοβολή, τὸ ξάστερο δὲν ἀπόσβυσε. Ἀχνάρι ἀστράφτει στὴν Ἀνατολή· κι' ἀτσάλι αὐλακιάζει τὸν οὐράνιο ἀχάτη.

Κλαρὶ δὲν σειέται· μήτε μούρμουρο χαρᾶς, μηδὲ λύπης. Κ ό σ μ ο ς ἀ π ο - ό ρ ο χ ι ά ρ η ς μουδιασμένος, κουρασμένος ἀπ' τὴν ἀνέχεια καὶ τὴν ἀπαντοχή, βαρυεστημένος ἀπ' τὸν ἀποδιωγμὸ καὶ τὸν ἀπελπισμό. Σκλάβος στὸν ἀφορισμένο, ποὺ δὲν εἶναι ὁλοτρίγυρα ἐκεῖ μήτε τὸ πνεῦμα, μηδὲ ἡ ψυχή του, μὰ μὲ τὸν ἀγέρα καὶ τὴν ἀνάρια ἀχλύ, φτάνει του ἡ μπόχα τῆς τυράννιας καὶ τοῦ σαληροῦ δοκιμασιοῦ.

Ὁλάνοιχτα τὰ μάτια τοῦ Γοβγίνα, ἀστρίτες στὸ ξάστερο. Ξαγρυπνισμένα στὴν ἀστροφεγγιά, ἀπ' τὴν ἀποθυμιὰ καὶ τὸν πόνο. Ἀπ' τὸ μεσονύχτι κι' ὕστερα κουβέντιασε μὲ τὸν δ α ί μ ο ν α - ἀ ν τ ί μ α χ ο . Κουβέντιασε, σὰν θερμασμένο παιδί. Ἦρθε τρεῖς βολὲς μπροστά του ζωντανός, μελανὸς ὁ Ἀ μ ύ ρ ω τ ο ς καὶ τοῦκανε καὶ τοῦπε πολλὰ ἀνομολόγητα κι' ἀνέγνωμα.

Τὸν ἀλάλιασε μὲ ρωτήματα, ἀπ' ἀλάργα κι ἀκαταλόγιστα τὸν πιλάτευε, μὲ λόγια σὰν καὶ τοῦτα:

— Ἔ, ὀρέ, Ἀγγελῆ παλληκάρι μ', ἐ σ ύ ᾽σαι; Γιατί ἤρθες ἐδῶ; Νὰ κάνεις τί; Δὲν σὲ διώξαν ἐκεῖνοι ἀπόνετα, ἀπ' τὸν τόπο σου; Δὲν σὲ βάρεσαν, μὲ δεκανίκι, στὸ κεφάλι; Δὲν πέθαναν βάρβαρα τοὺς γονεῖς σου, νὰ βγάλουν, μὲ γινάτι, τὸ ἄχτι τους;

Εἶσαι ὁ κ α τ α τ ρ ε γ μ έ ν ο ς ! Ἐγὼ στὸ λέω, ὁ Σατανᾶς, καὶ δὲν κάνεις καλὸ στὸ λαό σου, ἅμα δὲν ἀμπώσει τὸν νοῦ σου ἡ ἀμάχη· καὶ δὲν πάρεις χάκκι. Ἂν δὲν ματώσεις τὸ μαχαίρι σου καὶ δὲν κουρσέψεις, γιὰ γδικιωμό, τὰ πλούτη τῶν ὀχτρῶν σου.

Τί μὲ κοιτᾶς ἔτσι, τρομαγμένος; Κ ι ο τ ῆ ς εἶσαι μωρέ; Ἐσὺ δὲν βοήθησες τὸν χαμόδρακα, μιὰ σταλιὰ παιδί, μηδὲ κιότεψες στὰ πολέμια τοῦ Ἀ λ λ ῆ καὶ φάνηκες βαρβάκι αἱματοστάλαχτο καὶ φοβᾶσαι τοὺς Κοσταμπάσηδες τώρα;

— Δὲν τοὺς φοβᾶμαι, ὄ χ ι ᾽ κιοτῆς δὲν εἶμαι Σ α ϊ τ ά ν . Ἐβλιᾶ, Χαχάμη, πῶς νὰ σὲ πῶ, δὲν τοὺς φοβᾶμαι, μὰ... τὰ ζύγιασα καλά. Κάνης δὲν γίνομαι· νὰ μακελευτοῦμε ἀναμετάξυ μας, Ρωμιὸς μὲ τὸν Ρωμιό, καὶ σὺ νὰ γελᾶς. Γιαζίκι, εἶναι, μπρέ, Τρισκατάρατε... Κι' ἀγκαλά, σὰν κάψω τὸ ἔχει τους, δὲν θὰ κάψουν καὶ αὐτοὶ τὸ ἐδικό μου;

Ἅμα ματώσω τὸ χαρμί μου, στὸ αἷμα τους, δὲν θὰ ματώσουν, μὲ δεντέττα καὶ τὰ δικά τους παιδιὰ τὰ μαχαίρια τους, μὲ τῶν ἰδικῶν μου συγγενῶν τὸ αἷμα;

Ὄχι... δὲν βγαίνει πέρα αὐτό. Καὶ δὲν γίνεται τέτοιο πρᾶμα ἀπὸ μέρους μου, μαῦρο ἀφεντικό, Χριστιανομάχε, βλάστημε καὶ ζουράρη. Κακὸ στὸν τόπο μου δὲν κάνω. Τ έ λ ε ψ ε ! !

Ἔφυγε σὲ μαῦρο πάνω σύγνεφο τ' ἀερικό, μὰ σὲ λίγο ματαῆρθε, πιὸ ζαβὸ καὶ πιὸ δριμωμένο.

— Τί μὲ πιλατεύεις, ρὲ δαίμονα, τοῦ λέγει ὁ Γοβγίνας βαλαντωμένος, τί σοῦ ἔκαμα καταχανᾶ. Καὶ τί θέλεις, ἀπὸ μένα;

— Ἄκουσε... ἄκουσέ με νὰ... ἔρχομαι ἀπ' τὴν δόλια μάνα σου, Χρυσαετέ· κι' ἀπ' τὸν ἰρτσιμένο καψοτάτα σου.

Τοὺς βρῆκα, κάπου ἐκεῖ, σ' ἕνα σιντιφένιο ἀλαργινό, γαλάζιο φαράγγι, στρωμένο ἀσφόδελο καὶ κρίνα. Τρῶγαν τὸν ἄρτο τῶν Ἀ γ γ έ λ ω ν .

— Ὥρα καλή, καλοί μου ἀνθρῶποι...

— Καλῶς τὸν Ἀφέντη, μοῦ λένε.

— Ἔρχομαι ἀπ' τὸν Ἀπάνω Κόσμο καὶ σᾶς φέρνω μήνυμα καλό, ἀπ' τὸν γιόκα σας τὸν Ἀγγελῆ.

Τὰ γερόντια βάλανε τὰ κλάματα. Σκούζαν οἱ Ψυχοῦλες τους, σὰν τὰ πληγωμένα νυχτοπούλια.

— Τί κάνει ὁ γιός μας, ἐφέντη;

— Τί νὰ κάνει, τοὺς λέω, νά, ἤρτε στὸ Λύμι καὶ θὰ βάλει φωτιὰ καὶ τσεκούρι στοὺς προσκυνημένους καὶ θὰ χαλάσει τὴν σφηγκοφωλιὰ τοῦ κάθε λαογδάρτη κοτσαμπάση.

— Ἔ, καλὰ θὰ κάνει, εἶπεν ὁ Καπετὰν Νικόλας, θαρρετά. Καλὰ θὰ κάμει... Ὅ,τι κάμανε, νὰ λάβουν, οἱ παρλιακοὶ τζαναμπέτες καὶ τζελᾶτες.

Τ' ἀκούει ἡ γριὰ Γοβγίνα· καὶ βαλαντώνει ἀπ' τὸν καϋμό της.

— Ἄ που - πού... Τί λὲς ἀρὰ Νικόλα, παραλόϊσες. Νὰ κάψει τὸν κόσμο! Τὸ λέει, ἄρα, τοῦτο ὁ Χριστός; Δὲν νομάζεις Θεὸ καὶ σ' ἔχει καὶ στὸν Παράδεισό του;

— Τράβα, καλὲ μαυροφουστανελλά μου, καὶ πές το του. Θὰ τὸν καταφρονέψω καὶ θὰ τὸν καταραστῶ. Κι' ἡ κατάρα τῆς μάνας, ὅπως ξέρεις, πιάνει. Θὰ τὸν καταραστῶ τὸν Ἀγλύκαντο, ἄμα κάνει κακὸ στὸν κοσμάκη.

— Ποιόν κοσμάκη, ἀρὴ Γοβγίνα, ποιόν;

...ξαναλέει πιὸ πεισιωμένος ὁ γέρος της, ἐδῶ μᾶς ἔστειλαν ἄνωρα στὰ σκιαρὰ φαράγγια τοῦ Θανάτου ὅλους... Καὶ σὺ λὲς Κοσμάκη, τούτη τὴν φάρα;

— Καὶ νεκρός, Νικόλα, καὶ μυαλὸ δὲν βάζεις;

Ἐγὼ στὸ λέω νὰ τὸ ξέρεις, θὰ στείλω μ' ἀγγέλους τὴν κατάρα μου, ἄμα τυχὸν ἁπλώσει χέρι κακοῦργο στὸν κόσμο ὁ γιός μας, ἄλλο δὲν λέω πλειό. Τέλεψε.

Ψυχοσάββατο κι' οἱ Ψυχὲς εὐφραίνονταν στὸν οὐρανὸ κι' ἀγάλλονταν μ' ἀνοιγμένα λευκὰ φτερὰ στὸ ἄπειρο, ὅλες χαρά, μιὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι τὶς θυμήθηκαν· καὶ τὶς μνημόνεψαν στὴ γῆ.

— Τότες - λέει ὁ ἀναποδιασμένος - ἄνοιξα κι' ἐγὼ τὸ στόμα μου νὰ κρίνω· νὰ ψελλίσω κι' ἐγὼ μιὰ γνώμη, στὸν τσακωμὸ πάνω τῶν γερόντων σου. Μά, ξάφνου, μ' ἀντέκοψε Φωνὴ Ἀρχαγγέλου, μὲ σύγνεφο κι' ἀστροπελέκια καὶ μὲ ξενόμισε ἀπ' τοὺς Οὐρανούς, μ' ἔρριξε στὰ Τάρταρα.

Ὡστόσο, ἐγὼ δὲν κάθησα στὰ σκότη. Πῆρα ξανὰ τὰ τρίστατα τῆς γῆς. Ἔπιασα τὰ σταυροδρόμια ξανά, νὰ σὲ βρῶ, νὰ σὲ ρωτήσω.

— Ἐσύ, ἐσύ, μπρὲ...ἄγγελε, Ἀγγελῆ, μὲ ποιανοῦ λόγια τραβᾶς· τῆς μάνας ἢ τοῦ πατέρα σου, τὰ μιλήματα, στέργεις;

— Μὲ κανενοῦ, Σατανᾶ, ...μὲ τὰ δικά μου, μὲ τῆς δικῆς μου καρδιᾶς....

Ἔφυγε ὁ Τρισκατάρατος Ψυχοβγάλτης... μὰ μὲ τὸ θαμποχάραμα ξανάρθε, στερνὴ φορά, νὰ ξεστομίσει ὁ νταραβερτζῆς καὶ ξαγοράρης, τὰ παραμαντέματά του τὰ ξιππασμένα.

— Ἄλλα τόσα τζοβαΐρια ἔχεις, ψωριάρη καὶ ψωρίτη, ἀπ' ὅσα πῆρες, ἄμα ξεκληρίσεις τὴν φάρα τὴν κοτσαμπάσικη.

— Ποιά τζοβαΐρια, ὀρέ. Ἐξωαποδῶ; Τοῦτα μωρὲ τά 'στειλα στοῦ Ἁγ - Γέροντα τὸν Γούμενο, νὰ τά 'χουμε γιὰ ἰμιντάτι, σὰν θὰ ξεκινήσει ἡ Ἐ π α ν ά - σ τ α σ η. Καὶ σὺ μὲ ψέγεις, πὼς τὰ κράτησα γιὰ δικό μου ἔχει...

Τέτοια λεπτὰ ἀνόμαχτα καὶ καταραμένα, εἶναι τα γιὰ δικά σου, κι' ὅποιος ἄλλος τὰ κρατήσει, Γιούδας λογίζεται, Γιούδας σωστός.

— Ἔ, τότες, σὰν μηδὲ τὰ φλουριὰ στέργεις, μηδὲ τὸ χάκκι σου στοὺς Κοτσαμπάσηδες κάνεις· σάμπως, μωρέ, θὰ πάρεις τὸ γριπονησιώτικο ἀρματολίκι; Χωρὶς αἷμα, φωτιὰ καὶ Θάνατο; Ἔτσι εἶναι οἱ ἀρματολοί; Ἀναίμαχτοι σερσέμηδες καὶ κιοτῆδες;

Δὲν ἔβαψες, κακομοίρη μου, τὰ χέρια σου μὲ αἷμα, ἀρματολίκι δὲν ἔχει!!!

— Τ' ἀρματολίκι θὰ τὸ πάρω στὰ σέρτικα πολέμια· καὶ στὶς ἄψὲς τὶς μάχες.

Ἄντε, παράτα με, δαίμονα, ψεύτη καὶ καυγατζή. Κατὰ πίσω μου σ' ἔχω... καὶ μὴ μὲ πιλατεύεις ἄλλο...

Σὰν ἀπόσωσε τὸ πικρὸ παραμιλητὸ κι' ἀπόκοψε τὸ ἀλόγιστο ἀλαλητὸ τῆς ὑπνολαλιᾶς· τότες, σηκώθηκε ἡ Γιαννούλα· λιβάνισε τὰ εἰκονίσματα κι' ἔκανε μετάνοιες στὸ Χριστὸ μπροστά.

Καὶ νά, ἔσκασε ἄναυλα, ὁ ἀναθεματισμένος Βελζεβούλης.

Μέρψε μέ μιᾶς, ἡ ἀγριεμένη καρδιὰ τοῦ Γοβγίνα. Καταλάγιασε τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Ἔπαψε νὰ κοχλάζει τὸ αἷμα.

Κι' ἦρθε, μετά, γελαστό, τὸ φῶς τῆς μέρας, μέσα στὴν κάμαρη.

— Ἄχ, ἀγκούσα, μ' ἔπνιγε, ὡς τὸ χάραμα, μαρὴ Γιάννηω... Βρυκόλακας ἦρθε νὰ μὲ χαλάσει... Ἂς εἶσαι καλά, ὀρὴ γυναίκα. Χάθηκαν κι' ἔσκασαν τὰ πνεύματα τῆς προδοσίας καὶ τοῦ χαμοῦ. Χαρέπι δὲν κάνω πιὰ στὸν ἄλλο, μόνο Τοῦρκος ἄπιστος, μὴν εἶναι... Ἂς εἶσαι καλά, ποὺ τὸ ἅγιο μοσχολίβανό σου ἔσκασε τὸν Σατανᾶ.

Κι εἶμαι καλὰ τώρα, ποὺ κέρδισε ὁ Θεὸς τῆς Ἀ γ ά π η ς· καὶ μετανοιωμὸ δὲν θἄχω ποτές, γιὰ τοῦτο τὸ πρᾶμα.

Καὶ μέσα στὸ λαβάτισμα, νανουρίστηκε ξανά, ἡ Γιάννω κι' ἔγειρε κουρασμένα πάλι στὸ προσκεφάλι της.

Ὁ Γοβγίνας ἔρριξε πανώπλατα τὴν κάπα του καὶ σύρθηκε ἀθόρυβα, ὡς τ' ἀχούρι.

Σελώνει τὸ φαρί. Ζέβει το, σὲ μιὰ σούστα. Βολεύει ἀπάνω εἰδίσματα καὶ σέα χρειαζούμενα.

Γλυκοξυπνᾶ τὴν Γιαννούλα. Κι' ὡς νὰ τὴν ἀνεβάσει στὴ σούστα μονολογεῖ. Τῆς λέει παινέματα... καὶ τὸ ποτάμι, νὰ βουΐζει στὸ νοῦ του. Δὲν κόπασε ὁ ἀχὸς ἀκόμα...

— Ἄ, νὰ σὲ πάρω, Παναγιά μου, καλή, ἀγγελοπρόσωπη καὶ Θεοσκέπαστη· μὲ τὸ παιδί σου, τὴν κορασιά μου τὴν ἀγγελικάτη μεγαλομάτα, νὰ σὲ πάω, Παναγιά μου, ἐσένανε καὶ τὸ παιδί σου, σὲ τόπο σίγουρο, νὰ γλυτώσεις ἀπ' τὴν θύελλα τοῦ κατατρεγμοῦ, ποὺ ἔρχεται.

Ἄντε, τοιμάσου, νὰ πᾶμε...

Θὰ βρεθεῖ, τάχα, ἄνθρωπος ψυχωμένος, νὰ τὰ κόψει καὶ νὰ τὰ κάψει τὰ γαϊδουράγκαθα; Θὰ βρεθεῖ;

Γιατί, ζέχνει ὁ τόπος, ποιός τ' ἀρνεῖται, ποιός λέει ὄχι, ἀπ' τὴν μπόχα, ποὺ βγάζουν οἱ δοῦλοι, οἱ πουλημένοι σερσέμηδες Τουρκοκοτσαμπάσηδες... Ζέχνει...

Μὰ νά, ποὺ θὰ ξεβρωμίσει τὸν τόπο, τοῦτο τὸ ποτάμι, ποὺ ἔρχεται γάργαρο καὶ γουργουρίζει ψιθυριστά, ἀπὸ ψηλά, ἀπ' τοὺς γκρεμοὺς καὶ τὰ φαράγγια. Τί λέω, γουργουρίζει. Μπρέ, αὐτὸ ἔρχεται, μὲ κατεβασιὰ ἀκράτητη. Καὶ θὰ πάρει, ἀμάν, θὰ πάρει ὅποιο λέσι καὶ ψοφήμι βρεῖ μπροστά του. Θὰ ξεκαθαρίσει τὸν τόπο. Λαμπίκα θὰ τὸν κάμει.

Φτερώνει ὁ λογισμός μου, ν' ἀκούω τὴν νεροβροντή του, τὸ ἄγριο βουητό του καὶ σύκοντα, σὲ οὐρανοὺς ἀλαργινούς, τὰ μπουμπουνητά, μ' ἀστραπὲς γαλανές, κι' ἀστροπολέκια.

Ἄντε, ἀνυπόμονη καρδιὰ καὶ μὴ νοιάζεσαι. Ἔφτασε τὸ κάλεσμα. Στὴν κατεβασιὰ καὶ σύ. Ροβόλα. Νὰ ξεπλυθεῖ ὁ τόπος ἀπ' τὸν βρώμικο τὸν Τύραννο.

Καί, τότες, Παναγιά μου, καλή μου Ἀρχόντισσα, θὰ μὲ δικαιώσεις, ποὺ δὲν ἔκανα κακὸ στοὺς συντοπίτες μου καὶ δὲν λέρωσα, μὲ αἷμα, τὰ χέρια μου τὰ τιμημένα!!

— Τ' ἔχεις, μωρέ, Ἀγγελῆ, κρένει στὸ πρωτοξύπνημά της ἡ Γιανούλα, τ' ἔχεις καὶ μονολογεῖς φτεροπετάμενος ὅλη τὴν νύχτα; Καὶ τώρα, ποὺ χάραξε, κοιμιστὸς καὶ ξυπνητός, λὲς γιὰ Πατρίδες καὶ ξεσηκωμούς, γιὰ ποτάμια φουσκωμένα, γιὰ σατανάδες, γιὰ Παναγιὲς Οὐρανόπλαστες.

Τί εἶναι ὅλα τοῦτα; Παραλόϊσες;

— Ἄχ, μωρέ, Γιαννούλα δὲν τὸ ξέρεις, πὼς φαίνονται, σὰ θεοπάλαβοι καὶ ζουρλοί, ὅσοι ἀκοῦνε μέσα τους τὸ μ ε γ ά λ ο κ ά λ ε σ μ α τῆς Πατρίδας!!!

Ἄντε, ξεκινᾶμε κι' εἶναι μετρημένες οἱ μέρες, ποὺ μᾶς χωρίζουν ἀπ' τὸ κάλεσμα τοῦτο. Τί θ' ἀπογίνει, θὰ μάθεις...

Κι' ἡ Γιαννούλα τίποτα δὲν νογοῦσε ἀπ' ὅλα τοῦτα, ποὺ τῆς 'μολογοῦσε ὁ ἄντρας της.

★

Κίνησε ἡ σούστα, μὲ τὴν φαμίλια τοῦ Καπετάνιου πάνω. Τ' ἄλογο τροχαλοῦσε φτερωμένο. Οἱ ρόδες τῆς ἅμαξας τρίζαν στὶς κακοτοπιές, στὶς στράτες τὶς λασπερὲς καὶ κακοτράχαλες.

Ἡ κορασιὰ κοιμῶταν γλυκὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας. Ὁ Ἀγγελῆς συλλογισμένος, μακροχαίτης ἡνίοχος, χαλιναγωγοῦσε τ' ἄτι, ἄφωνος κι' ὀρθός.

Πάχνη ἀσήμωνε τὰ μακρυνὰ λιβάδια. Καὶ τὰ κρουσταλλωμένα νερά, στραφτάλιαζαν, στὴν κονταυγή. Τὰ δάση πέρα, τὰ στεφάνωνε γαλανὴ καταχνιά. Καὶ λάγαγαν τὰ κοτσύφια λεύτερα στὶς ρεμματιές. Κι' ἡ Ψυχὴ ἔκλαιγε μέσα σὲ κλουβί, θαρρεῖς, φυλακωμένη, κλειδομαντρωμένη, μὲ σίδερα πικρῶν κρυφῶν καϊμῶν καὶ πόνων.

Κι' ὁ δίφρος τοῦ Γοβγίνα φτέρωνε γλοριόζος, στὸ γαλάζιο φῶς. Κάλπαζε τ' ἄτι, στὸ κακόστρατο μονοπάτι, ἀκράτητο κι' ἀφηνιασμένο. Χύνονταν, μὲ ὁρμή, στὰ μακρυνὰ βουνόπλαγα καὶ διάβαινε τὰ διάσελα, σὰν ἀνήμερο ἀγρίμι.

Μεσημέρι· καὶ κόντυαν νὰ φτάσουν στὸ Ξηροχώρι. Λεῦκες μὲ φυλλώματα μεταξωτά, πνιγμένα στὸ σιντέφι λαμποκοποῦσαν, σὰν σειρὲς ἀπὸ πανύψηλους στρατιῶτες, ἀραδαριὲς ἀτέλειωτες, στοὺς ὁρίζοντες πέρα.

Ἕνα τζάμι ὕψωνε κακόκεφα τοὺς μιναρέδες του, στὸ μουντὸ ὑγρὸ οὐρανό. Χιλιάδες βαρβάκια, κυρκηνέζια καὶ καλιακούδια ρέκαζαν στὰ πλατάνια καὶ θρηνοῦσαν, λές, μὲ γαῦρα λύπη, τὴν ἄραχλη σ κ λ α β ι ά.

Ὁ Κάμπος τοῦ Ξηροχωριοῦ παχνιασμένος· μαραζιάρης ζαγκανᾶς· κοιμῶταν ἀνένοιαστος κάτω ἀπ' τὸ παχὺ πέπλο τῆς ὁμίχλης του.

Σπίτια ψηλά, ὁλόγυρα στὴν ἀγορά· καὶ στὰ χαγιάτια μαντζουράνες καὶ κυλίμια. Κι' ἀνθρῶποι παρδαλοί, νὰ τοιμάζουν τὴν πραμάτια τους κάτω ἀπ' τὶς τέντες, γιὰ τὸ δευτεριάτικο παζάρι. Νὰ μυρμηγκίζει πολύβοα τ' ἀνθρωπομάνι. Κατάβηκαν οἱ Βουνίσιοι, βλέπεις, ἀπ' τὰ χωριά τους ὁλόγυρα, νὰ ψωνίσουν φτηνὰ στὸ παζάρι.

Κόσμος πολύς, στὴν ἀγορά. Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοὶ ἀνάκατοι. Πραματευτῆδες κάθε λογῆς: Σιμιτζῆδες, παπλωματάδες, τσαμπάσηδες, καλαϊτζῆδες, σαράφηδες, σελεπιτζῆδες, καβάφηδες, λαχανάδες, κοντραμπατζῆδες, ἀπὸ κάθε καρυδιᾶς καρύδι μουστερῆδες.

Καὶ νά, μπαίνει ἡ σούστα τοῦ Γοβγίνα, στὸ μεϊντάνι τοῦ παζαριοῦ.

Τότες, σταμάτησαν, μὲ μιᾶς, πουλητὲς κι' ἀγοραστάδες, τὴν ἀναδουλειά τους. Στάθηκε βουβὸς ὁ κόσμος καὶ κοίταζε θαυμαστὰ καὶ περίεργα τὸν ξένο, ποὔμπαινε στὴν Πολιτεία ἀναπάντεχα, ὅλος περηφάνεια καὶ λεβεντιά.

— Μπρέ, ποιὸς εἶναι τοῦτος, ὁ Κλεφταρματολός, σερδάρης, μὲ τ' ἀσημένια τ' ἄρματα καὶ τὴν ἀντρίκεια γεροδεσιά, σιγομουρμούριζαν, μουστερῆδες ἐμπόροι κουτοπόνηροι.

Κι' ἄλλοι στέκαν χάσκα τὸ στόμα, στόμα ποὺ καίει ἀπ' τὴν χαύνωση, σὰν φουρνάκι πανισμένο.

Κάποιον ἀπ' ἐτούτους, τὸν ρωτάει ἀπότομα, ὁ Γοβγίνας:

— Σὰν ποῦναι, ὀρέ, γιολδάση, τὸ σαράϊ τοῦ σερὶφ Νταλίπη, ποὺ κάνει ἐδῶ, τὸν Βαλῆ.

— Νά, ἐκεῖ ἄκρη στὸ τζαμί, σερδάρη μου, εἶναι τὸ κονάκι, ἐκεῖ καὶ τὸ καρακόλι του.

Στέκει λίγο στὸ μαργέλι, ὁ Γοβγίνας, ἀφουγκράζεται. Σπρώχνει κατόπιν τὸ κεμπέγκι τῆς πόρτα, μὲ βιά· καὶ μπαίνει.

Σὰν ἀστραποκαμένος τὸν ἀντίκρυσε, ὁ Νταλίπης.

— Τὰ μάτια μου βλάφτηκαν!!! Ψέμματα εἶναι, ἀναρωτήθηκε.

Ὄχι ψέμματα δὲν εἶναι.

— Ὁ Γοβγίνας εἶμαι· κι' ἔρχομαι νὰ διαφεντέψω τ' ἀρματολίκι τοῦ Ξηροχωρισοῦ. Φιρμάνι ἔχω ἀπ' τὸν Βεζύρη.

Ξεράθηκε πιὰ ὁ Βαλῆ - Νταλίπης. Κέρωσε ἀπ' τὴν λύπη του καὶ φαριακώθηκε.

Οἱ Τουρκαλβανοί του στέκονταν τ' ἀπίσω ἀραδάκια, παραλυμένοι κι' ἐκεῖνοι, ἀπ' τὸ βαρὺ κεντέρι καὶ κατσούφηδες.

— Βρῆκες τὸν καιρὸ νὰ ρθεῖς, εἶπε χολιασμένος καὶ φουρκισμένος ὁ Νταλίπης. Ἐδῶ σφίγγει τὸν Ἀφέντη μας ὁ Ἰσμαὴλ - Πασόμπεης· καὶ σὺ τὸν ἄφηκες;...

Ὁ καλὸς γιολδάσης, σὲ τέτοιες ἀνάγκες φαίνεται.

Ὁ πόλεμος, μαθές, δὲν ἄρχισεν ἀκόμα, μὰ ὅπου νἆναι θὰ βροντήξει τὸ ντουφέκι. Θὰ βαρεθοῦν οἱ Πασάδες, μὲ τὸν Ἀλῆ.

— Σύχασε, ὀρέ, Νταλίπη, καὶ δὲν σοῦ παίρνω τὰ πρωτάτα, τώρα δα.

Ν' ἀποχειμωνιάσει, μπρέ. Νὰ φουλουριάσουν τὰ κλαδιά. Νἄρθει καλὰ Ἄνοιξη καὶ σ' ἀφήνω γειά. Τὸ βροντάω, γιὰ τὰ Γιάννενα, ξανά. Στὸν ἀφέντη Ἀλῆ νὰ κάνω μιντάτι, ποὺ θὰ κιντυνεύει. Κι' ὕστερα, σὰν τελειώσουν τοῦτα τὰ πολέμια· οἱ δυό μας, θὰ δοῦμε, τί θ' ἀποκάνουμε.

Μόνε, κοῖτα τὴ φαμίλια μου, μὴ καὶ πάθει τίποτας.

— Τὴν φαμίλια σου!!! Ποιὸς κοτάει, νὰ τὴν ἀγγίξει, ξεθάρρεψε, ὁ κατσαδιασμένος Νταλίπης, π ο ι ὸ ς; Καὶ μεῖς ἐδῶ πέρα, Καπιτάνιο, τί κάνουμε; Τὰ μπόσκα φυλᾶμε;

— Τὴν φαμελιά!! Τὴν μόνη χαρὰ κι' ἀπαντοχή του. Ὄχι, πῶς θὰ τὴν χάλαγαν, οἱ Κοτσαμπάσηδες...

Μὰ θ' ἄναβε ὀγλήγορα, τὄξερε αὐτὸς ὁ Γοβγίνας, ἡ πυρκαϊὰ τῆς Ἐπανάστασης κι' ἡ ἄγρια φωτιά της θὰ σκόρπαγε ὁλοῦθε τὸ χαρέπι της. Θἄκαιγε ὅ.τι συντύχαινε στὴ φλογάτη στράτα της. Θὰ κούρσευε χωριὰ καὶ βιὸς κι' ἀνθρώπους, δάση, κλαριὰ καὶ πράμματα.

Κι' ἡ φαμελιά, ἥσυχο κι' ἄβλαβο πράμμα, ὅμως ἀδύναμο, ποιὸς ὕξερε τὴν τύχη της;

Ὡστόσο, ἐδῶ στὸ Ξηροχώρι, εἶναι ἀλλοιῶς βολεμένη. Ἐδῶ ἆναι τόπος σίγουρος. Ποιὸς ξέρει τὴν φαμελιὰ τὴν δική του; Ποιὸς νἄρθει ἐπίτηδες, νὰ τὴν χαλάσει. Ποιὸς ἀβανιάρης, ἀκόμα, θὰ τὸ τολμήσει, νὰ τὴν προδώσει, στὴν Τ ο υ ρ κ ι ά;

Νά, ἡ Ἄνοιξη, ἔφτασε. Κι' αὐτὴ τὴν Ἄνοιξη, τοῦτο τὸ Καλοκαίρι, μαρασκινὸ λιοπερίχυτο σερμπέτι μεθάει τὶς ψυχές, τὶς σκλαβωμένες.

Μιὰ ἐλπίδα καλή, σὰν πουλί, πουρπουλίζει μέσα τους.

Τὰ χελιδόνια στὶς παλιὲς φωλιές τους, κόνεψαν χαρούμενα καὶ τραγούδησαν πρωΐ, γιὰ τὶς βαρυεστημένες καρδιές, νὰ τὶς καλοκαρδίσουν. Καὶ τὰ λελέκια, βιγλάτορες καλαμοκανάδες, πάνω στὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησιᾶς, δὲν σάλευαν ἀπ' τὴν θέση τους, δὲν πέταγαν στὰ λιβάδια. Μόνε κοίταζαν μακρυά, τοὺς οὐρανούς. Προφῆτες λευκοφορεμένοι καὶ βαθιὰ συλλογισμένοι, διάβαζαν τὰ ἐαρινὰ σύγνεφα, ποὺ ἔρχονταν ἀπ' ἀλάργα.

Μὴ καὶ εἴδανε, ἢ μάθανε, πῶς πόλεμος τρανὸς ἄναψε, ἢ θ' ἀνάψει, ἐτοῦτο τὸν καιρό;

Μὰ ὁ Νταλίπης, χολιασμένος κι' ἀψύχωτος πρόσμενε, τούτη τὴν ὥρα, τόσους μῆνες, νὰ ρθεῖ τὴν ὥρα τοῦ Πολέμου τοῦ Ἀλῆ Καὶ νἄτη ἦρθε.

— Ἄς ξεκουμπιστεῖ, συλλογίστηκε, ὁ λαβαμπίδης τοῦ Ἀφέντη του, χωρὶς νὰ γίνει σκοτωμός, καὶ νὰ ἰδῶ τί θ' ἀποκάμω πάρα πέρα.

Μιὰ μέρα, πρωΐ, λέγει τοῦ Γοβγίνα, καπανταΐδικα:

— Τὸ Ἀσὶ Βιλαέτ, τὸ δικό μας, ἀτόφιο καὶ ἀπείραγο θὰ μείνει, Ἀγγελῆ, ζαμπίτη. Ἐτοῦτος ὁ τόπος, ποὺ τάχτηκα, νὰ φυλάω ἐγώ, θὰ πατηθεῖ, ἀπ' τοὺς ὀχτροὺς

μας. Τοῦρκοι τοῦ Ρεσὶτ τῆς Χαλκίδας, ἀπ' τὸ Ντερβένι καὶ δῶθε, δὲν περνᾶνε, γιὰ νὰ σεριανίσουν ἀβέρτα τὰ χωριά, πλιατσικολογώντας. Φύλακας κι' ὀργοτόμος στ' ἀσκέρια τους τοῦ λόγου μου.

Βαλλαΐ, δὲν περνᾶνε δρασκελιὰ τὸ Ντερβένι... Ἔτσι νὰ πεῖς στὸ Βεζύρη καὶ τοῦ στέλνω, μὲ σένα, τὰ σαλιάμια μου καὶ τὰ προσκυνήματά μου.

— Καλά, ὀρέέ, σερὶφ Νταλίπη, καλά. Θὰ τοῦ τὰ πῶ ὅλα, στὸ Βεζύρη, ὅπως τὸ θέλεις. Μόνε κοῖτα, νᾶσαι καὶ σὺ γιασακτσῆς καλὸς στὴν πόρτα σου. Κι' ἄστα τὰ ντερβένια, γι' ἄλλους. Καὶ πᾶψε, ὀρέ, νὰ τυραγνᾶς τοὺς Ρωμιούς, τὸ καλὸ ποὺ σοῦ θέλω, σ' ὅλο ἐδῶ τὸ βιλαέτι σου, γιατ' εἶναι μεγάλο γιαζίκι.

Καὶ ποῦ ξέρεις; Μπορεῖ νὰ πληρώσεις τὰ λύτρα, γιὰ τὴν ὄχτρητα πῶχεις στὸ ραγιά, καμιὰ βολά. Μπορεῖ νὰ πάθεις, καϊμακάμη μου, συμφορὲς γι' αὐτὰ σου τὰ κακότροπα φερσίματα.

Κι' ἀπ' τοὺς ὑποταχτικούς σου, ἐκεῖνος ὁ κουτσὸς ὁ Μπέης, κατασκότωσε τὸν κόσμο, γιὰ τὸ τίποτα. Κι' ὁ Μπουλούμπασης ἀπ' ἐδῶ, μαθαίνω, κάνει ζεύκια καὶ καλοπερνάει στὰ Βλαχοχώρια, καὶ ξεκληρίζει φαμελιές, γιὰ ἕνα κατσίκι, σὰν τοῦ τ' ἀρνηθοῦνε...

— Μεεζελά!!! Ποιὸς τὰ λέει ἐτοῦτα καπιτάνιο. Ἐγὼ νὰ πειράξω ἄνθρωπο; Μὴ μὲ κολάζεις, ὀρέ, καὶ μ' ὀϊντίζεις μὲ τὸν Ἀλῆ τὸν Ἀησαννιώτη.

Δὲν χαλεύω ἐγὼ πλούτια καὶ ζαϊρέδες, ἀπ' τοὺς γκιαούρηδες. Ναμουσλούδης εἶμαι ἐγώ. Ὅποιος, ὅμως, δὲν παίρνει ἀπ' τοῦ νταβᾶ μου τὸ δασκάλεμα, τὸν δένω χεροπόδαρα καὶ ντέτεστε γιὰ τὸν δαρμὸ καὶ τὸ τσουμπρούκι.

— Ἄσε τοὺς μαραμπάδες σου, ὀρέ, Νταλίπη, γιὰ δὲν παίρνει ὁ χρόνος. Λούφαξε, γιὰ τὸ καλὸ ποὺ σοῦ θέλω, στὸ ξαναλέω. Καὶ νᾶσαι πάντα στὸ χαζήρι, γιὰ νὰ στέκει ὄρθιο τὸ κεφάλι σου... νέτα σκέτα... Γκέκε;

— Γκέκε, Καπιτάνιο.

— Ἄντε τώρα, τζοχαντάρη μου Νταλίπη... Σ' ἀφήνω γειά... Σελιὰμ ἀλεϊκήμ.

— Σελιὰμ ἀλεϊκήμ, καπιτὰν Γοβγίνα καὶ τὰ σαλιάμια μου τὰ πολλά, νὰ πᾶς, στὸν Ἄρχοντα Βεζύρη.

Εἶπε καὶ ξαλάφρωσε, ὁ Νταλίπης, ἀπ' τὸν χαβαλὲ τοῦ Λυμνιώτη, ποὺ τὸν βάραινε ἀβάσταχτα, τόσους μῆνες.

Μ ά η ς, 1 8 2 0. Κι' ἔπρεπε ὁ Καπετὰν Γοβγίνας νᾶταν ἀπὸ καιρὸ στὰ Γιάννενα.

Ὁ Σουλτὰν Μαχμοὺτ ὁ Β' ἔστειλε, λέει, τὸ Χάτι σερὶφ κι' ἔβγαλε μὲ τοῦτο, τελευταῖο χαίνη κι' ἐπίορκο τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, τὸν Τεπελενλῆ. Γύρεψε, ἀκόμα, νὰ τοῦ πᾶνε πάνω σὲ κανίσκι τὸ κεφάλι του, στὴν Πόλη.

Τὸ φιρμάνι δόθηκε στὰ χέρια τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμπεη.

Ἐφτὰ Πασάδες τώρα, εἶπαν, οἱ μποτσίληδες πᾶνε νὰ βαρένουν τὸν Ἀλῆ νὰ πολιορκήσουν Κάστρα καὶ μπρούτζια, νὰ θρυμματίσουν ντάπιες, νὰ πατήσουν ταμπούρια καὶ μετερίζια.

Νίλα θὰ γενεῖ μεγάλη. Μπῆκαν στὸ χορὸ τοῦ Πολέμου κι' οἱ Σουλιῶτες. Ξαναγύρισαν στοὺς ἱεροὺς βράχους τους, ἀπὸ Κέρκυρα καὶ Πάργα· καὶ καμιώνονται Βλάμηδες, τοῦ ἄσπονδου ὀχτροῦ τους.

Καβαλλικεύει τ' ἄτι του ὁ Γοβγίνας. Διποδίζει γοργοφτέρουγος καὶ τοῦ δίνει δρόμο. Φτάνει στὴ Λιχάδα τὰ ξημερώματα. Ἀπαγορεύει τὸν παλιὸ Περάτη τὸν Χαρομπίτη. Δὲν τὸν βρίσκει πουθενά. Στερνὰ μαθαίνει, πῶς τὸν κατάπιε ἡ θάλασσα, ὅτι τὄλεγε καὶ τὄχε προμαντέψει, ὁ ἄμοιρος.

Βρίσκει δυὸ παιδιά, καϊκτζίδες, ἀπ' τὰ Γιάλτρα. Τὸν περνᾶνε ἀντίπερα στὴ Ρούμελη, μὲ τὸ καΐκι τους.

Ἀπὸ Στυλίδα τὸ βροντάει ὁ Καβαλλάρης. Κουρνιαχτὸς στὸ ταχὺ πέρασμά του. Μιὰ καὶ δυὸ στὰ Γιάννενα. Ὁλόγυρα τὰ σύρραχα πιασμένα' μπουλούκια, μπουλούκια μαζεύεται ἡ Τουρκιά, γιὰ νὰ σκοτώσει τὸν γερολιόντα τοῦ Γιαννίνου, στὴν μονιά του.

Φτάσαν κι' οἱ ἑφτὰ Πασάδες· καὶ τ' ἀσκέρια τους μιλιούνια ζέχνουν τελματωμένα, στὴν προσμονή. Δίνεται κάποτες ἡ προσταγὴ κι' ὁ πόλεμος ἀρχίζει ἄγριος, σκληρός, ἀδυσώπητος.

Μέρα νύχτα, καίγεται ὁ τόπος, ἀπ' τὸ χαλάζι, ποὺ ρίχνουν τὰ λιανοτούφεκα κι' ἀπ' τὴ βροχὴ μπομπάρδες, ποὺ ρίχνουν τὰ κανόνια.

Κι' ὁ Γοβγίνας ξεχώρισε, σὰν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἄξιους μπεχλιβάνηδες πολεμιστές, σ' ἐκεῖνονε τὸν πόλεμο. Σ' ὅποιο μετερίζι στάθηκε· ἔχουν νὰ τὸ λένε, ὅσοι τὸν εἴδανε, πῶς ἀντρίκεια καὶ μ' ἀποκοτιὰ πολέμαγε. Τέτοιον στὸ σημάδι δὲν ματαεῖχαν δεῖ. Κι' οἱ Ἀρματολοὶ κι' οἱ Ἀρβανιτάδες, βετεράνοι τρανοὶ τοῦ πολέμου, μέναν μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, ὡς ντουφέκαγε ὁ Γοβγίνας. Μουσκετιὰ δὲν τοῦ πήγαινε χαμένη. Κάθε του βόλι εὕρισκε στὸ ψαχνό. Εἶχε πέντε Ἀρβανίτες στὸ ταμπούρι του, ποὺ τοῦ γέμιζαν σισανέδες, γιὰ τὸ γλήγορο καὶ σβέλτο ντουφέκισμα. Πέντε ἔρριχνε καὶ οἱ πέντε βρίσκανε στὸ στόχο.

Τρέμαν, ὅσοι στέκαν ἀντικρυστά του· καὶ τὸν πολέμαγαν. Τρέμαν.

Στὸ τέλος, ὁ μουφλούζης ὁ Πασόμπεης δὲν μπόρεσε ὄχι τὶς ντάπιες τοῦ Κάστρου νὰ πατήσει, μὰ μήτε νὰ τὶς ζυγώσει. Ντάπιες, ταμπούρια, μετερίζια, καραούλια, ὅλα κράτησαν γερά.

Λύσσαξε ὁ Πασόμπεης· καὶ ἡ λύσσα καὶ τὸ χάκκι του, δὲν ἔπιασαν. Κι' ὄχι μονάχα τοῦτο, μὰ ἐχτός, ποὺ τὴν ἐκδίκηση δὲν πῆρε, τὸ γέρο - Ἀλῆ νὰ ξεκάνει, σκορπώντας στ' ἀσκέρια του τρόμο καὶ χαρέπι· καὶ τὸ τιξαράτι του κατάντησε μπαίγνιο καὶ γελοῖο πράγμα.

Καὶ τὸν κορόϊδευαν οἱ ἄλλοι πασάδες σύντεκνοί του· κι' ἄλλοι Ρωμιοὶ καὶ Τοῦρκοι, περχαμπέρηδες, πῶς: νὰ τὰ βγάλει πέρα, μὲ τὸ γερασμένο σατράπικο ἀσλάνι τοῦ Γιαννίνου, δὲν τὸ μπορεῖ.

Κι' ἀκούγοντας τὰ τέτοια, ὁ Πασόμπεης τράβαγε τὰ γένεια του καὶ ξέσκιζε τὰ σαρίκια του, ἀπ' τὸ κακό του.

Τὸν φοβέρισε κι' ὁ Πατισάχ, ἀπ' τὴν Πόλη. Τοῦστειλε τρανὰ φιρμάνια, γιὰ νὰ κάνει γιουρούσια ἄλλα, μὴ καὶ μπορέσει νὰ πατήσει τὰ Γιάννενα. Μὰ δὲν τοῦ πέρασε...

— Δὲν μπορῶ, ἀνάφερε, κάνω ριτζὰ νὰ μοῦ δώκεις κι' ἄλλονε γυμνασμένονε στρατὸ κι' ἀσκέρι ἀτράνταχτο κι' ἀχαμπάριστο. Γιατὶ ἀλλοιῶς, ὁ λιόντας ἐτοῦτος, δὲν δαμάζεται.

Τί ἄλλο νὰ πῶ; Μιὰ καὶ δὲν μπορῶ ζάπι νὰ τὸν κάνω· πάρε μου τὸ κεφάλι.

Ἔβγαινε τὸ 1820 κι' ὁ πόλεμος ἐκεῖνος ὅλο καὶ βούρκωνε. Στὴν ἀπελπισιά του πάνω, ὁ Σουλτάνος στέλνει τὸν Χουρσίτ.

— Ἄντε, μεγάλε καὶ γενναῖε Σερασκέρη μου!!! Ἄδειασε ἀπ' ἀσκέρια τὸν Μωριά· καὶ κάνε φέτι τὸν Ἀλήπασα.

Ὁ μέγας Ἰραδές, μ' αὐστηρὸ τόνο καὶ κεῖνος, ζερβογραμμένος σὲ περγαμινή· καὶ κάτω σέπια ζωγραφισμένο τὸ κομμένο κεφάλι τ' ἀσλανιοῦ, μὲ μάτια μισόκλειστα.

«Πούργα!! Τὸ κεφάλι τοῦ Ἀλῆ, σὲ ντορβὰ στὴν Πόλη.

Μπίτισε τὸ πράγμα. Ἄλλος λόγος δὲν χωράει. Ἀνακατεύτηκαν φανερὰ πιὰ στὸ σεφέρι κι' οἱ ἀθάνατοι Σουλιῶτες, μὲ τὸ μέρος τάχα τοῦ Ἀλῆ, νὰ περνάει μὲ τὴν τούρκικη φαγωμάρα ὁ καιρός, γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ρωμιοσύνης. Ἔτσι τοὺς ὁρμήνεψε

νὰ κάμουν μυστικὰ κι' ἀπόκρυφα ἐκεὶς ὁ Χριστόφορος ὁ Περραιβός. Ἤρθε, σ' ἐποχὴ π' ἀποχειμώνιαζε, στὰ Ἐφτάνησα καὶ μὲ γραφὴ τοῦ Πρίτζηπα τοῦ Ὑψηλάντη.

Κασαβέτι κάνετε Γραικοί· καὶ θ' ἀλλάξουν τὰ πράγματα...

Μά, τώρα, στὴν ἀναμπαμπούλα, πρέπει, κάτι νὰ γενεῖ.

Βλέπει ἀπόγυρα ὁ Γοβγίνας, ν' ἀδειάζει, μέρα μὲ τὴν μέρα, τὸ ἀληπασιάδικο ὀρδί. Ἀραιώνουν οἱ Ρωμιοί, καπεταναῖοι. Φεύγουν κρυφὰ ἀπ' τὴν τζατάρια. Ποῦ εἶναι; οἱ Γριβαῖοι, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Πανουριᾶς, ὁ Διάκος, ὁ Ἴσκιος, ὁ Δυβουνιώτης, ὁ Γκούρας.

Ὅλοι τὄσκασαν· κι' ἀφῆκαν τὸ Λιόντα στὴν τύχη του, νὰ βρυχᾶται στὸ στερνὸ παραδαρμό του.

Κι' ὁ Ἀνδροῦτσος, ἐμαθεύτηκε, πὼς βρίσκεται στὸ Θιάκι.

— Μπρέ... καὶ γὼ τί κάθομαι ἐδῶ, λέει κακοκαρδισμένα, μὲ τὸ νοῦ του, ὁ Γοβγίνας. Δὲν μπιτίζει ἐτοῦτος ὁ Πόλεμος, Ἀρβανιτιᾶς καὶ Τουρκιᾶς. Βούρκωσε, βάλτωσε, λάσπωσε βαριά.

Καὶ γώ... στὰ μετερίζια πίσω, γιὰ ποιὸν τρώγω τὸ μιπαρούτι, μὲ τὴν φούχτα; Γιὰ ποιόν; γιὰ τὸν μουρτὰ Ἀλῆ;

Ξέρεις, ἅμα δὲν τὸν ματαϊδῶ, ψωμὶ δὲν τρώω!! Τὸ λοιπόν;

Καὶ θὰ χάσω τὸ ἴρτσι μου, ἅμα θὰ φύγω καὶ λιποταχτήσω, ἀπ' τὸ κολοβωμένο ἀσκέρι του!!

★

Ὁ μ π ρ ό ς, βρόντά το Ἀγγελῆ, γιὲ τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Βροχῆς γιὰ τὸν Νοτιά. Κι' ἄφησε τοὺς μουρτάτες καὶ κιαφίρηδες, νὰ φαγωθοῦνε, ἀναμεταξύ τους.

Νισάφι. Ὡς καὶ στὶς Καζάρμες τους σὰν νἄμασταν γενιτσαριά, τοὺς ὑπηρετήσαμε, τοὺς κάναμε, μὲ ἴστρι, τὸ χουσμέτι. Τί χαλεύουν πλειὸ ἀπὸ μᾶς; Τώρα ἄς μακελευτοῦνε. Κι' ὅποιος ζαπώσει τὸν ἄλλον.

Μόνο νὰ κρατήσει καιρό, ὁ φαγωμός, καὶ τὸ ἄγριο ματοκύλισμά τους. Ἀνάγκη εἶναι τοῦτο.

Γιατ' εἶναι τὸ πιὸ τρανὸ ἀραλίκι ἐτοῦτο, γιὰ τὸν δικό μας τὸν ξεσηκωμό.

Τὸ διάφορο εἶναι νὰ φύγω, ὅσο πιὸ γλήγορα μπορῶ, ἀπ' ἐδῶ. Καὶ νὰ πάω νὰ βρῶ τὸν ἀδερφοποιτό μου, τὸν Δυσσέα. Τί καρτερῶ;

Ἄντε Ἀγγελῆ, σὰν ἔρθει τὸ νύχτωμα, τράβα. Γίνε ἀϊτὸς στὰ ποδάρια καὶ λιόντας στὴν καρδιά.

Ὁ παιδεμός σου, γιὰ ξελευτέρωμα, ἀπὸ σκλαβιά, ἄρχισε. Παιδεμὸς ἄγριος, ἡρωϊκὸς κι' ἀτέλειωτος.

Καὶ τὸ μπαϊράκι μὲ τὸ σταυρό, γιὰ κοίταξε, στὶς κορφές· κ υ μ ά τ ι σ ε.

Ἀνοίχτηκαν τὰ κιτάπια τῆς Λευτεριᾶς. Βγαίνει ὅπου νἆναι, ἐκείνη νεκραναστημένη ἀπ' τὴ γῆς τὴν ματωμένη καὶ γράφει γιὰ τὸν Ἀγώνα, ποὺ ἀρχίζει.

Νὰ πεθάνει ὁ ψευτοπερχομπέρης τους καὶ ν' ἀναστηθεῖ ὁ Χριστός!
Τὸ σάρτι σου τὄκανες Ἀγγελῆ. Τράβα γιὰ τ' Ἄγραφα τώρα νὰ

βρεῖς τ' ἀσκέρια τῶν Κλεφτῶν
καὶ τῶν Καπεταναίων.

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτο μυθιστόρημα: «Τὸ Χρονικὸ μιᾶς μικρῆς πολιτείας κι ἑνὸς μεγάλου Ἥρωα»)

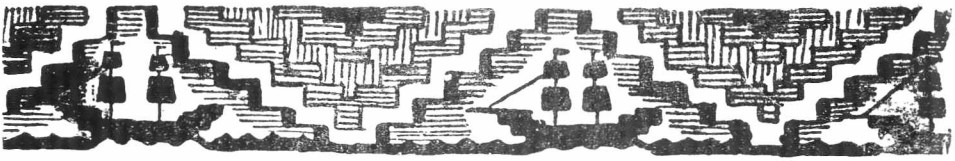

ΕΛΕΝΗ

Ἀπὸ τὸ φῶς λυγίζω καθὼς κυματιστὰ ἀνασαίνεις
τὶς μυροβόλες αὔρες ποὺ βιαστὲς τῆς Ἄνοιξης
μὲ σπασμοὺς ἐμψυχώνουν τὴν καλλίπυγη χώρα
τὴ γερμένη μὲ σκιρτήματα λιγοθυμιᾶς στὴν ἀκρολιμνιὰ
σὲ ὥρα ἡλιόχαρη νὰ φλογοδέρνει τὴ γύμνια της.
Τὸ φῶς μὲ ἐρυθροπόρφυρα σαλεύει κύματα
στὸ πρόσωπό σου καὶ μιὰν ἐναρμόνια δύναμη
γεννοβολᾶ στὰ μάτια σου Ἀρχάγγελους πυρός.
Τοὺς πυρσοὺς βαπτίζοντας σὲ κίτρινους ἥλιους
χιλιάδες μικροὺς ἥλιους κυκλωμένους στὸ βλέμμα σου
μέσα σὲ πράσινη εὐδία καὶ γαλανὴ ἀναμονὴ
λευκαίνουν τοὺς στεναγμοὺς ἐρωτευμένων γλάρων.
Ὥρα μυροφόρα σύνευνη τῶν μακάρων
ἀνυμέναιη καὶ σιωπηλὴ τὴν παρθενιὰ ἀναζητᾶς
στὸν ἀκύμαντο φλοῖσβο ποὺ ἀναμετράει
μὲ τὸν ἴδιο παλμὸ τὴ μουσικὴ τῆς CRAIOVA
ἐκείνης ποὺ ἀνάλυωσε μὲ δάκρυ καὶ ἄσμα χαρᾶς
τὸν πρῶτο ἀχὸ τῆς ἐφηβίας σὲ ἔπος τοῦ κορμιοῦ.
Ἕνα DOINA γιὰ τὴ μέθη τῶν κατοπινῶν καιρῶν...

Καθαρμένη στὸ ἄπλετο φῶς φίλτρο ἀλχημικὸ
συνάζεις τοὺς ἴσκιους ἀνθισμένων τριανταφυλλιῶν
στεφάνι γιὰ νὰ πλέξεις στὶς πυρόξανθες ξωθιὲς
ποὺ ἀναδεύονται στὸ τρεμούλιασμα τῶν καλαμιῶν
μὲ προμαντεύματα ἀκατάληπτα καὶ ρῖγος προφητικό.
Σὲ ἐλλειπτικὴ τροχιὰ γοητεύεις τὶς ἀντιδράσεις
γιὰ νὰ γονιμοποιήσεις τὴ μήτρα τῆς ζωῆς
μὲ κάλλος, εἰρήνη, πάθος καὶ ἀστροπελέκι
θεόμορφη νύμφη στὸν ἀγυρμὸ τῶν ἀστεριῶν
λευκὴ νὰ συναντήσεις τὴν ἀλώβητη ψυχή σου.
Κολυμβήθρα τῆς φωτιᾶς τῆς λίμνης τὸ νερό!...

Μὴ διαχέεσαι ἄλλο σὲ πεντάλφες φωτὸς
τί κατακαίει τοὺς ἀνήμπορους ἡ ἄρνηση
τῶν βράχων νὰ δεχτοῦν τὸ μακρὺ βουητὸ
πλήθους μανιασμένου σὲ ἀντίγνωμο χρησμό.
Ἀστέρι μεῖνε, ἑξάκτινο, σ' ἕνα κύκλο
ἀτέρμονο καὶ ὁλόμεστο στὶς ψηλὲς δειράδες
κι ἀκόμη ἀπόδιωξε τὸ μακρυνὸ ζόφο
μὲ ὁλόγυμνο τὸν ὀμφαλὸ ἀπὸ τ' ἁλώνι τῆς σελήνης
γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴ σταρένια στιλπνὴ σάρκα
οἱ ἀναφεῖς τῶν πλανητῶν καὶ εἰσπηδήσουν

στὸ χάος γλυκονανούρισμα τῶν μητέρων
ἕρμα γιὰ τὶς ἀνάρδευτες ἐλπίδες τῶν κοριτσιῶν
καὶ ἔριδα ἐράσμια γιὰ τοὺς ἀντρειωμένους...

Μυριοχάριτη, ἀγριοκουτσουπιὰ ὁλάνθιστη τρέμεις
ὁλόκορμη καὶ γέρνεις τὴν εὐαίσθητη ἰσορροπία
μὲ ἰώδεις συσπάσεις στὸ χέρι τοῦ Μάη.
Τὸ βῆμα ἕλκει καὶ ἀπωθεῖ τὴν ταραχὴ τῶν φρενῶν
καὶ σφαδάζεις ἀνικανοποίητη στὴν ἐρημιά σου!
Ἀμὲρωτος ἔρχομαι καὶ μὲ φαλλόμορφη ἰσχύ.
Πάνω της λικνίζεσαι καὶ μὲ μανία ταλαντεύεσαι
τοξόσχημη καὶ στέρεη νὰ στηθεῖς γέφυρα
ἡ ἀγάπη νὰ διαβεῖ τροφὸς καὶ χάδι τῆς ψυχῆς...

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

★

Η ΜΟΝΑΞΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Τὴν ὥρα τῆς πορείας σου στὸ Γολγοθᾶ
συλλογίζουμαι, Κύριε!
Τὴν κορφὴ τοῦ μαρτυρίου σου διαβαίνεις·
δὲν εἶναι ὁ Σταυρὸς
μήτε τὰ καρφιὰ
δὲν εἶναι οἱ δήμιοι
ὁ Πιλάτος καὶ οἱ ἀρχιερεῖς οὔτε
ἡ κορυφὴ τοῦ μαρτυρίου σου, Κύριε·
ὁ αἱματηρὸς δρόμος εἶναι, ἡ χλευαστικὴ χουὴ τοῦ ὄχλου!
Γυρτὸς νὰ διαβαίνεις
ὁλόδρωτος,
μονάχη ἀπάνω σου ν' ἀγγομαχᾶ τοῦ Σταυροῦ ἡ συμπόνια
μὲ αἷμα καὶ στεναγμὸ νὰ σπέρνεις τὴν ὀρθόκορμη ἀνηφόρα.
Καὶ νὰ οὐρλιάζουν γύρα σου
καὶ νὰ καταριῶνται γύρα σου·
Οἱ τυφλοὶ ποὺ ἀνάβλεψαν οὐρλιάζουν, Κύριε
οἱ νεκροὶ ποὺ ἀνάστησες ὑψώνουν τὸ ἀνάθεμα!
Γυρτὸς νὰ διαβαίνης
σταυρωμένη ἀπάνω σου ἡ Ἀγάπη
Γυρτὸς νὰ διαβαίνεις
σταυρωμένη ἀπάνω σου ἡ Ἀγάπη
πρὸς τὴν κορυφὴ τοῦ πόνου, τὴν κορυφὴ τῆς δόξας σου θωρώντας...
Τὴν ἀπόκρημνη τῆς Μοναξιᾶς ὥρα
συλλογίζουμαι, Κύριε!

Δ. Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

Μετάφραση: ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

RAFAEL ALBERTI — ΙΣΠΑΝΙΑ*

ΚΙΝΔΥΝΟΣ

'Απ' τ' ἄδεια παράθυρα ἡ φωνὴ τῶν νεκρῶν αἰώνων
κατεβαίνει βουβὴ μέσ' στὴν νύχτα.
Ὅμως κοντὰ ἐδῶ ζεῖ κάποιος,
ἄνθρωποι ποὺ κοιμοῦνται ἥσυχα στὰ κρεβάτια τους
ποὺ διέσωσε ἀπ' τὸν θάνατο.
Ὅμως ὑπάρχει πάντα ἡ ἀπειλὴ
γιὰ κάποιο σκέλεθρο ποὺ δὲν κοιμᾶται.

---

* Κορυφαῖος ποιητὴς τῆς Ἱσπανίας.

GEORGE GOTT — ΑΜΕΡΙΚΗ

ΠΟΥΛΙΑ ΠΟΙΗΤΕΣ

'Αλλὰ τὰ πουλιὰ ἦταν ἐκεῖ
πτερυγίζοντας καὶ σφυρίζοντας
μέσ' στὰ πύρινα δέντρα.

Ὁ ποιητὴς ἦταν ἦχος κοιμώμενος.
Τὰ πουλιὰ ἦταν βέβαια ἐκεῖ.

Μαθαίνοντας ἀπ' τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν γῆ,
μαθαίνοντας ἀπ' τὸν ἑαυτό του.

Γρήγορα τὸ τοπίο διαλύθηκε
ὅπως ἔκανε ὁ ποιητής,
ὅλα τ' ἄλλα μυστήρια
εἶναι μόνο μυστήρια

'Αλλὰ τὰ πουλιὰ εἶναι ἐκεῖ
πτερυγίζοντας καὶ σφυρίζοντας
μέσ' στὸν μεσονύχτιο ἀγέρα.

OLIVERFRIGGIERI — ΜΑΛΤΑ

ΕΙΜΑΣΤΕ ΝΕΡΟ ΠΟΥ ΓΟΥΡΓΟΥΡΙΖΕΙ

Ἡ ἱστορία μας μιὰ μέρα θὰ τελειώσει
σὰν ἐκεῖνο τὸ ταραγμένο νερὸ ποὺ σὲ θερμὸ ἐπιστρέφει,

ἐκεῖνο τὸ λιθάρι ποὺ κυλάει ποὺ τίθεται,
ἐκεῖνο τὸ ἐκκρεμὲς ρολόγι ποὺ κάποτε σταματάει.

Ὅταν τὸ βράδυ τὸ σκοτάδι σκεπάζει τὰ σπίτια,
κι οἱ γιοὶ μᾶς ρωτοῦν τί ἔγινε,
ἀλλάζουμε συζήτηση, γιατὶ δὲν ξέρουμε τὶ ν' ἀπαντήσουμε,
κι ὁ παράξενος ὕμνος ἔμφυτος τραγουδᾶμε:
«Εἴμαστε νερὸ ποὺ γαργαρίζει καὶ δὲν τὸ πίνει κανένας
γιατὶ ἔχουν τὰ κύματα ἁλάτι καταστρεπτικό.
Εἴμαστε τοῦβλα ποὺ ἀφαιρέθηκαν ἀπ' τοὺς ναοὺς
τῶν ἄρρωστων θεῶν, χαμένων, ἀπελπισμένων
σ' ἔριδα ἀνάμεσά τους. Ἕνα ἐκκρεμὲς εἴμαστε
πάνω στὸ σημεῖο τῆς ἐξάντλησης τῆς ἐνέργειας.»

ITALO ROCCO

ΑΝΕΓΕΙΡΕΤΑΙ

Στέκεται πάνω στὴν ὁρμὴ τῆς κολώνας
τὸ κιονόκρανο μὲ τὴν ἑλληνικὴ σμίλη.
Οἱ σκιὲς ξανασηκώνουν ρόδα φωτὸς
στὸ τραγούδι τοῦ ἐρωτευμένου ἀηδονιοῦ.

ROSA BERTI SABBIETI

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἔχω μιὰ δεύτερη μητέρα
γιὰ νὰ τρέφει μὲ μέλι τοῦ Ὑμηττοῦ
τὴν ἀνθισμένη μου φαντασία,
γιὰ νὰ τρέφει μὲ λόγο τῆς Σαπφῶς
τὴν ἀμφιβολία μου τῆς ἀγάπης,
ποὺ τρέφει μὲ ἑλληνικὰ ἀνάγλυφα
τ' ἄγρυπνο πρόσωπο τῆς Σοφίας,
ποὺ τρέφει μὲ ἑλληνικὰ ἀνάγλυφα
τὸ νόημα μιᾶς αἰώνιας γλώσσας,
ποὺ θὰ θρέψει μὲ τὸν μύθο τοῦ αὔριο
ἕνα μῶλο φωτὸς
ἐνάντια στὴν πλήμμυρα τῆς σκιᾶς.

MARIA TERESA CRISTOFANO — ΙΤΑΛΙΑ

ΘΕΟΣ

Σὲ ζήτησα μέσ' στὴν καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων
μέσ' στὶς ἱερὲς σελίδες
διέψευσες τὴν ἀναζήτησή μου
μαστιγωμένη ἡ ἐξέγερσή μου
μοῦ ἔσκουζες μέσ' στὴν ψυχὴ
σὰν πυρακτωμένη λάμα ποὺ σκάβει.

Καὶ Σὲ κατέχω τώρα
μέσ' στὴν μοναξιά μου
σύντροφο τῶν σιωπηλῶν ὁμιλιῶν
ἕναν πατέρα ποὺ δίνει τὸ χέρι
κι ἀκούει.
Μὰ φοβᾶμαι πὼς αὐτὸς ὁ Θεός μου
ἀνθίζει ἀπ' τὸν ἀνθρώπινο πόθο
τῆς νοητῆς ἀγάπης
κι 'Εσὺ — Τὸ 'Απόλυτο — νὰ παραμένεις ἀνέφικτος
βυθισμένος μέσ' στὸ μεγαλεῖο σου
γιὰ νὰ φλογίζεις τὰ ὑπάκουα ἀστέρια.

ΑΝΟΙΞΗ

Σύγνεφα τῆς ἄνοιξης
ἐλαφρότητα φωτὸς
ἀκόμα κι ἂν χύνουν βροχὲς
ξανθισμένες ἀπ' τὸν ἥλιο
πάνω σὲ γέρικα βάτα.

FELICE CONTI

ΕΝΑΣ ΒΑΤΡΑΧΟΣ

Εἶναι ἕνας βάτραχος ποὺ βραχνὸς τὴν νύχτα
οὐρλιάζει μέσ' στὴν μεγάλη σιωπή:
ἕνας βάτραχος ξεχειλίζει μέσ' στὴν ἀπέραντη
σιωπὴ τῆς νύχτας.
Μὰ γιὰ τὸ νικημένο σύγνεφο
σκορπάει τὸ λευκὸ φεγγάρι
μιὰ λάμψη μέσ' στὸ σκοτάδι.
Καὶ τὸ οὔρλιασμα τοῦ βατράχου ἔχει κιόλας
μιὰ πιὸ γλυκειὰ νότα: ἕνα ρῖγος φωτός.

VIVIANA VITERBORI

«Η ΝΥΧΤΑ ΤΟΥ ΧΑΛΔΑΙΟΥ»

Τὴ νύχτα πρὶν ἀπ' τὸν θάνατο τοῦ Πλάτωνα
ἦρθε σ' ἐκεῖνον ἕνα Χαλδαῖος
Ἕνας ἀρπιστὴς ἔπαιζε.
Ὁ Πλάτωνας εἶχε πυρετό
Ὁ ἀρπιστὴς λάθεψε μιὰ νότα.
Ὁ Πλάτωνας ὕψωσε τὸ δάχτυλο.
Ὁ Χαλδαῖος ἀνέκραξε:
«Μόνον ἐσεῖς οἱ ἕλληνες ξέρετε τὴν ἁρμονία».
Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Πλάτωνας πέθανε.

ΤΙΛ

ΚΕΡΚΥΡΑ - ΓΙΑΝΝΙΝΑ

(ὁδοιπορικὸ)

Ταξιδεύοντας ξημέρωμα γιὰ τὴν Ἡγουμενίτσα μιὰ θολὴ σκιὰ εἶναι πίσω ἡ Κέρκυρα· τὸ μακρύ της κορμὶ ξαπλωμένο νωχελικὰ στὰ πρωϊνὰ ἀτάραχα νερά. Ὁ ὁρίζοντας χάνεται στὰ πυκνὰ πέπλα τῆς αὐγῆς. Ποῦ χωρίζει ἡ θάλασσα, ποῦ ἡ γῆ της, ποῦ ὁ οὐρανός; Ὅλα μιὰ μπλάβα μακρυνὴ μάζα. Μὰ νά, πάνω της ἀρχίζει ν' ἁπλώνεται διάφανη ἡ «κροκάτη γάζα» τῆς αὐγῆς.

Οἱ δορυφόροι ποὺ πίσω μας ἀφίνει τὸ καράβι κάνουν κι ἀναριγάει ἡ κοιμισμένη θάλασσα. Χιλιάδες κυματάκια ἀκολουθοῦν τοὺς δορυφόρους, τ' ἀπόνερα. Ἐκεῖ στὸ ρίγημα τῆς θάλασσας τὰ χρώματα τῆς αὐγῆς καθρεφτίζονται ἁπαλά, ρόδινα, μώβ, κίτρινα, γαλαζια. Κάτι ψάχνει ἡ μνήμη νὰ θυμηθεῖ, ποῦ τὄδε ποῦ τὄζησε; Μιὰ ἀκουαρέλα σὲ λεκιασμένο ἀπ' τὰ χρόνια χαρτὶ προβάλει στὴ θύμησή μας. Ναὶ εἶναι Γιαλινᾶς αὐτὸ ποὺ ζοῦμε. Ἕνας ἀπέραντος πίνακας ποὺ βλέποντάς τον ἀκοῦς μιὰ μελιστάλαχτη μελωδία. Ἡ ἁρμονία τῶν χρωμάτων ἀναλύεται σὲ ἤχους ποὺ διοχετεύονται μέσα σου καὶ μιὰ ἀγαλίαση σὲ πλημμυρίζει.

Μπροστά μας ἡ Ἡγουμενίτσα ἀνακλαδίζεται ξυπνώντας ἀπ' τὸ βαθύ της ὕπνο. Παράθυρα ἀνοίγουν μὲ ξηροὺς κρότους, κεφάλια προβάλλουν, νυσταγμένα μάτια καὶ διεσταλμένα ἀπὸ τὰ χασμουριτὰ στόματα. Στὴ παραλία καΐκια φορτώνουν; ἄλλα δένουν καὶ ἄλλα σαλπάρουν μὲ φωνὲς καὶ τὸ «Ντούκου - ντούκου» τῶν μηχανῶν.

Στὴν κορφὴ ἑνὸς κατάφυτου λόφου πού, πάνω του ἀκουμπάει ἡ Ἡγουμενίτσα, ἕνα σπίτι διόροφο μὲ κάποιο ἀλλοιώτικο ἀέρα ξεχωρίζει. Μιὰ ταμπέλα μεγάλη κι εὐανάγνωστη λέει πῶς εἶναι τὸ Δασαρχεῖο. Μόνο αὐτὸ σὲ προδιαθέτει καλὰ καὶ νοιώθεις μιὰ συμπάθεια γιὰ τὴ μικρὴ πόλη. Ἡ λεία κορδέλα τοῦ δρόμου ξετυλίγεται γιὰ ἀρκετὰ χιλιόμετρα ἔξω ἀπ' τὴν πόλη καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀνακούφιση καὶ ἕνα χαμόγελο αἰσιοδοξίας γιὰ τὰ ἑκατὸ χιλιόμετρα ποὺ ἔχομε νὰ διανύσουμε

Ἀργότερα σὰν σταματήση ἡ ἀσφαλτος καὶ μποῦμε στὸν χωματόδρομο φαίνεται καὶ ὁ Καλαμᾶς πάντα ἀριστερά μας. Μιὰ φαίνεται μιὰ χάνεται καὶ πάλι ξαναφαίνεται χωρισμένος σὲ μικρὰ ποταμάκια μὲ μικρὰ γραφικὰ νησιὰ μέσα του καὶ πελώρια δέντρα — Πλατάνια καὶ λεῦκες — ποὺ ἰσκιώνουν τὴν πλατειά του κοίτη.

Σ' ὅλο τὸ διάστημα ποὺ ταξιδεύεις πλάϊ στὸν Καλαμᾶ νιώθεις κάτι σὰν χαρά· συναπαντήματος μὲ φιλικὸ πρόσωπο· καὶ ἐνῶ ἀκολουθεῖς ἀντίθετη διεύθυνση, ὁ ἕνας ἀνεβαίνει, ὁ ἄλλος κατεβαίνει, σὲ προλαβαίνει καὶ σὲ παραφυλάει σὰν ἔκπληξη σὲ κάποια στροφή. Ἐξαφανίζεται γιὰ νὰ σοῦ παρουσιαστεῖ πιὸ κάτω λαχανιασμένος, κι αὐτὸ τὸ κρυφτὸ πάλι σὲ διασκεδάζει καὶ περιμένεις στροφὴ μὲ στροφὴ νὰ τὸν ἀπαντήσεις. Ἕνας περίεργος σύντροφος ποὺ συντομεύει μὲ τὰ χορατά του τὸ ταξεῖδι.

Θυμοῦμαι τὸ ἴδιο ταξεῖδι, Ἀπρίλη καὶ ξημέρωμα. Ἡ πρωϊνὴ καταχνιὰ σκέπαζε ὅλη τὴ ρεματιὰ καὶ ὅπου ἀραίωνε τὸ πυκνό της πέπλο τὰ γιγάντια δέντρα

φαίνονταν σὰν ἴσκιοι ἀπόκοσμοι τρομαχτικοὶ μέσ' ἀπ' τὰ πέπλα τῆς ἀνοιξιάτικης ὁμίχλης.

Τώρα ἡ φθινοπωρινὴ δισφάνεια μᾶς ἀποκαλύπτει τὰ μυστικὰ τῆς ρεματιᾶς.

Συναντᾶμε τὸ πρῶτο συνεργεῖο τοῦ στρατοῦ ποὺ πλαταίνει τὸν δρόμο. Τρία πρόσχαρα παιδιὰ ὁ ἕνας στὴ «μπουλτόζα» καὶ ἄλλοι δύο μὲ τὰ φτυάρια μᾶς στρώνουν τὸν δρόμο. Τί δρόμος, ἂν τὸλεγες πλατεῖα γιὰ ἁλώνι δὲν θἄπεφτες ἔξω. Τρώει ἡ «μπουλτόζα» τὸν ὄγκο τοῦ βουνοῦ, τὸν ἀφανίζει, τὴν ἀκοῦς νὰ μουγκρίζει καὶ νὰ ξερριζώνει, νὰ σκαρφαλώνει καὶ νὰ ἰσιώνει ὑψώματα ποὺ ἔκλειναν καὶ στένευαν τοὺς δρόμους. Τὰ τρία παιδιὰ ᾶς στρώνουν πρόχειρα τὸν δρόμο χαιρετᾶνε φιλικὰ καὶ στέκουν ν' ἀπολαύσουν τὸ τσιγάρο τους.

Στὸν ὑπόλοιπο δρόμο συναντᾶμε πολλὰ μιχτὰ συνεργεῖα μὲ στρατιῶτες, ναῦτες, σμηνίτες καὶ χωροφύλακες. Δουλεύουν μὲ τὸ κεφάλι καὶ τὴν εὐσυνειδησία τοῦ πρωτόπειρου μὲ τὴν ἀνιδιοτέλεια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ βλέπει πάνω ἀπὸ κάθε μικρὸ καὶ προσωπικὸ συμφέρον. Νοιώθουν ἄραγε πόσο σοβαρὸς συντελεστὴς εἶναι γιὰ τὸν πολιτισμό, τὸν τουρισμὸ καὶ τὴν οἰκονομία τῆς χώρας; (Γι' αὐτὸ τὸ ἔργο τους θὰ ὑπάρχει κάτι, μιὰ πινακίδα, μιὰ πλάκα μαρμάρινη, μιὰ ταμπέλα ποὺ νὰ λέει στὸν κόσμο ποὺ θὰ περάσει, στὸν τουρίστα, στὸν ἀνίδεο κάτοικο τῶν πόλεων πῶς ὁ δρόμος αὐτὸς ποὺ θαυμάζουν ἔγινε ἀπὸ τὶς Ἔνοπλες Δυνάμεις;)

Στὶς ρεματιὲς τοῦ Καλαμᾶ κοπάδια βοσκολογᾶνε καὶ τὰ κουδούνια τους πλημμυρίζουν τὸν πρωϊνὸν ἀέρα μὲ τὶς ἀργυρόπχες μελωδίες τους. Κοπέλλες δροσερὲς καὶ πρόσχαρες μᾶς χαιρετᾶνε. Συγκρίναμε τοῦτο τὸ ταξεῖδι μ' ἕνα προηγούμενο ἀπ' τὸ δρόμο τῆς Παραμυθιᾶς. Χιλιόμετρα ὁλόκληρα χωρὶς ψυχὴ νὰ δοῦμε στὸ δρόμο. Κάπου - κάπου φαινόνταν μιὰ γυναῖκα μὲ φορτωμένη τὴ ράχη ξῦλα καὶ λιανόκλαδα, τὸ κεφάλι δεμένο σφιχτά, μ' ἕνα μαῦρο μαντήλι καὶ στὸ χέρι τὴ ρόκα. Πιστὴ εἰκόνα τῆς βασανισμένης γυναίκας τῆς Ἠπείρου. Τὸ πρόσωπό της πρόωρα γερασμένο ἀγέλαστο, πάντοτε ἴδιο, ἔσταζε πόνο καὶ πίκρα.

Τοῦτες οἱ κοπέλλες ποὺ συναντοῦμε σήμερα εἶναι ἀλλοιώτικες, ἔχουν ἀποβάλει τὸν πόνο, τὸ πρόσωπό τους εἶναι ὅλο χαρὰ καὶ ὑγεία.

Πιὸ κάτω συναντᾶμε ὁλόκληρες φαμίλιες ποὺ κατεβαίνουν ἀπ' τὰ βουνά. Οἱ ζωηρόχρωμες ἀντρομίδες τ' ἀργαλειοῦ στρωμένες στὴ σέλα τῶν μουλαριῶν καὶ πάνω κάθεται καμαρωτὰ ὁ τσέλιγκας. Ἀκολουθεῖ ὅλη ἡ οἰκογένεια ἄλλοι καβάλα κι ἄλλοι πεζοί.

Ὅταν ξαναμπαίνωμε στὴν ἄσφαλτο, τὰ Γιάννενα εἶναι κοντὰ πιά.

Σὲ μιὰ - δυὸ στροφὲς φαίνονται τὰ πρῶτα σπίτια καὶ μιὰ φωτινὴ λωρίδα στὸ βάθος ἀριστερὰ ἡ λίμνη. Διασχίζομε τὴν πόλη γιὰ νὰ πᾶμε στὸ Τζαμὶ ποῦναι τώρα Μουσεῖο. Τὸ σχῆμα τοῦ τζαμιοῦ θυμίζει πάρα πολὺ Βυζαντινὴ ἐκκλησία. Τὸ τζαμὶ εἶναι μιὰ μικρὴ ἀπομίμηση τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς τῆς Πόλης. Τώρα εἶναι μουσεῖο καὶ γύρω - γύρω ἔχουν στήσει βιτρίνες μὲ ὡραιότατες φορεσιὲς τῆς Ἠπείρου. Ὑπάρχουν καὶ μερικὲς βιτρίνες μὲ ἀρχαῖα ἀγγεῖα ποὺ βρέθηκαν στὰ Γιάννινα καὶ ἄλλες πάλι μὲ νομίσματα ἄλλα πολὺ παλαιὰ καὶ ἄλλα νεώτερα. Ἐκεῖ ἀνάμεσα στὰ ὥμορφα βαλμένα νομίσματα ξεχωρίζουν κάτι ἀσημένια κουμπιὰ καὶ θυμίζουν ἕνα παλαιὸ λαϊκὸ τραγοῦδι ποὺ λέει γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀγωνιστὲς ποὺ σὰν τοὺς τελείωναν οἱ σφαῖρες «γιὰ βόλια τ' ἀσημένια κουμπιὰ βάζανε στά, ντουφέκια». Στοὺς τοίχους γύρω καὶ στὸν ἄμβωνα ἀκατάλυπτα ἱερὰ Ὀθωμανικὰ σύμβολα. Ἀνεβαίνοντας τὴ στενὴ στριφτὴ σκάλα ποὺ ὁδηγεῖ στὸ μιναρὲ νιώθεις νὰ σὲ κατέχει τὸ δέος κάθε ἀρχαιολογικοῦ καὶ γεμάτου μυστήριο καὶ θρύλους τόπου. Στὸν μικρὸ στρογγυλὸ ἐξώστη ἀπ' ὅπου προσευχόταν ὁ Χότζας μὲ δυνατὴ μακρόσυρτη φωνὴ Ἀλλάχ, τὸν Μπὶρ Ἀλλάχ, μένεις θαμπωμένος ἀπ' τὴ θέα. Δεξιὰ ἡ ξακουσμένη λίμνη. Στὴ μαραγδένια τῆς ἐπιφάνεια βενζί-

νες πᾶνε κι ἔρχονται στὸ νησί. Κι ἐδῶ μένεις πολὺ ὥρα καρφωμένος νὰ βλέπεις καὶ νὰ πλημμυρίζεις ἀπὸ τὴν γαλήνη καὶ τὴν εἰρήνη τοῦ τοπίου. Ὅμως παράλληλα ψάχνει ἡ μνήμη νὰ ζωντανέψει καὶ νὰ τοποθετήσει τοὺς θρύλους. Ὁ παθιασμένος ἔρωτάς του γιὰ τὸν Ἀλῆ γιὰ τὴ Κυρὰ Φροσύνη μὰ καὶ τὸ ἀνηλέητο μίσος του γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ κάθε τι Ἑλληνικό, κάνουν τὸν Ἀλῆ νὰ ἀποφασίσει ξέροντας πόσο αὐτὸ θὰ τοῦ στοιχίσει, νὰ πνίξει τὴν Κυρὰ Φροσύνη. Τὰ λαϊκὰ τραγούδια τὰ Γιαννιώτικα μὲ τὸν μακρόσυρτο λυπητερὸ σκοπὸ λένε γιὰ τὸν καϋμὸ τοῦ Ἀλῆ, τὸν ἀβάσταχτο πόνο του. Ἡ μορφὴ τῆς κυρὰ Φροσύνης τῆς ἀδούλωτης σκλάβας ποϋμεινε Ἑλληνίδα καὶ Χριστιανὴ στὸν Τούρκικο Ὀντὰ τοῦ Ἀλῆ, πολὺ τραγουδήθηκε στὰ λαϊκὰ τραγούδια. Ἕνας ἀμανὲς λυπητερὸς λέει τοῦτα τὰ λόγια σὲ τετράστιχα: «Χίλια καντάρια ζάχαρη θὰ ρίξω μέσ' στὴ λίμνη γιὰ νὰ γλυκάνει τὸ νερὸ νὰ πιεῖ ἡ κυρὰ Φροσύνη». Νὰ ἡ ἴδια ἡ λαϊκὴ ψυχὴ συμπονόντας τὸν Ἀλῆ τραγουδάει μὲ πάθος «Δὲν μοῦ λέτε, δὲν μοῦ λέε ἡ ἀγάπη πῶς ξεχνιέται»; Τώρα αἰώνας ἔχει περάσει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς κυρὰ Φροσύνης.

Ἡ λίμνη ἁπλώνεται ἀθώα καὶ γελαστή, ξαναγεννημένη. Ἀπ, τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ πόλη μὲ τὰ παλιὰ Τούρκικα σπίτια ἐκτείνεται ἄφοβα καὶ εἰρηνικὰ ἐν ᾧ ἀπ' τοὺς δρόμους ἀνεβαίνει ἕνα βουητὸ ποὺ μαρτυράει τὸν ἔντονο ρυθμὸ τῆς ζωῆς της.

Στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς λίμνης εἶναι τὸ χωριὸ Πέραμα. Ἀπ' ἐκεῖ περνᾶμε γιὰ νὰ πᾶμε στὴν περίφημη σπηλιά. Κάτω ἀπὸ τὸν πέτρινο ὄγκο τοῦ βουνοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδός της. Μπαίνοντας νιώθεις μιὰ δροσιὰ ποὺ δὲν τὴν φθάνουν οὔτε τὰ καλύτερα μηχανήματα κλιματισμοῦ. Ἀκολουθοῦμε ἕνα διάδρομο ἐδῶ ἀνηφορικὸ πιὸ κεῖ ὅλο στροφές. Δεξιὰ κι ἀριστερά μας οἱ σταλαχτίτες πλαισιώνουν σὰν βαρύτιμες πτυχωτὲς κουρτίνες τὸ στενὸ διάδρομο. Ὁ μικρὸς ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ ἔχει πάρει στὰ σοβαρὰ τὴν ἀποστολήν του καὶ λέει - λέει. Εἶναι ὅμως ἀπ' τὶς περιπτώσεις ποὺ μόνον μία αἴσθηση χρειάζεται καὶ κυριαρχεῖ. Φθάνοντας στὴν αἴθουσα τῶν ἀναχτόρων τὴν πελώρια θολωτὴ σάλα ποὺ κλείνεται γύρω ἀπὸ τοὺς ὡραιώτερους σταλαχτίτες καὶ σταλαγμίτες μὴ βιαστῆς νὰ ξοδέψεις ὅλο τὸ ἀπόθεμα θαυμασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ ποὔχεις μέσα σου. Στέκεις στὸ μικρὸ πλάτωμα ποὺ ἔφτιαξαν μὲ τσιμέντο σχεδὸν στὴ μέση τῆς σάλας κάτω ἀπ' τὸ πελώριο ἁρμόνιο καὶ νοιώθεις βασιλιᾶς μόνον ἐπειδὴ ἀξιώθηκαν τὰ μάτια σου νὰ ἀντικρύσουν τοῦτο τὸ θέαμα. Ὁλόγυρα μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἀξιοσέβαστες μορφὲς βασιλέων, εὐγενῶν καὶ ὑπηκόων μαζεύτηκαν θαρρεῖς σὲ λαμπρὴ συνάθροιση. Ἦταν, λέει ὁ ὁδηγός μας τοῦτο τὸ σπήλαιο κάποιος ὑπόγειος ποταμὸς ποὺ ἄλλαξε κοίτη. Ἀπὸ μικρὲς ρωγμὲς ποὺ εἶχαν τὰ τοιχώματα ἔσταζαν νερὰ σὰν δακρυρόες ποὺ μὲ τὰ χρόνια σχημάτισαν σταλαχτίτες καὶ σταλαγμίτες. Αὐξάνουν ἕνα πόντο κάθε 50 χρόνια. Ἀδύνατο νὰ βρεῖς λογαριασμό. Κάνεται σὲ ἑκατομμύρια χρόνια. Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς πὼς βρέθηκε τυχαία. Στὶς πρῶτες μέρες τοῦ πολέμου μιὰ μπόμπα Ἰταλικὴ ἔπεσε σφυρίζοντας σὰν δαιμονισμένη. Σήκωσε θεαματικὰ τὰ χώματα καὶ τὶς πέτρες κι ὅταν ὅλα ἡσύχασαν, κατακάθισαν. Φαινόταν στὸ μέρος αὐτὸ νὰ χάσκει τὸ ἄνοιγμα τῆς σπηλιᾶς. Ἐξερευνήθηκε ἀπὸ τοὺς πιὸ τολμηροὺς κι ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλης ἐδῶ εὕρισκε καταφύγιο. Κι ἀκόμα δὲν εἶχαν ἀνακαλυφτεῖ οἱ διάφορες αἴθουσες. Μόνον οἱ διάδρομοι ἦταν γνωστοί. Μετὰ τὸν πόλεμο ἡ φήμη του ἔφτασε κεῖ ποὺ ἔπρεπε. Ἐνδιαφέρθηκαν οἱ Εἰδικοὶ καὶ τὸ 1956 ἄρχισαν νὰ δουλεύουν συνεργεῖα, μὲ τὴν ἐμπνευσμένη καθοδήγηση μιᾶς γυναίκας, τῆς κυρίας Πετροχείλου. Τ' ὄνομα μοῦ φέρνει στὸ νοῦ τὴ μορφή. Μιὰ γυναίκα ποὺ ἂν τὴ συναντήσεις μιὰ φορὰ πάντα τὴ θυμᾶσαι. Τὸ πρόσωπό της ἔχει ὅλο τὸ φῶς καὶ τὴ ζωντάνια

τῆς προσωπικότητάς της. Κρέμεσαι ἀπ' τὰ χείλη της. Κι ἔχει τόσα ν' ἀκούσει κανεὶς γιὰ τὰ καταπληκτικὰ σπήλαια τοῦ κόσμου ποὺ ὅλα σχεδὸν τὰ ἔχει γνωρίσει. Στὴν Αὐστρία τὸ ζεῦγος Πετροχείλου καὶ ἄλλοι ζένοι σπηλαιολόγοι περπάταγαν ἐπὶ 8 μέρες σ' ἕνα σπήλαιο ποὺ εἶχε μέσα ὑψώματα καὶ γκρεμοὺς καὶ δένονταν μὲ σχοινιὰ ν' ἀνεβοῦν καὶ νὰ κατεβοῦν κορυφὲς χειρότερες ἀπὸ τῶν Ἄλπεων.

Κι ἐδῶ στὴ σπηλιὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐργάστηκε καὶ μὲ τὴν πεῖρα ποὺχει ἀποχτήσει ἄνοιξε διάδρομο καὶ περάσματα καὶ ἕνωσε τὶς πελώριες αἴθουσες καὶ ἄνοιξε ἔξοδο στὴν πίσω μεριὰ τοῦ βουνοῦ. Αὐτὰ ὅλα ἀκοῦμε καὶ σκεφτόμαστε ὅσο στεκόμαστε στὸ πλάτωμα τῆς αἴθουσας τῶν ἀνακτόρων.

Μπροστά μας ἀριστερά, μιὰ μορφὴ σοφοῦ ἄνδρα διαγράφεται· εἶναι ὁ Σωκράτης. Τὸ μέτωπό του πλατύ, τὴ μορφή του μαντεύουμε σκυφτὴ καὶ σοβαρή. Ἀργότερα περνώντας μπροστά μου βλέπομε πὼς ὁ κατάλληλος φωτισμὸς δίνει ἐφφὲ ποὺ σὲ κάνουν ἀπὸ μακρυὰ νὰ στοιχηματίζεις γιὰ τὴν ἀρτιότητα καὶ τὴν τελειότητα τῆς προτομῆς. Ἕνας διάδρομος ἑνώνει τὴν αἴθουσα τῶν ἀνακτόρων μὲ τὴν αἴθουσα τῆς Περσεφόνης. Ὅλα ἐδῶ εἶναι νεκρὰ καὶ λυπημένα. Ἕνα ἄλλο πελώριο ἁρμόνιο κλείνει τὸ ἀριστερὸ τοίχωμα. Ἀπὸ τὴν ὀροφὴ κρέμονται πελώρια ἄνθη καὶ ἄλλα ἀκάλυπτα σχέδια τοῦ ἄλλου κόσμου καί, σπάνιο παιγνίδισμα τῆς φύσης καὶ τῶν καιρῶν μία πολὺ μοντέρνα ὀμβρέλα κυρίας κρέμεται ἀπὸ ψηλά. Τὰ φιογκάκια της ὡραῖα δεμένα περιμένουν θάλεγες τὰ παγωμένα χεράκια τῆς Περσεφόνης νὰ τὴν ξεκρεμάσουν καὶ νὰ τὴν πάρουν γιὰ ἐπίσκεψη στὴ μάνα γῆ.

Ἡ αἴθουσα τοῦ Πλούτωνος βαρειὰ καὶ θλιβερὴ σὰν ποὺ ταιριάζει τοῦ θεοῦ τοῦ Ἅδη, κρύβει κι αὐτὴ κάτι ἀναπάντεχες ἐναλλαγές. Ἡ νεκρὴ πολιτεία ἐκτείνεται μεγάλη καὶ σιωπηλή. Τάφοι μὲ πελώρια ἀγάλματα, προτομὲς καὶ συμπλέγματα μορφῶν μὲ τὴν πραότητα τοῦ θανάτου ἐναλλάσσονται μὲ τὸν χιμπατζῆ καὶ τοὺς πιθήκους ποὺ κάθονται κοροϊδευτικὰ καὶ μᾶς κοιτάζουν. Στὰ τοιχώματα διακρίνονται μπεκάτσες κρεμασμένες καὶ πιὸ κάτω μιὰ ὡραιώτατη λευκὴ χήνα κι ἄλλοῦ ἀγριόπαπιες. Αὐτὲς οἱ ἀναπάντεχες ἐναλλαγὲς εἶναι κοινὰ σημεῖα τῶν αἰθουσῶν. Μιὰ λιμνούλα μὲ νούφαρα, μιὰ γλάστρα μ' ἕνα πελώριο κάκτο, ἕνα θεόρατο κλαρὶ Χριστουγεννιάτικου δέντρου μὲ τὰ κεράκια του, τὰ χιόνια καὶ τὰ στολίδια του. Ἐπίσης κάτι ποὺ ὑπάρχει σχεδὸν σὲ κάθε αἴθουσα εἶναι τὸ ἁρμόνιο. Ἀπαραίτητο συμπλήρωμα γιὰ τὴν θεία μυσταγωγία ποὺ χιλιάδες χρόνια τώρα τελεῖται ἐδῶ μέσα.

Ἐδῶ, λέει ὁ μικρός, βρέθηκε ὁ σκελετὸς μιᾶς ἀρκούδας ποὺ ἔζησε πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια. Οἱ χιλιετηρίδες ὅμως ἐδῶ μέσα ἔχουν χάσει τὴν ἀξιοπρέπειά τους καὶ δὲν μᾶς ἐντυπωσιάζουν τὰ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ποὺ λέει ὁ μικρός. Ἐδῶ ὁ χρόνος ποὺ κυλάει γίνεται μύστης γίνεται οἰκοδόμος ἑνὸς γιγάντιου ἔργου καὶ ὄχι χαλαστής. Τὰ χίλια χρόνια εἶναι 20, 50/χ λιετηρίδες καὶ ἀντίστοιχα εἴκοσι πόντοι πάχος σὲ κάθε σταλαχτίτη καὶ σταλαγμίτη. Μπρὸς λοιπὸν στὰ γιγάντια σχήματα τῶν σταλαγμιτῶν οἱ χιλιετηρίδες φαντάζουν μικρὰ καὶ ἄσημα ἀνθρωπάκια ποὺ ἀποσύρονται βουβὰ ἔχοντας κάνει τὸ χρέος τους στὸ μεγάλο οἰκοδόμημα τοῦ χρόνου.

Πιὸ κάτω τὸ ἀπολιθωμένο δάσος ὑψώνει τοὺς κοντόχοντρους κορμούς του, ἄλλους γυρτούς, ἄλλους ὁλόϊσιους καὶ ἄλλους διχαλωτοὺς κομένους ἕνα μέτρο πάνω ἀπ' τὴ βάση τους. Τὰ μάτια μας γυρίζουν στὴν ὀροφὴ νὰ θαυμάσουν τὶς διάφανες πτυχὲς ἑνὸς ἁπλωμένου σεντονιοῦ.

Ἕνας πελώριος ὁλόϊσιος σταλαχμίτης ὀρθώνεται σὰν κολώνα ποὺ κάτι ἀόρατο στηρίζει. Μ' ἕνα χτύπημα βγάζει ἕνα μακρόσυρτο μεταλλικὸ ἦχο. Κάπου

σὲ μιὰ στοὰ ποὺ ἀκόμα δὲν ἔχει ἠλεκτροφωτιστεῖ ὑψώνεται ἕνας σταλαγμίτης σὲ σχῆμα τέλειου σταυροῦ.

Ξεχνᾶς πόση ὥρα περπατᾶς, ξεχνᾶς σὲ τί βάθος εἶσαι κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, ξεχνᾶς τὸ δέος σου καὶ θέλεις νὰ βλέπεις μόνον νὰ βλέπεις καὶ ν' ἀνακαλύπτεις. Ἐδῶ μέσα «χρόνου μὴ φείδου» ἕνας κόσμος ὁλόκληρος σοῦ ἀποκαλύπτεται καὶ πρέπει νὰ τὸν γνωρίσεις. Γιὰ ὅσους ἔχουν τὴν μανία τῆς φωτογραφίας θησαυρὸς τὸ θέαμα. Ἂς πάρουν μολύβι καὶ χαρτί, μηχανές, «κόντρακρομ» καὶ φλάσς καὶ ἂς τρέξουν νὰ θαυμάσουν, ν' ἀποθανατήσουν οἱ θνητοὶ κι ἐφήμεροι τ' ἀκατάλυτα ἔργα τοῦ χρόνου στὰ σπλάχνα τῆς γῆς.

Ἀνεβαίνομε τὰ τελευταῖα σκαλοπάτια πρὸς τὴν ἔξοδο καὶ μᾶς καλωσορίζει ἡ ζεστὴ αὔρα τοῦ Σεπτέμβρη. Στὸ στρογγυλὸ κιόσκι ποὺ εἶναι στὴν ἔξοδο τῆς σπηλιᾶς ξεδιψᾶμε μὲ μιὰ χλιαρὴ πορτοκαλάδα. Πραγματευτὲς ἔχουν ἁπλώσει σὲ βιτρίνες Γιαννιώτικα ἀσημένια στολίδια. Καθόμαστε νὰ ξαποστάσομε. Ὁλόγυρα χωράφια καὶ κάμποι. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες δουλεύουν στὴ γῆ.

Παίρνουμε τὸ κατηφορικὸ δρομάκι κλείνοντας τὰ μάτια στὸν ἥλιο τοῦ μεσημεριοῦ.

★

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ

Σὰν πλέαμε τὸ Μαλέα,
Ἡ ναῦς τοῦ Πάρι
ἀρμένιζε τὴν πεντάμορφη!

Ἡ περισπωμένη τῶν δελφινιῶν
γράφονταν
στὸ πανοραματικὸ γράμμα
τῆς γαλήνης.

Πλάϊ,... χρυσᾶ τὰ Κύθηρα!..

Κ' ἦταν στὸ δείλι.
τριανταφυλλένιο ὄνειρο
ἡ θάλασσα...

ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ

★

ΜΑΥΡΟ

Μαύρη
εἶναι ἡ ἄναστρη, ἀσέλινη νύχτα·
μαῦρες εἶναι οἱ σκέψεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ μαλώνουν·
μαῦρο εἶναι ὅ,τι βλέπει ὁ τυφλός·
μαῦρο εἶναι τὸ ταξίδι
ἑνὸς χαμένου ἀετοῦ·
μαῦρο εἶναι ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὸ ἄσπρο.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΟΥΕΛ

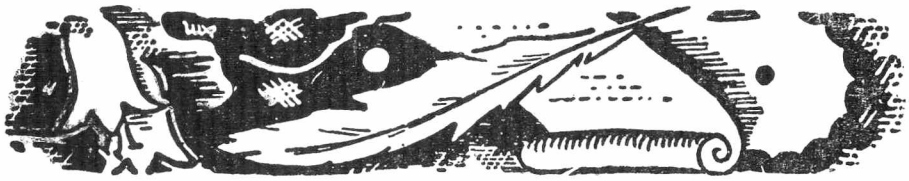

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΡΟΖΟΥ

ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

(δοκίμιο)

Χωρὶς ἀμφιβολία ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους «αἰφνιδιασμοὺς» στὴν ἱστορία ὑπῆρξε ἡ κήρυξη καὶ ἡ τελικὴ ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821. Κανένας ἀπὸ τοὺς «λογικοὺς» τῆς ἐποχῆς, τοὺς ἰσχυροὺς καὶ τοὺς κρατοῦντες τῆς Εὐρώπης, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ πιὸ ἀκατάλληλη ἐποχὴ γιὰ κάτι τέτοιο. Ὅλοι ὄχι μόνο τὴν θεωροῦσαν ἄκυρη ἀλλὰ καὶ προέβλεπαν βέβαιη τὴν ἀποτυχία της. Κι ὅμως τὰ γεγονότα τοὺς διέψευσαν γρήγορα. Κι αὐτὸ γιατὶ λησμόνησαν μιὰ μεγάλη ἀλήθεια: στὴν ἱστορία τίποτα δὲν γίνεται τυχαῖα· τίποτα δὲν ἔρχεται πρὶν ὡριμάσει. Εἶν' ἀλήθεια πὼς ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε στὴν Εὐρώπη μὲ τὴν κατίσχυση τοῦ πνεύματος τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς ἀπολυταρχίας, μὲ τὴν παγίωση τοῦ ἀστυνομικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἱερῆς συμμαχίας, ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων φαίνονταν, προκαταβολικά, καταδικασμένος. Ὡστόσο, πίσω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐπενεργοῦν εὐνοϊκὰ ἄλλοι παράγοντες ποὺ δὲν ἦσαν ὁρατοὶ τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς λογικοκρατούμενους καὶ κοντόφθαλμους εὐρωπαίους. Ποιοὶ ἦσαν αὐτοὶ θὰ διερωτηθεῖ ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης; Ἡ γενικώτερη διεθνὴς κατάσταση πάντως δὲν ἦταν. Πρὶν λίγα μόλις χρόνια, τὸ 1815, εἶχαν τελειώσει οἱ Ναπολεόντειοι πόλεμοι. Ἡ γαλλικὴ πολιτιστικὴ καὶ πολιτικὴ ἀκτινοβολία εἶχε βίαια ἐκλείψει. Οἱ νικητὲς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, εἶχαν ἀποκαταστήσει τὴν παλιὰ τάξη δημιουργώντας, παράλληλα, τὴν ἐπαχθέστερη, ὡς τότε, συμμαχία τους ποὺ μόνο κατ' ἐὐφημισμὸ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστεῖ Ἱερή. Στὴν πραγματικότητα στόχος της ἦταν νὰ «παγώσει» κάθε προσπάθεια γιὰ ἀλλαγὴ βάζοντας φρένο στὶς ἀξιώσεις τῶν λαῶν τους γιὰ συνταγματικὲς ἐλευθερίες. Προέβλεπε, ἀκόμα, συλλογικὴ ἐπέμβαση γιὰ δυναμικὴ πάταξη κάθε ἀπόπειρας γιὰ διασάλεψη τῆς τάξης ὅπως αὐτοὶ τὴν νοοῦσαν καὶ τὴν εἶχαν ἐπιβάλει. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἦταν τόσο ἄσχημη ὥστε νὰ ἔδινε μεγάλες ἐλπίδες πὼς μιὰ ἐπανάσταση στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο θὰ στέφονταν μὲ ἐπιτυχία. Ἀντίθετα μάλιστα. Οἱ ἴδιοι οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἄλλωστε, τὴν προστάτευαν καὶ τὴν βοηθοῦσαν νὰ διατηρεῖ τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους της σὲ ὑποταγή. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ τοῦρκοι ἦσαν, ἀκόμα, πανίσχυροι παρ' ὅλη τὴν παρακμή, ποὺ ἐδῶ καὶ αἰῶνες εἶχε ἀρχίσει καὶ συνεχίζονταν μὲ αὔξοντα ρυθμό, τῆς κρατικῆς τους μηχανῆς καὶ τοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ τους συστήματος. Τὸ ἐκπληκτικὸ εἶναι πὼς καὶ ἡ ἐπανάσταση στὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες πού, μόλις πρὶν δύο μῆνες, εἶχε ἀρχίσει γιὰ νὰ κατασταλεῖ ἀμέσως μετά, μὲ τὸν πιὸ οἰκτρὸ καὶ αἱματηρὸ τρόπο, δὲν εἶχε συνετίσει τοὺς ἐπίδοξους ἐπαναστάτες. Ἡ τύχη τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντη καὶ τῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν ποὺ θυσιάστηκαν κάθε ἄλλο παρὰ τοὺς πτόησε καὶ τοὺς ἀποθάρρυνε. Ἀπέναντι σ' ὅλα αὐτὰ τ' ἀρ-

νητικὰ καὶ τ' ἀπαγοητευτικά, τὴν βέβαιη ἐχθρότητα τῶν εὐρωπαίων, τὴν ἀδιαλλαξία τῶν Τούρκων, τὴν ἔλλειψη ὑλικῶν μέσων καὶ χρημάτων οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες ἕνα καὶ μόνο πλεονέχτημα διέθεταν: Τὸ ὑψηλό τους φρόνημα, τὴν θέληση καὶ τὴ φλογερή τους ἐπιθυμία ν' ἀποτινάξουν τὸ ζυγὸ καὶ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Προϋπόθεση, ὡστόσο, αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας ἦταν κάτι ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται. Ἦταν ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς ἀνάγκης γιὰ ἐλευθερία. Ἦταν τὸ ὑψηλὸ αἴσθημα πατριωτισμοῦ καὶ τῆς θυσίας, ἡ ἐπίγνωση τῆς ἔνδοξης καταγωγῆς τους καὶ τῆς ἐθνικῆς τους ἰδιαιτερότητας ποὺ τοὺς ἔκαναν νὰ νιώθουν ντροπὴ γιὰ τὴν τωρινή τους κατάσταση καὶ τὶς ταπεινώσεις ποὺ τοὺς ἐπέβαλαν οἱ δυνάστες τους.

Ὅλα αὐτά, βέβαια, δὲν ἦρθαν μόνα τους ἔτσι ξαφνικὰ καὶ ἀπρόσμενα. Ἦταν τὸ προϊὸν μιᾶς μακροχρόνιας ἀθόρυβης πολύτροπης καὶ πολύπλευρης προετοιμασίας. Οἱ ἐθνικά, ὡς τότε, ἀνερμάτιστοι ραγιάδες, οἱ ἐπιλήσμονες τῆς μεγάλης τους καταγωγῆς προσκυνημένοι καὶ συμβιβασμένοι, δὲν σήκωσαν ξαφνικὰ τὸ κεφάλι συνειδητοποιώντας ἔτσι τὴν ὑπερήφανη γενιά τους. Προηγήθηκε μιὰ μακρότατη ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ διεργασία ποὺ ἀπότοκός της ἦταν ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ νέα ἐθνικὴ ἀναγέννηση, τὸ ἐθνικὸ γέμισμα, ἡ εὐφορία καὶ ἡ αἰσιοδοξία γιὰ τὸ μέλλον. Γιὰ ὅλα αὐτὰ πολλοὶ καὶ πολλὰ βοήθησαν: Οἱ εὐνοϊκὲς πρῶτα - πρῶτα, οἰκονομικὲς συνθῆκες, τὸ δυνάμωμα τῆς ναυτιλίας καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία στὶς περισσότερες ἑλληνικὲς Κοινότητες. Ἀκολούθησε ἡ ὁλοένα αὐξανόμενη βελτίωση τῆς θέσης τοῦ ἑλληνισμοῦ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδιαίτερα σημαντικὸ ρόλο διαδραμάτισε καὶ ἡ δράση καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς θυσίας τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἁρματωλῶν ποὺ διατήρησαν ὁλόκληρες περιοχὲς ἐλεύθερες κι ἀδούλωτες. Τέλος βοήθησαν σημαντικὰ οἱ προσπάθειες μιᾶς ὁλόκληρης λεγεώνας ἀπὸ φλογεροὺς δάσκαλους καὶ ἐθνικοὺς διαφωτιστὲς ποὺ δούλεψαν ἄοκνα, μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, πετυχαίνοντας ν' ἀφυπνίσουν τὰ πνεύματα καὶ νὰ ἐμφυσήσουν στὸ ὑπόδουλο γένος τὴν συνείδηση τῆς ὑψηλῆς του ἀποστολῆς καὶ τοῦ ἐθνικοῦ του χρέους. Βέβαια τὸ ἔργο τῆς ἐθνικῆς ἀφύπνισης εἶχε ἀρχίσει, μὲ πολλοὺς τρόπους, ἀπὸ πολὺ παλαιότερα. Σχεδὸν δὲν εἶχε σταματήσει ἀπὸ τὴν ἑπομένη τῆς σκλαβιᾶς ὅταν, δειλὰ στὴν ἀρχὴ καὶ ἀβέβαια, ἄρχισαν νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους οἱ πρῶτοι ἐθνεγέρτες καὶ ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας, οἱ ἁρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφτες. Ἀπὸ τὰ μέσα ὅμως τοῦ 18ου αἰώνα εἶχε ἐνταθεῖ καὶ εἶχε πάρει ἀσυνήθιστες διαστάσεις. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἱδρύθηκαν καὶ τὰ περισσότερα νέα σχολεῖα μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ βγῆκαν τὰ περισσότερα βιβλία ὅλα γραμμένα ἀπὸ ἕλληνες δασκάλους τοῦ γένους. Φωτισμένοι παπάδες, καλόγεροι, σοφοὶ συγγραφεῖς καὶ λόγιοι εἶχαν ἀναλάβει νὰ διδάξουν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν νεώτερη ἐπιστήμη, τὴν ἱστορία, σ' ἕνα πλῆθος ἑλληνόπουλα ποὺ διψοῦσαν γιὰ γνώσεις κι ἦταν, ὡς τότε, καταδικασμένα νὰ ζήσουν στὸ μαῦρο σκοτάδι τῆς ἀμάθειας. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὼς ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐθνεγέρτης ἱεραπόστολος θεωροῦσε τὰ σχολεῖα πιὸ ἀναγκαῖα ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες. Μ' αὐτὲς τὶς προσπάθειες γρήγορα ὁ ἀριθμὸς τῶν πνευματικὰ καὶ ἐθνικὰ φωτισμένων μεγάλωσε. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἦταν τόσοι πολλοὶ καὶ δὲν δούλευαν μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν ἀφύπνιση, τὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση, τὴν προετοιμασία τοῦ ἀγῶνα ποὺ ἄρχισε μὲ τὴν μετάδοση στοὺς ὑπόδουλους αἰσθημάτων αἰσιοδοξίας, ἐλπίδας καὶ πίστης στὶς ἴδιες τους τὶς δυνάμεις. Ἔτσι ἔγινε, σιγὰ - σιγά, τὸ θαῦμα. Ξαναγύρισε ἡ συνείδηση τῆς ἐθνότητας, ἡ περηφάνεια ἡ ἐλπίδα στόν, ὡς τότε, φοβισμένο καὶ ξέπνοο λαό. Αὐτοὶ ποὺ σκέπτονταν ἐλεύθεροι, ποὺ ὁραματίζονταν μιὰν ἐλεύθερη πατρίδα ἄρχισαν τότε νὰ προετοιμάζουν πιὸ συνειδητὰ τὴν ἐπανάσταση. Μιὰν ἐπανά-

σταση ποὺ δὲν στηρίζονταν, ὅπως ἄλλοτε, στοὺς ξένους ἀλλὰ θἄταν πέρα γιὰ πέρα ἑλληνική. Καλλιεργοῦσαν τὰ πνεύματα, ἀφύπνιζαν τὶς συνειδήσεις, συγκέντρωναν ὅπλα καὶ χρήματα καὶ ἔβαζαν τὶς βάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τοῦ μελούμενου ἀγώνα. Ἡ Φιλικὴ ἑταιρεία ἔγινε ἡ ὑλοποιημένη ἔκφραση αὐτῆς τῆς διάχυτης λαχτάρας καὶ θέλησης γιὰ ἐλευθερία. Οἱ ἀγῶνες καὶ ἡ θυσία, τέλος, τοῦ Ρήγα Φεραίου δὲν ἦταν ἕνα τυχαῖο περιστατικὸ ἢ μιὰ μεμονωμένη περίπτωση. Ἦταν τὸ προανάκρουσμα τῆς μεγάλης ἐποποιΐας ποὺ θὰ ἔρχονταν καὶ ἐντάσσονταν στὸ εὐρύτερο ἀγωνιστικὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς...

Ἀλλὰ δὲν θὰ ἔρθουμε σὲ λεπτομέρειες γύρω ἀπὸ τὰ ὅσα προηγήθηκαν τοῦ ἀγώνα καὶ τὸ πῶς καὶ ποιοὶ τὸν προετοίμασαν, τὸν ὀργάνωσαν καὶ τὸν ἔφεραν σὲ πέρας. Ὅλοι καὶ ὅλα εἶναι γνωστά. Κύριος στόχος μας, ἐδῶ εἶναι νὰ δώσουμε ἀπάντηση σ' ἕνα ἄλλο καίριο ἐρώτημα: Τί ἦταν αὐτὸ ποὺ ὅπλισε τὰ χέρια τῶν ἀγωνιστῶν καὶ χαλύβδωσε τὶς ψυχές τους; Τί ἦταν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἔσπρωξε ν' ἀγνοήσουν ὅλες τὶς γνωστὲς δυσμενεῖς συνθῆκες καὶ νὰ τολμήσουν ν' ἀρχίσουν ἀμέσως ἕναν ἀγώνα πού, ἀντικειμενικὰ τουλάχιστον, λίγες ἐλπίδες ἐπιτυχίας παρουσίαζε; Βέβαια ἦταν ὁ πόθος τους γιὰ ἐλευθερία. Ἦταν, ἀκόμα, ἡ ἀνυπομονησία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τους, ἡ συνειδητοποίηση πὼς δὲν μποροῦσαν ἄλλο νὰ περιμένουν καὶ πὼς ἦταν ἄμεση ἀνάγκη νὰ κινηθοῦν, νὰ προχωρήσουν, νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι μιὰν ἐλεύθερη ζωή, ἀνεξάρτητοι μὲ δική τους πολιτειακὴ καὶ κρατικὴ ὑπόσταση. Μαζὶ ὅμως μὲ τὶς ἐλπίδες τους καὶ τὶς προσδοκίες τους εἶχαν ἀκόμη καὶ ἀρκετὲς αὐταπάτες. Πολλοὶ πίστευαν, πάντοτε, πὼς θὰ τοὺς βοηθοῦσαν οἱ μεγάλες δυνάμεις. Ἄλλοι στήριζαν ἀκόμα τὶς ἐλπίδες τους στοὺς ξανθοὺς ὁμόδοξους τοῦ Βορρᾶ πού, σύμφωνα τουλάχιστον καὶ μὲ μερικὲς λαϊκὲς προφητεῖες, προορίζονταν νὰ τοὺς ἐλευθερώσουν... Σὲ γενικὲς ὅμως γραμμές, οἱ περισσότεροι ἕλληνες, σκέπτονταν τώρα σωστά. Τὴν σωτηρία τους μόνο κατὰ ἕνα μέρος θὰ τὴν ἐξαρτοῦσαν ἀπὸ τὴν βοήθεια τῶν Εὐρωπαίων. Εἶχαν συνειδητοποιήσει τὴν μεγάλη ἀλήθεια πὼς θἄπρεπε ν' ἀγωνιστοῦν μόνοι τους καὶ μόνοι τους ν' ἀναλάβουν τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνη τοῦ ἀγώνα ποὺ προετοίμαζαν.

Κατὰ βάθος ἡ σωστὴ αὐτὴ θέση στηρίζονταν σὲ κάτι τὸ πρωτοφανέρωτο ποὺ ποτέ, παλαιότερα, δὲν τὸ εἶχαν σὲ τόσο ὑψηλὸ βαθμὸ καὶ δὲν τὸ εἶχαν ἀξιοποιήσει ὅσο στὰ χρόνια τοῦ Ἀγώνα. Ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς ἀνδρειοσύνης ποὺ ξύπνησε μέσα τους. Ἀπ' αὐτὸ ἄντλησαν δύναμη καὶ θάρρος καὶ αὐτὸ τοὺς ὅπλισε μὲ αἰσιοδοξία καὶ πίστη στὴν ἐπιτυχία. Ὄχι μόνο πίστεψαν στὴν ἱερότητα τοῦ ἀγώνα καὶ τὴν ἀναγκαιότητά του, ἀλλὰ καὶ στὴν δυνατότητα νὰ τὸν φέρουν οἱ ἴδιοι, μὲ τὶς δικές τους μόνο δυνάμεις, σὲ αἴσιο πέρας. Πιστεύοντας, ὡστόσο, πὼς ἦταν ἄξιοι καὶ ὥριμοι γι' αὐτὴ τὴν ἐλευθερία πίστεψαν, τουτόχρονα πὼς ἦταν, γι' αὐτό, κι ἀντάξιοι τῶν προγόνων τους ποὺ αἰῶνες ὁλόκληρους ἔζησαν ἐλεύθεροι. Ἀνάγοντας τὴν πίστη τους στὴν προγονικὴ αἴγλη δὲν ἔκαναν, στὴν πραγματικότητα, τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἐντάξουνι τὴν ἐλευθερία καὶ τ' ἀγαθὰ της σ' ἕνα εὐρύτερο ἰδεολογικὸ πλαίσιο ποὺ ὅλο μαζὶ συνόψιζε τὴν ἰδεολογία τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21, καὶ ἦταν αὐτὴ ποὺ στάθηκε ἡ παντοδύναμη καὶ ἡ ἀκατάβλητη ψυχικὴ δύναμη ποὺ τοὺς κράτησε ὀρθοὺς ὡς τὸ τέλος. Ὅσοι ἁπλοὶ ὡς ἄνθρωποι, εὐθεῖς καὶ ἀπέριττοι, ἦταν οἱ ἡρωϊκοὶ πολεμιστὲς τοῦ 21 τόσο πολυσύνθετη καὶ πολύπτυχη ἦταν ἡ ἰδεολογία ποὺ τοὺς στήριξε καὶ ἠθικὰ τοὺς δικαίωνε. Σ' αὐτὴν εἶχαν ἐνσωματωθεῖ, πρῶτα - πρῶτα, ὅλες οἱ ἀρχὲς τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης. Παρ' ὅλο

ποὺ εἶχαν καταλυθεῖ στὴν γενέθλια γῆ τους ἐπιζοῦσαν πάντα σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη θερμαίνοντας τὶς καρδιὲς τῶν ἁπλῶν ἀνθρώπων καὶ γεμίζοντας ἐλπίδες γιὰ ἕνα καλύτερο μέλλον τοὺς ἐθνικὰ καὶ κοινωνικὰ καταπιεζόμενους. Ὕστερα ἦταν οἱ διακηρύξεις τῆς ἀμερικανικῆς ἐπανάστασης γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου ποὺ εἶχε προηγηθεῖ καὶ ὅλες οἱ, ἀκόμα συναφεῖς παλαιότερες διδασκαλίες γιὰ τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες τῶν γάλλων φιλοσόφων τοῦ διαφωτισμοῦ. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὼς τὰ βιβλία τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν εἶχαν μελετηθεῖ μὲ ἀπληστία καὶ πὼς τὰ ὀνόματα τῶν περισσότερων ἦσαν πασίγνωστα σ' ὅλους τοὺς ἐγγράμματους Ἕλληνες, πὼς δὲν ἦταν τυχαῖο πὼς ἡ μελέτη τοῦ ἔργου τους εἶχε συνδυαστεῖ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν οὐμανιστικῶν σπουδῶν. Ὅσο ποτὲ ἄλλοτε οἱ ἕλληνες ξαναγύριζαν τότε στὶς ρίζες τους ἀνακαλύπτοντας τοὺς μεγάλους κλασικοὺς προγόνους τους καὶ μελετώντας τους μὲ πάθος. Ἀλλὰ ὁ γνωσιολογικὸς κορμὸς ποὺ στήριζε καὶ τροφοδοτοῦσε τὴν ἰδεολογία τῶν φωτισμένων ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς, τὴν καθαρὰ φιλελεύθερη καὶ δημοκρατική, κατὰ ἕνα μόνο μέρος ἀντλοῦσε τὶς θεμελιώδεις ἀρχές του ἀπὸ τὴν γαλλικὴ φιλοσοφία τοῦ 18ου αἰώνα. Ὑπῆρχαν μέσα της καὶ πολλὲς ἄλλες καταβολές. Μιὰ ὄχι ἀπὸ τὶς λιγότερο ἰσχυρὲς προέρχονταν ἀπὸ τὴν φιλελεύθερη καὶ φιλελληνικὴ γερμανικὴ φιλοσοφία, τὸν Χέρντες καὶ τὸν Χαίντερλιν, ποὺ κατὰ τὸν πιὸ γόνιμο τρόπο μπόλιασαν τὴν σκέψη τους μὲ τὴν ἀρχαία οὐμανιστικὴ παράδοση. Δὲν ἦταν, ἀκόμα, λίγες οἱ ἰδέες καὶ οἱ ἐμπνεύστεις ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν γειτονικὴ Ἰταλία, ὅπου οἱ πατριῶτες ὀργανωμένοι ἄλλοτε στὶς μυστικές τους ἑταιρίες τῶν καρμπονάρων καὶ ἄλλοτε στὶς τεκτονικές στοές, μὲ τὶς προωθημένες δημοκρατικὲς καὶ ἀγωνιστικές τους θέσεις, ποὺ τόσο ὕμνησαν ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Μότζαρτ, ἐπηρέαζαν πολὺ τοὺς συγχρόνους τους...

Τὸ μεγαλύτερο μέρος ὅμως τοῦ ἰδεολογικοῦ ὑπόβαθρου τοῦ ἀγώνα, στὴν πραγματικότητα, ξεκινοῦσε ἀπὸ πολὺ μακρύτερα. Ὅσο κι ἂν ἔδειχνε νὰ ἔχει διαποτισθεῖ ἀπὸ τὰ σύγχρονα ρεύματα, κατὰ βάθος, ἦταν στενὰ δεμένο μὲ τὴν κλασσικὴ ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Οἱ περισσότεροι, ἂν ὄχι ὅλοι, οἱ μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ γένους ἦταν θρεμένοι μὲ τὸ οὐμανιστικὸ πνεῦμα καὶ γνώριζαν σὲ βάθος τὴν ἑλληνικὴ κλασσικὴ γραμματεία. Δὲν ἦταν τυχαῖο πὼς ὁ Ἀδ. Κοραῆς, ὁ πιὸ μεγάλος ἀπὸ τοὺς δασκάλους αὐτοὺς ἀγωνίζονταν νὰ τοὺς ἐκδώσει, νὰ τοὺς σχολιάσει καὶ νὰ τοὺς μεταφράσει ἐνῶ, παράλληλα, εὐαγγελίζονταν μιὰν ἀναγέννηση τοῦ ἑλληνισμοῦ βασισμένη στὴν ἀρχαία ἑλληνικὰ πρότυπα, τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ στὴν ἀρχαία πολιτιστικὴ παράδοση.

Ἀλλὰ δὲν ἦταν ὁ μόνος. Γύρω του, πρὶν καὶ σύγχρονα μ' αὐτόν, ἐργάζονταν καὶ μύριοι ἄλλοι. Ἂν ἡ ἐκστρατεία γιὰ διαφωτισμό, διαπαιδαγώγηση καὶ ἐθνικὴ ἀφύπνιση εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, τὸν Μασιόδακα, τὸν Δαπόντε, τὸν Μεθόδιο Ἀνθρακίτη ἢ τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη, συνεχίστηκε καὶ ὁλοκληρώθηκε ἀπὸ τοὺς: Δημ. Καταρτζῆ, Νεόφυτο Βάμβα, Βενιαμὶν τὸν Λέσβιο, Ἄνθιμο Γαζῆ καὶ πλῆθος ἄλλους... Ἀπ' αὐτούς, καὶ τοὺς ἐνθουσιώδεις ὀπαδοὺς καὶ μαθητές τους, ἁπλώθηκε τὸ φῶς τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνάτασης στὶς πλούσιες καὶ εὔημεροῦσες, πρῶτα κοινότητες τῆς Διασπορᾶς. Οἱ Ἕλληνες ποὺ σὲ μεγάλους ἀριθμοὺς ζοῦσαν, τότε στὸ Λιβόρνο καὶ τὴν Μασσαλία, τὴ Γένοβα καὶ τὴν Βενετία, τὴ Ρουμανία καὶ τὴν Ρωσία ἔγιναν οἱ πρῶτοι κοινωνοὶ αὐτῆς τῆς ἀφυπνιστικῆς ἰδεολογίας ποὺ δὲν ἄργησε νὰ πάρει ἐθνικὸ καὶ ἀπελευθερωτικὸ χαρακτήρα.

Γρήγορα, ἀπὸ τὰ τέλη, ἰδίως τοῦ 18ου αἰώνα, ἡ ἰδεολογία αὐτή, μὲ τὰ πολλὰ ἐπίπεδα καὶ τοὺς πολλαπλοὺς συσχετισμοὺς ἁπλώθηκε στοὺς Ἕλληνες τῆς

ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὴν μετέφεραν οἱ Ναυτικοὶ καὶ οἱ ἔμποροι, τὴν δίδαξαν οἱ φωτισμένοι δάσκαλοι καὶ οἱ ἱερεῖς στὰ Κρυφὰ Σχολεῖα καὶ τὶς ἐκκλησίες. Κύριες ὅμως ἑστίες αὐτῶν τῶν ἐλπιδοφόρων μηνυμάτων ἔγιναν οἱ Σχολὲς ποὺ ἱδρύθηκαν σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς χώρας. Κοντὰ στὶς παλαιές, τὴν Πατμιάδα ποὺ εἶχε ἱδρυθεῖ ἀπὸ τὸ 1669, τὴν Σχολὴ τοῦ Ἄθω, ποὺ λειτουργοῦσε ἀπὸ παλαιά, καὶ τὶς σχολὲς τῶν Ἰωαννίνων, ἱδρύθηκαν καινούργιες ὅπως ἡ Πορφυρὶὰ Σχολὴ στὸ Καρλόβασι τῆς Σάμου ἄλλες στὴν Ἄντρο, Λέσβο, Τῆνο, Νάξο.

Τὸν ἴδιο καιρὸ ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν μελλούμενη ἐλευθερία ὀργανώθηκε σὲ ἀκόμα πιὸ ρεαλιστικὲς βάσεις. Πῆρε τὴν Μορφὴ καὶ τὸ σχῆμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ποὺ ἡ ἰδεολογία της καὶ τὸ θεμέλιο τῆς ὕπαρξής της ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν ἴδια κοινὴ πεποίθηση στὶς ἀξίες καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ ὀρεῖ τὸ δρόμο του μόνος του. Γρήγορα οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρείας ξεχύθηκαν ξεσηκώνονταν καὶ ὀργανώνοντας ὅλη τὴν Ἑλλάδα, διδάσκοντας καὶ κηρύττοντας τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀπ' αὐτοὺς ἄκουσαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἐλπιδοφόρο μήνυμα καὶ οἱ κατοπινοὶ λαϊκοὶ ἥρωες τοῦ ἀγώνα, οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἁρματωλοί, αὐτοὶ ποὺ προορίζονταν νὰ τὸ κάνουν πράξη ποτίζοντάς το μὲ τὸν ἱδρῶτα καὶ τὸ αἷμα τους. Αὐτοὶ οἱ ἀφανεῖς καὶ ταπεινοὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, ποὺ ζοῦσαν ὡς τότε μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὶς λαϊκὲς ἡρωϊκὲς παραδόσεις, υἱοθέτησαν ὁμόψυχα καὶ μ' ἐνθουσιασμὸ αὐτὴ τὴν ἰδεολογία καὶ τὴν ἔκαναν θρησκεία τους καὶ κοσμοθεωρία τους. Καὶ ὅσο πιὸ οὐτοπιστικὴ φαίνονταν καὶ ἀνεδαφικὴ στοὺς δειλούς, τοὺς δύσπιστους καὶ τοὺς σκεπτικιστὲς τόσο πιὸ ἁπλὴ καὶ ἐφαρμόσιμη φάνταζε σ' αὐτούς. Ἀπόδειξη ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία μέλλονταν νὰ τὴν ὑλοποιήσουν, τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ ὑψηλὸ ἐθνικὸ φρόνημα ποὺ τοὺς ἐνέπνευσε, ὁ τρόπος ποὺ θὰ τὴν δόξαζαν σὲ λίγο στὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ἂν οἱ ἰδέες αὐτὲς δὲν τοὺς φλόγιζαν τὶς ψυχές, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἥρωες καὶ οἱ Μάρτυρες, οἱ γενναῖοι πρόμαχοι καὶ οἱ ἀκατάβλητοι ναυμάχοι δὲν θὰ ὑπῆρχαν στὴν Ἱστορία. Χωρὶς αὐτὴ τὴν θέληση, τὴν πίστη, τὴν βεβαιότητα στὴ νίκη δὲν θὰ ὑπῆρχαν οἱ Νικηταράδες καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι, οἱ Καραϊσκάκηδες καὶ οἱ Παπαφλέσσες πού, ὅλοι τους, εἶχαν γαλουχηθεῖ μὲ τὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα τῆς θυσίας τῶν ἀγώνων τῆς κλεφτουριᾶς ἀλλὰ τὸ ἔνδοξο καὶ ἀναβιωμένο μέσα τους παρελθὸν τῆς ἀρχαιότητας.

Τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ τ' ἀπαράμιλλα διδάγματα τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων τους εἶχαν ὡς πρότυπο καὶ παράδειγμα. Δὲν εἶναι τυχαῖο γι' αὐτὸ ποὺ ὁ Κολοκοτρώνης στοὺς λόγους του καὶ στὶς προσλαλιές του στοὺς στρατιῶτες του, στὶς παραμονὲς τῶν πιὸ κρίσιμων ἀναμετρήσεων, τοὺς θύμιζε τὴν ἀρχαία προγονική τους καταγωγή. Δὲν εἶναι τυχαῖο, ἀκόμα ποὺ ὁ Ρήγας Φεραῖος ὀνειρευότανε τὴν ἀναβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μεγάλου Ἀλέξανδρου καὶ στὴ χάρτα του χάραζε τὰ σύνορά της στὰ ὅρια τῆς δικῆς του. Ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸ λαὸ ἡ ἄμεση σύνδεσή του μὲ τὴν ἀρχαιότητα γίνεται σιγὰ - σιγὰ βίωμα καὶ πίστη. Ὅλοι τὸ νιώθουν καὶ τὸ αἰσθάνονται τώρα πὼς φέρνουν μέσα τους τὸ βάρος καὶ τὴν εὐθύνη τῆς προγονικῆς δόξας καὶ ἀπὸ τὴν δόξα αὐτὴ ἀντλοῦν δύναμη καὶ ὑπερηφάνεια. Ὄχι ἀνεξήγητα οἱ στρατιῶτες τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποκαλοῦσαν τοὺς Τούρκους «περσιάνους» καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο οἱ καπετανέοι τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἔδιναν στὰ πλοῖα τους τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητας.

Ἐκεῖ, ὅμως ποὺ ἡ σύνδεση μὲ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι ἰδιαίτερα ἔντονη καὶ χαρακτηριστικὴ εἶναι στὸ Μακρυγιάννη. Στὰ περίφημα ἀπομνημονεύματά του ἐπανειλημμένα ἀντικαθρεφτίζεται αὐτὴ ἡ πίστη καὶ ἡ περηφάνειά του, ποὺ δὲν

εἶναι μόνο δική του, γιὰ τοὺς μακρινοὺς του προγόνους. Ὀνομάζει «γεναίγους προπατέρες» τὸ Μιλτιάδη καὶ τὸ Θεμιστοκλῆ, τὸν Ἀριστείδη καὶ τὸν Λεωνίδα καὶ ἀποδίδει τὰ κατορθώματά τους στὰ φῶτα ποὺ τοὺς ἔδωσαν οἱ φιλόσοφοι ἐπισημαίνοντας ἔτσι τὴν ὑψηλὴ πατριωτικὴ σημασία τῆς Παιδείας.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἑλληνολατρεία, ἡ ἐθνικὴ ἀνάταση, ἡ συνειδητὴ σύνδεση μὲ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα δὲν παρατηρεῖται μόνο στὸ λαὸ καὶ τοὺς ἁπλοὺς ἀνθρώπους. Ἦταν τὸ ἰδεολογικὸ ὑπόβαθρο ὅλων τῶν φωτισμένων λογίων τῆς ἐποχῆς. Ὅλοι τους ἀναζήτησαν καὶ βρῆκαν στ' ἀρχαῖα κείμενα τεκμήρια καὶ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ δικαιωθοῦν οἱ ἀγῶνες καὶ νὰ στηριχθοῦν οἱ ἀπαιτήσεις καὶ οἱ προσδοκίες τῶν ὑπόδουλων πού, ἀπὸ τὶς ἴδιες πηγές, ἄντλησαν κι αὐτοὶ δύναμη γιὰ νὰ ἀρχίσουν καὶ νὰ τελειώσουν τὸν ἀγώνα. Καρπὸς αὐτῆς τῆς γόνιμης ἐπιστροφῆς καὶ ἐπανασύνδεσης μὲ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα εἶναι ἕνα πλῆθος βιβλία διδακτικά, παραινετικά, ἐπιστημονικά, ἀπολογητικὰ ποὺ ὅλα τους τὰ χαρακτηρίζει ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν συνειδητὴ ἀφύπνιση, ὁ ἑλληνοκεντρισμὸς καὶ τὸ πάθος γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἔτσι γίνεται ὁλοφάνερο πὼς πρὶν ἀρχίσει ἡ ἐπανάσταση ὅλοι λίγο ἢ πολὺ εἶχαν ἀναβαπτισθεῖ ἐθνικὰ καὶ πνευματικὰ μέσα στὰ νάματα μιᾶς δυναμικῆς καὶ ζωντανῆς ἰδεολογίας καὶ πίστης ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων καὶ τοὺς χάριζε δύναμη καὶ θάρρος.

Βέβαια, ὑπῆρξαν καὶ ἀντιθέσεις καὶ ἀντιδράσεις καὶ πολλὲς διαφωνίες. Ἰδεολογικὲς διαφορὲς δίχασαν, ἀποπροσανατόλισαν καὶ προβληματίσαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς φωτισμένους τῆς ἐποχῆς. Ἔχουμε, ἀκόμα, καὶ σφοδρὲς συγκρούσεις, ἔριδες φιλολογικὲς καὶ ἰδεολογικὲς διαμάχες, ὅπως ἐκείνη ἀνάμεσα στὸ Κοραῆ καὶ τὸν Κοδρικᾶ καὶ σαφεῖς διαχωρισμοὺς γύρω ἀπὸ τὴν ἀκολουθητέα πορεία τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὲς οἱ συγκρούσεις, ὡς ἕνα σημεῖο ὠφέλησαν. Βοήθησαν νὰ διατυπωθοῦν καὶ ἄλλες σκέψεις, νὰ γίνουν πλατύτερες ἀναλύσεις καὶ νὰ ἐξαχθοῦν καινούργια συμπεράσματα. Ἔτσι ὅμως, στὸ τέλος, διαμορφώθηκε σαφέστερα ἡ νεοελληνικὴ ἰδεολογία καὶ σκέψη, στὰ πλαίσια πάντα τοῦ πρωτόγνωρου νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ γεννήθηκε μέσα στὴν τουρκοκρατία καὶ ἄνθισε μερικὲς δεκαετίες πρὶν τὸν ἀγώνα καὶ κατὰ τὴν διάρκειά του.

Εἶναι λυπηρὸ πὼς αὐτὸν τὸν πολύτιμο καρπό, οἱ ἕλληνες τῆς ἀμέσως μετεπαναστατικῆς περιόδου, τὸν ἄφησαν μόνοι τους νὰ μοιρασθεῖ ἀκολουθώντας ξένα πολιτιστικά, εὐρωπαϊκά, πρότυπα καὶ υἱοθετώντας τα δουλικά. Θὰ πρέπει, ἐδῶ, νὰ κάνουμε λόγο καὶ γιὰ μιὰ μερίδα ἀνθρώπων ποὺ ἔμειναν ἀνεπηρέαστοι ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν πολιτιστικὴ καὶ πνευματικὴ κοσμογονία πού, ὅπως εἴδαμε, ἄλλαξε τόσο πολὺ καὶ τόσο βαθιὰ τὴν ψυχολογία τῶν Ἑλλήνων τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς.

Ὑπῆρξαν, κι αὐτὸ εἶναι ἀκόμα χειρότερο καὶ πολλοὶ σκοταδιστές. Ἀνάμεσά τους πολλοὶ ἱεράρχες, ποὺ δὲν πίστεψαν στὴν δύναμη τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ δὲν ἀσπάστηκαν τὴν δυναμικὴ καὶ ζωντανὴ ἰδεολογία του. Γι' αὐτούς, τοὺς ἀρριβίστες καὶ τοὺς τουρκόφιλους, τὸ συμφέρον καὶ ἡ διαφύλαξη τῶν προνομίων τους στάθηκε πάνω ἀπ' ὅλα. Ὅσο γιὰ τὴν δική τους ἰδεολογία, ποὺ μὲ πεῖσμα προσπάθησαν νὰ τὴν ἐπιβάλουν, ἦταν ἡ ἰδεολογία τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ὑποτέλειας, τοῦ προσκυνήματος καὶ τῆς μοιρολατρικῆς ἀποδοχῆς τῆς δουλείας. Ἀλλά, εὐτυχῶς, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ καὶ οἱ ἰδέες τους δὲν μπόρεσαν νὰ μολύνουν τὴν ἁγνότητα, τὸ ὑψηλὸ ἦθος καὶ τὴν ἡρωϊκὴ διάθεση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γρήγορα ἀπομονώθηκαν καὶ ἀπογυμνώθηκαν ἀπὸ κάθε δικαιολογία. Τὰ κίνητρά τους,

γρήγορα ἀποδείχθηκαν ἰδιοτελῆ καὶ ταπεινά. Ἀπέναντι στὴν σκοταδιστική, τὴν ἀρνητικὴ ἰδεολογία τους, ἔκφραση τοῦ προσκυνημένου κατεστημένου τῆς ἐποχῆς, ὁ λαὸς καὶ οἱ φωτισμένοι ἀρχηγοί του ἀντέταξαν μιὰν ἄλλη: τὴν ἰδεολογία τῆς λεβεντιᾶς καὶ τῆς θυσίας, τοῦ ἀγώνα καὶ θέλησης γιὰ ἐλευθερία. Ἔτσι ἔχουμε κι ἐδῶ ἀπτὴ τὴν ἀντιπαράθεση: Ἀπὸ τόνα μέρος ἔχουμε τοὺς κρατοῦντες, τοῦ Φαναριῶτες καὶ τοὺς Ἱεράρχες, ἕτοιμους νὰ συστήσουν σ' ὅλους μὲ τὶς γραμμένες σὲ μιὰ ἀπολιθωμένη καθαρεύουσα πανταχοῦσες τους ὑποταγὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν ἀνυπόταχτο λαό, τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς ἁρματωλούς, τοὺς φωτισμένους λόγιους καὶ παπάδες... Ἀπὸ τόνα μέρος τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἡ λαϊκὴ γλώσσα, ἡ φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξανδρου κι ἀπὸ τ' ἄλλο ἡ στείρα βυζαντινολογία τῆς μίζερης καὶ μικρόψυχης τάξης τῶν κοτζαμπάσηδων καὶ τῶν τουρκόφιλων... Χρειάστηκε, βέβαια, νὰ περάσουν κάμποσες δεκαετίες ἕως ὅτου ὡριμάσει ὁ καρπὸς τοῦ ξεσηκωμοῦ. Χρειάστηκε γι' αὐτὸ νὰ μοχθήσουν μερικὲς γενεὲς φωτισμένων ἀνθρώπων καὶ ἐμπνευσμένων λογίων ἕως ὅτου πάρει ἡ νεώτερη ἑλληνικὴ ἰδεολογία τὴν ἀληθινή της διάσταση καὶ τὸ σωστό της προσανατολισμό. Μόνο τότε ἔγινε δύναμη ἀκατάβλητη. Μόνο τότε μπόρεσε ν' ἀνάψει φωτιὲς στὰ στήθια καὶ νὰ ξεσηκώσει τοὺς σκλάβους, νὰ τοὺς ἐμπνεύσει ἔρωτα στὴν ἐλευθερία. Ἡ ἀπ' εὐθείας σύνδεσή της μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοση, τὸ ἰδεαλιστικό, ἀγωνιστικὸ καὶ ἡρωικό της περιεχόμενο ἦταν τὰ πιὸ κατάλληλα ἔναυσμα γιὰ νὰ πάρουν φωτιὰ οἱ Ἕλληνες καὶ νὰ ξεκινήσουν τὸν ἀγώνα, ἀφοῦ, βέβαια, πρωτύτερα εἶχαν πιστέψει οἱ ἴδιοι στὴν ἀναγκαιότητά του καὶ στὴν ἐπιτυχία του. Ἡ γόνιμη ἀντιπαράθεση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, μὲ τὶς αἰώνιες ἀξίες του, στὸ στενόψυχο, μίζερο ἰδεολογικὸ κατεστημένο τῶν βολεμένων καὶ τῶν συμβιβασμένων τῆς ἐποχῆς ἔδειξε τὴν μεγάλη ἀξία τοῦ πρώτου καὶ τὴν σαθρότητα, τὸ δειλὸ καὶ ὅλο ὑπολογισμοὺς ὑπόβαθρο τοῦ δεύτερου. Ἔτσι τὸ ἀνανεωμένο ἑλληνικὸ πνεῦμα, τροφοδοτημένο πλούσια ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοση καὶ τὶς νεώτερες φιλελεύθερες ἰδέες, ἦταν αὐτὸ ποὺ ξεκίνησε καὶ ἔφερε σὲ αἴσιο πέρας τὸν ἀγώνα ποὺ πολλοὶ τὸν θεωροῦσαν ἄκαιρο καὶ ὁπωσδήποτε οἱ συνθῆκες στὴν Εὐρώπη, ὅπως δείξαμε, δὲν τὸν εὐνοοῦσαν. Αὐτὸ γέννησε τοὺς ἥρωες καὶ τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ 21, διδάσκοντας ὅλους, τότε καὶ τώρα, πὼς πίσω ἀπὸ τὴν ὕλη, τὴν δύναμη καὶ τὴν λογικὴ βρίσκεται κάτι πιὸ δυνατό, ἡ θέληση καὶ ἡ πίστη, ποὺ ὅταν ἐνεργοποιηθοῦν σωστὰ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἀντισταθεῖ. Αὐτό, τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τοῦ ἀγώνα ἦταν ἡ κινητήρια δύναμη ποὺ χαλύβδωσε τοὺς ἀγωνιστές. Ἂς γυρίσουμε, ὅσο εἶναι δυνατό, πίσω κι ἂς φάξουμε νὰ τὸ βροῦμε. Χάθηκε κάπου στὸ δρόμο ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, γύρω στὰ 1830, καὶ μετά... Ὅτι βροῦμε, ὅτι ἀπὸ τὴν θεία του πνοὴ νιώσουμε, κέρδος θὰ τὸχουμε. Ὅσο ποτὲ ἄλλο τὸχουμε ἀνάγκη, σήμερα τὸ χρειαζόμαστε νὰ συνεχίσουμε τοὺς νέους ἀγῶνες...

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΟΖΟΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

"ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΤΟΞΟ ΤΟΥ ΓΙΑΓΟΥΑΘΑ,,

I

Μὴ ξεκαρφώνεις λοιπὸν τὸ πνεῦμα
ἀη' τὰ μακρόσυρτα βήματα τῶν
στρατιωτῶν στὶς χαμοκέλλες
καὶ τῶν παιδιῶν τὶς κραυγὲς τὶς πνιγμένες.
Ὅλοι περιμένουμε, καὶ νά'
μπροστὰ οἱ ἐλιὲς καὶ τὰ μολύβια
ποὺ σπαθίζουν τὰ λόγια σας
μεγάλε Χικμὲτ καὶ Λόρκα
καὶ σὺ ἅγιε Ρίτσο καὶ πάλι
Ἀραγκὸν καὶ Ἐλιγιὰ καὶ Λουντέμη
ποὺ λέτε, δὲ θὰ περάσουν τοῦτοι ἐδῶ
ποὺ γέλασαν σὰν μᾶς εἶδαν γυμνούς.

Κι ἀκόμα δὲν ἔμαθα νὰ φτάνω
τοῦτες τὶς ὑγρὲς αὐλὲς
μὲ τὸ φιλὶ ἢ τὸ πιστόλι
στὰ δάχτυλα τὰ κομμένα'
ἔτσι ποὺ κλαῖν τῆς γῆς
οἱ γενειοφόροι κι ἀκούγεσαι ἠχὼ
κάτω στὰ ρέματα καὶ
τὶς λιγνὲς πλάβες τοῦ βάλτου.
Ἐσὺ Ναϊμτί, μὴν πλησιάζεις.

Αὔριο εἶναι ποὺ θὰ κρεμάσουν
καὶ μένα μαζί τους, μὲ δυὸ
περίστροφα στὰ μαῦρα χέρια.
Κράτα τὴ φωνή μου, ἔτσι ξανθιά
κι ἄστατη ποὺ εἶναι, δὲν εἶναι
γιὰ σένα αὐτὰ τὰ κρεματόρια καὶ
οἱ γκιλοτίνες δὲν εἶναι γιὰ σένα.

Θὰ γυρίσω λοιπὸν κάποια νύχτα,
ἀφήνοντας τὴ φυλακὴ ψυχρὴ καὶ μόνη
μαζὶ νὰ φύγουμε γιὰ Ρέγκενσμπουρκ
καβάλλα σὲ βρόχινους πύργους,
ἀα... γιὰ Ρέγκενσμπουρκ
καὶ οὐρανὸ κι ἀγάπη

II

«ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΣΕ ΧΙΛΙΑ ΦΙΛΙΑ»

Σ' ἐτοῦτο δῶ τὸ ἀμπέλι
μὲ τὶς κυριαρίνες καὶ τὰ θυμιατὰ
τοῦ 'Ιωσὴφ καὶ τ' οὐρανοῦ
ἔνιωσα τὴν ὁρμὴ
ἀχόρταγα στὰ πόδια μου,
παιδὶ τῆς ἀστραπῆς γιὰ νἄρθει
σκέφτηκα, θέλει νὰ κάψει.
'Ακούμπησα τὴν ψυχή μου
σταυροθωρώντας τοὺς πολυέλαιους
καὶ γλύκα ὑγρὴ πλημμύρισα, πανωθέ σου
ἀπίθωσα τὸ δροσερὸ χορτάρι,
τσίτωμα οὐρανόμιχτο μὲ πίσσα,
κραδαίνοντας τὸ φοβερὸ ζουμπούλι
στὸ στόμα,
στεφανομήκης καὶ ὀρθάνοιχτος ἀγκάλιασα
τὶς λεῦκες σὲ δυὸ λουρίδες
θαλασσιές, κι ἤρθα νὰ κάτσω ἀπτὸς
προσευχὲς κατάκοπες φτεροκοπώντας
στά μάτια σου ποὺ σέρνοντας
οἱ καρποὶ οἱ βυσσινιοὶ
ἐθάρρεψα, καὶ πάλι
στῆς Πρωτομαγιᾶς τὸ σκαμπανέβασμα
ἐβρέθηκα, ἀγύρτες μαλλιαροὺς
καὶ λαιστρυγόνες ν' ἀγιάζω,
τρυπώνοντας σὲ μελανὰ λεπράδικα
μὲ τὶς οὐρὲς τῶν ποντικιῶν
σὲ στήθια κοριτσιῶν ἀστείρευτα
ἀλλὰ μαῦρα ἀπὸ τὸν πόλεμο
καὶ τὶς κραυγὲς τῶν ἀνθρώπων,
ὁλοένα κάμπιες ἀνώριμες
μὲ σάλτους στὰ μπράτσα μιᾶς βιγκόνιας
σαλπάροντας, καὶ νήματα
νὰ τρέχουν ἀπ' τὰ κλάμματα τοῦ πεύκου,
ἄχ, Ναϊμτί, κι ἐγὼ μὲ τὶς κουκουναριὲς
καὶ μὲ τὸν πόλεμο νὰ περνῶ τὴ μέρα
νεύοντας ἀγγέλους σ' ἕνα τετράφυλλο
κι ἐσὺ σαλεύοντας τὰ ὡσανὰ
καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ "Αουσβιτς
ντυμένα μὲ κόκκαλα καὶ μὲ λεπίδες
τὰ τρίμματα μιᾶς χαραυγῆς
σὲ τέσσερα πόδια νὰ σκορπίζεις.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΡ. ΠΕΡΔΙΚΟΥΛΗΣ
(Μαθητὴς Λυκείου 'Αγιᾶς Λαρίσης)

ΑΝΤΕΛΑ ΠΟΠΕΣΚΟΥ

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Μετάφραση: ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ — ΧΥΜΟΥ

ΒΑΘΜΙΔΕΣ

Πρῶτ' ἀπ' ὅλους μᾶς περιμένει ἡ μάνα
βαθιὰ πονεμένη, ἡ μάνα π' ὅλα τὰ συγχωράει
ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἄθεοι,
οἱ ἀνέγνοιαστοι, πάντα στὸ παιγνίδι δοσμένοι
στοιβάζουμε τὶς ἔγνοιές της
πατώντας κρυφὰ σ' ἐπικίνδυνους χώρους
πέρα ἀπὸ τὸν περιορισμένο κόσμο.

★

Μᾶς περιμένει ἔπειτα παρθενική,
ἡ καλή,
δεμένη μ' ὅρκο σὰν χτίριο,
ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ὁλόφωτοι
οἱ ἥρωες
οἱ θρυλικοὶ
χωρὶς ἀναπαμὸ γυρνᾶμε σῶοι
ἀπὸ μάχες φριχτὲς
ἀπὸ μπερδεμένους δρόμους,
καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸ κυνήγι τῆς πεταλούδας.

★

Καὶ στερνὰ ἀπ' ὅλους μᾶς προσμένει
ἡ πατρίδα,
ἁπλόχερη σὲ ἥλιο καὶ σὲ γῆ
μᾶς προσμένει ἤρεμα
ἐμᾶς ποὺ σπαταλᾶμε ἄμυαλα λόγια
ἀπὸ ἀδύναμη στόχαση,
ἀπὸ ἐπικίνδυνο φόβο
καὶ μπορεῖ ἀπὸ μαρασμὸ
γιὰ νὰ στρέψουμε τὸ πρόσωπό μας
στὸ δικό της πρόσωπο,
τὸ ριτυδωμένο καὶ καμένο
ἀπὸ τὴν πολύπαθη ἱστορία της.

ΙΛΕΑΝΑ ΜΑΛΑΝΤΣΟΓΟΥ

ΘΡΥΛΟΣ

Βρίσκουμαι σ' ἕναν τοῖχο σὰν τὴν Ἄννα τοῦ Μανόλη*
μὲ τὴν διαφορὰ πὼς ἐγὼ δὲν εἶμαι ἡ Ἄννα
καὶ αὐτὸς ποὺ μ' ἔχτισε
δὲν εἶδε ὄνειρο καμιὰ φορά

Αὐτὸς μ' ἔχτισε σ' ἕνα τοῖχο ἕτοιμο
φκιαγμένο γιὰ τὴν δικιά του ὑπεράσπιση
γιὰ νὰ μὴν εἶμαι οὔτε μέσα
οὔτε ἀπόξω.

Αὐτὸς μ' ἔχτισε σ' ἕναν τοῖχο ἕτοιμο

καὶ προσπαθεῖ νὰ μὲ βγάλει ἀπ' ὅπου κι ἂν
μὰ δὲν ξέρει πιὰ ποῦ μ' ἔχτισε.

---

* Σύμφωνα μὲ τὸν ρουμάνικο θρῦλο, ὁ μάστορας Μανόλης ποὺ ἔχτισε τὸ ξακουστὸ μοναστήρι Ἄρτζες, ὕστερα ἀπὸ ὄνειρο ἔχτισε τὴν γυναίκα του στὰ θεμέλια τοῦ μοναστηριοῦ.

ΦΛΟΡΕΝΤΣΑ ΑΛΜΠΟΥ

ΟΙ ΚΥΡΑΔΕΣ ΜΟΙΡΕΣ

Οἱ κυράδες Μοῖρες,
οἱ τυφλὲς ὑφάντριες μέσ' στὸ λιακωτὸ
μὲ τὴν ἀγράμπελη.

Ἄχ! Οἱ κυράδες Μοῖρες,
στὸ κέρινο δεῖλι
τί ὄμορφα ὑφαίνανε
λινὸ καὶ καναβόπανο!

Τί ὑφαίνετε κυράδες,
τόσο ζωηρά;
σήμερα εἶν' ἀργὰ
ἡ αὐριανὴ μέρα οὔτε κἂν ἦλθε.

Ἀπάντηση δὲ μοῦ δώσανε
καμιά.
Ὁ Νοέμβρης πλησίαζε
πλησίαζε τὸ δειλινό.

Καὶ χάθηκα ψηλὰ στὰ δάση
χάθηκα μὲ τὰ φύλλα στὸν ἄνεμο.
— Κυράδες Μοῖρες, τουλάχιστο βιαστήκατε,
τουλάχιστο τελειώσατε αὐτὸ ποὺ ὑφαίνατε;

ΜΙΧ. ΚΟΡΔΩΣΗ

ΣΤΟΝ ΑΘΩΝΑ*

δ) Ἁγιορείτικα «χωριὰ» καὶ καλύβες

Ὁ ἐπισκέπτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικὰ αἰωνόβια μοναστηριακὰ συγκροτήματα ἀλλὰ συγκινεῖται κι ἀπὸ τὰ κελιὰ καὶ τὶς καλύβες· τὰ μικρὰ μονόπατα ἢ δίπατα σπιτάκια, ὅπου ἀνεξάρτητοι καλόγεροι, ποὺ δὲν ἐγκρίνουν τὸν τρόπο ζωῆς στὸ μοναστήρι, ζοῦν σὰν ἀγρότες ἢ ἐρημίτες. Πολλὲς καλύβες μαζὶ κάνουν μιὰ ἰδιόρρυθμη σκήτη· τὰ σημερινὰ «χωριὰ» τοῦ Ἄθωνα, χωριὰ ποὺ δὲν ξέρουν τί θὰ πεῖ γυναικεῖο γένιο καὶ παιδικὸ κλαψούρισμα.

Τὸ κεφαλοχώρι τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι οἱ Καρυές, ἕνα εἶδος πρωτεύουσας ποὺ φιλοξενεῖ τὴν ἁγιορείτικη διοίκηση. Μοιάζει μὲ ἀπόκοσμη πολιτειούλα, ὅπου ἡ ζωὴ κρατήθηκε γιὰ δεκαετίες στάσιμη. Μετὰ τὴ ρωσικὴ σκήτη τοῦ Ἁγίου Ἀντρέα, τὸ περίφημο «Σεράι», μόλις μπαίνεις στὶς Καρυὲς ἐντύπωση σοῦ προκαλεῖ τὸ ἐπιβλητικὸ βουλγάρικο κονάκι. Μαγαζιά, κελιὰ καὶ κονάκια πυκνοχτισμένα καὶ στὴ μέση ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Πρωτάτου, τὸ πιὸ σεβάσμιο μνημεῖο. Στὴν ἀνηφοριά, μετὰ τὸ τέλος τοῦ χωριοῦ τὸ κελάρυσμα τοῦ νεροῦ καὶ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων ἀπὸ τὰ ψηλόκορφα δέντρα εἶναι οἱ μοναδικοὶ θόρυβοι ποὺ φθάνουν στ' αὐτιά. Δὲ χορταίνεις νὰ βλέπεις φουντουκιὲς καὶ καστανιές.

Σὰν κάθε ὅμως πρωτεύουσα, ἔχουν καὶ οἱ Καρυὲς τὶς ἀντιθέσεις τους. Οἱ καλόγεροι μπερδεμένοι μὲ τοὺς λαϊκούς. Τὸ μαῦρο χρῶμα μὲ τὸ παρδαλό. Τὰ ράσα μὲ τὰ παντελόνια, ποὺ πληθαίνουν τὸ καλοκαίρι. Ὑπάρχουν ἐποχὲς ποὺ ἀκούγονται ἐκεῖ ὅλες οἱ γλῶσσες τοῦ κόσμου. Μὰ καὶ τὰ χτήρια ἀποτελοῦν ἀνάμεσά τους παραφωνία. Τὰ δίπατα κονάκια καὶ τὰ μαγαζιὰ φαίνονται σὰν μύγες μπροστὰ στὴ ρωσικὴ σκήτη τοῦ Ἁγίου Ἀντρέα. Τὸ ὄνομα Σεράι ποὺ τῆς δόθηκε εἶναι δικαιολογημένο πέρα γιὰ πέρα. Χτήρια εὐρύχωρα καὶ καλοχτισμένα, ὁ χρόνος ὅμως καὶ ἡ ἀφροντισιὰ ἐρήμωσαν τὰ πάντα. Σοῦ δίνεται ἡ ἐντύπωση πὼς πέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ Βάνδαλοι. Στὴν τράπεζα παραμένουν ἀκόμη στὴ σειρὰ καθίσματα καὶ τραπέζια. Κάπου κάπου καμιὰ εἰκόνα σὲ κοιτάζει μὲ τὸ γαλήνιο της βλέμμα, θλιβερὸ ἀπομεινάρι παλιᾶς δόξας.

Τὸ σπουδαιότερο μνημεῖο τῶν Καρυῶν εἶναι ἁ ἱστορικὸς ναὸς τοῦ Πρωτάτου μὲ τὶς λαμπρὲς τοιχογραφίες τοῦ δέκατου τέταρτου αἰώνα, φτιαγμένες ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Πανσέληνου. Ὁ ξακουστὸς ζωγράφος ξέφυγε ἀπὸ τὴν παράδοση χωρὶς ὅμως οἱ εἰκόνες του νὰ χάσουν τὴν πνευματικότητά τους. Ἡ Ἀνάσταση, ἡ Σταύρωση, τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου ἔχουν τὴ δική τους σφραγίδα. Ἔχει ξεφύγει ὁ Πανσέληνος ἀπὸ τὰ αὐστηρὰ πρόσωπα τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Μᾶς ἄφησε σώματα ρωμαλέα καὶ πρόσωπα φωτεινὰ μὲ χρώματα ζωηρὰ καὶ ἀνοιχτά. Ἡ λιτότητα στὰ χρώματα, ἡ ποικιλία στὴ μορφή, ἡ τραχύ-

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 696.

τητα καὶ ὁ ρεαλισμὸς στὸν τόνο τῆς σύνθεσης, συντέλεσαν ὥστε ὅλες οἱ τοιχογραφίες νὰ εἶναι μεγαλειώδεις.

Στὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ χωριοῦ, ἑκατὸ μέτρα ἀπὸ τὸ κονάκι τοῦ Παντοκράτορα, ὑψώνεται τὸ Κουτλουμούσι, ἕνα ἀπὸ τὰ εἴκοσι μοναστήρια τοῦ Ἄθωνα μὲ τὶς ἀπανωτὲς τοξωτὲς κόρδες μέσα σ' ἕνα καταπράσινο ἀγρὸ γεμάτο φουντουκιές. Ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι ἡ ζωὴ καὶ ἡ δροσιὰ ἀπὸ τὰ λουλούδια καὶ τὴ βρύση μὲ τὸ ἄφθονο νερό. Μόλις περάσεις τὴν πύλη ποὺ σὲ κυριεύει ἡ ἀπελπισία ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη καὶ τὴν ἐρήμωση. Οἱ ἐλάχιστοι, περασμένης ἡλικίας, καλόγεροι ποὺ ἀπέμειναν δὲν προλαβαίνουν νὰ συντηροῦν τὸ τεράστιο σεβάσμιο μνημεῖο. Τὸ χρῶμα ὅμως τῶν κτηρίων, οἱ ἐπάλληλες τοξωτὲς στοές, ἡ κομψὴ φιάλη μὲ τὸ κυκλικὸ ἐπιστέγασμα, τὸ καθολικὸ μὲ τὸ ξύλινο καλοσκαλισμένο τέμπλο — δούλευαν, λέει, δέκα καλόγεροι γιὰ δέκα ὀχτὼ χρόνια — σὲ ἀποζημιώνουν.

Οἱ Καρυὲς εἶναι ἴσως τὸ πολυπληθέστερο ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ ὡραιότερο «χωριὸ» τοῦ Ἄθωνα. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα χωριά, ἡ Νέα Σκήτη, λίγα σπίτια πνιγμένα κυριολεκτικὰ στὸ πράσινο μιὰ δρασκελιὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀντικατοπτρίζει τὴν ψυχικὴ ἠρεμία· τὴ γαλήνη ποὺ ἀναζητιέται μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀλλὰ κοντὰ στὴ φύση. Ἡ πρώτη ἐντύπωση εἶναι πὼς βρίσκεσαι σ' ἕνα γραφικὸ παραλιακὸ νησιώτικο χωριό. Πιὸ πέρα οἱ καλύβες τῆς Ἁγίας Ἄννας ἀρχίζουν ἀπὸ μικρὸ ὑψόμετρο, λίγο παραπάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ φθάσεις ὅμως στὸ κυριακὸ καὶ στὴν τελευταία καλύβα θέλεις μιὰ ὥρα δρόμο. Ἐδῶ καὶ στὰ Καυσοκαλύβια συναντᾶς μοναχοὺς ποὺ εἶναι πραγματικοὶ καλλιτέχνες, μολονότι τελευταῖα ὁ ἀριθμός τους μειώνεται ἐντυπωσιακά. Χρησιμοποιοῦν τὰ σύνεργά τους, τὰ ψηφιὰ καὶ τὸ χρωστήρα μὲ ζηλευτὴ δεξιοτεχνία. Ἀπὸ τὰ χέρια τους βγαίνουν σταυροὶ καὶ εἰκόνες, πραγματικὰ ἔργα τέχνης. Μπήκαμε σὲ μιὰ καλύβα τῆς Ἁγίας Ἄννας. Τὸ δωμάτιο ποὺ καθήσαμε ἦταν γεμάτο ἀπὸ κάθε εἴδους κουζινικά. Παλιὰ σκεύη μπασμένα σὲ χρήση ἐδῶ καὶ δεκάδες χρόνια καὶ ἀφημένα κληρονομιὰ ἀπὸ τὸν γέροντα στὸν ὑποτακτικό. Ἀκαταστασία ἐπικρατοῦσε ἐκεῖ ποὺ δὲν ἐνοχλοῦσε ἐν τούτοις τὴν ὅραση.

Καυσοκαλύβια. Ὅπως τὰ βλέπεις ἀπότομα νὰ προβάλλουν στὸν ἀνήφορο μετὰ ἀπὸ τὸν μικρὸ κόρφο ποὺ πιάνει τὸ καΐκι, μένεις ἔκθαμβος καὶ ἀποχαυνωμένος. Σπίτια ἐπιβλητικὰ καὶ καλοδιατηρημένα πλακόστρωτα. Μιὰ ἄφωνη μεγαλοπρέπεια. Δὲν πρόκειται ἁπλῶς γιὰ ἠρεμία. Ἕνας κοσμικὸς θὰ τὴν χαρακτήριζε ἀποπνικτικὴ ἐρημιά. Γιὰ τὸν συχνὸ ἐπισκέπτη καὶ θαυμαστὴ τοῦ Ἄθωνα εἶναι τὰ Κτυσοκαλύβια τὸ τέρμα μιᾶς εὐχῆς, ἑνὸς ὀνείρου ποὺ ξεμακραίνει ὅσο πλησιάζεις. Γιὰ τὸν ἁγιορείτη μοναχὸ εἶναι τὸ τέρμα μιᾶς ζωῆς. Δὲν ἔχει σημασία ἂν τὸ τέλος διαρκέσει μερικοὺς μῆνες ἢ δεκάδες χρόνια. Ἐδῶ δὲ βαραίνει ὁ χρόνος, ἀλλὰ ἡ ὥρα, ἡ μέρα, ἡ ἐποχή.

Ὅταν, φεύγοντας ἀπὸ τὴ Λαύρα, πιάσαμε τὴ σκάλα ποὺ ὁδηγεῖ στὰ Καρούλια μέσα ἀπὸ μιὰ σχισμὴ βράχου, μοῦ φάνηκε πὼς οἱ συνταξιδιῶτες μας ποὺ συνέχιζαν γιὰ τὴν Ἁγία Ἄννα, μᾶς κοιτοῦσαν μὲ ἀπορία. Βλέποντας τὸν γκρεμὸ ποὺ ἔχασκε πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας καὶ τὸ καΐκι νὰ ξεμακραίνει μὲ κυρίευσε δισταγμὸς καὶ ἀπελπισία ποὺ μ' ἐγκατέλειψαν ὅταν συναντήσαμε τὸν πρῶτο ἐρημίτη. Καρούλια· καλύβες - τρύπες, σὰν φωλιὲς περιστεριῶν στὴν κορυφὴ στέγης. Ἔδαφος γυμνὸ καὶ ἄνυδρο. Βράχοι ξεθωριασμένοι, λουσμένοι στὴν ἁρμύρα καὶ στὸν ἥλιο. Ἐκμηδενισμὸς τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης. Τὰ Καρούλια εἶναι ὁ τρόμος τοῦ ἐπισκέπτη. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ κατοικοῦν ἐδῶ ζωγραφίζονται στὴ φαντασία του σὰν παράξενα ὑπερκόσμια πλάσματα. Ἀνεβαίνοντας τὸ μονοπάτι ὁ ἥλιος ἔψηνε καὶ οἱ πέτρες κατρακυ-

λοῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μείνει στιγμὴ ἐκεῖ. Πήραμε τὸ δρόμο γιὰ τοὺς Δανιηλαίους καὶ φθάσαμε ξεθεωμένοι. Τὸ μεγάλο σύγχρονο σπίτι ποὺ στεγάζει ἑφτὰ - ὀχτὼ ψηφισμένους ζωγράφους, κάθε ἡλικίας, εἶναι μιὰ ὄαση μὲς τὴν ἔρημο.

Μερικὲς σκόρπιες καλύβες ἀποτελοῦν τὰ Κατουνάκια καὶ τὴ Μικρὴ Ἁγία Ἄννα, ἡ θέα ὅμως ποὺ σὲ περιμένει μόλις ἀνέβεις τὸ διάσελο σοῦ ἀραιρεῖ ἀπὸ τὴν ψυχή σου κάθε βάρος. Ἡ ἐντύπωση τῆς γύμνιας καὶ τῆς λιτότητας σὲ ἐγκαταλείπει πάραυτα. Ἡ ψυχή σου γεμίζει. Κόρφοι, σκῆτες καὶ μοναστήρια στὴ σειρά, ὅσο κόβει τὸ μάτι. Ψηλὰ ὁ γρανιτένιος Ἄθωνας καὶ κάτω ἡ θάλασσα ἐκτυφλωτική, γαλάζια, ἀπέραντη καὶ μαγευτική. Σοῦ φαίνεται ὅτι βρίσκεσαι στὴ μέση τοῦ κόσμου. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς φύσης ἔχει κάτι τὸ θεϊκό. Ἐδῶ φαίνεται καλύτερα ἀπὸ παντοῦ ὅτι ἡ χερσόνησο τοῦ Ἄθωνα φτιάχτηκε ἐπίτηδες γιὰ θεϊκὴ κατοικία, ὅπως κι ὁ Ὄλυμπος.

(Συνεχίζεται)

★

BERTOLT BRECHT

ΜΕΓΑ ΧΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ

Αἰνεῖτε τὴ νύκτα καὶ τὸ σκότος· αὐτὰ σᾶς περιβάλλουν.
Συναχθεῖτε
Ἀτενίσατε ἄνωθεν τοὺς οὐρανούς.
Ἤδη τὸ φῶς τῆς ἡμέρας δραπετεύει.
Αἰνεῖτε τὴ χλόη καὶ τὸ κτῆνος· αὐτὰ γειτνιάζουνε μὲ ἐσᾶς.
Ζῶντα καὶ νεκρά. Ὁρᾶτε καταπῶς ἡ δική σας
Εἶναι καὶ ἡ ζωὴ τοῦ κτήνους καὶ τῆς χλόης.
Καταπῶς ἡ δική σας θὰ πρέπει καὶ ἡ θανή τους νὰ εἶναι.
Αἰνεῖτε τὸ δένδρον μὲ ἀγαλλίαση ἐξαπλούμενο
Πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ ἕνα ψοφίμι!
Αἰνεῖτε τὸ δένδρον διότι ἔφαγε ἀπὸ τὸ ψοφίμι
Ἀλλά, παρομοίως, αἰνεῖτε τοὺς οὐρανούς.
Αἰνεῖτε ἀπὸ καρδίας τὴν ἀμεριμνησία τ' οὐρανοῦ!
Ἐφ' ὅσον ἀγνοεῖ τὴν ὄψη σου καὶ τ' ὄνομά σου
Οὐδεὶς γνωρίζει ἐὰν εἶσαι ἀκόμη ἐδῶ.
Αἰνεῖτε τὸ ψῦχος, τὸ σκότος καὶ τὸν ἐκφαυλισμό!
Ἀτενίσατε ἐξ ἀποστάσεως.
Βλέπετε; οὐδὲ ἕνα ἰῶτα δὲν σᾶς χαρίζουν.
Ἀσυγκίνητοι, ἠμπορεῖτε ν' ἀποθάνετε.

Μετάφραση ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Στὴν ἐποχὴ τούτη, ποὺ καταλύεται ἡ συνέχεια τῆς παράδοσης καὶ ποὺ ἀνοίγονται νέες προοπτικὲς γιὰ τὸν καινούργιο κόσμο, ἡ ἑλληνικὴ ἐπαρχία, παρὰ τὴν ἐγκατάλειψή της, κρατεῖ τὶς ἐπάλξεις ἀπόρθητες καὶ τὶς ἑστίες ἀναμμένες, προσφέροντας ἔτσι, ὄχι μονάχα τὴν καλύτερη δυνατὴν ὑπόσχεση, ἀλλὰ καὶ τὴν κίνηση γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ ἀνανέωση. Εἶναι μιὰ νέα ἄνθηση, μιὰ περίοδος νηφάλιας ἔξαρσης, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸ κρίσιμο μήνυμα τῶν καιρῶν καὶ ποὺ δίνει, ἀκόμα, καὶ τὶς ἀναγκαῖες ἀφετηρίες γιὰ γιὰ ἕνα κίνημα, γιὰ μιὰν ἀναβλάστηση, ἀπ' τὶς ἴδιες τῆς ρίζες τῆς ρωμιοσύνης, ἐνώπιον τοῦ μεγάλου αὐχμοῦ τῆς σύγχρονης ἐρήμου. Καὶ ἡ ἄνοιξη τούτη, ποὺ ἔρχεται σχεδὸν ἀθέατη, χωρὶς τὸν κενὸ θόρυβο καὶ τοὺς διαβρωτικοὺς προβολεῖς ποὺ ἀφυδατώνουν τὶς λεκτικὲς κατασκευές, παραμένει πάντα μιὰ σιωπηλὴ ἀνθοφορία, ποὺ ἐνθαρρύνει καὶ ποὺ ὑπόσχεται, ἀλλὰ ποὺ δὲν τὴν ἀντιλαμβάνονται οἱ ἁρμόδιοι καὶ οἱ ἐπαΐοντες στὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα. Ἔτσι, ἀφήνεται τὸ βάρος καὶ ἡ εὐθύνη στοὺς ὤμους τῶν ὀλίγων ἐρημιτῶν, αὐτῶν πού, μὲ τὴν πίστη τοῦ ἀσκητῆ, διακονοῦν τὴν ἐθνική μας φυσιογνωμία, περπατώντας πάνω σ' ἕνα τεντωμένο σκοινί, μόνοι καὶ περίπου ἀβοήθητοι, γιὰ νὰ μὴν ὑποκύψουμε, ὡς ἔθνος καὶ ὡς φυλή, στὴν ἐσωτερικὴ πτώχευση τῆς λευκῆς ἀβύσσου ποὺ ἀνοίγεται μὲ τὴν βροχὴ τῆς ἀφθονίας στὴν καταναλωτική μας κοινωνία. Εἶναι μιὰ ἡρωϊκὴ πάλη (μὲ ὅλο τὸ βάρος τῆς λέξης), ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ συγκινήσει περισσότερο, νὰ μὴν ἀφήνεται μονάχα στὴν ἀντοχὴ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, γιατὶ ἀποτελεῖ ἴσως τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο γιὰ νὰ διαφυλάξουμε τὴν μνήμη καὶ τὴν ταυτότητά μας ἀνάμεσα στοὺς σύγχρονους λαούς. Γι' αὐτό, ἀπ' τὴν σκοπιὰ τούτη ποὺ μένει ἀκόμα ὄρθια, ὑψώνουμε φωνὴ διαμαρτυρίας καὶ κρούομε τὸν κώδωνα τῆς ἐγρήγορσης, πρὶν ἀπ' τὴν μάχη γιὰ τὸν ἐθνικό μας πολιτισμό, καλώντας τοὺς ὑπευθύνους νὰ συνειδητοποιήσουν, σὲ ὅλο τὸ βάθος καὶ σὲ ὅλη τὴν ἔκταση ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ περιστάσεις, τὴν ἄφευκτη ἀνάγκη νὰ προσέξουν τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν μὲ αὐξημένη συνείδηση εὐθύνης καὶ νὰ βοηθήσουν, αὐτὲς τὶς φωτεινὲς ἐπάλξεις. Καί, ἀκόμα, νὰ ἰδοῦν τὸ μεγάλο μήνυμα ποὺ φέρει, τὴν ἄρρητη ἀποταμίευση ποὺ κρατεῖ πάντα ἀπείραχτη καί, τέλος, νὰ θυμηθοῦν πώς, ὅλα τὰ μεγάλα κινήματα, γιὰ τὴν ἀνανέωση καὶ γιὰ τὴν κάθαρση τῆς παρακμῆς, ξεκίνησαν σχεδὸν πάντα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πολύτιμο καὶ ἀδαμαντόφρακτο κεφάλαιο ποὺ ἐναποθέτει ὁ λαὸς στὸν αὐχμηρὸ χῶρο τῆς ἐπαρχίας. Γιατί, διαφορετικά, θὰ μείνουμε μὲ τὰ ἀγαθὰ τοῦ τεχνικοῦ ἔπους, θὰ γυρίσουμε πολὺ πίσω μὲ χορτασμένες κοιλιὲς καὶ ἴσως ἐποχούμενοι στὶς ἀστραφτερὲς λαμαρίνες, ἀλλὰ θὰ εἴμαστε κι' ἐμεῖς ναυαγοὶ χωρὶς Ἰθάκη, θὰ ἔχουμε ἕνα ἄδειο δισάκκι στὸν ὦμο, ψάχνοντας γιὰ ἕνα φτωχὸ προσκέφαλο μὲ λίγα τριμμένα ἀνθρώπινα ὄνειρα. Καὶ δὲν θὰ μᾶς σώζουν οἱ λαμπρὲς παρελάσεις, τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἀποξηραμένα λόγια, ὅταν δὲν θὰ μποροῦμε νὰ συναντήσουμε τὸν Θεὸ καὶ τὰ βήματα τῶν ἀνθρώπων στὸν φθόγγο ἑνὸς κότσυφα τὴν ἐαρινὴ πρωΐα. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ποὺ δὲν παρασύρθηκαν ἀκόμα ἀπ' τὸν ποταμὸ τῆς μετανάστευσης στὰ μεγάλα κέντρα, οἱ λίγοι ἀναχωρητὲς μὲ τὶς ἐγκαταλειμμένες σκῆτες, ποὺ μποροῦν ἀκόμα νὰ ὀνειρεύονται, ποὺ δὲν ἔχασαν τὴν συνάντηση μὲ τὸν τόπο τους καὶ ποὺ πάσχουν νὰ κρατήσουν, μὲ τὰ χέρια τους, τὴν ζέουσα λάβα μὲ τοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς τῶν κενῶν εἰδώλων τῆς ἐποχῆς μας, συνιστοῦν τὶς ζωντανὲς δυνάμεις ποὺ διαθέτουμε γιὰ τὴν ἀναμέτρησή

μας μὲ τὸ μέλλον. Γι' αὐτό, πέρ' ἀπ' τὰ λίγα χειροκροτήματα, πρέπει νὰ προχωρήσει, ἡ Κρατικὴ Ἀντίληψη, σὲ οὐσιαστικὴ πρόνοια, νὰ πάρει ἀποφασιστικὰ μέτρα καὶ νὰ ὀργανώσει, τὴν ὑποστήριξη πρὸς τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία μὲ εἰδικὰ κριτήρια καὶ μὲ εἰδικὸ πρόγραμμα. Καί, πρὸ παντός, εἶναι ἀνάγκη νὰ ξεκινήσει ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀπομένουν ἀκόμα στὸν τόπο τους, καὶ ὄχι ἀπ' τὰ γραφεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Γιατί, δὲν χρειαζόμαστε τὴν στίλβουσα οὐδέτερη ζώνη τῶν ὀφφικίων, τῶν μεγαλόσχημων ποὺ ἔρχονται νὰ τοὺς χειροκροτήσουμε, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ συλλάβουν αὐτὸ τὸ μήνυμα τῆς ἄνοιξης ποὺ αἰωρεῖται ἔξω ἀπ' τὰ τείχη τοῦ κλεινοῦ ἄστεως. Εἶναι καιρὸς νὰ μετρήσουμε, πάνω σὲ μιὰ πανελλαδικὴ κλίμακα ἱεράρχησης, τόσο τὴν εὐθύνη ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸν σύγχρονο ἑλληνικὸ πολιτισμό, ὅσο καὶ τὶς δυνάμεις ποὺ διαθέτουμε γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴν μάχη γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας ὑπόστασης.

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν θέση καί, κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῆς συνείδησης εὐθύνης, ποὺ ἔχουμε ὅλοι ἀπέναντι στὸν τόπο μας, ἐθεωρήσαμε χρέος νὸ ὑποβάλουμε, τόσο πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, ὅσο καὶ πρὸς τὴ Νομαρχία Ἰωαννίνων, τὶς παρακάτω ἀπόψεις καὶ προτάσεις καί, συνεπεῖς στὸν πολύχρονο καὶ πολύμοχθο ἀγώνα, ποὺ κάνουμε, πάνω ἀπὸ τρεῖς δεκαετίες, γιὰ τὴν ἀποκέντρωση καὶ τὴν πνευματικὴ αὐτονομία τῆς ἐπαρχίας, θὰ προσπαθήσουμε νὰ κρατήσουμε ὄρθια τὴν ἔπαλξη τούτη, βέβαιοι ὅτι προσφέρουμε πράγματι ἐθνικὴν ὑπηρεσία.

I

Πρὸς τὴν Ἀξιότιμον
Ὑπουργὸν Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν
Κυρίαν Μελίναν Μερκούρη
Ἀξιότιμε Κυρία Ὑπουργέ,

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς παρουσίας Σας στὰ Γιάννινα, θεωρῶ ἀναγκαῖο νὰ ἐπανέλθω καὶ γραπτῶς, στὰ ὅσα εἶχα τὴν τιμὴ νὰ Σᾶς ἀναπτύξω, πρὶν ἀπὸ ἕναν περίπου μῆνα, προφορικὰ στὸ Ὑπουργεῖο Σας. Καί, ἀκόμα, νὰ ἐπισυνάψω, στὸ παρόν, ἀντίγραφο τῆς αἴτησής μου, γιὰ τὸ περιοδικὸ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», ποὺ εἶχα ὑποβάλλει — καὶ ποὺ πρέπει νὰ Σᾶς ἔχει δοθεῖ —, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐν λόγῳ ἐπίσκεψή μου.

1. Ὡς ἕνας ἐκπρόσωπος τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, πιστεύω πὼς τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, κατὰ πλήρη καὶ ἀποκλειστικὴ ἁρμοδιότητα, θὰ πρέπει νὰ μεριμνήσει, μὲ ριζικὰ μέτρα ἀντιμετώπισης, πρῶτα γιὰ τὴν στήριξη τῆς ὑφιστάμενης ὑποδομῆς (περιοδικά, σωματεῖα, βιβλιοθῆκες, πολιτιστικὲς ὀργανώσεις, θέατρα κλπ., καθὼς καὶ μεμονωμένες περιπτώσεις συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν). Καί, κατόπιν, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀπογραφὴ καὶ τὴν ἀξιολόγηση, μὲ τὴν βοήθεια τῶν ἰδίων, νὰ προγραμματίσει μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀποτελεσματικὰ μέτρα, τόσο γιὰ τὴν ἀποκέντρωση, τὴν οὐσιαστικὴ αὐτονόμηση, ὅσο καὶ γιὰ τὴν εἰδικὴν ὑποστήριξή τους μὲ οἰκονομικὴ κάλυψη, ἐν συσχετισμῷ μὲ τὴν δημιουργία μοσχωτικῶν πυρήνων. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει, χωρὶς μεγάλα κονδύλια, ἀρκεῖ νὰ ληφθεῖ ὡς βάση, πὼς ἡ διαφύλαξη τῆς μνήμης καὶ τῆς ψυσιογνωμίας ποὺ συνιστᾶ τὴν νεοελληνική μας ὀντότητα, ὑπάρχει μονάχα στὸν χλωρὸ κορμὸ τῆς ἐπαρχίας, ὅπου, οἱ λίγοι ποὺ ἀπομείναμε, ἐρημίτες καὶ ἀβοήθητοι ὀνειροπόλοι, παλεύουμε νὰ κρατήσουμε λίγες ἑστίες ἀναμμένες. Γι' αὐτό, θὰ εἴμαστε πάντα στὴν διάθεσή Σας, στὴν περίπτωση ποὺ κρίνετε πὼς ἔχετε ἀνάγκη τὴν γνώμη μας.

2. Γιὰ τὰ κρατικὰ βραβεῖα, τὶς ἀγορὲς βιβλίων, τὶς λογοτεχνικὲς συντάξεις καὶ τὶς χορηγίες, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ δίνονται πρὶν ἀπ' τὴν συνταξιοδότηση, εἰδικὰ γιὰ τὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας, θὰ εἶχα νὰ Σᾶς προτείνω τὰ ἑξῆς: α) αὐτὲς ὅλες οἱ διακρίσεις, ποὺ ἀποτελοῦν ὁ-

πωσδήποτε καὶ μιὰ προώθηση, νὰ κατανέμονται, ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκταση ποὺ ἔχουν, ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετα, ὅλες μαζὶ οἱ ἐπαρχίες (δηλ. ὁλόκληρη ἡ χώρα μας πλὴν τῆς Ἀθήνας - Πειραιᾶ καὶ Θεσσαλονίκης), καθὼς καὶ μὲ **εἰδικὴ** ἀξιολόγηση τῆς ἀνάγκης ποὺ ἔχουν οἱ λογοτέχνες ποὺ δὲν εἶναι μέσα στὴν πρωτεύουσα. Φυσικά, μὲ τὰ ἴδια αὐστηρὰ ἀντικειμενικὰ κριτήρια ποὺ θὰ ἰσχύουν καὶ γιὰ τὰ δυὸ ὑπόλοιπα κέντρα. Ἐπίσης, τὸ ραδιόφωνο, ἡ τηλεόραση, τὸ θέατρο καὶ ὁ κινηματογράφος θὰ πρέπει νὰ διαθέσουν ἀνάλογο μερίδιο καὶ ἀνάλογες θέσεις γιὰ τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ **ἔργα τῆς** ἐπαρχίας. Καί, γιὰ νὰ γίνει αὐτό, ποὺ θὰ ἐξασφάλιζε τὶς πρῶτες προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ἀποκέντρωση, θὰ πρέπει νὰ συμμετέχουν, μὲ τὸν ἀνάλογο καὶ ἀντίστοιχο ἀριθμὸ προσώπων, στὶς ἐπιτροπὲς καὶ τὶς ὑπεύθυνες θέσεις τῶν ἁρμοδίων ὀργανισμῶν, ἄνθρωποι ἀπ' τὴν ἐπαρχία. Γιατί, διαφορετικά, τίποτε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίξει ὁποιαδήποτε προσπάθεια **τῆς** κρατικῆς ἀντίληψης πρὸς αὐτὸν τὸν τομέα.

β) Τὸ θέμα τῆς συνταξιοδότησης τῶν λογοτεχνῶν, ποὺ εἶναι γενικώτερο, ἀλλὰ ποὺ ἐνδιαφέρει ἰδιαζόντως τὴν ἐπαρχία, θὰ πρέπει νὰ τὸν ἀντιμετωπίσετε, νομίζω, πάνω στὶς ἑξῆς βάσεις: ἡ λογοτεχνικὴ σύνταξη νὰ δίνεται, ἀνεξάρτητα ἂν ἔχει ὁ λογοτέχνης ποὺ τὴν δικαιοῦται ἄλλη σύνταξη. Εἶναι ἡ ἐλάχιστη πρόνοια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ποὺ ἀναλώνονται, χωρὶς ἀμοιβὴ καὶ χωρὶς συμπαράσταση, γιὰ τὸν ἐθνικό μας πολιτισμό. Καί, γιὰ τὴν συνταγματικὴ δυσκολία, ποὺ ὑπάρχει τώρα (δὲν δίνονται δυὸ συντάξεις ἀπ' τὸ Δημόσιο), νομίζω πὼς δὲν εἶναι δύσκολο νὰ χαρακτηριστεῖ, **ἡ λ**ογοτεχνικὴ σύνταξη, ὡς ἕνα εἶδος πρυτανικῆς ἀποζημίωσης ἢ εἰδικῆς τιμητικῆς ἐπικουρίας. **Γιατί**, συμβαίνει νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ σύνταξη καὶ νὰ μὴν καταβάλλεται, ὅπως στὴν περίπτωση τεσσάρων ἐκ τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» (Α. Γεροντικός, Δ. Σιωμόπουλος, Τάκης Τσιᾶκος καὶ Χρυσάνθη Ζητσαία), πρᾶγμα ποὺ τοὺς ἀποστερεῖ καὶ τὴν μικρὴ δυνατότητα νὰ ἐκδόσουν ἕνα - δυὸ βιβλία. Ἀκόμα, ἡ ἐν λόγῳ σύνταξη νὰ δίνεται στὰ 55 (ἀντὶ στὰ 65 ποὺ εἶναι τώρα) χρόνια καί, μαζὶ μὲ κάποια κοινωνικὴ διάκριση προβαδίσματος, νὰ εἶναι τῆς τάξεως τοῦ βαθμοῦ τοῦ Δ)ντοῦ Α' (τοὐλάχιστον), ἀντὶ τοῦ Τμηματάρχου Α' ποὺ εἶναι τώρα. Στὸν ἴδιο τομέα, γιὰ τοὺς νεώτερους λογοτέχνες, νομίζω πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναφερθεῖ, μὲ βελτιωμένη μορφή, ὁ θεσμὸς τῶν χορηγιῶν, ποὺ καταργήθηκε, δυστυχῶς, ἐνῶ θὰ ἔδινε τὴν δυνατότητα γιὰ κάποια ἀνακούφιση καὶ διάθεση περισσότερου χρόνου γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀπασχόληση, ἰδιαίτερα στοὺς λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες τῆς ἐπαρχίας.

γ) Γιὰ τὴν ἐπαφὴ τῶν ἐπαρχιακῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, τόσο μὲ τὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς πατρίδας μας, ὅσο καὶ μὲ τοὺς συν**αδ**έλφους του τῶν διαφόρων κρατῶν, ὑποβάλλω τὴν πρόταση νὰ ληφθεῖ εἰδικὴ πρόνοια, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς προγραμματισμένες περιπτώσεις τῶν λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σωματείων τῆς πρωτεύουσας. Ἔτσι, στὶς μορφωτικὲς καὶ πνευματικὲς ἀνταλλαγές, ποὺ **γίνον**ται μέσῳ τοῦ Ὑπουργείου Σας, νὰ προγραμματισθεῖ κι' ἕνας ἀνάλογος ἀριθμὸς ἀπ' τὴν ἐπαρχία, μὲ κριτήρια εἴτε τῶν ὀργανώσεων στὶς ὁποῖες αὐτοὶ ἀνήκουν, εἴτε τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης καὶ τῶν πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ πορεῖ νὰ ἔχει, γι' αὐτὸν τὸν σκοπό, τὸ Ὑπουργεῖο Σας. Τὸ ἴδιο, περίπου, θὰ εἶχα νὰ προτείνω καὶ γιὰ τὶς εἰδικὲς ἀποστολές, ποὺ θὰ χρειασθεῖ νὰ πραγματοποιηθοῦν, γιὰ μιὰ καλύτερη σύνδεση καὶ γνωριμία, στοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς καὶ στὶς πρεσβεῖες μας, ποὺ ἔχουν ὡς ἀντικείμενο, ἀκριβῶς, τὴν παρουσία μας καὶ τὴν πνευματική μας ἀνάδειξη ἐν μέσῳ τῶν συγχρόνων λαῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὶς διαλέξεις (στὸ ἐσωτερικὸ καὶ στὸ ἐξωτερικό), ποὺ θὰ καλύψει τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ.....

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

II

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ 1982—1987

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὴν ἐποχή μας, ποὺ διαμορφώνεται μιὰ νέα προοπτικὴ ποιότητας τῆς ζωῆς, πιστεύομε πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ προγραμματίσουμε, μέσα στὸν γενικὸ κορμὸ τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητας, τὴν ἀξιοποίηση καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν ἐγγενῶν κεφαλαίων ποὺ ἔχει ὁ τόπος, γιὰ μιὰν αὐτόνομη καὶ αὐτοδύναμη ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ πολιτιστικῆς κίνησης στὸν χῶρο τοῦ νομοῦ μας. Καί, ἐπειδὴ οἱ νέες συνθῆκες, δημιουργοῦνται μὲ τὴν διεύρυνση τῆς δυνατότητας συμμετοχῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου στὸν οἰκουμενικὸ πολιτισμό, θεωροῦμε ἀπαραίτητο νὰ τονίσουμε, πὼς ἡ μέριμνα γιὰ τὴν διαφύλαξη τῶν ἰθαγενῶν χαρακτηριστικῶν συνιστᾶ, ὁπωσδήποτε, ὕψιστο χρέος γι' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐθνική μας φυσιογνωμία Γι' αὐτό, πιστεύομε, πὼς ὁ κάθε πολίτης, ἐν ὄψει τῆς ἀφεύκτου μάχης νὰ κρατήσει τὴν μνήμη καὶ τὶς ἀξίες τοῦ τόπου του, ὀφείλει νὰ εἰσφέρει καὶ τὴν δική του κατάθεση, προκειμένου νὰ βοηθήσει τὴν Κρατικὴ Ἀντίληψη, ποὺ ἔχει καὶ τὴν εὐθύνη τόσο σὲ πανελλήνια ὅσο καὶ διεθνῆ κλίμακα.

Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, συνεπὴς πρὸς τὴν θητεία μου, ἐπὶ δεκαετίες, στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ στὴ δημοσιογραφία (εἰδικώτερα τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας), ὑποβάλλω τὶς παρακάτω προτάσεις, ὡς αὐτοπροαίρετη συμβολή, στὴν ἁρμόδια πρὸς τοῦτο ἐπιτροπὴ τῆς Νομαρχίας Ἰωαννίνων.

I. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ

Γιὰ νὰ κατασταθεῖ δυνατὴ ἡ δημιουργία μιᾶς πρώτης καταβολῆς ἑνὸς πυρήνα πολιτιστικῆς ζωῆς, θὰ πρέπει νὰ γίνει, σὲ κάθε βιώσιμη κοινότητα, ἕνα ἀνάλογο Πολιτιστικὸ Κέντρο. Νὰ χτιστεῖ μὲ ἀποκλειστικὴ εὐθύνη τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου καὶ νὰ κρατεῖ, τόσο στὴν μορφή, ὅσο καὶ στὸν χῶρο προσπέλασης, τὴν μνήμη καὶ τὸ χρῶμα τῆς τοπικῆς —εἰ δυνατὸν— ἀρχιτεκτονικῆς καὶ νὰ καλύπτει τὶς ἀνάγκες γιά: α) Τοπικὸ Μουσεῖο, β) Αἴθουσα Συγκεντρώσεων (κατάλληλη γιὰ διαλέξεις, ἐκθέσεις ζωγραφικῆς —φωτογραφίας— λαϊκῆς τέχνης), γ) Βιβλιοθήκη καὶ Ἀναγνωστήριο καὶ δ) Ξενώνα ἑνὸς ἢ δύο δωματίων γιὰ ἑτεροδημότες ὁμιλητὲς ἢ καλλιτέχνες ἢ φιλοξενουμένους τῆς Κοινότητας.

II. ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ — ΣΤΑΔΙΟ

Ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες, τὴν κίνηση καὶ τὴν προοπτικὴ τῶν σχολείων τῆς Κοινότητας, νὰ δημιουργηθεῖ ἕνα Γυμναστήριο - Στάδιο, ποὺ νὰ προσφέρει εἰδικὸ χῶρο, τόσο γιὰ τὴν ἄθληση (ἀγωνίσματα, ποδόσφαιρο, παιγνίδια), ὅσο καὶ γιὰ τὶς ὁμαδικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ χωριοῦ (χοροί, πανηγύρια, γάμοι, εἰδικὲς γιορτὲς μὲ λαογραφικὸ χρῶμα, καθὼς καὶ ἀνταλλαγές, γιὰ παρόμοιες ἐκδηλώσεις, μὲ ἄλλες περιοχὲς ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα). Ἐννοεῖται, ὅτι, γιὰ μιὰ τέτοια προοπτική, θὰ πρέπει νὰ προηγηθεῖ εἰδικὴ ἀξιολόγηση καὶ σχετικὴ μελέτη, ὥστε νὰ καθοριστοῦν, μὲ τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ προσέγγιση, οἱ λόγοι τῆς σκοπιμότητας ποὺ ἐπιβάλλει τὴν δημιουργία του.

III. ΚΙΝΗΤΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Γιὰ τὴν λειτουργία καὶ τὴν κίνηση τῶν τοπικῶν βιβλιοθηκῶν, ποὺ θὰ γίνουν στὸ

κάθε Πολιτιστικὸ Κέντρο, ἀλλὰ καί, γενικώτερα, γιὰ τὴν δυνατότητα προσφορᾶς εὐρύτερου φάσματος πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐπαφῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκροτηθοῦν, ἕνα - δυὸ συνεργεῖα Κινητῶν Βιβλιοθηκῶν καὶ Ἐκθέσεων, ποὺ θὰ περιοδεύουν, κατὰ καιρούς, στὰ χωριὰ τοῦ νομοῦ. Ἔτσι, θὰ καταστεῖ δυνατὸν νὰ ἐμπλουτίζονται καὶ νὰ ἐνημερώνονται οἱ βιβλιοθῆκες, ἐνῶ, παράλληλα, θὰ μποροῦν νὰ δημιουργοῦν, μὲ τὴν ἐγγραφὴ εἰδικῶν συνδρομητῶν, παραγωγικοὺς ἀποδέκτες. Ἐπίσης, μὲ τὰ συνεργεῖα αὐτά, θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιωχτεῖ ἢ νὰ συνδυαστεῖ καὶ ἡ τηλεοπτικὴ κάλυψη γεγονότων, ντοκυμαντὲρ καὶ παρουσίας γενικὰ τῶν τοπικῶν ἐνδιαφερόντων.

IV. ΜΕΙΖΟΝΑ ΚΕΝΤΡΑ

Γιὰ νὰ πάρει κάποια ἐσωτερικὴ ὀργανικὴ συνάφεια, ἡ ὅλη αὐτὴ προσπάθεια, εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκροτηθοῦν, παράλληλα, καὶ Μείζονα Πολιτιστικὰ Κέντρα, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ἑδρεύουν στὶς πολίχνες ὅπου ὑπάρχουν Γυμνάσια καὶ Λύκεια. Ἔτσι, μὲ τὰ ὄργανα αὐτά, θὰ διευρυνθοῦν καὶ θὰ συντονιστοῦν, κατὰ περιοχές, οἱ δραστηριότητες τῶν Κοινοτικῶν Κέντρων, πρᾶγμα ποὺ θὰ καθιστᾶ ἐφικτὴ τὴν παροχὴ μιᾶς ὑπεύθυνης βοήθειας (τεχνικῆς, γνωμοδοτικῆς, ὑλικῆς, προγραμματιστικῆς) γιὰ τὴν καλύτερη λειτουργία καὶ γιὰ τὴν ὀργανωμένη ἀλληλοσυνδρομὴ τῶν πυρήνων τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῶν χωριῶν. Μάλιστα, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ συγκροτηθοῦν, τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια αὐτῶν τῶν Δευτεροβαθμίων Κέντρων, μὲ ἐκλεγμένους ἀντιπροσώπους τῶν Κοινοτικῶν Κέντρων, ἐνῶ, ἐπίσης, σ' ἕνα Τριτοβάθμιο Συμβούλιο νομαρχιακοῦ ἐπιπέδου, θὰ πρέπει νὰ συμμετέχουν, ὡς τακτικὰ μέλη, οἱ πρόεδροι τῶν Δευτεροβαθμίων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, νομίζομε, θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ὀργάνωση τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς σὲ ὁλόκληρο τὸν χῶρο εὐθύνης τοῦ νομοῦ.

V. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΣ

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθεῖ μέριμνα, πάνω σ' ἕνα ἐπίπεδο μακροχρόνιας προοπτικῆς, γιὰ τὴν καλυτερη δυνατὴ ἀξιοποίηση, προστασία καὶ κατοχύρωση τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἱδρυμάτων (τεχνικὲς σχολές, οἰκοτροφεῖα, μορφωτικοὶ σύλλογοι, ἀδελφότητες κλπ.), ποὺ ὑπάρχουν στὴν ὕπαιθρο. Καὶ αὐτὸ θὰ καταστεῖ δυνατό, ἂν θεωρήσει ἡ Νομαρχιακὴ Ἐπιτροπή, τὶς περιπτώσεις αὐτές, ὡς φύσει ἐντεταγμένες, ἀπ' τὴν καταβολή τους, ἰθαγενεῖς δυνάμεις γιὰ τὴν γενικώτερη ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς. Ἔτσι, κάτω ἀπὸ ἕνα τέτοιο πρῖσμα, θὰ πρέπει νὰ μελετηθεῖ, πάνω σ' ἕνα πλάνο ἐπιστημονικῆς εὐθύνης, ἡ σκοπιμότητα, τὸ περιεχόμενο τῆς ἀποστολῆς καὶ ἡ συνάρτησή τους μὲ τὰ δεδομένα τῆς τοπικῆς παράδοσης, γιὰ νὰ ὑπάρξει ἡ δυνατότητα ὀρθῆς κατεύθυνσης καὶ παροχῆς ὑπεύθυνης καθοδήγησης.

VI. ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΑ

Τὰ μνημεῖα, τὰ παραδοσιακὰ κτίσματα, οἱ φυσικὲς καλλονές, οἱ ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια μὲ εἰδικὸ ἐνδιαφέρον, τὰ γεφύρια καὶ οἱ ἱστορικοὶ χῶροι εἶναι τὸ πολυσήμαντο κεφάλαιο, ποὺ θὰ πρέπει νὰ προσεχθεῖ ἰδιαίτερα. Γι' αὐτό, χρειάζεται νὰ συγκροτηθεῖ — μὲ πολλὴ εὐαισθησία εὐθύνης —, σὲ συνεργασία μὲ τὶς ἁρμόδιες ὑπηρεσίες τῶν Ἀρχαιολογικῶν Ἐφορειῶν καὶ τῶν πολιτιστικῶν συλλόγων ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ, μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ νομαρχιακοῦ ἐπιπέδου, ποὺ θὰ συμπεριλαμβάνει, στὶς ἀρθρώσεις διασύνδεσής της, καὶ ἀντιπροσώπους ἀπ' τὰ Μείζονα Πολιτιστικὰ Κέντρα. Καί, μὲ τὴν εὐθύνη αὐτοῦ τοῦ ὀργάνου, νὰ προγραμματιστεῖ ἡ διαφύλαξη, ἡ ἀξιοποίηση καὶ ἡ ἀνάδειξή τους, σὲ πανελλήνια κλίμακα, ὡς ἐθνικοῦ κεφαλαίου.

Μάλιστα, γιὰ τὴν ἀνάκληση, στὴν ἐνεργὸ ζωή, τῆς θέσης καὶ τῆς ἀκτινοβολίας ὅλων αὐτῶν τῶν ἀξιῶν, θὰ πρέπει νὰ γίνει καὶ σύνδεσή τους μὲ τὴν ἐνεστῶσα μορφὴ τῶν ἐκδηλώσεων (πανηγύρεις, γιορτές, λειτουργίες ἀρχιερατικές, ἀγῶνες μὲ γραφικὰ ἔπαθλα κλπ.).

VII. ΤΟ ΥΠΑΡΧΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

Ἀφοῦ γίνει, μὲ τὴν βοήθεια ὅλων τῶν παραγόντων, μιὰ γενικὴ ἀπογραφὴ τοῦ ὑπάρχοντος πνευματικοῦ δυναμικοῦ (σωματείων, περιοδικῶν, ἐφημερίδων, λογοτεχνῶν, καλλιτεχνῶν, φολκλορικῶν συγκροτημάτων, συγγραφέων ἱστορικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐργασιῶν, μορφωτικῶν ἱδρυμάτων, βιβλιοθηκῶν, ὠδείων, πολιτιστικῶν κέντρων κλπ.), νὰ προσδιοριστοῦν, ἐν συνεχείᾳ, οἱ εὐθύνες τῆς Κρατικῆς Ἀντίληψης ἀπέναντι σ' αὐτὲς τὶς κινήσεις, καί, κατόπιν, μὲ κριτήρια ἀντικειμενικῶς αὐστηρά, νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἡ ἐνίσχυσή τους, κατὰ τρόπο πάγιο καὶ οὐσιαστικό, ἀπ' τὸ Νομαρχιακὸ Ταμεῖο.

Στὸ σημεῖο τοῦτο, θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ, πώς, γιὰ τὴν ἐνίσχυση, τὰ κύρια προσόντα, ποὺ θὰ ἔχουν ἰδιάζουσα βαρύτητα, θὰ κρίνονται πάντα μὲ βάση τὴν ποιότητα (αἰσθητικὴ καὶ μηνυματική), τὴν χρησιμότητα, τὴν πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ πληρότητα καὶ τὴν ἀντιεπιχειρησιακὴ μορφὴ τῆς ὕλης, ἐν συνδυασμῷ —φυσικὰ— μὲ τὸ ὕψος τοῦ προκύπτοντος ἐλλείμματος. Δειγματοληπτικά, ἀναφέρομε μονάχα λίγες περιπτώσεις, γιὰ νὰ δώσουμε ἕναν ἄξονα ἀφετηρίας, προκειμένου νὰ τεκμηριωθοῦν οἱ ἀπόψεις μας: περιοδικὰ σοβαρά, βιβλία λογοτεχνικά, συλλογὲς λαογραφικοῦ καὶ ἱστοριοδιφικοῦ ὑλικοῦ, ἐκθέσεις ζωγραφικῆς καὶ λαϊκῆς τέχνης (ποὺ δὲν ἔχουν ὡς ἀντικείμενο τὴν ἐμπορία), πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σωματεῖα, ὀργανισμοὶ καὶ ἑταιρεῖες πνευματικῆς ἢ πολιτιστικῆς δραστηριότητας, λαογραφικὰ χορευτικὰ συγκροτήματο, σελίδες πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ περιεχομένου στὶς ἐφημερίδες, θέατρα, καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ διαλέξεις καί, γενικά, κάθε τι ποὺ συμβάλλει, ἀφιλοκερδῶς, στὴν ἀγωγὴ καὶ στὴν ἐξύψωση τοῦ λαοῦ (χριστιανικές, πνευματικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς κινήσεις, μορφωτικὲς ἐκδρομές, ταξίδια, γνωριμίες κλπ.).

VIII. ΕΙΔΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ Π. ΒΡΕΛΛΗ (τόσο μὲ ἀνάλογη οἰκονομικὴ ἐνίσχυση, ὅσο καὶ μὲ ὀργάνωση προβολῆς σὲ πανελλήνια κλίμακα)

Γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἀσυντόνιστες, οἱ παραπάνω ἐκδηλώσεις, θὰ πρέπει νὰ καταρτίζεται, ἐπὶ τῇ βάσει ἐτήσιας προοπτικῆς, ἕνα πρόγραμμα, ποὺ νὰ περιλαμβάνει ὅλα τὰ γεγονότα αὐτά, ξεκινώντας ἀπ' τὰ κεντρικὰ ὄργανα καὶ φτάνοντας μέχρι τὰ κοινοτικὰ κέντρα. Καὶ νὰ ἐνταχθοῦν, κατόπιν μιᾶς προσεκτικῆς ἐπιλογῆς, στὸν χρόνο τῆς τηλεόρασης καὶ τοῦ ραδιοφώνου, σὲ εἰδικὴ ἐκπομπή, ποὺ θὰ ζητηθεῖ μέσῳ τῶν ἁρμοδίων ὑπηρεσιῶν τῶν διαφόρων ὑπουργείων. Ἀκόμα, μέσα στὶς ἐπιδιώξεις ἑνὸς τέτοιου προγράμματος, εἶναι ἀνάγκη νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ πρόνοια γιὰ μιὰ εὐρύτερη ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀπόδημους Ἠπειρῶτες. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει μέ: α) ἀποστολὴ ἐντύπων, κασετῶν, φωτογραφιῶν, β) διαλέξεων ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ νομοῦ, γ) ἀποστολὴ χορευτικῶν συγκροτημάτων καὶ δημοτικῆς μουσικῆς καὶ δ) χρησιμοποίηση, γιὰ τὴν σύνδεση καὶ τὴν γνωριμία βοήθειας, ξενόγλωσσων ἐπιστημόνων, φοιτητῶν, δημοσιογράφων καὶ ἐπιχειρηματιῶν, ποὺ νὰ κατάγονται καὶ νὰ μένουν στὴν Ἤπειρο.

Τέλος, νομίζομε πὼς καὶ ὁ τουρισμός, μὲ τὴν διάδοση καὶ τὴν κοινότητα ἀντιλήψεων ποὺ δημιουργεῖ στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθεῖ ἐδῶ, ἐν συσχετισμῷ μὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις, ποὺ πέρ' ἀπ' τὸν ἐπιχειρησιακὸ χῶρο, ἀναφέρονται στὴν ἰθαγένεια τῶν ἀξιῶν στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις. Καί, γιὰ νὰ ἔχουμε, στὴν προκειμένη περίπτωση, κάποια σοβαρὴ καὶ προσπελάσιμη πρόσβαση, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανδρωθοῦν, τὰ γραφεῖα καὶ οἱ διάφορες ὑπηρεσίες τοῦ ΕΟΤ στὸ νομό μας, μὲ κατάλληλους ἀνθρώπους ἀπ' τὸν ἴδιο μας τὸν τόπο.

ΤΡΟΠΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Ἐπανερχόμενοι, διευκρινίζομε πώς, γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν δυνατότητα ἐλέγχου καὶ ὀργάνωσης ἑνὸς τόσο ρευστοῦ καὶ εὐρέος φάσματος προγραμματισμοῦ, πρέπει νὰ δημιουργη-

θεῖ μιὰ Μεγάλη Συντονιστικὴ Ἐπιτροπή, ἀπὸ ὅλες τὶς εἰδικότητες ποὺ σχετίζονται μὲ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο, ποὺ νὰ λειτουργεῖ ἐπὶ νομαρχιακοῦ ἐπιπέδου καὶ στὴν ὁποία νὰ συμμετέχουν ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα. Γιὰ τὶς πρωτοβάθμιες ἐπιτροπὲς (τοπικὰ κέντρα), καθὼς καὶ γιὰ ὅσους θὰ ἐκτελοῦν ἐργασία, στὰ διάφορα ὄργανα, νὰ δίνεται ἕνα ἐπίδομα, ὥστε νὰ ὑπάρχει καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς εὐθύνης. Οἱ πόροι, γιὰ τὴν χρηματοδότηση ὅλης τῆς δραστηριότητας ποὺ προτείνουμε, νὰ προέρχονται ἀπ' τὸ Νομαρχιακὸ Ταμεῖο, ἀπ' τὶς Τράπεζες, ἀπ' τὴν Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση καὶ ἀπ' τὴν εἰδικὴ βοήθεια τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τυχὸν ἐνίσχυσης, ὕστερ' ἀπὸ εἰσήγηση τῶν ἁρμοδίων ὑπουργίεων, τῆς ΕΟΚ.

ΔΥΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΑΛΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

I

«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΝΗ»

Δεκαετίες ὁλόκληρες, ὁ γνωστὸς λογοτέχνης καὶ μαχητής, ἀπ' τοὺς κορυφαίους γιὰ τὴν ἀποκέντρωση καὶ τὴν πνευματικὴ αὐτονομία τῆς ἐπαρχίας, Γιάννης Ἀνδρικόπουλος, κρατεῖ μιὰν ἀπ' τὶς πιὸ ἀξιόλογες θέσεις στὸν πανελλήνιο χῶρο. Εἰδικότερα, μὲ τὴν περιοδικὴ ἔκδοση τῆς «Φιλολογικῆς Φωνῆς», καθὼς καὶ μὲ τὶς ζωντανὲς στῆλες τῆς ἑβδομαδιαίας ἐφημερίδας του «Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας», ἔχει δημιουργήσει μιὰ θαυμάσια ἔπαλξη στὸ Αἴγιο, κρατώντας ἕνα περίοπτον ὀχυρό, ποὺ πῆρε ὀντότητα, διευρύνθηκε ἡ κίνησή του καὶ θεωρεῖται, σὲ πανελλήνια κλίμακα, μιὰ ἀπ' τὶς δυνάμεις πρωτοπορίας. Ἔτσι, ὁ Γιάννης Ἀνδρικόπουλος, μαζὶ μὲ τὴν προσωπική του εἰσφορὰ στὰ σύγχρονα γράμματά μας, προσφέρει ἀκόμα καὶ μιὰ προωθημένη ἀφετηρία στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν μοίρα τῆς ἐπαρχίας, δίνοντας ὄχι μονάχα τὸ παρόν, ἀλλὰ καὶ τὴν κρίσιμη μάχη γιὰ τὸ μέλλον της.

Γιατί, τόσο στὴν «Φιλολογικὴ Φωνή», ὅσο καὶ στὴν «Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας», ὁ Γ.Α. συγκεντρώνει πάντα κείμενα ἀπ' τοὺς πιὸ δόκιμους λογοτέχνες, ἐπιστήμονες, διανοουμένους, καλλιτέχνες καὶ κριτικούς, ποὺ καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῆς πνευματικῆς, πολιτιστικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς καὶ διευρύνουν, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τὴν παρουσία τῆς ἐπαρχίας, ἐνῶ, ταυτόχρονα, μεταξιώνονται σ' ἕνα πολυσήμαντο κεφάλαιο γιὰ τὴν γενικώτερη πορεία τοῦ ἐθνικοῦ μας πολιτισμοῦ. Γι' αὐτό, σὲ μιὰ περίοδο ριζοσπαστικῶν ἀνακατατάξεων, ποὺ ὑποδηλώνουν τὴν μετάβαση τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου σ' ἕναν καινούργιο χῶρο ζωῆς μὲ ὑπερεθνικὲς προεκτάσεις, ἀποτελεῖ ἀναντίρρητα μιὰ κατάκτηση, γιὰ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ δώσουμε τὸν ἔπαινο, σ' αὐτοὺς τοὺς ὡραίους ἐρημίτες, ποὺ δὲν αὐτομόλησαν, κάτω ἀπ' τὴν ἐπήρρεια τῆς σαγήνης τῶν μεγάλων κέντρων. Μάλιστα, θὰ θέλαμε νὰ γενικεύσουμε, ξεκινώντας ἀπ' τὴν συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ ἐκλεκτοῦ συναδέλφου, τὸν καλὸν ἀγώνα ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπαρχίας, ποὺ κρατοῦν ὄντως Θερμοπύλες, γιὰ νὰ μὴν χάσουμε τὴν ἱστορικὴ μνήμη καὶ τὴν ἐθνική μας φυσιογνωμία. Εἶναι μιὰ ἀναγνώριση ποὺ τὴν ὀφείλουμε καὶ πού, δυστυχῶς, ἡ κρατικὴ ἀντίληψη, παρὰ τὶς διακηρύξεις καὶ τὰ ἀδάπανα χειροκροτήματα, δὲν ἔδειξε ὅτι ἀντιλαμβάνεται τὴν μεγάλη της εὐθύνη ἀπέναντί τους.

II

«ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ»

Ἄλλη ἔπαλξη, στὸν αὐχμηρὸ χῶρο τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, εἶναι μιὰ ὁμάδα πνευματικῶν ἀνθρώπων, ποὺ κρατοῦν, ἐδῶ καὶ χρόνια, τὰ «Λογοτεχνικὰ Περιθώρια» στὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τοῦ Μεσολογγίου. Μᾶς δόθηκε, καὶ ἄλλη φορά, ἡ εὐκαιρία νὰ γρά-

ψουμε σχετικὰ μὲ τὴν μεγάλη τούτη προσφορὰ καὶ νὰ ἀξιολογήσουμε, συγκριτικὰ μὲ τὴν Ραδιοφωνία καὶ τὴν Τηλεόραση, τόσο τὴν πρωτοπορία, ὅσο καὶ τὸ μήνυμα τοῦτο τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας. Τώρα, θὰ τονίσουμε ἰδιαίτερα, ὄχι μόνο τὸν πολύμοχθο ἀγῶνα αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων γιὰ μιὰ διεύρυνση τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς, ποὺ ἐνέχει τὸ βάρος τῆς συνείδησης εὐθύνης ἀπέναντι στοὺς ἀκροατές, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξία καὶ τὸν ἡρωϊσμὸ μιᾶς πράξης, πολὺ πέρ' ἀπ' τὶς δυνατότητες ποὺ τοὺς παρέχονται. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν συγκινητικὴ πρωτοβουλία, ποὺ ἔχει ἡ κάλυψη αὐτοῦ τοῦ τομέα, ὅταν μάλιστα γίνεται σχεδὸν κατ' ἐξαίρεση, θὰ πρέπει νὰ ἐξάρουμε, χωρὶς ἀνασκοπὲς καὶ διστακτικότητα, τὸ μέγεθος, τὴν ποιότητα καὶ τὴν εὐαισθησία ποὺ χαρακτηρίζουν αὐτὴν τὴν ἐκπομπή. Ἀκόμα, θὰ εἴχαμε νὰ σημειώσουμε τὴν εὐρύτερη ὅραση, τὴν βαθύτατη καλλιέργεια, τὴν ἐμβέλεια τῆς κριτικῆς σκέψης, τὴν πληρότητα τῆς ἐνημέρωσης καὶ τὴν θαυμάσια παρουσίαση, ποὺ γίνεται μὲ ἀξιοθαύμαστη ραδιοσκηνοθεσία, ἀπαγγελίες καὶ ἀναγνώσεις κειμένων. Εἰδικότερα, θὰ ἄξιζε νὰ προσθέσουμε, ὅτι τὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια καὶ ἡ συνεπὴς ἐμβάθυνση, σ' ἕνα φάσμα εὐρύτερης ἀναφορᾶς, ξεχωρίζουν τὶς κριτικὲς ἀποτιμήσεις καὶ προσδιορίζουν, μὲ σπάνια εὐστοχία, τὸ μηνυματικὸ καὶ αἰσθητικὸ γεγονός, πρᾶγμα ποὺ προσδίνει κῦρος καὶ ἀναμφισβήτητη ἐμπιστοσύνη ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες. Γι' αὐτό, πιστεύομε πὼς ἡ ὡραία αὐτὴ ἔπαλξη, ποὺ τιμάει, πρῶτα, τὸν ἔξοχο καὶ ἀκάματο συνάδελφο Θ. Πολίτη, ποὺ ἔχει καὶ τὴν εὐθύνη καὶ τὴν κριτικὴ παρουσίαση, καθὼς καὶ ὁλόκληρη τὴν πνευματικὴ αὐτὴ ὁμάδα, εἶναι ἀνάγκη νὰ τύχει εἰδικῆς προσοχῆς, νὰ ἐνισχυθεῖ ἀπ' τὸ ὑπουργεῖο πολιτισμοῦ καὶ τὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση καί, πρὸ παντός, νὰ ἐξασφαλιστεῖ, μαζὶ μὲ τὴν οἰκονομική της στήριξη, ἡ αὐτόνομη καὶ αὐτοδύναμη ἀνέλιξή της.

Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα ἕνα βῆμα μὲ ἀκτινοβολία καὶ δυνατότητες ἀναπτυξιακές, ἀλλὰ καὶ μιὰ βασικὴ ὑποδομή, πρωταρχικῆς σημασίας, γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς χώρας μας, ποὺ δὲν ἀλώθηκαν ἀπ' τὴν ἐποχή μας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

★

Η ΓΕΛΑ ΘΑ ΤΙΜΗΣΕΙ ΤΟΝ ΑΙΣΧΥΛΟ

Ὡς ἔχουμε κιόλας πληροφορηθεῖ ἀπ' τὸν Πρόεδρο τῆς Αἰσχύλειας Ἀκαδημίας τῆς Γέλας Φεντέρικο Χόεφερ, στὴν Γέλα, ὅπου ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν πέθανε, θὰ λάβει προσεχῶς χώρα μεγάλη ἐκδήλωση μὲ συμμετοχὴ καὶ τῆς Ἑλλάδας. Τὸ Ρόταρυ λέει πὼς ἀγωνίζεται γιὰ τὴν διεθνιστικότητα τῶν ἀνθρώπων, ὅμως ἐγὼ διστάζω σὲ τέτοιες διακηρύξεις ἢ προθέσεις, καὶ ποὺ δὲν ξέρει κανεὶς τί κρύβεται πίσω τους, καὶ ποιὸς εἶναι ὁ πραγματικός τους σκοπός. Ἀλλ' ἐδῶ πρόκειται γιὰ νὰ τιμηθεῖ ὁ Αἰσχύλος καὶ αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο ἀπ' τὶς ἄλλες ἀκατόρθωτες προσπάθειες. Ἡ ἐκδήλωση ποὺ θὰ λάβει χώρα στὴν Γέλα, θὰ εἶναι ἕνα «GEMELLAGGIO» ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Σικελία, ποὺ ἦταν κάποτε ἑλληνική, ὅπως βεβαιώνουν τὰ μνημεῖα, ἡ ἱστορία καὶ οἱ ἑλληνικὲς πόλεις: Κατάνια, Μεσσίνα, Πάνορμο, Γέλα, Συρακοῦσα, Τράπανι (Δρέπανο), Σελινούντας, Ἀκράγαντας κλπ. Ἀλλ' ἂς ἀκούσουμε ἕνα ἀπ' τοὺς πρωτεργάτες τῆς ἰδέας τῆς διεθνικότητας, τὸν Παρίζι.

«Μὲ τὴν AZIONE INTERNAZIONE μιὰ πρωτοβουλία ποὺ ποθοῦμε νὰ φτάσει σὲ περάτωση καὶ ποὺ πηγάζει ἀπ' τὸ θέμα τοῦ Διεθνοῦς Προέδρου τοῦ Ρόταρυ γιὰ τὸ τρέχον ἔτος «Διεθνὴς Συμφωνία καὶ Εἰρήνη διαμέσου τοῦ Ρόταρυ» εἶναι τὸ GEMELLAGGIO τοῦ Ρόταρυ τῆς Ἐλευσίνας, στὴν Ἑλλάδα — πόλη γενέθλια τοῦ Αἰσχύλου, μὲ τὸ Ρόταρυ τῆς Γέλας, πόλη ὅπου ὁ Αἰσχύλος ἔζησε μέρος τῆς ζωῆς του καὶ πέθανε. Θᾶναι τὸ GEMELLAGGIO τῶν δύο 6LUBS — δεμένων μὲ τὸ ἴδιο ἰδανικό, ποὺ ἔχουν κοινὰ ἐνδιαφέροντα ἐκπολιτιστικά, πέρ' ἀπὸ κάθε πολιτικὴ ἰδεολογία, θρησκευτικὸ πιστεύω, γλῶσσα καὶ συνήθειες, θὰ συναντηθοῦν ἐδῶ στὴν Γέλα γιὰ νὰ ἀποφασίσουν μαζὶ πιὸ ἰσχυρὲς σχέσεις φιλίας καὶ νὰ ἰσχυροποιήσουν τὴν ἐκ-

πολιτιστική συνεργασία γιὰ μιὰ πιὸ ἐμβαθυνόμενη γνώση γιὰ τὸν Αἰσχύλο καὶ γιὰ τὰ ἔργα του».

Σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ἔχει ἀνάγκη ὁ κόσμος, ποὺ κινδυνεύει νὰ καταστραφεῖ, τὶς πνευματικὲς ἀνταλλαγὲς καὶ τὶς φιλικὲς συνεργασίες, ὅταν γίνονται μ' εἰλικρινεῖς διαθέσεις. Ὁ κόσμος ὁλόκληρος ἔχει ἀνάγκη ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποικοδομητικὴ συνεργασία. Ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐξωτερική, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερική του ἀνοικοδόμηση. Ἀλλὰ τί σημαίνει γ κ ε μ ε λ λ ά τ ζ ι ο; Σύζευξη: Τὸ λεξικό μᾶς δίνει τὴν ἑξῆς ἐξήγηση: «δεσμὸς ξεχωριστῆς φιλίας ποὺ ἐγκαθίσταται ἀνάμεσα σὲ δυὸ πόλεις ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ κράτη, μὰ ποὺ ὑποτίθεται πὼς ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικά».

Τὸ γκεμελλάτζιο προέρχεται ἀπ' τὸ GEMELLO ποὺ σημαίνει δίδυμος. Κι' ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη ν' ἀναπτύξουμε δεσμοὺς φιλίας μὲ τ' ἄλλα κράτη. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς σύμφωνα μὲ τὸν Ἰσοκράτη δὲν ἦταν φυλετικός, ἀλλὰ πνευματικὸς καὶ παγκόσμιος. Κι' ἕλληνες ἦταν ὅλοι ἐκεῖνοι (καὶ θὰ εἶναι πάντα) ποὺ ἐξεπαιδεύτηκαν μὲ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα. Κάποτε θὰ πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν διεθνικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἢ τοῦ ἑλληνισμοῦ, αὐτοῦ τοῦ παραξηγημένου ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἐξέθρεψε τὴν γέρικη Εὐρώπη.

Ὁ Αἰσχύλος θὰ τιμηθεῖ στὴν Γέλα, ὅπου πέθανε. Κι' ἦταν καιρὸς νὰ τιμηθεῖ ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῶν αἰώνων, ὁ κορυφαῖος τραγικὸς ΛΟΓΟΣ. Ἦταν καιρὸς νὰ μελετήσουμε καὶ νὰ ἐμβαθύνομε στ' ἀθάνατα ἔργα του. Ἡ τιμὴ γι' αὐτὴ τὴν ἐπείγουσα ἀνάγκη ἀνήκει στὸν φίλο μου ποιητὴ Φεντερίκο Χόεφερ, πρόεδρο τῆς Αἰσχύλειας Ἀκαδημίας τῆς Γέλας, πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους. Στὸ Βατικανὸ βρίσκεται ἡ ἐπιβλητικὴ προτομὴ τοῦ Αἰσχύλου μὲ τὴν ἱερατική του μορφή. Ἡ πατρίδα του Ἐλευσίνα ἂς κάνει ἕνα μαρμάρινο ἀντίγραφο. Καὶ τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἂς καθιερώσει τὰ Αἰσχύλεια κι ἂς τυπώσει ἀναμνηστικὰ γραμματόσημα. Κι' ἂς ἑορταστεῖ, ὅπως τοῦ ἀξίζει, τὸ ἔτος Αἰσχύλου.

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ JAMES JOYCE

Τὸ πανδοχεῖο στὴν Ράϊτεργκάσσε τῆς Ζυρίχης εἶχε τὸ ὄνομα τῆς ἐλπίδας: «HOFFNUNG», ἔλεγε στὴν πόρτα του ἡ ἐπιγραφή. Αὐτὴν τὴν ἐλπίδα γιὰ ἕνα καλύτερο μέλλον ἔφερναν μαζὶ μὲ τὶς φτωχὲς ἀποσκευές τους ἐκεῖνο τὸ βράδυ τοῦ ὀκτώβρη τοῦ 1904 δυὸ ταξειδιῶτες περνώντας τὸ κατώφλι του· ὁ JAMES JOYCE καὶ ἡ συντρόφισσά του NORA BARNACLE.

Ὁ JOYCE ἦταν τότε 22 χρονῶν. Ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἐλπίδα, «θέλω νὰ γίνω διάσημος ὅσο ἀκόμα ζῶ», ἔφερνε μαζί του κι' ἕνα μέρος τῆς αὐτοβιογραφίας του, σχέδια γιὰ διηγήματα ποὺ ὅλα τους διαδραματιζόταν στὴν πατρίδα του τὸ Δουβλίνο, κι' ἕναν ἀκόμα ἀχώνευτο θυμὸ γιὰ τὴν ἀποτυχία του σ' ἕναν διαγωνισμὸ τραγουδιοῦ ποὺ εἶχε καταστρέψει τὰ ὄνειρά του μιᾶς λαμπρῆς σταδιοδρομίας στὴν Ὄπερα.

Τὰ σημάδια τὸν πρόδοσαν. Λίγες μέρες ἀργότερα ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσει τὸ φτωχὸ πανδοχεῖο τῆς «Ἐλπίδας» καὶ νὰ μεταναστεύσει ξανά, γιὰ τὴν Τεργέστη αὐτὴ τὴν φορά. Ἡ κατοπινὴ ζωή του δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη μετανάστευση.

Ὁ JAMES JOYCE γεννήθηκε στὶς 2 Φεβρουαρίου τοῦ 1882 στὸ Δουβλίνο ἀπὸ πάμφτωχους γονεῖς. Ἀνατράφηκε ἀπὸ τοὺς ἰησουῖτες καὶ σπούδασε ἀπ' τὸ 1898 ὡς τὸ 1902 στὸ UNIVERSITY COLLEGE. Ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διαμονὴ στὸ Παρίσι ἀπ' τὸ 1902 ὡς τὸ 1903 ξαναγυρίζει στὸ Δουβλίνο. Τὸ 1904 συναντᾶ τὴν NORA BERNACLE — σύντροφο τῆς ζωῆς του ποὺ τοῦ χάρισε δυὸ παιδιὰ καὶ ποὺ παντρεύτηκε ὕστερα ἀπὸ 27 χρόνια κοινῆς ζωῆς. — Τὸ 1904 φεύγουν μαζὶ ἀπ' τὴν Ἰρλανδία γιὰ τὴν Ζυρίχη, καὶ συνεχίζουν τὴν περιπλάνησή τους στὴν Πόλα, Τεργέστη (1904—1905), στὴν Ρώμη (1906—1907), ξανὰ στὴν Τεργέστη (1907—1915, μὲ μιὰ δίχρονη διακοπὴ στὸ Δουβλίνο ἀπ' τὸ 1909 ὡς τὸ 1911). Τὸ 1915 μέχρι τὸ 1920 δεύτερη διαμονὴ στὴν Ζυρίχη. Καὶ ξανὰ στὸ Παρίσι (1920—1939). Καὶ τέλος, ἐπιστροφὴ στὴν

Χυρίχη, ὄχι πιὰ στὸ φτωχὸ πανδοχεῖο τῆς «Ἐλπίδας» ἀλλὰ στὴν τελευταία του διεύθυνση, τὴν πανσιὸν «Δελφίνι».

Πέθανε στὶς 13 τοῦ Γεννάρη τὸ 1941, «διάσημος ὅσο ἀκόμα ζοῦσε», στὸν τόπο ποὺ ἄρχισε τὸ ταξείδι του.

Ἑκατὸ χρόνια πέρασαν ἀπ' τὴν γέννηση τοῦ μεγάλου Ἰρλανδοῦ ποὺ σὰν συγγραφέας ἀποτελεῖ μύθο. Μύθο ποὺ τὸν δημιούργησαν ὅσοι διάβασαν τὰ ἔργα του γιατὶ ἡ ἀνάγνωσή τους δὲν εἶναι ἁπλὴ παρακολούθηση τῶν βιωμάτων τοῦ συγγραφέα μὲ μιὰ ἰχνηλάτηση ὅπου ὁ ἀναγνώστης γιὰ νὰ διασταυρώσει τὸν δρόμο τοῦ JOYCE εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναπλάσει.

Μέσα ἀπ' τὸ πλῆθος ἀντικρουομένων θέσεων, σὲ μιὰ ἀστείρευτη σειρὰ ἀντιθέσεων μὲ μέσο τὶς λέξεις ποὺ χρησιμοποιεῖ ἔτσι, ὥστε κάθε ἔννοια καὶ κάθε ἀντίθεση νὰ δίνουν ἀνάλογα μὲ τὶς γνώσεις — καὶ τὴν ἄγνοια — τοῦ ἀναγνώστη ἄλλη μορφή, τὰ νοήματά του κινοῦνται γύρω ἀπὸ ἀναρίθμητους ἄξονες· ἡ Ἰρλανδία καὶ ἡ Ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς πολλούς.

Στὸ πρῶτο του μυθιστόρημα «A PORTRAIT O% THE ARTIST AS A YOUNG MAN» (1904—1914), ὁ πολαρισμὸς ἀφορᾶ τὸν «πατέρα - γυιό», ποὺ ἔχουν τὴν θέση Ἰρλανδία - Φυγή.

Ὁ ἥρωας τοῦ πορτραίτου ὁ STEPHEN γυιὸς φτωχῆς καθολικῆς ἰρλανδέζικης οἰκογένειας, ἀναθρεμμένος ἀπὸ τοὺς ἰησουΐτες, ἀρνιέται τὸν Κλῆρο γι' αὐτὸ ποὺ λέει «Ζωή», καὶ ἀποφασίζει ν' ἀποδημήσει μὲ ὅπλα του «...τὴν σιωπή, τὴν φυγὴ καὶ τὴν πονηριὰ γιὰ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια τῆς πείρας καὶ νὰ σφυρηλατήσει στὸ ἀμώνι τῆς ψυχῆς του τὴν συνείδηση τοῦ λαοῦ του». Ὁ πατέρας του εἶναι «...μικροϊδιοκτήτης, μικροκεφαλαιοῦχος, πότης, καλόκαρδος, παραμυθᾶς, γραμματικὸς κάποιου, μὲ κάποια θεσούλα σ' ἕνα ποτοποιεῖο, φοροεισπράκτορας, μπανκαροτιέρης καὶ πρὸς τὸ παρὸν ὑμνητὴς τοῦ ἴδιου του τοῦ παρελθόντος». Ἕνας Ἰρλανδός.

Ἡ ἀντίθεση σ' αὐτὴν τὴν θέση εἶναι τὸ πουλί, ὁ ARTIFEX.

Τὸ βιβλίο, ποὺ λογοτεχνικὰ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰώνα μὲ τὸν συμβολισμὸ γυναίκας - πουλιοῦ τελειώνει μὲ τὴν πτήση τοῦ STEPHEN καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Ἰρλανδίας.

Ὄχι γιὰ πάντα. Τὸν ἴδιον STEPHEN τὸν ξαναβρίσκουμε στὸ ἑπόμενο ἔργο του τὸν «ΟΔΥΣΣΕΑ» (1914—1921), χωρὶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀναζήτησης τοῦ πατέρα, πραγματικοῦ ἢ συμβολικοῦ, στραμμένον πρὸς τὴν νεκρὴ μητέρα. Στὸ Δουβλίνο.

Τὴν πτήση στὴν Ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη ἀκολουθεῖ μιὰ ἀντιστροφή· ἡ ὀνειρικὴ πτήση τῆς MOLLY — γυναίκας τοῦ ἥρωα του ΟΔΥΣΣΕΑ, BLOOM — ἀπ' τὴν Εὐρώπη στὴν Ἰρλανδία. Ἀνάμεσα στὶς δυό, ἡ φυγὴ τοῦ συγγραφέα ἀπ' τὴν Ἰρλανδία καὶ ἡ NORA BERNACLE.

Ἡ NORA μὲ τὴν λαϊκὴ προέλευση καὶ τὴν ὑποτυπώδη μόρφωση — ὁ πατέρας της εἶχε ὑπογράψει τὸ στεφανοχάρτι του μὲ σταυρὸ — ἀντιπροσωπεύει γιὰ τὸν JOYCE τὸ ἰρλανδέζικο πάθος καὶ τὴν ἔνταση. Τὸ ἕνα σκέλος ἑνὸς ἄλλου πολαρισμοῦ ποὺ στὴν ἀντίθετη ἄκρη του βρίσκεται αὐτὸς ὁ ἴδιος, μετρημένος, συνειδητὸς καὶ πολύπειρος. Τὰ ζωντανὰ χυμώδη λόγια της, «σ' αὐτὸ τὸ σπίτι δὲν μπορεῖ νὰ πλύνει κανεὶς οὔτε ποντίκι», ἔχουν τὴν ἀνάσα τῆς χώρας του ὅταν τὰ βάζει στὸ στόμα τῆς MOLLA BLOOM. Ἡ NORA εἶναι ἡ Ἰρλανδία, αὐτὴ ποὺ ὁ JOYCE ἐγκαταλείπει καὶ ὅμως κινεῖ τὰ πρόσωπά του ἀποκλειστικὰ μέσα στὸν χῶρο της, ποὺ περιφρονεῖ καὶ συγχρόνως λατρεύει μὲ τὸν δικό του ἰρλανδέζικο τρόπο. Στὴν σύντομη ἐπιστροφή του στὴν Ἰρλανδία ἀνάμεσα στὰ 1909 καὶ 1911 νοιώθει τὴν ἀποῦσα ἰρλανδικότητα τῆς NORA ποὺ εἶχε μείνει στὴν Τεργέστη πολὺ πιὸ ἔντονα ἀπ' τὴν παροῦσα στὸ ἄμεσο περιβάλλον του. «Θέλω νὰ ξαναγυρίσω στὴν ἀγάπη μου, τὴν ζωή μου, τὸ ἀστέρι μου, τὴν μικρή μου Ἰρλανδία μὲ τὰ παράξενα μάτια», γράφει ἀπ' τὸ Δουβλίνο.

Ὁ «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» εἶναι ἕνα βιβλίο ἀπ' τὰ πιὸ «δύσκολα» ποὺ γράφηκαν ποτέ. Διαβάζοντάς το κανεὶς ἔχει μερικὲς στιγμὲς τὴν ἐντύπωση πὼς παρακολουθεῖ τὴν πορεία του. Γιὰ λίγο. Ξαφνικά, τὸ μονοπάτι ποὺ ἀκολουθεῦσε χάνεται μέσα σὲ δαίδαλους σκοτεινοὺς καὶ ἀπρόσιτους. Μιὰ κίνηση στὴν πορεία μιοᾶς καὶ μοναδικῆς μέρας — στὶς 16 Ἰουνίου 1904 — ποὺ ὅμως διαδραματίζεται σὲ πολλὰ ἐπίπεδα, πολλοὺς βαθμούς. Καὶ τὴν παρακολουθοῦμε διστάζοντας ἀπ' τὴν καθαρὴ ἀναγνώριση μέχρι τὸ τεμαχισμένο παιχνίδι τῆς σκέψης, ἀπ' τὴν ὑπό-

νοια κατανόησης μέχρι τὴν βεβαιότητα. Τὸ κύριο τοῦ ἔργου ἐν τούτοις διαδραματίζεται σ' ἐναιωρούμενους σχηματισμοὺς ποὺ ἀντανακλοῦν τὴν πορεία τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης.

Δυὸ φράσεις, ἀντιπροσωπευτικὲς γιὰ πλῆθος ἄλλες, δείχνουν τὴν ἀποστολὴ τῶν λέξεων στὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ JOYCE, τὴν θέλησή του νὰ ἐνσωματώσει τὴν δική τους ἱστορία μέσα στὴν πορεία τῆς ἀφήγησης.

Στὴν ἀρχὴ κι' ὅλας τοῦ «ΟΔΥΣΣΕΑ» ὁ BUCK MULLIGAN μᾶς παρουσιάζεται «STRIPPED OF HIS GARMENTS» καὶ λίγο ἀργότερα «GOING FORTH HE MET BUTTERLY».

Πρόκειται γιὰ αραφράσεις ἀπ' τὴν Βίβλο, γιὰ ἀναπλάσεις της. Ἐδῶ τὰ λόγια δὲν εἶναι μόνο φορεῖς μιᾶς συγκεκριμένης ἔννοιας· περιέχουν συγχρόνως τὸ παρελθόν τους μέσα στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος. Ἡ πρώτη φράση STRIPPED OF HIS GARMENTS εἶναι ὑπαινιγμὸς στὴν πορεία τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Γολγοθὰ ὅπου οἱ στρατιῶτες «ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα» (Ματθ. 27, 31). Ὅσο γιὰ τὴν δεύτερη, ποὺ ἀποτελεῖ παράφραση τοῦ HE WEPT BITTERLI (ἔκλαψε πικρά), ὑπενθυμίζει τὴν συμπεριφορὰ τοῦ Πέτρου στὴν νύχτα τῶν Ἐλαιῶν. «καὶ ἐξελθὼν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς». (Ματθ. 26, 75). Τὸ κείμενο τοῦ «ΟΔΥΣΣΕΑ» περιέχει 30.000 λέξεις, τὸ δεκαπλάσιο ἑνὸς καλοῦ, ὄχι συνηθισμένου μυθιστορήματος. Λέξεις ὅλων τῶν ἀποχρώσεων σὲ διαφορετικοὺς βαθμοὺς σπανιότητας, μέχρι τὴν μοναδικὴ CESSILE (αὐτὸς ποὺ ὑποχωρεῖ στὴν πίεση) ποὺ χρησιμοποιεῖ γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸν ἀέρα, ἕνα «ἅπαξ λεγόμενο» ποὺ συναντιέται στὴν ἱστορία τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας μιὰ μόνο φορά, σ' ἕνα ποίημα τοῦ A. HUME τὸ 1599'.

Τὰ νήματα στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ JOYCE διασταυρώνονται σὲ ἀξεδιάλεχτους σχηματισμοὺς ποὺ γιὰ νὰ τοὺς παρακολουθήσει κανεὶς θὰ πρέπει νὰ θυμᾶται πὼς ὁ σκοπός του γράφοντας δὲν ὑπῆρξε ποτὲ νὰ ἐξευρωπαΐσει τοὺς Ἰρλανδοὺς ἀλλὰ νὰ μεταδώσει τὴν ἰρλανδικότητα στοὺς εὐρωπαίους. Ὁ ἴδιος μεταναστεύοντας στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη δὲν ἔγινε ποτὲ καθαρὸς εὐρωπαῖος ἀλλὰ παρέμεινε εὐρωπαῖος - ἰρλανδός.

Ὁ «ΟΔΥΣΣΕΑΣ» θὰ ἦταν τὸ δυσκολώτερο ἀπ' τὰ βιβλία, ἂν δὲν εἶχε γραφεῖ τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ JOYCE, «FINNEGANS WAKE». Ἕνα μυθιστόρημα, ὅπως μορφολογικὰ χαρακτηρίζεται, ἕνα ὄνειρο ὅπως τὸ εἶπε ὁ συγγραφέας του, ἀποτελεῖ σημεῖο τομῆς ὅλων τῶν γραμμῶν, τὴν ἐκκεντρικὴ ἔκφραση τοῦ αἰώνα μας.

Τὸ κείμενο τοῦ FINNEGAN WAKE δὲν «εἶναι» ἀλλὰ «κάνει». Ἀκόμα περισσότερο: τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει χωρὶς τὴν συμμετοχὴ τοῦ ἀναγνώστη. Οἱ διαδικασίες — «ἔργο ἐν ἐξελίξει» ἦταν ὁ ἀρχικὸς τίτλος του — ἐπιτυγχάνονται μόνο στὸν βαθμὸ ποὺ ὁ ἀναγνώστης συμμετέχει σ' αὐτές. Οἱ λέξεις, θελημματικὰ παραφθορὲς τῆς ἀγγλικῆς μὲ πολλαπλὲς δυνατότητες ἑρμηνείας, ἀκολουθοῦν συχνὰ μιὰ κάθετη ἱεραρχία: Θεὸς - Πάπας - Πλούσιος - Ἄγγλος - Ἐπαναστάτης - Στρατιώτης - Κουρελιάρης - Ζῶο, προκαλώντας ἀναστροφὲς σὲ σχεδὸν ἀπεριόριστους δυναμικοὺς σχηματισμούς.

Ἕνα παιχνίδι ποὺ κόστισε στὸν JOYCE τὸ ἕνα τρίτο τῆς ὅλης συγγραφικὰ δημιουργικῆς ζωῆς του. Ἕνα δύσκολο παιχνίδι ποὺ ὁ κάθε ἀναγνώστης μαντεύει μιὰ ἄλλη κατάσταση, ἴσως πολιτική, θρησκευτικὴ ἴσως, ἢ κοινωνιολογική, ἱστορική, μυθολογική, λογοτεχνική... Ὅ,τι ξέρει καὶ ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἀντλήσει μέσα του ὁ καθένας.

Τὸ ἰρλανδικὸ τουριστικὸ γραφεῖο τοῦ Δουβλίνου διαθέτει σήμερα ἕνα πλάνο ποὺ οἱ ἐπισκέπτες μποροῦν νὰ συμβουλευτοῦν γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὰ ἴχνη τοῦ LEOPOLD BLOOM μέσα στὸ Δουβλίνο τὴν μέρα τῆς Ὀδύσσειας, τὶς 16 Ἰουνίου 1904. Σπίτια, καταστήματα, ἑστιατόρια... ὅλα ἢ σχεδὸν ὅλα εἶναι ἀκόμα παρόντα μὲ τὶς βιτρίνες, τὶς προσόψεις, ἀκόμα καὶ τὰ πόμολα τῆς πόρτας τους. Τὰ ἴχνη τοῦ BLOOM εἶναι ἀναπλάσιμα. Τὰ ἴχνη τοῦ JOYCE δὲν χαράζονται. Ὁδηγοῦν παντοῦ ἢ πουθενά, ἕνα ἀδιάκοπο ἐναλλασσόμενο παιχνίδι ποὺ ξυπνάει, προκαλεῖ, προϋποθέτει ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάπλαση τοῦ δρόμου ποὺ κάνει τὸ πνεῦμα μας. Καὶ πάλι δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ σημεῖα: Τὰ σημεῖα μιᾶς τομῆς στὸν δρόμο τῆς ἀναγνώρισης.

ΦΟΥΛΑ ΛΑΜΠΕΛΕ
(Ζυρίχη)

ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ Ο ΦΤΩΧΟΣ

Μιὰ ἑλληνικὴ παρουσία στὸ πολύβουο Παρίσι

Οἱ «ἐκπλήξεις» εἶναι μέσα στὸν κανόνα τοῦ ταξιδιοῦ καὶ ἀποτελοῦνε ἴσως τὸ μεγαλύτερό του θέλγητρο. Ὅλοι, λίγο ὡς πολύ, «ξεχωνιάζουν» κάτι σὲ κάθε ταξίδι τους, ποὺ ἔστω κι' ἂν εἶναι πληροφορημένοι γι' αὐτό, τοὺς ταρακουνάει μὲ τέτοιο τρόπο, τοὺς κατακτᾶ καὶ τοὺς συναρπάζει σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ νοιώθουνε σίγουροι σὰ νὰ τ' ἀνακαλύψανε αὐτοὶ γιὰ πρώτη φορά, σὰν νᾶναι δική τους ἡ τιμὴ τῆς ἀποκάλυψής του. Μοῦλαχε καὶ μένα αὐτὴ ἡ ξεχωριστὴ εὔνοια μόλις στὸ τελευταῖο μου ταξίδι στὸ Παρίσι — στὰ προηγούμενα ἀπορροφημένη ἀπὸ τὰ κραυγαλέα μνημεῖα καὶ ἀξιοθέατα, δὲν εἶχε ἀπομείνει περιθώριο, γιὰ τὴν ἐπίσκεψη στὸ Ναὸ ἑνὸς «φτωχούλη»... Ὅμως ἡ ἐπιμονή μου μ' ἀποζημίωσε μὲ μιὰ συγκίνηση ἀπὸ τὶς σπάνιες, ποὺ μοῦτυχαν ποτέ, τὴν ἐντονώτερη ἴσως...

Εἶχα διαβάσει λοιπὸν γι' αὐτὴ τὴν περίεργη ἐκκλησιά, ποὺ χωμένη στὸ παληὸ Παρίσι, διασώζει τὴν ἑλληνοβυζαντινὴ λατρεία, σὲ πολλὰ βιβλία καὶ φυλλάδια — συγκομιδὴ ἀπὸ παληότερα ταξίδια ἐκεῖ. Ἤμουνα προετοιμασμένη γιὰ ν' ἀντικρύσω τὸ «θαῦμα» λοιπόν. Κι' ὅμως παρ' ὅλη τὴν ἑτοιμασία, τὸ ἀντίκρυσμά του ἀποτέλεσε τὴν «ἔκπληξη», ποὺ μ' ἀφώπλισε κυριολεκτικὰ ἀπὸ κάθε διάθεση κριτικισμοῦ, καὶ μὲ συνεπῆρε μὴν ἀφήνοντας περιθώρια γιὰ τίποτε ἄλλο... Εἶναι ξεχωριστὸ προνόμιο νὰ βλέπεις νὰ ἐπιζεῖ καὶ ν' ἀντηχεῖ ἡ πανάρχαια λειτουργία στὴ γλώσσα μας, κάτω ἀπὸ γοτθικοὺς θόλους καὶ ἀψῖδες ἀπὸ χείλη ἀλλοδόξων καὶ ἀλλοφύλλων, ποὺ δὲν θὰ ζητοῦσες σίγουρα τίποτα καλύτερο στὴ ζωή σου... Νὰ σοῦ γνέφει ἡ ἱστορία σου, καθὼς περιδιαβαίνεις σ' ἕνα ξένο τόπο, μοιάζει μὲ τὶς μεγαλύτερες συγκινήσεις καὶ χαρὲς ποὺ μπορεῖ νὰ αἰσθανθεῖ ἕνας ταξιδιώτης, ἰδίως κι' ἂν εἶναι ἕνας εὐαίσθητος δέκτης τῶν «μηνυμάτων»...

Καὶ τὸ «μήνυμα» τὸ πιάνεις, τέλεια ἀναπάντεχα, σὲ μιὰ παριζιάνικη κατωφέρεια, ἕνα κυριακάτικο πρωϊνό, λουσμένο σὲ κεῖνες τὶς χλωμὲς ἀποχρώσεις τοῦ χρυσορόδινου, ποὺ ἀναδίνουνε οἱ πολυκαιρινὲς προσόψεις. Λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὶς ρωμαϊκὲς ἀρρένες τῆς Λουτέτσιας, στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Σηκουάνα καὶ στὴ σκιὰ σχεδὸν τῆς Νότρ-Ντάμ, ἀνάμεσα σὲ μικρομάγαζα καὶ ἐργαστήρια, σὲ καρτεράει τὸ ξάφνιασμα κι' ἡ κατάπληξη...

Θέλησα νὰ τὸ «ἀποκρυπτογραφήσω» γιὰ νὰ τὸ νοιώσω καλύτερα. Μὰ ἐκεῖνο ἀρνιότανε, πεισματικὰ γαντζωμένο στὴν ἀπομόνωσή του, ποὺ θὰ φοβότανε ἴσως μὴ χάσει ἀπὸ τὴν ἐπέλαση τῶν ἐπήλυδων...

Μιὰ μοῦ «μιλοῦσε» καὶ μοῦ διηγότανε τὰ περασμένα καὶ τωρινὰ καὶ μὲ καλοῦσε νὰ τὸ γνωρίσω, μιὰ ἀπόστρεφε τὸ πρόσωπό **του,** κρυμμένο σὲ κεῖνη τὴν ἀναπάντεχη κώχη τῆς γαλήνιας πλατεῖτσας ποὺ τὸ παραστέκει..., δίπλα στὸ ἀρχαιότερο δέντρο τοῦ Παρισιοῦ — ἄλλη ἔκπληξη κι' αὐτό.

Ἡ πιὸ παληὰ γνωστὴ ἐκκλησιὰ τῆς πόλης τοῦ φωτός, «δοξολογοῦσε τὸν Κύριο στὴ γλώσσα τῶν προγόνων μου, διασώζοντας τὴν πιὸ γνήσια βυζαντινὴ ἑλληνόρρυθμη παράδοση μέσα στὸ χάος τοῦ καθολικισμοῦ», αὐτὴ ἡ ρήση μοῦ τριβέλιζε τὸ νοῦ κι' ἐρχότανε σὲ ἐπαναλήψεις νὰ μὲ κατακυριεύσει...

Μὰ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἤτανε ὅλα μηχανικὰ καὶ τέλεια φυσικά, καὶ τὸ θάμπωμα ἤταν ὅλο δικό μου, ὅπως καὶ τοῦ κάθε ἀπροετοίμαστου ἕλληνα ἐπισκέπτη, πιστεύω.

Πίσω ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ πρόσοψη μὲ τὸ δωρικὸ ἀέτωμα, κρύβονταν ἕνα ἐσωτερικὸ ποὺ χωρὶς νὰ ἐντυπωσιάζει, ἐπιβάλλεται ἐντούτοις μὲ τὴ σπάνια του ἰδιορρυθμία. Σ' ἕνα πλαίσιο ἀπὸ γοτθικὲς ἀψῖδες καὶ θόλους κατακόρυφους, ἐμφανίζεται ξαφνικά, στὸ βάθος τοῦ χοροῦ, τὸ βυζαντινὸ ξυλόγλυπτο εἰκονοστάσι μας, μὲ τὶς τρεῖς εἰσόδους, ἀπαραίτητο γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου. Ἡ λειτουργία αὐτὴ ἀντηχεῖ, ἀληθινὰ πολὺ ἐπίσημη, στὴν πιὸ καθάρια ἑλληνικὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἀνακατεμένη μόνο κάποιες φορὲς μὲ λίγα ἀραβικά, ἀπὸ τοὺς Μελχίτες, τοὺς σημερινοὺς κατόχους τῆς ἐκκλησίας. Ὅταν ἔμπαινα

σ' αὐτὸ τὸ ἄντρο τοῦ Θεοῦ, ψάλλανε τὸ «εἴδομεν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινόν», σὲ ἀψεγάδιαστη ἑλληνικὴ προφορά, γιὰ ν' ἀκολουθήσει σὲ λίγο τὸ «Πιστεύω», πάλι ἑλληνικά, χωρὶς ὅμως τὸ FILIOQUE.

Κι' ἐδῶ εἶναι τὸ περίεργο. Οἱ Συριακῆς (καὶ λίγο αἰγυπτιακῆς) καταγωγῆς Μελχίτες, ποὺ τυπικὰ ἀποδέχονται τὸ παπικὸ δόγμα, θελήσανε νὰ κρατήσουν τὴν καθαρὰ ἑλληνόρρυθμη βυζαντινὴ λατρεία καὶ τυπικό, ποὺ παραλάβανε ἀπὸ τοὺς προγόνους τους. Κι' ἔτσι ἀποκαλύπτεται, — σ' ὅλη τὴν ἔκτασή του — τὸ μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς ἐπιβίωσης σὲ ξένους πληθυσμούς, ποὺ ἔζησαν κάτω ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης, καὶ πολιτισμοῦ. Οἱ Σῦροι Μελχίτες, καθὼς καὶ ἄλλοι πληθυσμοὶ τῆς περιοχῆς, εἶναι γνωστὸ ὅτι μιλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ κοινή, μετὰ τὴν ἐπέκταση καὶ διάδοση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὶς χῶρες τους, ἀπὸ τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο καὶ τοὺς διαδόχους του, τουλάχιστο ὡς τὸ 10ο ἢ 12 αἰώνα. Ἡ ὀνομασία «μελχίτες», προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀραβικὴ λέξη «μελέκ», ποὺ σημαίνει «βασιλεύς», καὶ τοὺς τὴν εἶχαν ἀποδώσει — εἰρωνικὰ κάπως —, ὅπως φαίνεται — οἱ μονοφυσῖται τῆς Αἰγύπτου, ἀκριβῶς γιατὶ εἶχαν παραμείνει πιστοὶ στὴ λατρεία τὴν προερχόμενη ἀπὸ τὸ «βασιλικὸ» Βυζάντιο, ποὺ θάχε καὶ κάποια «ἱμπεριαλιστικὴ» ἴσως ταύτιση, γι' αὐτοὺς τότε, τοὺς μακρινοὺς κι' ἀρχαίους πληθυσμοὺς ποὺ ζοῦσαν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχία του.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, στοὺς ταραγμένους καιροὺς ποὺ ἀκολούθησαν μετὰ τὶς Σταυροφορίες, προσηλυτίστηκαν στὸ δυτικὸ δόγμα, ἀλλὰ ἐκράτησαν τὸ τυπικὸ καὶ τὴ γλώσσα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀφοῦ εἶχε καὶ τὸ θέλγητρο νὰ εἶναι ἡ γλώσσα ποὺ μιλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Στὴ Σουαϊδὰ (Σιδῶνα) τῆς Φοινίκης, διατηροῦνε σχολεῖο, ὅπου διδάσκουνε τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα τῶν εὐαγγελίων γιὰ τὴν ἐπιμόρφωση τῶν ἱερέων τους, ποὺ ἱερουργοῦνε τοὺς κάπου 340.000 μελχίτες, διασκορπισμένους σ' ὅλο τὸν γνήσιο κόσμο. Παράλληλα μὲ τὴ διατήρηση τῶν παλαιῶν, εἶναι τόση ἡ προσήλωσή τους στὴ θρησκεία γενικώτερα, φαίνεται, ἀφοῦ κατάφερε ἡ κοινότητά τους τοῦ Παρισιοῦ, νὰ τῆς παραχωρηθεῖ τὸ 1889 μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες ἐκκλησίες τῆς μεγάλης πολιτείας καὶ σίγουρα ἡ ἀρχαιότερη.

Εἶναι ἀλήθεια ἐξακριβωμένο ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ τοῦ Φτωχοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1165, παλαιότερος συνεπῶς καὶ τῆς Νότρ - Νταμ καὶ τοῦ Σαὶν - Ζερμαὶν ντὲ Πρέ. Κρυμμένη σχεδὸν στὸ ταπεινό της περίγυρο, πῶς θὰ μποροῦσε ἡ αἰωνόβια ἐκκλησία νὰ μᾶς ἱστορήσει κάτι ἀπὸ τὴν μοναδικὴ ἀλλὰ καὶ τόσο ταραγμένη ἱστορία της;

Ἕδρα τοῦ παλαιότερου Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, σ' αὐτὴν συνεδρίαζαν καθηγητὲς τὰν τὸν Θωμᾶ Ἀκυινάτη καὶ τὸν Ἀβελάρδο, κι' εἶδε νὰ ἐκκλησιάζονται σὰν φοιτητὲς οἱ Ραμπελαί, Πετράρχης, ὁ «ζωηρὸς» Φρανσουὰ Βιγιὸν κι' ἀκόμα περαστικὸς ὁ Δάντης. Στὰ γύρω 22 κτίρια ποὺ τὴν πλαισίωναν, στεγάζονταν οἱ διάφορες σχολές, κι' οἱ φοιτητές, μ' ἔντονη πάντοτε ζωή, πρὶν νὰ μετακινηθοῦν ὅλα νοτιώτερα, στὸ λόφο τῆς Ἁγίας Γενεβιέβης ποὺ στέκει τὸ σημερινὸ Πάνθεον.

Ἀλλὰ οἱ φοιτητές, ποὺναι φαίνεται πάντα τὸ ἀνήσυχο στοιχεῖο, ἔδωσαν κάποτε ποὺ ἦταν ἀγανακτισμένοι γιὰ τὴν ὀλιγωρία τῶν πρυτάνεων, σ' ἕνα ξέσπασμά τους, ἕνα τέλος τραυματικὸ σ' ὅλα αὐτά. Σὲ μιὰ ἐφόρμησή τους τὸ 1524 τὰ κάναν ὅλα γυαλιὰ καρφιά, κατέστρεψαν κι' ἐρήμαξαν τὴν παμπάλαιη ἐκκλησία, ποὺ γιὰ πάνω ἀπὸ 200 χρόνια μετὰ ἔμεινε ἔρημη κι' ἐγκαταλελειμένη, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἀνάπαυλα στὰ χρόνια τῆς ἐπανάστασης ποὺ χρησίμεψε γιὰ ἀποθήκη ἁλατιοῦ. Ὥσπου, στὰ 1826, ξαναδόθηκε στὴ χριστιανικὴ λατρεία, γιὰ νὰ παραχωρηθεῖ τελικὰ στοὺς μελχίτες τὸ 1889. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, πιστοὶ στὶς παραδόσεις τους, μεταφυτεύσανε στὴ ξένη γῆ τὶς λατρευτικές τους συνήθειες, ὅπως τὶς παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, προσφέροντάς μας μιὰ συγκίνηση ποὺ ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς μυσταγωγίας. Γιὰ τὴν ὥρα, ὅλα τοῦτα τὰ γεύονται λίγοι ἐκλεκτοὶ πληροφορημένοι, μὰ μὲ τὸν καιρό, κι' ὅσο γίνεται περισσότερη γνωστὴ ἡ ἐκκλησία κι' ἡ μοναδικότητά της, τόσο περισσότεροι θἆναι κι' οἱ θιασῶτες της — ἤδη ἀρχίσανε διάφορα καλλὰ ἑλληνικὰ γραφεῖα τουρισμοῦ νὰ τὴν περιλαμβάνουν στὶς ξεναγήσεις ποὺ κάνουν στὸ Παρίσι. Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο τὸ παράδειγμά τους νὰ τὸ ἀκολουθοῦσαν κι' ἄλλοι ἱεροφάντες, τραβώντας ἔτσι τὸν ταξιδιωτικὸ κόσμο ἀπὸ τὰ διάφορα μπαζὰρ καὶ ἀνεδικδιήγητα ψώνια, ποὺ μόνο ἀφαίμαξη τοῦ βαλαντίου προσφέρουνε καὶ ἄχρηστο

χασμο χρόνου, σ' ένα ταξίδι μακρυνό πού θάχε τόσα γιά ν' ἀπορροφήσει τὸν ἐπισκέπτη. Ἄμποτες νὰ κάνει τὸ θαῦμα του ὁ Ἅγιος Ἰουλιανός, ἀνάμεσα στὰ τόσα ἄλλα πού τοῦ καταμαρτυροῦνε. Τὸ ἀχνὸ πορτραῖτο του μᾶς δείχνει ἕνα Ἅγιο γεννημένο στὴν Ἀντιόχεια, στὰ χρόνια τῶν διωγμῶν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ὁ θρῦλος, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, λέει ὅτι θέλησε ν' ἀφιερωθεῖ ἰσόβια στὸν κανόνα τῆς ἁγνείας. Προσέκρουσε ὅμως στὴν ἀντίδραση τῶν γονιῶν του, ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ θεϊκὸ ὅραμα, παντρεύτηκε τυπικὰ μιὰ νέα πού τὴν ἐμύησε στὴν ἀπόφασή του κι' ἐκείνη συμφώνησε. Λέγεται ὅτι τὴν πρώτη τοῦ γάμου τους τὸ δωμάτιό τους ἀνάδινε τὴ μυρωδιὰ τῶν κρίνων καὶ τοῦ γαρύφαλλου, λουλουδιῶν τῆς ἁγνείας. Ἕνας ἄλλος θρῦλος διηγιέται πὼς εἶχε πάρει τὴν προφητεία πὼς θὰ ἐσκότωνε τοὺς γονεῖς του. Γιὰ ν' ἀποφύγει τὸ κακὸ εἶχε ξενητευτεῖ κι' εἶχε φύγει μακριά. Μὰ μιὰ μέρα πού ἔλλειπε ἀπὸ τὸ σπίτι, ἕνα ζευγάρι ἡλικιωμένων χτύπησε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. Ἦταν οἱ γονεῖς του. Ἡ γυναίκα του ἀνύποπτη τοὺς ἄνοιξε καὶ τοὺς ἔδωσε τὸ κρεββάτι της γιὰ νὰ κοιμηθοῦν. Ὅταν ὅμως γύρισε ὁ Ἰουλιανὸς κι' εἶδε τοὺς ξένους νὰ κοιμοῦνται στὸ κρεββάτι του ὀργίστηκε τόσο, πού πάνω σ' ἕνα ψυχικὸ δρατοὺς σκότωσε. Ὅταν ἔμαθε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού τὸν εἶχαν γεννήσει, καταλήφθηκε ἀπὸ βαθειὰ κατάθλιψη. Γιὰ νὰ ἐξαγιασθεῖ, ἀποσύρθηκε σὲ μιὰ ἐρημιά, κι' ἐκεῖ δίπλα σ' ἕνα ποτάμι πρόσφερε περιθαλψη καὶ φιλοξενία στοὺς ταξιδιῶτες. Σ' ἕνα ἀνάγλυφο ἐντοιχισμένο σ' ἕνα παλαιὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Γκαλάντ, κοντὰ στὴν ἐκκλησία, εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος σὲ μιὰ βάρκα ὄρθιος, μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὸ μικρὸ Χριστό. Τὸ ἀνάγλυφο αὐτὸ λένε ὅτι εἶναι τὸ πιὸ παλιὸ στὴν πόλη τοῦ Παρισιοῦ, ἀναγόμενο στὸ 130 αἰώνα. Περίεργη εἶναι ἡ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων κι' ὅσων σχετίζονται μ' αὐτοὺς κάποτε. Ὁ Ἅγιος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια, ἀφοῦ ἔζησε καὶ «γνώρισε» σὰν ἄνθρωπος ἢ σὰν ἐκκλησία τόσα, μεγαλεῖα, δόξες, στάσεις, ἐπαναστάσεις, ἀλατέμπορους κλπ., τοῦ ἐπέπρωτο ἐν τέλει νὰ ξαναγυρίσει στοὺς συμπατριῶτες του καὶ δι' αὐτῶν νὰ διασώζει τὴν ἑλληνικὴ παράδοση! Σὰν ναός, βασικά, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ καὶ νὰ ἐπιτελέσει κι' ἄλλη λειτουργία: σὰν τόπος συνάντησης τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴ Δύση, καλλιτεχνικὴ δημιουργία στὴν πιὸ ψηλὴ βαθμίδα τῆς γαλλογοτθικῆς τέχνης, προσφέρει στὸν ἐπισκέπτη ὅ,τι ὡραιότερο ἔχει ἡ Ἀνατολὴ σὲ Ποίηση καὶ μυσταγωγία, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, καὶ σὲ βαθμὸ πού νὰ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσει καὶ τὸν πιὸ ἀπαιτητικό.

ΔΑΝΑΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ

★

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ἀγαπητὲ κ. Κόκκινε,

Στὸ πεδχος 355—356, τοῦ Δεκεμβρίου, 1981, τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας, ὁ συνεργάτης σας ἐκπαιδευτικὸς κ. Χρῆστος Δ. Τσέργης, ἐδημοσίευσε, μὲ καλὴ πρωτοβουλία καὶ ἀνακοινωτικὴ πρόθεση, τὸ βασικὸ ἀφηγηματικὸ περιεχόμενο ἑνὸς παραμυθιοῦ, πού εἶχε ἀκούσει, σὲ ἡλικία 8—9 χρονῶν, ἀπὸ μιὰ καλογριά, στὸ Βαβούρι Ἠπείρου (σελ. 1095—1096).

Σκέφτηκε, πολὺ σωστά, ὁ κ. Τσέργης, τὸ ἀρχαῖο μοτίβο τοῦ Οἰδιπόδειου μύθου, γιὰ τὸ ἔκθετο παιδί, πού μοιραῖα, ὅταν ἐνηλικιώθηκε, σκότωσε, χωρὶς νὰ τὸ ξέρει, τὸν πατέρα του καὶ παντρεύτηκε τὴ μητέρα του. Ἐπισήμανε πολὺ καλὰ καὶ τὴν ἔμφαση τῆς ἀφηγήτριας - καλογριᾶς γιὰ τὸν προκαθοριστικὸ ρόλο τῆς Μοίρας, πού ὅλες οἱ παραλλαγὲς τοῦ σχετικοῦ παραμυθιοῦ τὸν ὑπολογίζουν.

Δυὸ ἄλλα μοτίβα ξεχωρίζουν συνήθως στὶς ἀφηγήσεις τοῦ μοτίβου αὐτοῦ, πού εἶναι ἀρκετὰ διαδομένες, διαχρονικὰ καὶ διεθνικά: α) τὸ μοτίβο τοῦ ἔκθετου μικροῦ Μωυσῆ, πού ρίχνεται στὸ ποτάμι καὶ περισυλλέγεται (ἢ ἄλλου ἀπὸ βοσκούς, στὸ βουνὸ) καὶ β) ὁ περίεργος καὶ λογικοφανὴς «νομοθετικὸς» ἐξαναγκασμὸς τοῦ φονιᾶ, νὰ παντρευτεῖ τὴ γυναίκα τοῦ σκοτωμένου. Σημειώνω ἐπίσης καὶ τὸν συσχετισμὸ τῶν μοιραίων αὐτῶν πατροκτονιῶν καὶ μητρικῶν γάμων μὲ τὴ μορφὴ καὶ ζωὴ τοῦ «χριστιανικοῦ» Ἰούδα.

Ἐπειδὴ ὁ κ. Τσέργης, μὲ ἐπαινετὸ πνευματικὸ ἦθος, «δίνει τὸ λόγο στοὺς εἰδικούς, γιὰ

φιλολογική ἢ λαογραφική ἀξιολόγηση» τοῦ κειμένου ποὺ ἔδωσε, ἐπιθυμῶ νὰ τὸν ἐνημερώσω (ὥστε καὶ ὁ ἴδιος, ἂν θέλει, νὰ ἐπανέλθει, στὸ θέμα), ὅτι μὲ τὶς παραλλαγὲς τοῦ Οἰδιπόδειου μύθου, στὰ ἑλληνικὰ καὶ στὰ ξένα παραμύθια, καὶ μὲ τὶς σχετικὲς μελέτες, ἔχει ἀσχοληθεῖ, ἀπὸ τὸ 1943, ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Μέγας, μὲ δύο ἐργασίες του, δημοσιευμένες στὸν τόμο Γ′—Δ′ (προχρονολογημένου 1941—42) τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Οἱ τίτλοι τους εἶναι: «Ὁ Ἰ ο ύ δ α ς, ε ἰ ς τ ὰ ς π α ρ α δ ό σ ε ι ς τ ο ῦ λ α ο ῦ» (σ. 3—32) καί: Ὁ π ε ρ ὶ Ο ἰ δ ί π ο δ ο ς μ ῦ θ ο ς» (σ. 196—209).

Τόσο ὁ κ. Τσέρης, ὅσο καὶ οἱ ἀναγνῶστες τῆς «Ἠ.Ε.» μποροῦν νὰ πλαισιώσουν τὸ παλαιὸ κείμενο τῆς καλογριᾶς τοῦ Βαβουριοῦ μὲ τὰ γενικὰ καὶ πληρέστερα τοῦ Γεωργίου Μέγα.

Μὲ τὸν λαογραφικὸ χαιρετισμό μου

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἀθήνα, Πάσχα 1982

★

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κ. Ἀ ν α γ ν ω σ τ ό π ο υ λ ο υ: «ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ» (Συνομιλίες μὲ τὸ Δάσκαλο), Ἀθήνα 1982.

Ἡ διαβεβαίωση τοῦ συγγραφέα ὅτι «... τούτη ἡ ἔκδοση, ἂν δὲν εἶχε τὴ συγκατάθεση τοῦ «Δασκάλου», θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ χαρακτηρισθεῖ πειστήριο ἐπιορκίας» — κάτι ποὺ εἶχε συμβεῖ στὸν Πλάτωνα γιατὶ ἄφησε νὰ διαφύγουν, μὲ τὸ ἔργο του, δοξασίες τῆς Πυθαγόρειας διδασκαλίας — ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καὶ ὁμολογία γιὰ μιὰ δημόσια διαπραγμάτευση ἰδεωδῶν μυητικῆς Ἀδελφότητας καί, συνεπῶς, σωστὰ τὴ χαρακτηρίζει καὶ ὡς «ἀποκάλυψη». «Μυημένος», προφανῶς, ὁ ἴδιος, ἀσφαλῶς γνωρίζει τὸν διέποντα τοὺς μύστες νόμο, τῆς παροχῆς κλπ. τῶν φώτων σὲ ὅσους ἀναζητοῦν τὴν ἀλήθεια μὲ ταυτόχρονη ἀπόκρυψη τῆς ἀπόκρυψης διδαχῆς γιὰ κάθε ἀπαράσκευο.

Ἔτσι ἡ «ἀποκάλυψή» του, ὅσο καὶ ἂν περιορίζεται ἀπ' τὸ νόμο τῆς σιωπῆς, δὲν εἶναι μονάχα μιὰ μελέτη τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεώς μας, ἀλλὰ καὶ ἕνας δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ μὲ ἀσφάλεια πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ἀφοῦ οἱ σημάνσεις του εἶναι χαραγμένες, μὲ συνειδησιακὴ πληρότητα, σὲ ἀπρόσωπη ἀγάπη καὶ προσωπικὴ εὐθύνη. Καὶ εἶναι δεδομένο ὅτι ἡ πραγματικότητα εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀντινομίες, ἀντιφάσεις καὶ συγκρούσεις, ὅπου διάφορες συνθῆκες ρυθμίζουν τὴ λειτουργία τοῦ νοῦ μας, ἀλληλοσυγκρουόμενα ἤθη τὶς ψυχικές μας καταστάσεις καὶ ἀνακυκλούμενα ἔθιμα προσδιορίζουν τὴν ποικιλία τῶν φυσικῶν μας ἐκδηλώσεων, μὲ κοινὴ ὅμως ἀναφορὰ μιὰ διαλεκτικὴ ὑφή, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἑτοιμότητα τοῦ Πνεύματος, μὲ τὴν μεταμορφωτικὴ ἐνέργεια τῆς σκέψης, ἀνιχνεύει μὲ τὴ δύναμη τοῦ διαλογισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ διαλόγου, τὴν Ἀλήθεια.

«Κριτήριο γιὰ τὴν ποιότητα ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὸ ποσοστὸ τῆς Ἀλήθειας, ποὺ ἔχει μέσα του», ἐπιβεβαιώνει.

Ποσοστὸ πάντως, ἀμφιλεγόμενο γιὰ τὴν ἐποχή μας ὅπου ἡ μάθηση ἀπαρνιέται τὴ πίστη, ἡ ἀγάπη ἐκτοπίζεται ἀπὸ τὴ γνώση καὶ ὁ ψίθυρος, μὲ τὴν ἠχομαγεία τοῦ συνθηματολόγου φανατισμοῦ, ἔχει καταστεῖ λαοβόρος μανδραγόρας.

Τὸ πόνημα διαιρεῖται στὰ μέρη:

Ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα.
Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ Κοινωνία.
Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ὑλικὴ δημιουργία.
Πεπρωμένο καὶ Μοιραῖο.
Ἀθανασία τῆς προσωπικότητας.

Πρὶν ἀπὸ κάθε βασικὸ μέρος προτάσσεται ἡ δομική του σκελέτωση σὲ περίληψη τοῦ κεφαλαίου, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ ἐπιτυχημένη μεθοδολογία τῶν ὀρθολογιστῶν ἐρευνητῶν.

Ἡ θεματογραφία ἀντιμετωπίζεται μὲ ἐσωτερικὴ ἠρεμία καὶ διεισδυτικὴ ἱκανότητα γιὰ

τὰ «ἐξωτερικὰ» πράγματα, καὶ τὴν χωρὶς προκατάληψη ἐκλογίκευση τῶν στοιχείων, σὲ μιὰν ἁρμονικὴ σύζευξη Συνείδησης καὶ Ἐπιστήμης.

Στὸ πρῶτο μέρος ἀναλύονται μὲ ἐπιχειρηματολογικὴ πειστικότητα οἱ νόμοι τῆς ἀνομοιότητας, τῆς κίνησης, τῆς ἀμοιβαιότητας τῆς ἀναλογίας καὶ ἀναπτύσσονται οἱ ἔννοιες τῆς ἠθικῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προσωπικότητας, μὲ παράθεση μάλιστα σχετικοῦ δωδεκαλόγου ποὺ ἄγει στὸ πανάρχαιο σύμβολο τῆς Σφίγγας, στὸ σύμπλεγμα ποὺ ἐκφράζει, ὡς τέλειον ἄνθρωπον, ἐκεῖνον, ποὺ γνωρίζει, θέλει, τολμάει καὶ σωπαίνει. Μὲ λίγα λόγια, ἐκεῖνον ποὺ κατέστησε τὴν προσωπικότητά του ἰσχυρὴ καὶ ἐλεύθερη. Γιατί: «Μόνο μιὰ ἰσχυρὴ καὶ ἐλεύθερη προσωπικότητα μπορεῖ νὰ διασχίζει μὲ μεγάλα καὶ σταθερὰ βήματα τὸ μῆκος τῆς ζωῆς, δημιουργώντας τὴν εὐτυχία γιὰ τὸν ἑαυτό της καὶ συνεισφέροντας στὸ σύνολο τὸ μερίδιο ποὺ τῆς ἀναλογεῖ».

Στὸ δεύτερο μέρος γίνεται καθορισμὸς τῆς ἔννοιας τῆς ἀνάγκης καὶ σήμανση τοῦ πλέγματος τῶν ἀναγκῶν μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν ἐργασία, τὸ κοινωνικὸ Δίκαιο, τὸ νόμο τοῦ Καθήκοντος, τὶς ὑφιστάμενες ἀναλογίες στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κοινωνία καὶ προσδιορίζει τὸ μέλλον σὰν τὴν οὐτοπία τοῦ σήμερα. Φυσικὰ «ἡ λειτουργία τοῦ Νόμου τοῦ Καθήκοντος διαγράφει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ συγχρόνως ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύησή της».

Στὸ τρίτο μέρος δίδονται στοιχεῖα Κοσμογονίας, ἀναλύονται διεξοδικὰ οἱ Νόμοι τῆς Μονάδας, τῆς Δυάδας (ἀντίθετα - ἐνάντια), τοῦ Τριαδικοῦ καὶ τοῦ Τετραδικοῦ, ἡ σχέση τῆς πορείας ἀνθρώπου καὶ δημιουργίας καὶ μὲ λεπτολόγους ἀφορισμοὺς ἰδεογραφεῖται τὸ Καλὸ καὶ τὸ Κακό. «Τὸ κακὸ δὲν ἔχει ὑπόσταση. Εἶναι μιὰ ἔλλειψη. Τὸ κακὸ δὲν εἶναι ἀρχὴ ὅπως τὸ καλό, γιατὶ στοὺς ἀνώτερους κύκλους εἶναι ἀνύπαρκτο... Ὁ ὑλισμὸς προσωποποιεῖ τὸ κακὸ καὶ τοῦ δίνει ὕπαρξη καὶ ὀντότητα καθὼς γίνεται ὁ πατέρας του, γιατὶ πιστεύει στὴν ἀξία τῆς ὕλης».

Στὸ τέταρτο μέρος ἀναλύονται οἱ ἔννοιες τῆς πράξης τοῦ πεπρωμένου καὶ τοῦ μοιραίου καὶ γίνεται ψαύση τῆς Ἀστρολογίας καὶ τῆς Μαγείας καὶ «ἐσωτερικὴ» ἀνίχνευση τῆς προσευχῆς.

«Κάποτε στὸ μέλλον μὲ τὴν προσευχὴ θὰ μπορεῖς νὰ πραγματοποιεῖς στὸ περιβάλλον σου ἔκδηλα ἀποτελέσματα ἁρμονίας καὶ ὑγείας ἐνεργώντας κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ δημιουργοῦ».

Τὸ τελευταῖο, τέλος, μέρος εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Τάξη, τὸ Χάος, τὴν ἀποσάρκωση, τὸν δεύτερο θάνατο τὴν ἀθανασία τῆς προσωπικότητας καὶ τὴν αἰωνιότητα.

«Ἡ κάθαρση τῆς προσωπικότητας κατὰ τὴν περίοδο τῆς γήϊνης ζωῆς ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύηση τῆς ἀθανασίας τοῦ ἀνθρώπου». Εἶναι ἡ μόνη ἀμφιλεγόμενη δοξασία, καίτοι πλησιάζει τὴν ἐπικρατοῦσα ὁμολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ διερωτᾶται, ὄχι πιὰ ὁ «μυημένος», ἀλλ' ὁ ἁπλὸς ἀναγνώστης: Μπορεῖ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγαθότητα νὰ «θανατώνει» «κάθε προσωπικότητα μετὰ ἀπὸ μιὰ «ἀτυχῆ» γήϊνη δοκιμασία — στιγμιαία ἀναλαμπὴ στὸ φῶς τῆς αἰωνιότητας;

Νομίζουμε πὼς ὁ ρόλος τῶν «φυλάκων τῶν κατωφλίων» εἶναι ὁδηγητικὸς καὶ ὄχι ἀποσυνθετικός. Ἐξάλλου τὴν «πίστη» του ἀντιστρατεύεται ἡ θεμελιακὴ ἀρχὴ τῆς ἀγάπης ποὺ ὁ ἴδιος ἐγκολπώνεται: «ἡ ἀγάπη εἶναι μιὰ πανίσχυρη δύναμη ποὺ ἐναρμονίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Πᾶν, καὶ διασώζει τὸν ἄνθρωπο — πνεῦμα καὶ τὸν ὁδηγεῖ ἀσφαλῆ καὶ ἄφθαρτο στὸ βασίλειο τοῦ Ἐμεῖς». Ἑπομένως ἡ προσωπική του θέση περικλείει μιὰν ἀντίφαση ποὺ δὲν ἐπιδέχεται «ἰσορροπημένη ἀποκατάσταση», καίτοι τελεολογικὰ ἀνταποκρίνεται σὲ δικαιοσύνη στηριγμένη στὴν ἀνταπόδοση.

Τί εἶναι, τελικά, οἱ «Συνομιλίες μὲ τὸν Δάσκαλο»;

Εἶναι τὸ κήρυγμα ποὺ πυκνώνει τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ λόγου;

Εἶναι μιὰ μυστικὴ Μεθοδολογία γιὰ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῆς ἀκατάληπτης μοίρας;

Εἶναι μιὰ διδασκαλία γιὰ τὴν «ἐσωτερικὴ» μεταμόρφωση τοῦ κόσμου; ἢ

Εἶναι, τέλος, μιὰ δήλωση — διακήρυξη πρὸς τοὺς ἐνάντιους τῶν «κλειστῶν ἐργαστηρίων»;

Ἡ σύμμειξη ὅλων τῶν παραπάνω στοιχείων, μὲ ὑπολογισμένη οἰκονομία, μᾶς δίνει μιὰ πρωτότυπη συμπυκνωμένη ἔκθεση τοῦ ἀνθρώπινου ἰδεώδους μὲ προνομιακὴ ἀφετηρία τοὺς ἀνάλογους ἱεροὺς προσανατολισμοὺς τῆς μυστικῆς θεουργίας καὶ τὶς «ἐπιβεβαιωτικὲς»

θέσεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης.

Εἶναι ἕνα πόνημα ἐπιστημονικοῦ μυστικισμοῦ ποὺ συνοψίζει κάθε ἔννοια μὲ ἀπαράμιλλη ἀκρίβεια.

Μὲ μιὰ πραγματικὴ καὶ ταυτόχρονα ἐνορατικὴ (καὶ διορατικὴ) ἀντιληπτικὴ εὐχέρεια μετουσιώνει σὲ διδαχὴ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀδιαιρετότητας τοῦ σύμπαντος ποὺ συνηχεῖ μέσα μας.

Ἰδεολογικὰ σχήματα καὶ συμβολικὲς παραστάσεις συναποτελοῦν «αὐτονομημένες» ἑνότητες μὲ ἀναλυτικὲς προσεγγίσεις ποὺ ἐξοβελίζουν τὴν ξενότητα τῆς χίμαιρας καὶ τὴν ἀνεστιότητα τοῦ μὴ παραδεκτοῦ. Ὁ νόμος τῆς «νοθείας» ποὺ ἔχει καταστεῖ, στὶς μέρες μας, ρυθμιστὴς τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων, μὲ τὴν συνεχὴ ἀφυδάτωση τοῦ μυαλοῦ καὶ τὸ «ἀνεκτὸ» πιὰ ἀγοραῖο ξεπούλημα τῆς ψυχῆς, δὲν προσιδιάζει στὸ ὕψος ἑνὸς λόγου καθαρμένου στὴ πυρὰ τοῦ Πνεύματος.

Γι' αὐτὸ καὶ πείθει μὲ τὴν ἀναγωγή του στὴ σφαῖρα τοῦ μαχόμενου «νοεῖν» εἴτε μὲ φυσικοὺς νόμους ἢ πνευματικοὺς λόγους. (Κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχουν φυσικοὶ κτιστοὶ νόμοι ποὺ ἐνεργοῦν στὴ φύση, ἀλλὰ πνευματικοὶ λόγοι). Καὶ στὶς δυὸ πιθανὲς περιπτώσεις (γιὰ τὴ βεβαιότητά τους) ἡ κτίση ζεῖ «διὰ τῆς μετοχῆς τῆς δημιουργικῆς, προνοητικῆς καὶ ζωοποιοῦ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ». Γιὰ νὰ μπορέσει, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, «ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος» μὲ γνώση καὶ δικαιοσύνη νὰ περπατήσει μαζὶ μὲ τὸν μύστη κ. Ἀναγνωστόπουλο ὡς τὴν αἰωνιότητα. Αὐτή, ἄλλωστε, εἶναι καὶ ἡ προσωπική του κατάθεση γιὰ τὴ διακονία τοῦ συνανθρώπου, μὲ τὴν κρυνόμενη ἔκδοση.

Πρέπει, τέλος, ἰδιαίτερα νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ λογοτεχνικὴ δεξιοτεχνία καὶ ἀνέλιξη τῆς προβληματικῆς στὸ χῶρο τοῦ ἐσωτερισμοῦ ποὺ μὲ σεβασμὸ διατηρεῖ μιὰν ἑλληνοκεντρικὴ παράδοση γιὰ νὰ τὴν καταστήσει, μὲ διαστοχαστικὴ ἐκγύμναση, λόγο κατανοητό, γι' αὐτὸ καὶ στρατηγικὴ κατακτητικὴ μὲ νικητὴ τὸν ἄνθρωπο.

Εἶναι ἡ «πορεία πρὸς τὴν Αἰωνιότητα» μιὰ διοσοσικὴ χρηστομάθεια καὶ ἕνα χαρισματικὸ δοξάθημα τῆς εὐγονικῆς τοῦ ἀεὶ γεωμετροῦντος Πνεύματος.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

GEORGE KOKKINOS: «L' INFLUENCE HELLENIQUE CHEZ JEAN MOREAS».

Οἱ συγκριτικὲς μελέτες στὰ νεοελληνικὰ γράμματα εἶναι λίγες. Ἡ λογοτεχνία μας δὲν ἔχει μελετηθεῖ συστηματικά, δὲν ἔχουν ἐρευνηθεῖ καὶ δὲν ἔχουν ἐρευνηθεῖ καὶ δὲν ἔχουν ἐντοπισθεῖ πολλὲς πτυχὲς τῆς ὀφειλῆς τῶν λογοτεχνῶν μας σὲ ξένους συναδέλφους τους, παλιοὺς ἢ σύγχρονους, μεγάλους ἢ μέτριους. Οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι ἐλάχιστες.

Γι' αὐτὸ μὲ χαρὰ χαιρετίζουμε τὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐργασία τοῦ νέου μελετητῆ τῆς λογοτεχνίας μας, τοῦ κ. Γιώργου Δημοσθ. Κόκκινου, ποὺ ἔρχεται νὰ συμπληρώσει ἕνα κενὸ στὴν περιοχὴ αὐτὴ μὲ τὴ μελέτη του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδραση στὸ ἔργο τοῦ Ζὰν Μωρεάς. Μὲ τὴν ἐργασία αὐτή, ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνων μέσα στὰ πλαίσια τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν ποὺ ἔκανε ἐκεῖ ὁ κ. Κόκκινος, ἔρχονται στὸ φῶς νέα στοιχεῖα τόσο ἀπὸ τὴ ζωὴ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τῶν «Στροφῶν». Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐξακρίβωση τῆς καταγωγῆς τοῦ Ζὰν Μωρεὰς ποὺ γίνεται στὸ κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τῆς οἰκογένειας τοῦ ποιητῆ, τοῦ ὁποίου οἱ πρόγονοι κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἤπειρο, καὶ πιὸ συγκεκριμένα, ἀπὸ τὸ μικρὸ χωριὸ Πλαίσια τῆς ἐπαρχίας Δωδώνης, 32 χιλιόμετρα ἀπὸ τὰ Γιάννενα.

Στὸ ἑπόμενο κεφάλαιο μαθαίνουμε γιὰ τὰ νεανικὰ χρόνια τοῦ ποιητῆ στὴν Ἀθήνα (ὅπου καὶ γεννήθηκε) καὶ ἀργότερα στὴ Γαλλία, ὅπου πῆγε γιὰ σπουδὲς καὶ ἔζησε τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του. Στὸ ἐρώτημα τί ἔκανε τὸν Μαρεὰς νὰ ἐγκατασταθεῖ ὁριστικὰ στὴ Γαλλία ὁ συγγραφέας τῆς μελέτης παίρνει θέση καὶ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τὸν τράβηξε ἦταν τὸ «φιλολογικὸ περιβάλλον» τῆς Γαλλίας. Ζεῖ ἐκεῖ «ἀναζητώντας λογοτεχνικὲς φόρμες πιὸ ἐπαναστατικὲς ἢ πιὸ κλασσικὲς ἀλλὰ ἡ καρδιά του μένει πιστὴ στὴν παράδοση τῆς πατρίδας του».

Πιὸ κάτω ἐξετάζεται διεξοδικὰ ἡ περίοδος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ

στὸ Παρίσι ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1879. Ἑφτὰ χρόνια ἀργότερα ἡ ἐφημερίδα «Φιγκαρὸ» θὰ δημοσιεύσει τὸ μανιφέστο του γιὰ τὸν Συμβολισμό. Τὸ 1897, ὁ ποιητὴς ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα νὰ λάβει μέρος στὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ ἡ ἧττα τὸν συνθλίβει. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ ἐμπνέει ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἔργα του, τὶς «Στροφὲς» ποὺ θὰ δημοσιευθεῖ ἀργότερα. Στὸ Παρίσι γνωρίζεται μὲ τὰ μεγάλα ὀνόματα τῆς ἐποχῆς: τὸν Μαλλαρμέ, τὸν Μωρρά, τὸν Μπαρρές. Τὸ 1906 παίζεται στὴ σκηνὴ τῆς Ἀθήνας τὸ θεατρικό του ἔργο «Ἰφιγένεια» μὲ μεγάλη ἐπιτυχία. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἀποκτᾶ τὴν γαλλικὴ ὑπηκοότητα.

Στὸ τρίτο μέρος τῆς μελέτης ἐξετάζεται ὁ Μωρεὰς ὡς Ἕλληνας συγγραφέας καὶ ποιητὴς ποὺ ζεῖ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, τὴ διαμάχη μεταξὺ Βλάχου καὶ Ροΐδη. Ὁ ἴδιος παρατάσσεται στὴν πλευρὰ τοῦ Ροΐδη καὶ δὲν παραδέχεται τὸν Βηλαρᾶ. Γράφει μάλιστα καὶ μία μελέτη ὅπου φαίνεται ἡ ὡριμότητα, ἡ εἰρωνεία καὶ ἡ σταθερή του στάση ἀπέναντι στὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐπίσης τὰ ἀποσπάσματα ποιημάτων τοῦ Μωρεὰς ὅπου ὁ μελετητὴς ἔχει ἐντοπίσει ὄχι μόνο τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδραση στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς γαλλικῆς ποίησης μὲ στοιχεῖα ἑλληνικά, γεγονὸς ποὺ καταξιώνει τὴν συμβολὴ τοῦ Γιώργου Κόκκινου στὴ μελέτη τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας.

Πιὸ ἀναλυτικά, ὁ μελετητὴς βρίσκει ὅτι στὸ ποίημα «Ὁ περιπαθὴς προσκυνητὴς» ὑπάρχει ἐπίδραση ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία, ἐνῶ στὴ «Μελαγχολικὴ μελωδία», ἐπίδραση ἀπὸ τὴ σύγχρονή του Ἑλλάδα. Ἐπίδραση ἐπίσης ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχουν καὶ τὰ ποιήματα «Ὁμοιοκαταληξίες» «Μαριὼ» καὶ «Ἡ πιστὴ γυναίκα», ἐνῶ ἡ «Ἐριφύλη» καὶ ἡ «Γαλάτεια» εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἀλλὰ ἡ πιὸ μεγάλη ἐπίδραση ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα βρίσκεται στὴν «Ἰφιγένεια» τοῦ Μωρεάς, ποὺ τὴν ἔγραψε ὁ ποιητὴς μὲ σκοπὸ νὰ ἀναβιώσει τὸ ἀρχαῖο δρᾶμα.

Ἡ μελέτη καταλήγει μὲ μιὰ μικρὴ ἀνθολογία ἀπὸ γνῶμες ἀναγνωρισμένων Γάλλων ποιητῶν καὶ πεζογράφων γιὰ τὸν Μωρεάς. Ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Πὼλ Βαλερύ: «Ὁ Μωρεὰς εἶναι μιὰ σπουδαία προσωπικότητα γιατὶ ἔχει προσφέρει στὴ γαλλικὴ γλώσσα τὸν ἑλληνισμὸ ἐκεῖνον ποὺ τόση ἄλλοι συγγραφεῖς θὰ ἀναζητοῦν ἐπίπονα νὰ ἀποκτήσουν».

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

★

Κώστα Οἰκονόμου: «ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗ ΣΙΩΠΗ» (ποιήματα), Ἀθήνα 1981.

Ξεκινώντας ἀπ' τὶς πρωτεϊκὲς πηγές, ὅπου ἡ ποίηση χνωτίζεται μ' ἕνα θάμβος μεταφυσικῆς μνήμης, ὁ ζωγράφος καὶ ὁ γλύπτης, κινούμενος πάνω σ' ἕνα βαθύχροον ἰριδισμὸ μουσικῆς αἴσθησης, καταδύεται στὸν πυρακτωμένο βυθὸ ἑνὸς ἡφαιστείου στὸν οὐρανό. Καί, ἐξαϋλώνοντας τὸν ὄγκο, δίνει ἕναν περίγυρο ὀνειρικό, μιὰ φωτεινὴ παρασκιὰ ποὺ δὲν τήκεται, χωρὶς στερεὰ σκηνικά, γιὰ νὰ φτάσει ν' ἀγγίξει τὴν ἀποκάλυψη αὐτῆς τῆς ἀνερμήνευτης σπίθας, ποὺ ἐνυπάρχει στὴν σκευὴ τῆς χοϊκῆς ἀνθρώπινης καταβολῆς. Μὲ αὐτοὺς τοὺς ρευστοὺς ἀφορισμούς, ποὺ δὲν συλλαμβάνουν ἀκριβῶς τὴν γοητεία ἢ τὴν μέθη τοῦ ὀνείρου, ἀλλὰ καὶ ποὺ δὲν παγώνουν τὸν μεταιωριζόμενον φθόγγο ἢ τὴν ὑπόσταση τοῦ φωτός, ὁ Κώστας Οἰκονόμου πάσχει, στὴν «Ἀναδυόμενη σιωπή», νὰ κάμει νοητὸ καὶ προσπελάσιμο τὸ ψυχικὸ τοπίο, προεκτείνοντας τὴν διάχυση τῆς ζωῆς, μέσα στὸν χῶρο καὶ στὸν χρόνο, πάνω στὰ ἐνανθρωπισμένα σχήματα μιᾶς κλίμακας ἐντελῶς προσωπικῆς. Πρόκειται, ἀναντίρρητα, γιὰ μιὰ κάθετη ἐμβάθυνση, ποὺ ἀνατέλλει σ' ἕναν μαγικὸ καθρέφτη γιομάτον ὑπερβατικὰ ἐπίπεδα, ὅπου οἱ λέξεις αὐτονομοῦνται, ὕστερ' ἀπὸ κάποια μακρυνὴ κάθαρση, γιὰ νὰ δώσουν ἕνα πεμπτουσιακὸ ἀμάλγαμα, ποὺ νὰ κρατεῖ ἐν θερμῷ τὴν δύναμη τῆς

πρωτεϊκῆς ἐκείνης πηγῆς ποὺ τὶς καταξιώνει πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικά. Ἔτσι, στὰ ποιήματα τοῦ Κ.Ο., δὲν γίνεται ἡ προδικασμένη κατάθεση, τὸ θνητὸν ἐναγώνιο κάλλος, ποὺ θὰ χάραζε μονάχα τὸ τόξο ἀπὸ ἕνα πεπερασμένο διάνυσμα, γιὰ νὰ μετρηθεῖ βάσει τῶν τρεχουσῶν ἀξιῶν. Γιατί, μέσα στὴν μουσικὴ ἀπαιθερίωση, ποὺ προσδιορίζει παρὰ ὀνοματίζει τὸ περιεχόμενο, ὑπάρχει πάντα ἡ μυθογονία τῆς λέξης, ἡ παγιδευμένη πρωταρχικὴ εἰκόνα καὶ ἡ ἐλεύθερη κύρωση, ποὺ δυνήθηκε νὰ συλλάβει ὁ ἄνθρωπος, πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν κοινωνικὴ φυσιογνωμία τῶν πραγμάτων. Γι' αὐτό, ἡ ποίηση τούτη, ποὺ ἀκόμα παραμένει δυσδιάκριτο τὸ μήνυμά της, ἀποτελεῖ μιὰν ἀκώλυτη ἔξοδο, χωρίς, ἐν τούτοις, νὰ ἀποβάλλει τὴν βαθύτερην ἰθαγένειά της. Μάλιστα, τρυφερὴ καὶ διυλισμένη μέσ' ἕνα ζωντανὸ πεδίο ἀνόθευτης συγκίνησης, ὀντολογικῆς κατανόησης καὶ ἀνθρώπινου πόνου ἀλληλεγγύης, μὲ τὴν ἔνδοθεν διεύρυνση ὡς τὶς παρυφὲς ἑνὸς λυρικοῦ ὁρίζοντα πάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο τῶν ἤχων καὶ τῆς φυσικῆς ἀντανάκλασης, ὁδηγεῖ στὸν ἄνθρωπο τοῦ αἰώνα, δένοντας τὸ ὄνειρο, τὴν γύρη καὶ τὴν γεύση τοῦ καρποῦ μὲ τὴν αἴσθηση τῆς ἀσκητικῆς συνομιλίας κρεμασμένης ἀπ' τὴν λάμψη κι' ἀπ' τὴν στάχτη ἑνὸς μετεωρίτη ποὺ καίγεται. Ἴσως ἴσως, στὴν πρώτη προσπέλαση, μιὰ τέτοια ποίηση, νὰ μὴν ἀποκαλύπτεται ἢ νὰ μὴν ἐξέρχεται ἀπ' τὰ δεδομένα περιγράμματα, προκειμένου νὰ τὴν ἀξιολογήσει κανεὶς πάνω στὰ συνήθη μέτρα. Κι' αὐτό, κατὰ τὶς δικές μας ἐκτιμήσεις, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφευχθεῖ ὁλότελα, ὅταν ὁ κορεσμὸς ἀπ' τὶς ἄκαρπες ἀναζητήσεις ἔχει ἐναποθέσει τὶς σκληρὲς ἐπιστρώσεις, ποὺ ἔφεραν τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας, μειώνοντας τὸν ρόλο τῶν λέξεων καὶ ὑποσταθμίζοντας τὶς ἐκφραστικὲς δυνατότητες τῆς γλώσσας ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὸ ἐργαστήριο καὶ τὸν οὐδέτερο φανατισμὸ τῆς ἐποχῆς μας. Ὅμως, ἀπ' τὴν πτωχεία τούτων τῶν ἡμερῶν, ποὺ ἐκτρέφουν τὴν τραγικὴ μοναξιὰ τῶν πόλεων καὶ ποὺ ποτίζουν, μαζὶ μὲ τὸν λωτό, μ' ἕνα ὑπνοφόρο κώνειο πρὶν ἀπ' τὴν Κολχίδα, θὰ πρέπει νὰ ξεκινήσουν οἱ νέοι ὀδυσσεῖς. Καὶ μιὰ πρώτη ἀνίχνευση, πέρ' ἀπ' τὰ μεγέθη τῶν ἀριθμῶν καὶ τὶς ἐνδείξεις τῆς πεπαλαιωμένης πυξίδας, εἶναι ἔντονα ἀποτυπωμένη στὴν ποίηση τοῦ Κ.Ο., ἡ ὁποία μετουσιώνει τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν κρυστάλλωση αὐτῆς τῆς διαφεύγουσας εἰκόνας τοῦ εἰδώλου τῆς ἄρρητης ἐν λόγῳ θεότητας. Δηλαδή, ἔχουμε τοὺς πρώτους φθόγγους, τὰ ἀκατανόητα — ἴσως — σκηνικὰ καὶ τὴν μουσικὴ φρικίαση πάνω στὸ φῶς, ποὺ ἀναδύονται ἀπ' τὴν σκήτη ἑνὸς ἀναχωρητὴ ποὺ θέλει νὰ προϋπαντήσει τὸ μέλλον. Καὶ θέλομε νὰ πιστεύουμε πώς, μέσα στὸν θόρυβο τῆς ἀγορᾶς, οἱ φύλακες θὰ τὸν προσέξουν.

Ἡνήϊ θίοιρ μὴ νύψο.
Ὕοψ ὡς Ρά. Σώθυ τὰ
ὕθυ. Γὲψ ζῶ ἔφηα ὥζω.
Ἀήαιγ ἴγε ΕΛΕΝΗ
(Τὸ σκοτεινὸ αἴνιγμα καὶ ἡ μουσική του.)
.. ..
Κι' ὁ Σάτυρος μὲ τὸ τραγὶ στὰ σκέλη
ἀκόλουθος στὴν πλησμονὴ τῆς μοναξιᾶς
στεφανωμένος πήλινες ἀνεμῶνες, ἀσβέστη
καὶ νερὸ
.. ..
Ἤρθες ἐδῶ, κίτρινη ὀπτασία
περιπλανωμένη, νεκρικὴ μορφή.
σ' αὐτὴν εἰκόνα...
.. ..
μὲ τὶς χίλιες ἐλπίδες στὶς ρίζες εὐκαλύπτου
.. ..

★

Ἀθαν. Φ. Παπαγιάννη: «ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ» (Ἔκδοση τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Πελοποννησιακῶν Μελετῶν).

Ἡ προσφορὰ τῶν μοναστηριῶν, κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, εἶναι ἀπ' τὰ λαμπρότερα κεφάλαια τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ κρατηθεῖ, στὴν γενικώτερη ἀποθησαύριση τῶν ἀξιῶν τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ, γιατὶ ἀποτελεῖ μέρος ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν κορμὸ τῆς μνήμης καὶ τῆς συνείδησης τοῦ Γένους μας. Γι' αὐτό, τὸ βιβλίο τοῦ Ἀθαν. Φ. Παπαγιάννη: «Μαντινειακὰ Μοναστήρια», ποὺ ἐκδόθηκε ἀπ' τὸ Πνευματικὸ Κέντρο Πελοποννησιακῶν Μελετῶν, συνιστᾶ ἕνα πολυσήμαντο γεγονός, ποὺ δὲν θὰ πρέπει νὰ περάσει ἀναξιοποίητο, τόσο ἀπ' τὴν γενι-

κώτερη βιβλιογραφία μας ὅσο καὶ ἀπ' τὴν ἀντίληψη τῶν ἁρμοδίων παραγόντων, προκειμένου νὰ πάρει τὴν θέση ποὺ τοῦ ἀξίζει στὶς ἑλληνικὲς βιβλιοθῆκες. Ἀκόμα, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε, πῶς, στὴν ἐποχὴ τούτη τῆς οἰκουμενικῆς διασύνδεσης καὶ τοῦ ἀποχρωματισμοῦ, οἱ παρόμοιες προσφορὲς ἔχουν καὶ ἕνα ἰδιάζον βάρος. Γιατί, πέρ' ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ ἀναφορὰ καὶ τὴν ἀποταμίευση τῶν ντουκουμέντων, κρατοῦ τὴν βασικὴ διάστρωση τῶν στοιχείων αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ὑπόστασής μας καὶ τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικῆς μας πνευματικῆς φυσιογνωμίας. Μάλιστα, τώρα ποὺ ἤδη ἐνταχθήκαμε στὴν μεγάλην οἰκογένεια τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἡ ἀνάγκη νὰ φυλάξουμε τὶς δικές μας ρίζες καὶ νὰ μὴν λησμονήσουμε τὸ μητρικό μας γάλα, προβάλλει πιὸ ἐπιτακτική, ἂν θέλουμε νὰ μὴν χάσουμε τὴν συνέχεια τῆς πορείας καὶ τὴν συνομιλία μὲ τὸν Θεό, ἐνώπιον ἑνὸς μέλλοντος πού, ἐνῶ θὰ ἔχει τὰ καλὰ τῆς πήλινης εὐδαιμονίας, θὰ ὁδηγήσει στὴν ἔρημο, ἂν δὲν φέρουμε μαζί μας τὸ ἐφέστιο ὄνειρο ποὺ ἐναπέθεταν, οἱ ραγιᾶδες πρόγονοί μας, στὸ εἰκονοστάσι καὶ στὶς ἱερὲς ἐπάλξεις τῶν μοναστηριῶν μας. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα, τὸ παραπάνω πόνημα τοῦ Ἀθαν. Φ. Παπαγιάννη, εἶναι ὄντως ἕνα ἔργο ζωῆς καί, πέρ' ἀπ' τὶς ἐπιστημονικὲς ἔρευνες, τὴν συγκέντρωση καὶ τὴν μεθοδικὴ ἐπεξεργασία, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν γενικώτερη βιβλιογραφία καὶ τὶς ἀρχειακὲς πηγές, εἶναι διαποτισμένο μὲ τὴν συγκίνηση κα τὴν ἀγάπη τού ἴδιου τοῦ συγγραφέα. Ἔτσι, μὲ τὸν ζωντανὸ λόγο, ποὺ ἀρδεύεται ἀπ' τὴν θέρμη τῆς γλώσσας καὶ τὴν ποιητικὴ εὐφορία, παίρνει τὶς διαστάσεις ποὺ δίνει μονάχα ἡ ἔντονη προσωπικὴ συμμετοχή, χνωτίζεται ἀπὸ ἀσμόσφαιρα ἑνὸς ἱεροῦ περίγυρου καὶ δικαιώνει, ὄχι μονάχα τὸν μόχθο καὶ τὶς ἐπιτεύξεις τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ τὶς προθέσεις του νὰ χαρίσει, στὴν πατρογονικὴ γῆ, τὴν πολυτιμώτερη δυνατὴ κατάθεση ποὺ μνημειώνει, στὸ χρόνο, τὴν ἱστορία της. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὰ καθαρὰ ἱστοριοδιφικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ὁ Α.Π. ἀνοίγει ἕναν εὐρύτερο ὁρίζοντα, ὅπου συνθέτει, σ' ἕνα ἐπίπεδο ἐθονολογικῆς ἀνθρωπογεωγραφίας, τὶς μαρτυρίες, τὰ θραύσματα, τὰ ἴχνη καὶ τὸ κλῖμα τῆς ἀρκαδικῆς περιοχῆς, γιὰ νὰ τὰ συνδέσει μὲ τὴν παράδοση, τοὺς θρύλους καὶ τὴν ἐνεστῶσα ὀντότητά τους μέσα στὸν γενικώτερο χῶρο τῆς Πελοποννησιακῆς ἱστορίας. Καί, ξεκινώντας ἀπ' τὴν μεγάλη προσφορά, στοὺς χρόνους τῆς Παλιγγενεσίας, τῶν μοναστηριῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς, μποροῦμε νὰ ἐκτιμήσουμε καλύτερα τὴν ἀξία τοῦ παραπάνω βιβλίου. Νομίζομε, ὅτι εἶναι ἀπ' τὰ ἔργα ἐκεῖνα πού, γιὰ νὰ γίνουν, χρειάζεται, ἐκτὸς ἀπ' τὴν καλὴ θέληση, ἡ προίκιση, ἡ θυσία, ὁ θεωρητικὸς ὁπλισμὸς καὶ ἡ δύσκολη ἐξοικείωση τῆς θητείας σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντα χῶρο τῆς ἀνάπλασης τῶν γεγονότων καὶ τῶν μαρτυριῶν τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς. Καὶ ὁ Ἀθαν. Φ. Παπαγιάννης, ποὺ ἔφερε σὲ πέρας ἕναν τέτοιον ἄθλο, ἀξίζει τὴν ἀναγνώριση.

Ἀνδρέα Λασκαράτου: «ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΟΚΙΜΙΑ», Ἀθήνα 1980.

Στὴν ἐποχή μας, χρειάζεται ἡ χειραγώγηση καὶ ἡ προσπέλαση, γιὰ νὰ δυνηθεῖ, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, νὰ σταθεῖ κάπου, γιὰ ἕναν στοιχειώδη — ἔστω — προσανατολισμό. Γιατί, ἡ ἀλλοτρίωση καὶ ὁ καταιγισμὸς τῶν ἀντικατοπτρισμῶν, ποὺ ἔφερε τὸ ἀπρόοπτο φάσμα τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας, ἀπομυθοποίησαν τὴ ζωὴ ἀπ' τὸ θάμβος καὶ τὴν μαγεία, φέρνοντας μιὰν ἀνυποψίαστη μοναξιά.

Γι' αὐτό, περισσότερο ἀπ' τὶς ἄλλες πνευματικές, καλλιτεχνικὲς καὶ φιλοσοφικὲς ἐκφάνσεις, ποὺ ἀντικατοπτρίζουν ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ὑπαρξιακὴ ἀναζήτηση, ἐκεῖνα τὰ ἔργα ποὺ δίνουν, μαζὶ μὲ τὴν μελέτη, τὸν στοχασμὸ καὶ τὴν θεώρηση ἑνὸς βαθύτερου προβληματισμοῦ, συνιστοῦν τὴν καλύτερη δυνατὴ συμβολὴ γιὰ τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἀνίχνευση τῆς ἀνθρώπινης πορείας. Κι' ἕνα τέτιο βιβλίο, ποὺ ἐκτείνεται σ' ἕνα εὐρύτερο φάσμα κριτικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἀξιολόγησης, εἶναι τὰ παραπάνω δοκίμια τοῦ Ἀνδρέα Λα-

σκαράτου. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα, ἡ προσφορὰ τούτη, ποὺ καταξιώνεται, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν κρισιμότητα τῆς θεματογραφίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν καθαρὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τῆς γραφῆς, ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ σημαντικὴ κατάθεση, στὸν χῶρο τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ἀκόμα, ἡ πολυεδρικὴ ἀνάπτυξη, ἡ ἐπάρκεια τῆς ἀναφορᾶς καὶ ἡ ἀναγωγὴ τῆς πληροφόρησης σ' ἕνα ἐπίπεδο ποιητικῆς ὅρασης καὶ ἀνοιχτῆς προοπτικῆς, ποὺ κυριαρχοῦν στὴν σκέψη καὶ στὴν ἔκφραση τοῦ λόγου, προσδίνουν μιὰ διάσταση προσωπικῆς εὐθύνης, ποὺ κάνουν τὰ δοκίμιά του νὰ ἀνταποκρίνονται, εἰδικώτερα, στὶς ἀπαιτήσεις τῶν συγκεχυμένων τούτων ἡμερῶν. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἄρριζη φιλοσοφία τῆς εὐδαιμονίας καὶ τὴν λευκὴ ἔρημο, ποὺ ἁπλώνει ἐνώπιον τῶν συγχρόνων ὀδυσσέων ἡ σαγήνη τῆς καταναλωτικῆς ἀφθονίας, αὐτὲς οἱ ξεμοναχιασμένες σκῆτες, ὅπου ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἔχει ἕναν φτωχὸ διάλογο μὲ τὰ ὄνειρα καὶ τὶς προσδοκίες του ποὺ ἔφερε ὡς ἐκεῖ, ἀποτελοῦν ἀναντίρρητα ἕνα ἐγχειρίδιο καὶ μιὰ πυξίδα. Μάλιστα, εἰδικώτερα γιὰ τὰ δοκίμια τοῦτα ποὺ καλύπτουν ἕναν ἀντιπροσωπευτικὸ κορμὸ ἀπ' τὴν πορεία καὶ τὴν φυσιογνωμία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, θὰ μποροῦσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε πώς, μὲ τὸ βαθύτερο ἐνιαῖο ὑπόστρωμα καὶ τὴν σαφήνεια στὴν ἐπιφάνεια, προσφέρουν ἐπίσης καὶ κάποιες ὁρατὲς ὄχθες, γιὰ νὰ δυνηθεῖ κανεὶς νὰ κρατήσει τὶς ἀφετηρίες, προκειμένου νὰ ἐπιτύχει τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ κύριο νόημα καὶ τὴν δικαίωση τῆς ζωῆς. Ἔτσι, ἀπ' τὴν ἐκκίνηση ὡς τὸ τέλος τῆς πορείας, ὁ συγγραφέας, ποὺ εἶναι ἀπ' τοὺς πνευματικοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους ποὺ θητεύουν, ἐπὶ χρόνια, στὴν ἰδέα τῶν διεθνῶν δημοσίων ἐπαφῶν (σήμερα εἶναι πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Συγγραφέων καὶ Δημοσιογράφων Τουρισμοῦ), διαπραγματεύεται δώδεκα κεφάλαια, ἀπ' τὰ πιὸ σημαντικά, γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ θέματα (καλλιτέχνες, κοινό, περιβάλλον, καλλιτεχνικὴ δημιουργία, αἰσθητικὴ τοῦ χώρου, νεοκλασικὴ ἀρχιτεκτονική, πολιτιστικὴ κληρονομιά, παράδοση, λαογραφικὸ στοιχεῖο καὶ τουρισμός, αἰσθητικὴ τοῦ τουρισμοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς τέχνης στὴν Ἀναγέννηση, ἐμπρεσιονισμός, σονέττο, ὁ λυρικὸς Λασκαράτος). Καὶ καθητικὴ ἀτμόσφαιρα, νὰ δώσει ἕνα γενικὸ τότορθώνει, μέσ' ἀπὸ μιὰ νοτισμένη ποιξο προσανατολισμοῦ, ἐμβάθυνσης καὶ προσωπικῆς θέσης, πρᾶγμα ποὺ δικαιώνει τὴν πρόθεσή του καὶ ποὺ, ἀκόμα, σηματοδοτεῖ τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς του. Γι' αὐτό, κοντὰ στὰ προσόντα ποὺ ἀναφέραμε, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε καὶ τὴν χρησιμότητα ἑνὸς τέτοιου βιβλίου, πολὺ περισσότερο μάλιστα ὅταν αὐτὸ εἶναι τόσο εὔληπτο καὶ ἀφοσιώσιμο, ἀνάμεσα στὸν ποταμὸ τῶν ἐκδόσεων τῶν ἡμερῶν μας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

★

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Σπαράγματα Φωταψίας: «ΣΦΡΓΙΔΕΣ» Χριστιανικὴ Λογοτ. Συντροφιά, ἐκδ. «ΑΚΡΙΤΑΣ», Ἀθήνα.

Δὲν εἶναι πολλὲς οἱ δυνατότητες πρόσβασης τῆς Χριστιανικῆς ποίησης, στὴ σημερινή, ἰδίως, «εὐαισθησία», στὴ σύγχρονη θὰ λέγαμε ποιητικὴ δεκτικότητα τοῦ μέσου, ἀλλὰ καὶ καλλιεργημένου, συχνά, Ἕλληνα. Πολλοὶ οἱ λόγοι, ποὺ ἡ ἀναζήτησή τους θὰ ὑπερακόντιζε τὶς προθέσεις αὐτοῦ τοῦ σημειώματος. Τηλεγραφικὰ ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ, ἀνοίγοντας ἐδῶ μιὰ ἀναγκαία παρένθεση, ἡ βιαστικὴ καὶ βάναυση ἀστικοποίηση, ἡ ἀποκοπὴ ἀπ' τὶς ρίζες τῆς Ἑλληνορθόδοξης παράδοσης ποὺ βεβαίως μαζὶ μὲ τὰ ἀφομοιωμένα προσλήματα θὰ δημιουργοῦσαν μιὰ βιώσιμη συνέχεια, ἡ ἀνέμελη καὶ περίπου ἐγκληματικὴ ἀπώλεια τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ νεο-ελληνισμοῦ. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Φ. Κόντογλου ἐπέμενε, μέσα στὸ χαλασμὸ τοῦ καιροῦ του, νὰ διατηρηθεῖ ἄτρωτη ἡ κιβωτὸς τῆς Ρωμιοσύνης. Γιὰ «ἀφασία» μίλησε πολὺ σωστὰ ἕνας ἀπ' τοὺς ὀξυδερκέστερους στοχαστὲς καὶ Θεολόγους τῆς ἐποχῆς μας, ὁ Χρῆστος Γιανναρᾶς, ἐνῶ ὁ Παν. Δρακόπουλος σὲ μιὰ ὀξύτατη, ἐγκαυστικὴ τομὴ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἔβαλε τὸν δάκτυλο «ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων» γιὰ νὰ πεῖ ἴσως «παράταιρα» σὲ μερικούς, μέσα στὸ ζό-

φο καὶ τὴ σύγχυση: «Ἂν σήμερα ὑπάρχουμε ὡς λαός, ὡς γλώσσα, ὡς συνείδηση ἑλληνική, τὸ χρωστᾶμε στὴν Ὀρθοδοξία, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνο στὴν Ὀρθοδοξία» (Βλ. τὸ βαρυσήμαντο πραγματικὰ ἄρθρο του: «Τὸ πνευματικό μας πρόβλημα» Ἐποπτεία, Ἀπρίλιος 1981, τεῦχος 56).

Ἐκεῖνο ἀσφαλῶς ποὺ εἶναι ὁρατὸ καὶ μᾶς ἐκθέτει ὡς ἔθνος, ὡς λαό, ὡς συνείδηση, εἶναι ὁ πιθηκισμὸς τῶν ξένων προτύπων ποὺ εἰσάγονται «ἐν μιᾷ νυκτὶ» ἀβασάνιστα καὶ ὑπεύθυνα καί, κακοφορμισμένα καθὼς εἶναι, μπολιάζονται ἀναφομοίωτα, σωστὴ πανώλη, στὸ ταλαίπωρο «σῶμα» τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Κι' ἂς μὴ βιαστεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ οὐτοπικὸ ἀντιευρωπαϊσμό, γιὰ ἀνεδαφικὸ ἀντιδυτικισμό. Εὔκολο ἄλλοθι στὸ ὁπλοστάσιο τῶν μεταπρατῶν τοῦ πνεύματος, τῶν ἀεριτζήδων καὶ τῶν πάσης φύσεως ἀτόμων μειωμένης ἐθνικῆς καὶ ἱστορικῆς μνήμης. Οἱ ἀκοὲς τῶν ἐθνικῶν μας ἀδιεξόδων, πλησίστιες ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, τείνουν νὰ διαρρήξουν τὴν ἐφησυχασμένη καὶ παραπαίουσα συνείδηση τῆς μαζοποιημένης Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἐδῶ ἀσφαλῶς δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε τίποτε μὲ ἐχθρότητα πρὸς τὸ ξενικό. Ἡ σημερινὴ διεθνικότητα τοῦ πνεύματος, ὁ παγκόσμιος χαρακτήρας πολλῶν προβλημάτων ποὺ ταλανίζουν τὸν ἀδιέξοδο κόσμο τῆς ἐποχῆς μας, οἱ κοινωνικο-πνευματικὲς διεργασίες ποὺ συντελοῦνται ἐρήμην μας, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῆς Ἱστορικῆς νομοτέλειας, ἀσφαλῶς καθιστοῦν πολλὲς ἀπ' τὶς πιὸ πάνω αἰτίες τῆς «νεοελληνικῆς ἀσφυξίας», κατανοητές, ὡς ἐγγενῆ στοιχεῖα τῶν νέων κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν μεταλλαγῶν. Ὡς ἕνα σημεῖο εἶναι ἡ ἀλήθεια. Εἶναι μάταιο λοιπὸν νὰ θρηνοῦμε γιὰ πολλὰ ποὺ ἀγαπήσαμε καὶ φεύγουν. Ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, ὅμως, εἶναι ὁρατὸ καὶ στοὺς πιὸ «εὐδαίμονες» παρατηρητὲς τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς πραγματικότητας, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀλλοίωση — αἴφνης θυμᾶμαι τὴν ὑψηλῆς πνευματικῆς εὐθύνης θεώρηση τοῦ Κώστα Τσιρόπουλου στὸ ἔργο του «Ἡ Ἑλλάδα ὡς πρόβλημα» — ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς ἀσυγχώρησης κουφότητας, τῆς ἠθικῆς ἐξαθλίωσης, τοῦ αὐτόχρημα ἐθνικοῦ ἐξευτελισμοῦ μας. Ἀλλὰ ἂς κλείσω τὴν μακρυά μου προλογικὴ παρέκβαση, ποὺ σχετίζεται ἄμεσα καὶ μὲ τὴν λειτουργία τῆς χριστιανικῆς ποίησης, ἀφοῦ οἱ ἐλαττωμένες, αἰσθητά, δυνατότητες πρόσβασης τῆς τελευταίας στὴ σύγχρονη «δεκτικότητα», ἑδράζονται ὡς ἕνα μεγάλο βαθμὸ στὶς καταλυτικὲς ἐθνικοθρησκευτικὲς ἀλλοιώσεις μέσα στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Εὐτυχῶς ποὺ ἡ ποίηση στὴν Ἑλλάδα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς φιλοσοφικὲς καὶ ἠθικές της διακυμάνσεις, εἶναι ἕνα συνεχὲς καὶ ρωμαλέο «γίγνεσθαι» ποὺ ἁπλώνει συνεχῶς ρίζες ὅλο καὶ πιὸ βαθειά, ἀντλώντας ὁπωσδήποτε περισσότερο, τουλάχιστον στὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἀπ' τὶς σύγχρονες πυρακτωμένες ἐμπειρίες τῆς Ἱστορίας μας.

Ἀλλὰ ὁ λόγος γιὰ τὴν Χριστιανικὴ ποίηση, ἐδῶ, καὶ ἂς περάσουμε σὲ μιὰ ἀνθολογία σύγχρονης ἔκφρασής της, ἕνα ἀληθινὸ ποιητικὸ κάτοπτρο ποὺ ἀναδύεται μέσα ἀπ' τὴ «σεσωσμένη φωταψία», ἕνα «καθαρὸ» ἀντίδοτο στὴ θολή, τὴ μολυσμένη πνευματική μας ἀτμόσφαιρα.

Ἔνοιωσα βαθειὰ ἱκανοποίηση ὅταν πῆρα στὰ χέρια μου τὸ βιβλίο «Σφραγίδες» μὲ ποιήματα ἀπὸ νέους ἀλλὰ καὶ παλαιότερους, μὲ κάποια δόκιμη θητεία, ἐκπρόσωπους, τῆς Σύγχρονης Χριστιανικῆς ποίησης. Κι' εἶναι αὐτὸ γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτα γιατὶ διαπιστώνω ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη γνήσια ποίηση, ποὺ δὲν χάνεται στὰ ψευδοπροβλήματα τοῦ σημερινοῦ κατακερματισμένου κόσμου, τῆς πλάνης καὶ τῆς σύγχυσης, μὲ μιὰ σκοτεινὴ καὶ ἀπροσδιόριστη ἐκφορὰ (OBSCURITE), ἀλλὰ ἀγγίζει τὶς ΖΩΤΙΚΕΣ χορδὲς τῆς ψυχῆς ποὺ πάλλεται ἐσαεί, πολιορκώντας τὰ ἔσχατα, τὰ βασανιστικὰ ἐρωτήματα τοῦ ὑπάρχειν. Κι' ὅλα αὐτὰ μέσα ἀπ' τὸ πρῖσμα τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ Λόγου. Μὲ μιὰ γλώσσα ζεστή, ἀβίαστη, ἀποκαλυπτική. Κάνοντας ποίηση τὰ «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου». Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι ὅτι, ὁ νεοελληνικὸς Χριστιανικὸς ποιητικὸς λόγος ποὺ πορεύεται παράπλευρα μὲ τὴν νεοελληνικὴ γενικὰ ποίηση, στὰ κυριώτερα τουλάχιστον φανερώματά του, ἐκφράζεται ἔχοντας ἀθρώσει τὸ δικό του πρόσωπο, ἕνα ΚΑΘΑΡΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΚΑΤΟΠΤΡΟ, μιὰ φυσιογνωμία θάλεγα «ποιητικοῦ ὕψους»,

ἀφοῦ πέρα ἀπὸ μιὰ ἀξιοπρόσεκτη ἀρτιότητα στὸν τρόπο τῆς ἐκφορᾶς, ἔχει φθάσει σὲ ἀ λ η θ ι ν ὰ ἐπίπεδα αἰσθητικῆς καὶ νοηματικῆς συγκίνησης.

Ἀπὸ τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Κάλβο ποὺ ἕνα μέρος τοῦ ποιητικοῦ τους «σώματος», ὄχι τὸ πιὸ ἀσήμαντο, ὑπηρετεῖ τὸν Χριστιανικὸ ἀποκαλυπτικὸ Λόγο, ἕως τὸν Παλαμᾶ, τὸν Σικελιανό, τὸν Τάκη Παπατσώνη, τὸν Στέφανο Μπολέτση, τὸν Γεώργιο Βερίτη, τὸν Γεώργιο Δ. Καχριμάνη (ὁ ἀπροσδόκητος θάνατός του, τὸ 1977, φτώχηνε αἰσθητὰ τὸν σύγχρονο Χριστιανικὸ ποιητικὸ λόγο, ἀφοῦ σίγησε ὁ τόσο κομψός, ἀκουγόμενος χαμηλόφωνα, σχεδὸν σὰν ψίθυρος, ἀποκαλυπτικός του στίχους) τὸν Παντελῆ Πάσχο, τὸ Δημ. Σταθόπουλο, τὸν Δημ. Κόκκινο (τὴν Ἠπειρωτικὴ αὐτὴ ποιητικὴ βέρθα), τὸν Νίκο Τυπάλδο, τὴν Ἐλ. Παπαχρήστου - Πάνου, τὸν Ἐλ. Μάϊνα, τὸν Ν. Καμβύση, τὸ Ν. Ἀρβανίτη γιὰ νὰ ἀναφέρω τοὺς σημαντικώτερους.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἐπειδὴ διακρίνω ὡρισμένες ἀντιρρήσεις, θάθελα νὰ τὶς προλάβω. Οἱ παραπάνω ποιητές, ἄλλοι γνωστοὶ κι' ἄλλοι ὄχι, ἔχουν ἐπιτύχει ἀποτελέσματα ἱκανὰ ποὺ νὰ στοιχειοθετοῦν μιὰ ποίηση ἀρτιωμένη, δικαιωμένη — κυρίως — αἰσθητικά;

Δὲν θάλεγα ναί. Πολλοὶ νεώτεροι ἐργάτες τῆς νεοελληνικῆς Χριστιανικῆς ποίησης δὲν ἔχουν ἀρθρώσει, στὸ ἐπίπεδο τῆς φόρμας, κυρίως, φωνὴ ἐντυπωσιακή, δὲν ἔχουν μεταστοιχειώσει σὲ ποίηση, τὰ βαθύτερα βιώματά τους, τὰ κάποτε πυρακτωμένα, ἀκούγονται συχνὰ οἱ ψυχικές τους παρορμήσεις ἀδικαίωτες στὴν ποιητική τους ἐκφορά, ἠχουν χαμηλόφωνα, εἶναι MINORES ποιητές. Ὅμως μακρυὰ ἀπὸ σύγχρονες «μοντέρνες» MANIERES τοῦ ἀβέβαιου, ρηχοῦ καὶ ἀποπροσανατολισμένου κόσμου μας, δείχνουν μιὰν ἐντυπωσιακὴ θάλεγα αὐτάρκεια καὶ ἐμμονὴ σὲ παραδοσιακά, δικαιωμένα ἀπ' τὸ χρόνο ποιητικὰ πρότυπα. Ἀντιστέκονται θάλεγα σὲ σχήματα ἀλλοτριωτικῆς ποιητικῆς ἔκφρασης καὶ ἐπιμένουν στὰ χαμηλόφωνα, ἐξομολογητικὰ ὁ μ ι λ ή μ α τ α τῆς ψυχῆς, μὲ κύριο ἄξονα ἀναφορᾶς παραπομπές, συνειρμοὺς καὶ ἀπηχήσεις (σχεδὸν πάντα ἄμεσες) τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου ποὺ «ποιεῖ τὰ πάντα καινά».

Βρισκόμαστε δηλ. μπροστὰ σὲ μιὰ ποιητικὴ λειτουργία, σὲ μιὰ τελετουργία συχνά, ποὺ ὑπακούει στοὺς δικούς της ἄρρητους κανόνες τῆς Ὀρθόδοξης μεταφυσικῆς θεώρησης τοῦ κόσμου. Ἡ MANIERA ἐδῶ ὑποχωρεῖ, ὑποτάσσεται σὲ μιὰ βαθύτερη ἀνάγκη, παραχωρεῖ τὴν προτεραιότητα στὸν ὑπέρτατο ΛΟΓΟ τῆς ποιητικῆς μεταφυσικῆς λειτουργίας.

Ἔτσι δὲν θὰ συμφωνήσω ἐδῶ μὲ τὴν γνώμη τοῦ Πάνου Λιαλιάτση, ποὺ σὲ μιὰ πολὺ διεισδυτικὴ κατὰ τὰ ἄλλα βιβλιοκριτική του γιὰ βιβλίο τοῦ ὥριμου καὶ νομίζω μείζονος ποιητῆ Παντ. Πάσχου (περ Ἐποπτεία), ἀποφαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει σπουδαία Χριστιανικὴ ποίηση μετὰ τὸν Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο. (Ὡς γνωστὸν ὁ Συμεὼν εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ μεγάλου διαμετρήματος ποιητικὰ ἀναστήματα, ποὺ συχνὰ ἀποκαλύπτεται νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεό, καθὼς ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς μεγάλους μυστικοὺς τὸν ANG. SILESIUS, τὸν ECKHART, τὸν RAINER MARIA RILKE, (ἃς θυμηθοῦμε τοῦ τελευταίου τὸ «Γείτονα Θεέ...»).

Μιὰ τέτοια ὅμως γνώμη ὅπως αὐτὴ τοῦ Π.Λ., ἀσφαλῶς ἄδικη, ἀντιπαρέρχεται ἀβασάνιστα, ποιητικὲς φωνὲς ρωμαλέες, ποὺ πλούτισαν τὸ CORPUS τῆς νεοελληνικῆς ποίησης μὲ τὴ λάμψη καὶ τὴ βαθύτερη, ἐσωτερικὴ διαύγεια τῆς Χριστιανικῆς βιοτῆς. Βέβαια στὴν ἀτέλειωτη σειρὰ τῆς νεώτερης Χριστιανικῆς ποίησης, ἔκαμαν τὴν παρουσία τους καὶ ποιητὲς ἥσσονες, ποὺ ἀσφαλῶς δὲν ἔχουν θέση σὲ μιὰ μὲ αὐστηρὰ κριτήρια συνθεμένη ἀνθολογία τῆς περιόδου αὐτῆς.

Ὅμως κι' αὐτῶν ἡ παρουσία κάτι ἔχει νὰ προσφέρει. Εἶναι ὁ πλοῦτος ὁ ἀξόδευτος μιᾶς ποίησης «καθέτου φορᾶς», ὁ ρυθμὸς τῶν μυστικῶν ἀναβαθμῶν ποὺ αἰσθητοποιεῖ τὴν ψυχικὴ ὁδοιπορία καὶ μεταπλάθει τὶς ἐμπειρίες τῶν νέων, «ἀνακαινισμένων» ἀνθρώπων, μέσα ἀπ' τὴν πανοπλία τοῦ Χριστιανικοῦ ἤθους.

Μέσα ἀπ' τὴ μακρυὰ αὐτὴ παρέλαση τῶν Χριστιανῶν ποιητῶν, ὁ ἀπροκατάληπτος κριτικὸς τῆς νεώτερης λογοτεχνίας μας θὰ ξεχωρίσει, ἀσφαλῶς, τὸν μεί-

ζονα λόγο, στὰ πρόσωπα ὡρισμένων ἀπ' αὐτούς. Ἀφήνοντας τὸν Σολωμό, τὸν Κάλβο, τὸν Παλαμᾶ, δὲν πρέπει νὰ προσπεράσει τὴν καυτὴ ποιητικὴ ἀνάσα τοῦ Γεωργίου Βερίτη, τὸν ἀλησμόνητο Τάκη Παπατσώνη («ἀγρίμι διψαλέο τῆς πίστεως» καθὼς διατείνεται κάπου ὁ ἴδιος) ποὺ κακῶς παραθεωρεῖται ἡ συμβολή του στὴν ἐπιβολὴ νέων μετρικῶν σχημάτων ποὺ μορφοποίησαν, ὡς γνωστόν, τὴν νεωτερικὴ ποίηση τοῦ μεσοπολέμου. Προχωρώντας, δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τὸν Στέφανο Μπολέτση, τὸν Γεώργιο Καχριμάνη, τὸν Παντελῆ Πάσχο, τὸν διάδοχο τὸν μακρυνὸ τοῦ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου, καθὼς τὸν εἶπαν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐσωτερικότητα καὶ οἱ μυστικές του ἀναγωγὲς στοιχειοθετοῦν, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ὑπογράφοντα, μιὰ φωνή, μαζὶ μ' αὐτὲς τοῦ Δημ. Κόκκινου, τοῦ Νίκου Καρούζου, τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη καὶ τοῦ Κώστα Τσιρόπουλου, ἀπ' τὶς πιὸ ἀξιόλογες τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς ποιήσης. Εἶναι ἔπειτα ὁ πολυτάλαντος Δημ. Σταθόπουλος μὲ τὶς ὑψηλὲς φιλοσοφικές του ἐνατενίσεις καὶ τὴ μυστικὴ αἴσθηση τῆς ἀφῆς τῶν πραγμάτων, ὁ λεπταίσθητος Ματθαῖος Μουντές, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰωάννα Τσάτσου μὲ τὴν ὅλο εὐγένεια καὶ κραδασμοὺς ἀχνὴ ποιητική της ἀνάσα.

Ἡ φωνὴ τοῦ Δημ. Κόκκινου, μοναχική, ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπ' τὴν εὔφορη Ἤπειρο, εἶναι μιὰ ἀξιοπρόσεχτη σύγχρονη ποιητικὴ παρουσία, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ὑψηλὴ θρησκευτικὴ ἐμπνοή. Τὰ «Λυρικά» του καθὼς καὶ ἡ τελτυταία του συλλογή, «Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν» εἶναι μία σημαντικὴ κατάθεση, ὅπου ὁ λόγος του, γεμάτος λυρισμὸ καὶ λεπταίσθητες Βιβλικὲς ἀποχρώσεις, καρπώνεται μὲ αἴσθημα καὶ Βιωμένη Ἐμπειρία τὸν ἔσχατο ΛΟΓΟ.

Ἡ ἀξία τῆς θρησκευτικῆς ποίησης εἶναι φανερὴ ἂν δοῦμε τὴ μακρυὰ διαδρομή της καὶ μπορέσουμε νὰ διακρίνουμε τὶς ποικίλες ἐκφάνσεις της. Ὁ ἔμμετρος λόγος, ἄλλωστε, ἀπ' τὰ πρῶτα φανερώματά του, ποὺ ἀρχίζουν ὡς θρησκευτικὸς ψίθυρος, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ ABBE HENRY BREMOND καὶ ἄλλοι θεωρητικοὶ τῆς ποίησης (Βλέπε λ.χ. DREMOND «LA POESIE PURE» δεύτερη ἔκδοση, Παρίσι 1926), διατρέχοντας τὸν Ὅμηρο, τὸν Ἡσίοδο, τοὺς κλασσικούς, αὐτοὺς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, ὡς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τοὺς νεώτερους μεταφυσικοὺς ἀπ' τὸν Τζὼν Ντὰν ὡς τὸν Τζόφρευ Γουέσλευ, τὸν Τόμας Στὲρν Ἔλιοτ, τὸν Ράινερ Μαρία Ρίλκε καὶ τὸν Πὼλ Κλωντέλ, ὁ Χριστιανικὸς ποιητικὸ λόγος, δὲν παύει νὰ πυργώνει ἐξαίσιες φωνές, πότε σὰν μυστικοὺς ψίθυρους τῆς ψυχῆς, ἢ τὸ πιὸ συχνὰ σὰν μελωδικὰ σκιρτήματα θρησκευτικῆς ἢ μεταφυσικῆς χροιᾶς, ποὺ ἀποτελοῦν αἴνους σὲ μιὰ μὴ ὁρατή, ἀλλ' ὡστόσο ἀπόλυτα ὑπαρκτὴ γι' αὐτὸν πραγματικότητα.

Σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, θάθελα νὰ ὑπογραμμίσω τὴ σημασία τῆς ἑλληνικῆς ποίησης μὲ Χριστιανικὸ περιεχόμενο, τῆς παλαιότερης ἀλλὰ καὶ τῆς νεώτερης (ἀκόμα καὶ τῆς σύγχρονης). Δὲν ἔχω παρὰ νὰ ὑπενθυμίσω σ' ὡρισμένους κριτικοὺς τῆς λογοτεχνίας μας, ποὺ φαίνονται νᾶναι ἀνυποψίαστοι, τὴ σοβαρὴ τὴν καθοριστικὴ κάποτε ἐπίδραση τῆς Χριστ. ποίησης σὲ κορυφαῖες φωνὲς ὅπως αὐτὲς λ.χ. τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Ἐλύτη (θετικὴ πάντοτε ἀφοῦ ἔγινε οἰκείωση τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον λόγου, τοῦ Χριστ. Λόγου μεταστοιχειωμένου ποιητικά). Ὁ Παλμᾶς, ὡς γνωστὸν (ὅπως ἀπέδειξε ὁ Θεόδ. Ξύδης μὲ περισπούδαστο μελέτημά του στὸ περ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», τόμος 108ος, τεῦχος 1272), οἰκειώθηκε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὴν ὑψηλὴ ποίηση τῆς Χριστιανικῆς ὑμνολογίας, ἐνῶ ὁ Ἐλύτης, πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτηση, μπολιάσθηκε καθοριστικὰ μὲ τὴ βυζαντινὴ ποιητικὴ ὑψιπέτεια (λ.χ. τὸ «ἄξιον ἐστι» αὐτὸ τὸ ἀπαρόμοιαστο ποιητικὸ ἔπος, ὡς πρὸς τὴ θεματολογία ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς ποιητικῆς ἐκφορᾶς εἶναι βυζαντινῆς καταγωγῆς!). Θὰ μποροῦσα νὰ ἀναφερθῶ καὶ σὲ ἄλλα παραδείγματα ποὺ δικαιώνουν τὴν ἄποψη περὶ τῶν καταβολῶν καὶ ἀπηχήσεων αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς ποίησης στὸ νεοελληνικὸ ποιητικὸ σῶμα. Μετὰ τὴν μακρυὰ αὐτὴ παρέκβασή μου, ἀναγκαία ὡστόσο γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ ἡ ἀξία τοῦ Χριστιανικοῦ ποιητικοῦ λόγου, θέλω νὰ ἀναφερθῶ στὸ προκείμενο βιβλίο, τὴν ποι-

ητικὴ συλλογὴ «Σφραγίδες» ἐκδ. «ΑΚΡΙΤΑΣ», Ἀθήνα 1981, σελ. 162. Εἶναι μιὰ ἀσφαλῶς ἀξιοπρόσεκτη Χριστιανικὴ ποιητικὴ παρουσία ἀπὸ νεώτερους ἐκπροσώπους της, καὶ ἱκανοποιεῖ τὸ σύγχρονο διψασμένο γιὰ καθαρὴ τροφὴ ἀναγνώστη, καὶ τοῦ προσφέρουν ἕνα «καθαρὸ» ἀντίδοτο στὴν ἀσχήμια ποὺ μᾶς περιβάλλει, ἀλλοίμονο ὅλο καὶ πιὸ πολύ, στὴν ἀντιπνευματικὴ καὶ ἀντιποιητικὴ μαζὶ ἐποχή μας. Γάργαρο νερὸ ποὺ κυλᾶνε σὲ μυστικοὺς λειμῶνες, τὰ ποιήματα τοῦ Νίκου Τυπάλδου, τοῦ Παντ. Πάσχου, τοῦ Γεωρ. Καχριμάνη (ἡ μεταθανάτια δημοσίευση τοῦ ἔργου του ποὺ συνεχίζεται ἀπ' τὸν γυιό του, λόγιο κι' αὐτόν, δικηγόρο Δημ. Καχριμάνη, θὰ ἀποκαλύψει ἕνα πρωτοφανέρωτο ποιητικὸ ἦθος), τοῦ Νίκου Ἀρβανίτη, τοῦ Π. Σινόπουλου κ.ἄ. συνιστοῦν μιὰ ὁμαδικὴ παρουσία ἀξιοζήλευτου Χριστιανικοῦ ποιητικοῦ λόγου ποὺ θεᾶται «ἔνδοθεν» καὶ ἀποτελεῖ τὴν «ἄλλη» ποιητικὴ φωνή. Ἔτσι καθὼς στὴ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ ποὺ χωρὶς νὰ ἀποκλείει τὴν προσωπικὴ ἔμπνευση στὴν ἀναζήτηση τῆς μορφῆς (Βλ. μελέτη τοῦ ὑπογράφοντος «Δυτικὴ τέχνη καὶ ὀρθόδοξη ὑπερβατικότητα» περ. «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», τόμος 108ος, τεῦχος 1272) πρωταρχικὸ στόχο ἔχει νὰ ἐπιτύχει τὴν βίωση τῆς «ἄρρητης καὶ ἀπερινόητης ἀλήθειας», κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ στὸν Χριστιανικὸ ποιητικὸ λόγο — τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ Χριστιανικὴ ποίηση — ἡ μέθοδος τῆς ἐκφορᾶς χωρὶς νὰ εἶναι ἀκίνητη καὶ τυποποιημένη, εἶναι δευτερεύουσας σημασίας καὶ ὑπηρετεῖ στὴ μέθεξη τῶν μυστικῶν ἐμπειριῶν καὶ μέσῳ αὐτῆς στὴν ἀνάδειξη τοῦ θρησκευτικοῦ κάλλους, στὴ βίωση τῆς λυτρωτικῆς ἐμπειρίας.

Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἀναγνώστη θάθελα νὰ μεταφέρω λίγα μόνο δείγματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς ποίησης ποὺ συνιστᾶ μιὰ ἰδιαίτερη φυσιογνωμία, ἀφοῦ βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ ποιητικὴ λειτουργία ποὺ ὑπακούει θεματολογικὰ σὲ ἕνα δοσμένο καὶ ἀμετακίνητο σημαινόμενο καὶ ὑποτάσσεται στοὺς δικούς της ἄρρητους κανόνες τῆς μεταφυσικῆς θεώρησης τοῦ κόσμου.

«Δὲν εἶχε νόημα
νὰ φυτεύω λουλούδια στὴν ἄσφαλτο...
ἔμπηξα ἕνα σταυρὸ
καὶ κάθισα στὸν ἴσκιο του».
(«Σφραγίδες», σελ 30,
Νίκος Ἀρβανίτης)

Κι' ὁ Παντελὴς Πάσχος μὲ τὸ ἄρωμα ἐκεῖνο ποὺ μεταστοιχειώνει σὲ ὑψηλὴ θρησκευτικὴ ἀλήθεια τὴν βαθειὰ φυσιολατρεία του.

«Μολόχες καὶ χλωρὲς τσουκνίδες
στὸ φράχτη μου πῆραν νὰ ξανθίζουν·
μέσα τους ρέει καινούργιο αἷμα - τρυ-
(φερὴ
κραυγὴ στὴν αἰωνιότητα».
(«Σφραγίδες», σελ. 26)

Μὰ εἶναι κάποτε κι' ἐκείνη ἡ ἔγνοια του γιὰ νὰ κρατήσει ἄγρυπνο τὸ φανὸ τῆς χάριτος. Εἶναι ἡ νύχτα τοῦ διχασμοῦ ποὺ φοβᾶται.

«Φέρνω ἐντός μου ὡς ὑδατογράφημα
τῆς χάριτός Σου τὴ σφραγίδα·
μόνο ποὺ ἐκεῖνο τὸ φτερὸ τῆς νύχτας
συχνὰ μοῦ διώχνει τὴ διαφάνεια».
(«Σφραγίδες», σελ. 56)

Κι ὁ Γ. Καχριμάνης Ι, ὁ ποιητὴς τοῦ «ἐξ ἰδίων», μὲ μιὰ ἐνορατικὴ ἐμπνοὴ ποὺ τὸν χαρακτηρίζει, ὀσφραίνεται τὰ ὑπόγεια ρεύματα ποὺ περνᾶνε δίπλα μας χωρὶς νὰ τὰ ἀντιλαμβανόμαστε. Βλέπει τὸν ἀέρα νὰ θολώνει, νὰ βαρύνεται· μᾶς συνιστᾶ ἀγρύπνια καὶ ταπείνωση. Λόγος ποὺ δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ κήρυγμα. Ψίθυρος εἶναι πιὸ πολύ, ποὺ βγαίνει «ἐκ βαθέων». Ὡς ἄλλος Συμεὼν ὁ Ν. Θεολόγος «ἐξαπορεῖ ρημάτων μέσον τυγχάνων σκότους». Ὀφείλουμε νὰ τὸν ἀκούσομε.

«Μᾶς ἔρχονται
«ἀκοαὶ πολέμων».
Θὰ πρέπει
νὰ λυγίσουν τὰ γόνατα...».
(«Σφραγίδες» σελ. 82)

Λίγες φορὲς ἔτυχε ἡ λιτότητα, αὐτὴ ἡ ἀφαιρετικὴ ἱκανότητα στὴν ποίηση, νὰ βρεῖ μὲ τέτοια οἰκοονμία λέξεων ποὺ φθά-

νει ὡς τὰ ὅρια τῆς «πτώχευσης», τόσο καίρια καὶ σίγουρα τὸ στόχο της. Ὁ Γ. Καχριμάνης ἔχει κατακτήσει τὰ ἐκφραστικά του μέσα, σχεδὸν καταργῶντας τὸ λόγο, ἀναιρώντας τον ὡς τὰ ὅρια τῆς σιωπῆς. Θυμίζει πολὺ τὸν καίριο λόγο τοῦ Σεφέρη, τοῦ Τ. Σ. ΕΛΙΟΤ ἀλλὰ καὶ τὴ μυστικὴ ἐνατένιση τοῦ Ράϊνερ Μαρία Ρίλκε, τὰ διδάγματα τῶν ὁποίων ἀφομοίωσε ἐνεργητικά, δίνοντας στὴν ποίησή του ἕνα ἀπόλυτα προσωπικὸ χαρακτήρα. Εἶναι ἕνας ποιητὴς ποὺ τὸ φέγγος τῆς μυστικῆς του «οἰκονομίας» μέλλει νὰ ἀποκαλυφθεῖ.

Ἀλλὰ κι' ὁ Ν. Τυπάλδος μὲ τὸν Ν. Καμβύση, προσηλωμένοι στὴν κλίμακα τῶν μυστικῶν ἀξιῶν, δὲν ἀποστρέφουν τὸ βλέμμα ἀπ' τὴ χαμηλὴ βλάστηση τοῦ κόσμου.

«Πολυέλαιοι, χρυσοποίκιλτες μίτρες,
φορέματα Ντιόρ...
Πῶς νὰ κατέβεις ἀνάμεσά μας
ἀνυπόδητος;»
(«Σφραγίδες» σελ. 12,
Ν. Καμβύσης)

«Οἱ πυρηνικὲς βόμβες
τί θαυμάσιο ἀπορρυπαντικό!»
(«Σφραγίδες» σελ. 11,
Ν. Τυπάλδος)

Κι' ὁ Εὐάγ. Παχυγιαννάκης αἰχμάλωτος τῆς ΑΓΑΠΗΣ τοῦ Ναζωραίου, ἐλέγχει τοὺς τιμητὲς ν' ἀσκοῦν τὴν κριτικὴ ἀνυπόκριτη κι' ἀδολίευτη.

«Κατάστηθα μπορεῖς πιὰ νὰ χτυπᾶς
τὶς πέτρινες καρδιὲς
πρόσεξε ὅμως:
μὲ καλέμι
σφυρηλατημένο
στὴ φωτιὰ τῆς ἀγάπη...»
(«Σφραγίδες» σελ. 24)

Τὰ ποιητικὰ σπαράγματα ποὺ παρέθεσα πιὸ πάνω συνιστοῦν ἕνα λόγο ποὺ χωρὶς νὰ παύε ἰνὰ προκαλεῖ συγκίνηση αἰσθητή, καὶ χωρὶς νὰ δεσμεύεται στὴ μέθοδο τῆς ποιητικῆς ἐκφορᾶς, παραχωρεῖ ὅπως εἴδαμε τὴν προτεραιότητα στὸν ὑπέρτατο λόγο τῆς μεταφυσικῆς κίνησης, πορεύεται γιὰ τὴν ἐκπλήρωση μιᾶς βαθύτερης, ὑποστασιακῆς ἀνάγκης, ὁδεύει γιὰ τὴ συνάντηση τῆς θρησκευτικῆς «πλήρωσης», χωρεῖ μὲ μοναδικὸ δείκτη τὸ ὕψος, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ποίηση τῆς «καθέτου φορᾶς». Πρόκειται γιὰ λειτουργία, γιὰ τελετουργία καλύτερα, στὰ οὐσιαστικώτερα τουλάχιστον φανερώματά της, καὶ «ἐλευθερώνεται» στὴν κατάκτησή τῆς λυτρωτικῆς ἐμπειρίας. Ἀσφαλῶς ἂν γιὰ τὸν ὀξυδερκῆ Ἄγγλο κριτικὸ τῆς ποίησης, τὸν I. A. RICHARDS «Ἡ ποίηση εἶναι ἡ ὑπέρτατη μορφὴ τῆς συγκινησιακῆς χρήσης τῆς γλώσσας», (Βλ. I. A. RICHARDS «PRINCIPLES OF LITERARY CRITICISM» LONDON 1925, σελ. 57) γιὰ τὸν Χριστιανικὸ ποιητικὸ λόγο τῆς συλλογῆς «Σφραγίδες» ἰσχύει μὲ τὸ παραπάνω, γιατὶ ἐδῶ ἡ συγκινησιακὴ χρήση τῆς γλώσσας ὑπηρετεῖ στὴν κατ' ἐξοχὴν «ὑψηλὴ» κίνηση τοῦ λόγου. Τοῦ Χριστιανικοῦ Λόγου.

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΛΛΟΣ

★

Π. Α. Σινόπουλου: «ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΑ».

Δὲν εἶναι βέβαια ἡ πρώτη φορά, ποὺ ἀσχολοῦμαι μὲ τὸ μεστὸ σὲ στοχασμὸ ἀλλὰ καὶ θεάρεστο ἔργο τοῦ Π. Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ. Γιατί, ὁμολογῶ, πὼς ὁ φίλος μου ποιητὴς μὲ φέρνει ἀπὸ ἔκπληξη σὲ ἔκπληξη. Σήμερα ἔχω ἐνώπιόν μου τρία βιβλία τοῦ Σινόπουλος, καὶ αἰσθάνομαι πὼς ἡ ψυχή μου μοῦ προκαλοῦν εὐγενῆ συναισθήματα συγκίνησης ἱερῆς καὶ ἀγάπης, γιὰ τὸν εὐδόκιμο εὔδοξο καὶ ἱεροπρεπὴ λόγο τους.

Διαβάζω τὸν βίο καὶ Πολιτεία, τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ὅπως ἔγραψε ὁ Π. Α. Σινόπουλος καὶ αἰσθάνομαι πὼς ἡ ψυχή μου ποτὲ δὲν θ' ἀποστερηθεῖ ἀπὸ τὶς δυνατότητες ἐμβιώσεως τῶν ὁρίων της καὶ συνεπῶς ἀπὸ τὴν δυνατότητα νὰ συναπαντᾶ ταχτικὰ τὸ Θεό. Ταχτικά; Ναὶ βέβαια ταχτικά. Κι' ὅσες βολὲς θὰ ἔχω τὴν διάθεση νὰ διαβάζω τὸ συναξάρι τοῦ Ρωμανοῦ καθὼς τὸ ἀνάπλασε ὁ Σινόπουλος, μὲ τόση ἁπλότητα, χάρη, ὁμορφιὰ ἀλλὰ καὶ πίστη. Πρὸ παντὸς αὐτό: ΠΙΣΤΗ, πέρ' ἀπ' τοὺς χαλεπούς, ἀ-

νοίκειους καὶ ἀνεννόητους καιρούς μας.

Μόλις τέλειωσα, ἐτοῦτο τὸ ἁγιοτικὸ συναξάρι, τοῦ Π. Α. Σιν., ἔννοιωσα νὰ γίνουμαι κοινωνός, μὲ τὸν εὐρύτερο ρυθμὸ τοῦ σύμπαντος. Ἀκολούθησα, θαρρεῖς, τὴν ἀποδημία μιᾶς πνευματοφόρας οὐσίας. Ὁ ἐκ Συρίας, θελκτικὸς ποιητὴς δραματιστὴς καὶ μύστης, ἦρθε πολὺ σιμά μου μ' ὅλη του τὴν ἁγιότητα. Ἄκουσα τὰ ἐξαίσια Κοντάκια αὐτοῦ τοῦ Πίνδαρου τῆς Ὀρθοδοξίας, τοῦ Πρίγκηπα τῶν Μελωδῶν, τοῦ Ὕπατου Ποιητῆ τῆς Χριστιανοσύνης, τοῦ Δάντη αὐτοῦ τῶν Νεοελλήνων. Γιατὶ στ' ἀλήθεια, καθὼς ὁ Χαίλντερλιν μὲ τὸν «Ἄρτο καὶ Οἶνο», ἔτσι καὶ ὁ Ρωμανὸς ἔφερε νέο κρασὶ μὲ τὸ ὁποῖο μεθύσκει ἀκόμη καὶ τὸν Κέρβερο τὸν Φύλακα τοῦ Ἅδη. Καὶ ἐλευθερώνει τὶς ψυχὲς ἀπὸ τὸν θάνατο.

Τὸ Φῶς τὸ Ἀπρόσιτο, μὲ τοὺς ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ, μᾶς ἔγινε προσιτό. Καὶ κατανοητό, μὲ τὴν μετα-γλώττιση τοῦ Σινόπουλου! Ἀτενίσαμε ἔτσι ἕνα διανοιγμένο νέο, πνευματικῆς Εὐφροσύνης, Οὐρανό. Μαρτυρία ἱερὴ Εὐαγγελίας!

Ἀλλὰ περισσότερο χρήσιμο ἐπιστημονικά, μοῦ φάνηκε τὸ βιβλιαράκι τοῦ Π. Α. Σινόπουλου: «Ἡ Ἀντιμεταφραστικὴ Παράδοση τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὕμνων». Ὁ συγγραφέας ἀναλύει τὰ αἴτια τῆς ἀντιμεταφραστικῆς αὐτῆς παράδοσης. Καὶ προστάζει καὶ παρακινεῖ νὰ διακοπεῖ ἡ εὐσεβὴς λήθη σὲ σχέση μὲ τὴν μεσαιωνικὴ μας Ἑλληνικὴ Ποίηση.

Ὁ Σιμόπουλος ἀναλύει μὲ σαφήνεια ὅλα τὰ παραπάνω αἴτια τῆς ἀντιμεταφραστικῆς Παράδοσης, τὰ ἱστορικά, στὰ Κεφάλαια: Ἀμφισβήτηση δυὸ αἰώνων, ἀπουσία ἐκδόσεων, ἀντιρωμαϊκὸ Πνεῦμα καὶ ἀρχαιοπληξία, ἄγνοια τῶν λειτουργικῶν βιβλίων. Παρεξηγημένη γλωσσικὴ ἁπλότητα...

Ὅμως ἐκεῖ ποὺ ἡ συμβολὴ στέκει ἀληθινὰ πολύτιμη εἶναι ἡ ἔκθεση τῶν τεχνικῶν μέσων στὴν κάθε μεταφραστικὴ ἐργασία.

Ἀξιοπρόσεχτο τὸ Κεφάλαιο τῆς «Ἐνδοτονικῆς μετάφρασης. Πρωτότυπες ἐδῶ ἰδέες καὶ σκέψεις καὶ πολύτιμα συμπεράσματα πάνω σ' αὐτὸ τὸ πολυσήμαντο πρόβλημα.

Στὴ «διαγλωσσικὴ μετάφραση», γράφει ὁ Σινόπουλος, χρησιμοποιοῦμε τὸ ἴδιο ἐκφραστικὸ μέσο ὅταν μποροῦμε νὰ ἔχουμε τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα, εἰδεμὴ χρησιμοποιοῦμε τὴ μίμηση. Αὐτὴ ὅμως εἶναι μία μέθοδος ποὺ ἡ ἐφαρμογή της, ὁλοφάνερα, ἐπιβάλλεται ἀπὸ μιὰ κατάσταση ἀνάγκης στὴν ὁποιαδήποτε μετάφραση τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἑπομένως καὶ στὴ μετάφραση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας.

Διαφωτιστικὰ καὶ πολύτιμα στὸ εἶδος τους καὶ τὰ ὅσα γράφονται στὸ Β3 Κεφ.: Μετάφραση «Ἐνδοτονική», μὲ σκέψεις καὶ γνῶμες καὶ ἄλλων, δικῶν μας καὶ ξένων, Κακριδῆ, Γρυπάρη, Πώλ Βαλερύ, Paul Maas... Κόντογλου.

Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ Π. Α. Σιν., πέρ' ἀπ' ὅλα αὐτά, εἶναι ἀπόλυτα ἐξοικειωμένος μὲ τὴν λειτουργικὴ Ποίηση καὶ ἔχει τὰ εἰδικὰ προσόντα τοῦ μεταφραστῆ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὕμνων. Μᾶς ἔδωσε καὶ στὸ παρελθὸν δείγματα μεταφραστικῆς του ἐργασίας, ποὺ ἐγγίζει τὰ ὅρια τῆς τελειότητας. Ταιριάζει καὶ μελωδεῖ ὕμνους, μὲ μιὰ ξανατονισμένη μουσικὴ ἀντάξια τῶν δημιουργῶν ὑμνογράφων.

Ἀλλὰ ἐκεῖ ποὺ πέτυχε θαυμαστὰ καὶ ἀπόλυτα, μπορῶ νὰ πῶ, τὸν στόχο του, εἶναι ἡ ἀπόδοση τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Ἰωάννη, στὰ νεοελληνικά. Ἀληθινὸς μεταφραστικὸς ἄθλος. Στὸν τομέα αὐτὸ ὁ Π. Α. Σιν. πρωτοπόρησε. Εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ μετέφρασε ἀριστοτεχνικὰ τὸ περίφημο ποίημα τοῦ ἅγιου ἐρημίτη καὶ ἀναχωρητῆ τῆς Πάτμου.

Γιὰ τὴν Ἱστορία τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων μνημονεύω καὶ θὰ εἶναι ἀδικία νὰ μὴν εἰπωθεῖ καὶ γραφεῖ πῶς ὁ Π. Α. Σινόπουλος στὴ μεταφραστική του προσ-πάθεια τοῦ Βιβλικοῦ Κειμένου τῆς Ἀποκάλυψης στὴ νεοελληνική, προηγήθηκε τοῦ Γιώργου Σεφέρη. Κι ἀκόμα ἡ μετάφραση τοῦ Σινόπουλου, πρωτοποριακή, ἄψογη καὶ σωστή, ὑπερτερεῖ ἐκείνης τοῦ Σεφέρη. Ὑπερτερεῖ στὰ ἑξῆς: Ἀποδίδει μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια τὸ πρωτότυπο. Διατηρεῖ θαυμαστὰ τὸν ἐσωτερικὸ ρυθμὸ τοῦ ἀρχαίου κειμένου καὶ στὰ νεοελληνικά. Οἱ λέξεις εἶναι αὐστηρὰ διαλεγμένες καὶ ἀποδίδουν στὴν «κυριολεξία» ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε νὰ ἐκφράσει ὁ Ἰωάννης. Ἐπίσης, ὁ Σινόπουλος μεταφράζει καὶ μετα-

Δὲν ἀποδίδει περιφραστικὰ περιόδους, φράσεις μὲ λυρικοὺς ἀκροβατισμούς. Ὁ Σινόπουλος μ ε τ α γ ρ ά ζ ε ι καὶ μεταφράζει πιστά, συνετά, μουσικά, ἔντιμα, εἰλικρινά, πηγαῖα, μὲ θρησκευτικὴ θὰ λέγαμε κατάνυξη, πίστη καὶ σαγηνευτικὰ θεϊκὴ ἐκφραστικότητα.

Καὶ πόσο ἀνάγκη ἔχουμε νὰ διαβάζουμε καὶ νὰ τὰ κατανοοῦμε κείμενα σὰν τὴν Ἀ π ο κ ά λ υ ψ η, ποὺ πολὺ μιλᾶνε γιὰ τοὺς χαλεποὺς καὶ ἀπ - άνθρωπους καιρούς μας. Ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψη ἔχει μιὰ συμ - φιλίωση μὲ τὴν Τραγωδία, ἀλλὰ καὶ συλλήψεις ποὺ ἔχουν τὴν ἀναμφισβήτητη σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας μὰ καὶ τοῦ Θεόπνευστου. Τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀποκάλυψης σήμερα ἔρχεται ὅλο καὶ πιὸ κοντὰ στὴ σύγχρονη ἐποχή μας. Θαρρεῖς πὼς τὴν ἐκφράζει. Εἶταν καὶ εἶναι ἕνα Πνεῦμα γνήσιο, γι' αὐτὸ καὶ παράκαιρο. Δὲν ξέφυγε κι αὐτὸ ἀπὸ τὸν κανόνα ὅσο πιὸ γνήσιο εἶναι ἕνα Πνεῦμα τόσο περισσότερο εἶναι παράκαιρο.

Ἔκαμε ἅγια δουλειὰ ὁ Π. Α. Σιν. νὰ μεταφράσει τὸ ἀθάνατο κείμενο τῆς Ἀποκάλυψης καὶ νὰ δώσει μιὰ παρουσία πνευματικῆς ἀστροβολῆς μέσα σ' ἕναν κόσμο σκοτισμένο ἀπὸ τὸ βασίλεμα τοῦ θεοτικοῦ φωτός, ποὺ κατάντησε Βαβυλώνα ἡ μεγάλη, ἡ πόλη τῆς ἁμαρτίας, τῆς ντροπῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου. Ὀλέθρου ποὺ ἀπεργάζονται οἱ δόλιοι, ἄπιστοι καὶ ἀπάνθρωποι καιροί μας: «Καὶ σήκωσε ἕνας ἄγγελος δυνατὸ λιθάρι σὰ μυλόπετρα μεγάλο καὶ τό 'ριξε στὴ θάλασσα λέγοντας: Μὲ τέτοια ὁρμὴ θὰ ριχτεῖ ἡ Βαβυλώνα, ἡ μεγάλη πόλη, καὶ δὲν θὰ ξαανθρεθεῖ πιά. Καὶ φωνὴ ἀπὸ κιθαρῳδοὺς καὶ μουσικοὺς καὶ αὐλητὲς καὶ σαλπιχτὲς δὲ θ' ἀκουστεῖ πιὰ σὲ σένα, καὶ κάθε τεχνίτης κάθε Τέχνης δὲ θὰ ξαναβρεθεῖ πιὰ σὲ σένα, καὶ ἦχος μύλου δὲ θ' ἀκουστεῖ πιὰ σὲ σένα, καὶ φῶς λύχνου δὲ θὰ φανεῖ πιὰ σὲ σένα, καὶ φωνὴ γαμπροῦ καὶ νύφης δὲ θ' ἀκουστεῖ πιὰ σὲ σένα. Γιατὶ οἱ ἔμποροί σου εἶσαν οἱ μεγιστάνες τῆς γῆς, γιατὶ μὲ τὰ μάγια σου ξεπλανεύτηκαν ὅλα τὰ ἔθνη — Καὶ σ' αὐτὴν αἵματα ἀπὸ προφῆτες καὶ ἁγίους εὑρέθηκαν κι ἀπ' ὅλους τοὺς σφαγμένους ἐπάνω στὴ γῆ».

«Ἡ πρώτη νεοελληνικὴ μετάφραση στὴν ἐποχή μας» ἀπὸ τὸν Π. Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟ.

Σ α ρ ά ν τ ο υ Π α υ λ έ α: «ΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΜΕΝΑ ΟΣΤΡΑΚΑ».

Μιὰ ἀπ' τὶς ἁδρὲς καὶ σπάνιες περιπτώσεις εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Σαράντου Παυλέα στὸ χῶρο τῆς νεοελληνικῆς ποίησης.

Τριάντα περίπου ποιητικὰ βιβλία, τὰ πιὸ πολλὰ πολυσέλιδα, ἔχει τυπώσει ὡς τώρα, ὁ ποιητής· καὶ συνεχίζει αὐτή του τὴν θριαμβευτικὴ πνευματικὴ ὁδοιπορία.

Θὰ σταθῶ, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς προηγούμενες συλλογές, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη παλαιότερα νὰ μοῦ στείλει, ὁ ποιητής: «Τὰ κατοικημένα ὄστρακα» 1976.

Ἀπὸ τὰ «Πράγματα καὶ τὰ εἴδωλα» μᾶς φέρνει κοντὰ στὴν ποιητική του συνείδηση, ὁ Σαράντος Παυλέας. Μᾶς φέρνει πολὺ κοντά, στὰ ἱστορικὰ πράγματα. Ὅ,τι βλέπαμε ὡς τώρα στὸν κόσμο τῆς Ἱστορίας, σὰν ἀσήμαντη λεπτομέρεια, ὁ ποιητὴς τὸ κάνει σημαντικό. Μᾶς βοηθάει νὰ γνωρίσουμε τὴν ἐσωτερική μας πνευματικὴ διάσταση, μελετώντας τὰ ἐνδότερα τῶν ψυχικῶν μας καταστάσεων. Σ' αὐτή μας τὴν προσπάθεια ἐπισημαίνει τοὺς ἔρημους δρόμους, ποὺ θὰ ὁδεύουμε.

Ὁ Σαράντος Παυλέας μᾶς κάνει μιὰ δική του αὐστηρὴ διδαχὴ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε ὅ,τι φωτεινό, μέσα στὴ νύχτα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Πασχίζει νὰ μᾶς ἐμφυσήσει τὴν τόλμη, νὰ ξεπεράσουμε τὴν ὑποτέλεια. Κηρύσσει σὲ ὅλους μας τὴν ἀφοσίωση στὶς μικρὲς στιγμὲς τῶν ἄσπρων μικρῶν ἀγγέλων. Καὶ θέλει νὰ τραγουδήσουμε μαζί του, τὰ ζεστὰ τραγούδια τοῦ ἥλιου.

Ὁ ποιητὴς αὐτὸς δὲν φλυαρεῖ ἄσκοπα, ἀλλὰ ἀνοίγει διαβάσεις, γιὰ νὰ φτάσουμε ἐκεῖ ποὺ θὰ μᾶς εἶναι μπορετὸ νὰ σώσουμε τὸν ἄνθρωπο· μαθαίνοντας τὴν ἀληθινὴ ὁμιλία μας, ἀπὸ τὸ πουλιὰ καὶ τὰ δέντρα. Νὰ καταλάβουμε, πὼς γεννιόμαστε καὶ πεθαίνουμε μέσα στὴν αἰωνιότητα. Μοιάζουμε, θὰ μᾶς πεῖ ὁ λαμπρὸς ποιητής, ὅπως οἱ ζωγραφισμένοι τῆς Ἄρλ ἥλιοι τοῦ Βὰν - Γκόγκ. Τραυματιζόμαστε ἀκόμα μὲ τὴν ὕπαρξη καὶ φτάσαμε τὶς πληγές μας νὰ τὶς θεραπεύει ὁ θάνατος. Καὶ μποροῦμε νὰ διδαχθοῦμε, ποὺ εἶναι

μιὰ πέτρα μαύρη, ἀστραφτερή, ποὺ πάνω της δονεῖται καὶ δοκιμάζεται τῆς ψυχῆς μας τὸ χρυσάφι.

Πιὸ μεταφυσικὸς καὶ περισσότερο λυρικὸς φανερώνεται ὁ ποιητὴς στὴν «Ἀκολουθία τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ ἐκφράζει ὅλη τὴν δοξαστικὴ καὶ ἄφθονη παρουσία του. Αἰσθάνεται· κι' αἰσθανόμαστε κι' ἐμεῖς μαζί του, διαρκῶς ἐκπατρισμένοι, ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς γνησιότητας καὶ τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης.

Θέλουμε, σ' αὐτοὺς τοὺς δύσκολους καιροὺς ποὺ ζοῦμε, τὴν ταυτότητά μας· καὶ ποτὲ πουθενὰ δὲν τὴν βρίσκουμε. Εἴμαστεστε ἀπ' ὅλα τὰ στρώματα τῶν χαλασμῶν μας, σκεπασμένοι. Ἡ ζωὴ εἶναι μικρὴ κρὶ πρέπει νὰ βιαστοῦμε, γιὰ νὰ ἐπιτελέσουμε ὅ,τι πρέπει, γιατὶ μόλις, ποὺ προφταίνουμε, νὰ κοιταχθοῦμε. Καὶ μόλις προφταίνουμε ν' ἀναγνωρισθοῦμε. Ἄπειρο καὶ κενό. Κενὸ καὶ ἄπειρο. Τὸ κενό, ποὺ ἀνοίγεται μπροστά μας εἶναι σὰν νὰ γελᾶ, μὲ πλουμίδια ἀπὸ τυφλὰ λουλούδια κα ἄστρα... Ἀκόμα τὸ ἄπειρο προσκαλεῖ τὸ ἄπειρο καὶ ποχαιρετᾶ τὴν ἀθλιότητά μας.

Ἀπ' τὴν ἀκολουθία τοῦ Θεοῦ, περνᾶμε στὴν «Ἀκολουθία τοῦ ἀνθρώπου». Κι' ἐδῶ ὁ Σαράντος Παυλέας, ρίχνει ἄφθονα φῶς πάνω στὴν Ἱτορία μας, προσπαθώντας νὰ μᾶς πείσει, πὼς παλαιώθηκαν πολὺ οἱ προσωπίδες καὶ δὲν μποροῦμε στὴν ἀγορὰ νὰ γίνουμε πιστευτοί. Ἔτσι, ἀποκαλύπτει μὲ ποιητικοὺς στοχασμούς, πὼς ἡ συνείδηση εἶναι εἴδηση τῶν ἀντικειμένων καὶ τούτη ἡ εἴδηση εἶναι ταυτόχρονα καὶ γνώση. Ἡ γνώση αὐτὴ μᾶς φέρνει ὡς τοὺς χώρους τῆς ὀδύνης.

Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους μποροῦμε ν' ἀκούσουμε τὴν πικρὴ καὶ πένθιμη ὠδὴ τοῦ ποιητῆ, τὴν ἀφιερωμένη «στὴ σκόνη τῶν Καλαβρυτηνῶν ἀνδρῶν, ἐφήβων καὶ παιδιῶν». Καθὼς ἀκοῦς αὐτὴ τὴν ὠδὴ τοῦ Παυλέα αἰσθάνεσαι, ὅπως κι' αὐτὸς αἰσθάνεται, οἱ Θεοὶ νὰ ἔχουν μιὰν ἠρεμία, ποὺ κλαίει, σὰν τὴν Ἡγησὼ τοῦ Προξένου στὸν Κεραμεικό!! Εἶναι μιὰ ὠδή, ποὺ τὴν φέρνεις στὸ στόμα σου, γιὰ νὰ σοῦ δακρύσουν τὰ μάτια, ἀντικρύζοντας τὶς σκιὲς ἐκείνων ποὺ χάθηκαν· νεκρόκρινος, ἀπ' τὴν καρδιά τους, ποὺ στέκει στὸν οὐρανό!

Μὰ ὁ πιὸ μεστωμένος στοχασμὸς τοῦ Σαράντου Παυλέα, φανερώνεται στὸ μικρὸ καὶ μεγάλο σχῆμα τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος, γράφει ὁ ποιητής, εἶναι ἕνα ἄπαυστο ἀπ' τὸ Θεὸ ξεμάκρεμα, γι' αὐτὸ ὅταν ἀνακαλεῖται στὴν ἀρχαία πειθαρχία, κλαίει...

Ὁ ποιητής, σ' αὐτό του τὸ τελευταῖο δημιούργημα, ἀντιμετωπίζει τὰ ὅρια τῆς ὑπάρξεως, μὲ εὐθύνη. Σ' αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου ὁ Σαρ. Παυλ. θέλει νὰ μᾶς ἐμφυσήσει τὴν πεποίθηση, πὼς μποροῦμε ν' ἀποκτήσουμε τὰ μέτρα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ μετρήσουμε τὸ νόημα αὐτῶν, ποὺ συμβαίνουν στὸν καιρό μας. Προσπαθεῖ νὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ κρατᾶ ἀτελείωτη ἐλευθερία καὶ ἐλπίδα. Πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ξέρουμε ποιὸ τμῆμα ἀπὸ τὶς ἱστορικές μας ἀποσκευὲς διατηρεῖ τὶς αἰώνιες ἀξίες καὶ τὰ ἀρχέτυπα, καὶ συνεπῶς ἀξίζει νὰ τὸ φέρουμε μαζί μας.

Πέρα ἀπ' ὅλα αὐτά, ὁ ποιητὴς τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου σχήματος τοῦ τοῦ κόσμου, ἐνδιαφέρεται βαθύτατα γιὰ τὴν μοίρα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Πρέπει ν' ἀκολουθήσει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος αὐτῆς του τῆς τραγικῆς μοίρας τὰ ἴχνη; Πρέπει γιὰ νὰ μείνει ὡς ὕπαρξη μέσα στὸ σχῆμα τοῦ κόσμου νὰ μὴ βυθίζεται ὁλοένα μέσα στὴν ἐξωτερικότητα, γιατὶ μιὰ σιωπηλὴ νύχτα κατακαλύπτει τὰ ἐσωτερικά του τοπία. Γιατὶ στ' ἀλήθεια, ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας, ὁμολογεῖ: Εἶμαι ἔνοχος γιὰ τὰ βάσανα ὅλης τῆς γῆς, γι' αὐτὸ τὸ μαρτύριό σας μαρτυρῶ, τὴν ἄθλησή σας ἀθλητεύω κι' ὁ ἦχος τοῦ σταυρικοῦ σας θανάτου, κάθε μέρα μέσα μου ἀντηχεῖ.

Καὶ αὐτὴ τὴν ἐνοχὴ ποὺ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνάγεται στοὺς ἀπνευμάτιστους ἀγῶνες του. Γιατὶ ὁ μέγας καὶ τραγικὸς ἀγώνας τοῦ πνεύματος συνίσταται στὸ νὰ τηρήσει τς συνειδήσεις ἐγρήγορες. Πρέπει, ἐπιβάλλεται αὐτὴ τὴν μεταφυσικὴ πηγή, ποὺ ἄνοιξε ἐπάνω στὸν ξερὸ βράχο τοῦ σύμπαντος, νὰ τὴν κρατήσει ρέουσα.

Ὁ ποιητὴς Σαράντος Παυλέας στὸ ὡραῖο βιβλίο του τὰ «Κατοικημένα ὄστρα-

κα», δείχνει μὲ ρωμαλέους στίχους, πὼς ἡ συνείδηση χτίζει τὸ σπίτι της, μὲ τὰ ὑλικὰ τοῦ κόσμου. Μὲ τοὺς πληθωρικοὺς οὐτμανικοὺς στίχους του, ὁ ποιητὴς τῶν κατοικημένων ὀστράκων, τραγουδᾶ τὴν διαδικασία μετατροπῆς τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, σὲ συνειδησιακὰ ἀντικείμενα, σὲ συνείδηση καλύτερα ἀντικειμένων. Καὶ ἀφοῦ φτιάχνουμε τὴν κατοικία αὐτῆς τῆς συνείδησής μας κάτω ἀπ' τὴν γλυκειά μας παγίδα, τὴν ἀράχνη μας, τὸν ἥλιο. Σ' αὐτὰ τὰ καινούρια ὄστρακα μετακομίζουμε στὶς καινούριες αὐτὲς κατοικημένες κατοικίες.

Ἀλλὰ ἡ συνείδηση, αὐτῆς τῆς κατοικίας μας εἶναι μιὰ ἐλπίδα, ὄχι μόνο γιὰ τὸν ποιητή, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο! Γιατὶ ἡ συνείδηση τῆς κατοικίας τῶν ὀστράκων μας, καθὼς ἀλλοτριώνει τὸν κόσμο, τὸν μετατρέπει ἀπὸ ξένο, σὲ οἰκεῖο. Κι' αὐτὸ μόνο μιὰ ποίηση σὰν αὐτὴ τοῦ Σαρ. Παυλ. μπορεῖ θαυμάσια νὰ τὸ ἐπιτύχει.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

★

Δημοσθένη Κόκκινου: «Ο ΠΑΛΑΙΟΣ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ» (ποιητικὴ σύνθεση), Θεσσαλονίκη 1980.

Ἀφοῦ τελειώσει κανεὶς τὴ μελέτη τῆς νέας ποιητικῆς σύνθεσης τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου «Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν», δηλ. ὁ αἰώνια παρών, νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδέψει, νοερά, νὰ ὁδοιπορήσει κι αὐτός, ἀκολουθώντας τὸν ποιητή, πρὸς τὸν ἴδιο χῶρο. Στὸ χῶρο τῆς δροσερῆς γαλήνης, στὸ Ἅγιο Ὄρος, στὴν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Εἶναι στ' ἀλήθεια στιγμές, ποὺ ἡ ψυχὴ τοῦ ἁπλοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐπίσης καὶ τοῦ πιὸ εὐαίσθητου, τοῦ ποιητῆ - ἀσκητῆ, ἀηδιασμένη ἀπ' τὴν ἀσχήμια, τὴν κακότητα καὶ ἀγριότητα, ποὺ συναντάει σὲ κάθε βῆμα του σχεδόν, νιώθει τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τῆς ἀναχώρησης, τῆς ψυγῆς, μακριὰ ἀπ' τὸ θόρυβο τῆς ἀγορᾶς. Καὶ ἰδού ἡ ποιητικὴ αὐτὴ σύνθεση παρουσιάζεται σὰν μιὰ λαμπρὴ ἀφορμή...

Τώρα πιά, ἡ τρικυμία τῆς ψυχῆς ἔχει κοπάσει μαζὶ μὲ τὴν τρικυμία τῆς γύρω θάλασσας. Καὶ μπορεῖ πιὸ εὔκολα, μὲ ὁδηγὸ τὸν ποιητή, νὰ προσπελάσει κανεὶς στὴν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Ἀρκεῖ νὰ μὴν ὀλιγωρήσει. Καὶ ἰδού, καθὼς ἀποβιβάζεται μόνος, σὲ μιὰ ἐρημικὴ καὶ ἥσυχη ἀκρογιαλιά, προχωρεῖ μὲ «ἕνα ραβδὶ ἀγριελιᾶς», ἀνηφορίζοτας μὲ συντροφιὰ τὸν ἀπόηχο τῶν ὕμνων τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν Κύριον, καθὼς καὶ τὸ ἑσπερινὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν. Ἔτσι μέσα στὴ δροσερὴ γαλήνη τοῦ τοπίου καὶ ἀπ' τὴ θέα τῆς γύρω ὀμορφιᾶς ἡ ψυχή, ὁλόδροση, χαρούμενη καὶ γαληνεμένη, γιατὶ ἀλάφρωσε ἀπ' τὸ βάρος τῆς πιέζουσας ὕλης, νιώθει τὴ μυστικὴ ἀνάγκη, κι αὐτή, ὁδηγημένη ἀπ' τὸν ποιητή, νὰ ὑψώνει ἱκεσίαν καὶ αἶνον πρὸς τὸν Πλάστην καὶ Κύριον. Καὶ προετοιμασμένη ἔτσι νὰ μπορέσει ν' ἀκούσει τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης, καὶ τὴν πρόσκληση γιὰ εἰρήνη καὶ παγκόσμια ἀδελφοσύνη ποὺ μὲ τόση φλογερὴ καὶ ἀκατάλυτη πίστη ὁ ποιητὴς - ἀσκητής, ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ Θεοῦ ἐξαγγέλλει. Καὶ αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα τὰ κουρασμένα μάτια, χαροῦν τὴν θεία ὀμορφιὰ τῆς φύσεως. Ὅπου ὁ θαυμασμὸς γίνεται λατρεία καὶ ἀνάταση μεταφυσικῆς ὑφῆς. Γιὰ τὴν ὡραία λοιπὸν καὶ λυτρωτικὴ αὐτὴ ἑσπερινὴ νοερὴ ὁδοιπορία, τὸ περιδιάβασμα ἐν «ὥρα νυκτὸς πάνω στὶς ἐρειπωμένες κάμαρες τῶν κελλιῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει», ἀφορμὴ γιὰ τὴν ὁποία, ὅπως εἶπα, ὑπῆρξε ἡ ἐκ τῶν βαθέων ποιητικὴ αὐτὴ σύνθεση, αὐθόρμητα ἀναδύονται εὐχαριστίες πρὸς τὸν ποιητὴ - ἀσκητή. Γιατὶ χαρίζει ἄρρητη καὶ μυστικὴ εὐδαιμονία, στὴν ἀποξεραμένη ἀπ' τὶς ἄγριες καὶ παγερὲς θύελλες ψυχή, ἡ ἐν τῇ «ἑσπερινῇ ἐρημίᾳ» ὁδοπορία, καὶ ὁ ἀκολουθῶν αἶνος πρὸς τὸν Κύριον. Ἰδιαίτερα μιᾶς ψυχῆς μὲ τὴν κατακαίουσαν αὐτὴν προδιάθεση γιὰ τὴν ὁδοιπορία αὐτή.

Ἂς ὑψώσουμε λοιπὸν μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ ἱκεσίαν καὶ αἶνον πρὸς τὸν Κύριον:

Κύριε
θὰ ἤθελα νὰ νιώσω τὴν πνοή Σου
νὰ χλοΐζει τὴν ἥμερη πεδιάδα
....
Θἄρθρω μὲ τὴν δροσούλα καὶ τὸ φῶς
πάνω σ' ἕνα χλωρὸ στάχυ τὸ σούρουπο
τὴν ὥρα ποὺ Ἐσὺ γιομίζεις τὸ χάος
μὲ τὴ σιωπὴ καὶ τὴ μοναξιά μας. (σελ. 45)

Κύριε
νὰ μὴν ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν Σου ἀπὸ (τὴν γῆν
ὅπου οἱ φτωχοί μου ἀδελφοὶ
φορτώθηκαν τὰ ὄνειρα καὶ τὸν σταυρὸ
γιὰ νὰ Σὲ συναντήσουν. (σελ. 40)

Ὅπως ὅλη ἡ μέχρι σήμερα πνευματικὴ παραγωγή, τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τοῦ Δ.Κ. ἔχουν εἰδικὸ βάρος καὶ ἀποτελοῦν σπουδαῖο ἀπόκτημα καὶ ἐμπλουτισμὸν ἀξιόλογον τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματείας, ἔτσι καὶ ἡ παροῦσα ποιητικὴ σύνθεση ἔχει τὸ ἰδικόν της βάρος καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμη προσφορά. Ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν μιὰ ἀγωνιώδης καὶ ἐπώδυνος πορεία, γιὰ τὴν ἀνάταση τοῦ ἀνθρώπου, ἔκφραση καὶ πρόσκληση γιὰ μιὰ προοδευτικὴ μετουσίωση τῆς πιέζουσας ὕλης σὲ πνεῦμα. Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ δημιουργία τοῦ ποιητῆ, παρίσταται ὡς προϊὸν ἀτέλειωτου καὶ ἀθόρυβου πνευματικοῦ μόχθου καὶ θυσίας, καθὼς τοῦτο ταιριάζει στὸ ἦθος τοῦ ἄξιου καὶ ἀληθινοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφοσιωμένου ἐργάτη τῆς Τέχνης. Καὶ δικαιώνει ἔτσι ἀπόλυτα τὸν ποιητὴ - ἀσκητὴ καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἔχει τὸ προνόμιο, νὰ εἰπεῖ:

Κύριε
τραγούδησα τὴν ἀγάππ καὶ τὴν εἰρήνη
καὶ ζήτησα νὰ συνομιλήσω μαζί σου
στὸν ἴσκιο τῆς ἐρήμου (σελ. 12)
....
Μὴν ἀφήσεις τὴν ἐρημία καὶ τὸν χρόνον
Κύριε
νὰ ρίξουν τὴν ἄβυσσο
πάνω στὴ γῆ τούτη (σελ. 13)
....
Ὁ ποιητὴς εἶμαι
ἅγιοι πατέρες
ποὺ φορτώθηκε τὰ ὄνειρα τῶν φτωχῶν ἀ- (δελφῶν του
καὶ πάσχει νὰ συνομιλήσει μαζί σας (σελ. 28)

Ὁ ποιητὴς - ἀσκητὴς ἀπευθύνεται στοὺς ἅγιους πατέρες, ποὺ τοὺς συναντᾶ στὴν ὁδοιπορία του καὶ συνομιλεῖ μαζί τους. Καὶ τοῦτο γιατὶ φαντάζεται, καὶ θέλει, ἀνατρέχοντας στὸ παρελθόν, τὸν μοναχὸ ὅπως ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος εἶχεν ὁρίσει:

«Μοναχὸς ἐστὶν κατώδυνος ψυχὴ ἐν διηνεκεῖ μνήμῃ θανάτου ἀδολεσχοῦσα καὶ ὑπνώττουσα καὶ γρηγοροῦσα».

Ὅπως ἐτόνισα πιὸ πάνω, καὶ ἡ παροῦσα ποιητικὴ σύνθεση ἔχει τὸ εἰδικὸν βάρος της. Διακρίνεται γιὰ τὸν πλοῦτο ὑψηλῶν ἰδεῶν, ποὺ ἐκφράζουν τὶς τόσο ἀναγκαῖες γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἀξίες καὶ ποὺ ἀποτελοῦν τροφὲς τῆς ψυχῆς, ὅπως οἱ ἀξίες τοῦ ὡραίου, τοῦ χρέους καὶ τῆς ἁγιότητας καὶ τὶς ὁποῖες τόσο τὶς λαχταράει καὶ νοσταλγεῖ. Καὶ οἱ ὁποῖες ἐπιχέουν τὴν σωτήρια καὶ μυροβόλο δρόσον στὴν ἀποξεραμένη ψυχὴ τοῦ σημερινοῦ, ἰδιαίτερα, ἀνθρώπου, μὲ τὴν προδομένη καὶ ἀνελέητα λεηλατούμενη συνείδηση, ἀπ' τὶς ψυχοφθόρες ἰδεολογίες, ὅπως ἀλλαχοῦ ἔχω ἤδη ἐπισημάνει. Καὶ εἶναι οἱ ἰδέες αὐτὲς ἀριστοτεχνικὰ ἐπενδυμένες μὲ λαμπρές, ὁλοζώντανες καὶ ἔξοχες εἰκόνες, μεταφορές, παρομοιώσεις, ποὺ τὶς διακρίνει πρωτοτυπία καὶ ζηλευτὴ ὀμορφιά. Καὶ ὁ λόγος λαγαρός, ὑποβλητικός, ποὺ νομίζεις πὼς ἀκοῦς τὸ κελάδημα τοῦ κορυδαλλοῦ. Καὶ ἡ γλώσσα ἐπιβλητικὴ καὶ ὑποβλητική, ἡ μόνη ποὺ ταίριαζε γιὰ νὰ λικνίσει τὴν ὑψηλὴ ἰδέα. (Ἔχει δίκιο ὁ RICHARDS, ποὺ λέει ὅτι «Ποίηση εἶναι ἡ ὑπέρτατη μορφὴ τῆς συγκινησιακῆς χρήσεως τῆς γλώσσας»). Καὶ ἡ ἰδέα αὐτὴ προβάλλει μὲ ὑφέρπουσα ἠθικὴ λάμψη καὶ μεταφυσικὸ - θρησκευτικὸ βάθος. Καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ γλώσσα καὶ οἱ λέξεις πετυχαίνουν νὰ συνταιριάζουν θαυμάσια τὸ ἄρωμα τῆς πικροδάφνης, τῶν κέδρων καὶ τοῦ πεύκου, μὲ τὸ πνευματικὸ ἄρωμα τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ. Καὶ ποὺ ὅλα αὐτὰ συνθέτουν ποίηση ὑψηλῆς στάθμης, ἀφοῦ ἡ συγκίνηση ποὺ προκαλεῖ τὸ ἀνάλαφρο καὶ ἀρωματισμένο παιγνίδισμα λόγου καὶ φαντασίας, ἀλαφρώνει, ὅπως εἶπα, τὸν ἀναγνώστη ἀπ' τὸ βάρος τῆς ὕλης καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἔκσταση, στὸν θαυμασμό, στὸ δέος. «Οὐ γὰρ εἰς πειθὼ τοὺς ἀκροουμένους, ἀλλ' εἰς ἔκστασιν ἄγει τὰ ὑπερφυᾶ» (Λογγῖνος περὶ «Ὕψους»). Καὶ πετυχαίνει ἔτσι νὰ σταματήσει τὴν τρικυμία τῆς ψυχῆς, ὅπως ἐσημείωσα, καὶ νὰ ἐπιτρέψει στὴ γαλήνη καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴ χαϊδέψουν γιὰ λίγο...

Ἡ ὁδοιπορία αὐτὴ τοῦ ποιητῆ - ἀσκητῆ (καὶ ἡ δική μας), στὶς ὧρες τῆς ἀπόλυτης «ἡσυχίας καὶ μοναξιᾶς», ἀποκαλύπτει τὴ μυστικὴ νοσταλγία τῆς ψυχῆς, τὴν ἐσώτε-

ρη τάση — τῆς πιὸ καθαρῆς σφαίρας τῆς ψυχῆς του — νὰ ὑψώσει αἶνον εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως τὰ πουλιὰ καθ' ἑσπέραν. «Νὰ ἀντικρύσει τὸ ἴδιο τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, ἑνώνοντας μυστικὰ τὴν σκοτεινὴ μοναξιά του μὲ τὴν φωτεινὴ μοναξιὰ τοῦ Θεοῦ», ὅπως ἐπεζήτει καὶ ὁ Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος. Καὶ τοῦ δίδει τὸ προνόμιο, τὸ θεῖο δῶρο, νὰ ἐκπροσωπήσει τὸν ἄνθρωπο ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ νὰ συνομιλήσει μαζί του.

Εἶναι ὁ ποιητὴς - ἀσκητής, ὁ εὐλογημένος, ποὺ θεία του ἀποστολὴ εἶναι νὰ ἀναπέμπει ἱκεσίες, νὰ παίρνει μηνύματα καὶ νὰ δίνει τὴν ἀπόκριση τοῦ ἀνθρώπου τῆς γῆς. Ἔτσι μπορεῖ ὁ ποιητὴς - ἀσκητὴς μὲ στίχους λαγαρούς, ρέοντος καὶ ἀσταμάτητου λυρισμοῦ, ἐν ἀγωνίᾳ νὰ ψάλλει:

Κύριε
περιμένουμε τὸ μήνυμα
....
ἐμεῖς οἱ περιλειπόμενοι τῶν χρόνων
ποιητὲς μὲ μιὰ στάμνα ραγισμένη
κρατώντας τὸ φεγγάρι στὶς χοῦφτες μας...
(σελ. 16)

....
Ἀναζητοῦμε τὰ ἴχνη Σου
περιδεεῖς καὶ ἀβέβαιοι
γιὰ νὰ συνανήτσουμε τὴν ἀφετηρία
ποὺ χάραξες μὲ τὸ ἅγιό Σου χέρι
πάνω στὸ σταυρὸ
«ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι
κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ
(ἀνέμῳ»
....
Πανάγιε,
ποὺ ἔρχεσαι ἀπ' τὴν ἄχρονη διάρκεια
γιὰ νὰ παίξεις μὲ τὴ φωνὴ τῶν νηπίων
καὶ γιὰ ν' ἀποθέσεις τὸν ἥλιο
στὰ κάγκελα τῆς φυλακῆς
....
(σελ. 59)

Σὲ περιμένουμε
ἀνάμεσα στοὺς ἀσκητὲς μὲ τὴ λευκὴ γε-
(νειάδα
ν' ἀγγίξεις τὰ δέντρα
....
νὰ κουβεντιάσεις μὲ τοὺς ἀπάτριδες ὁδοι-
(πόρους
καὶ νὰ δώσεις οὐρανὸ καὶ ὁρίζοντα στοὺς
(καιροὺς
(σελ. 58)

Ἐπικαλεῖται τὴν εὐλογίαν τοῦ Κυρίου καὶ παρακαλεῖ ὅπως τοῦ δώσει τὴν δύναμη

νὰ ξεκινήσουμε πάλι
μ' ἕνα ραβδὶ ἀγριελιὰς κι ἕνα λόγον εἰ-
(ρηνικὸν
νὰ σταματήσουμε τὶς ὀρδὲς τῶν βαρβάρων,
νὰ μοιράσουμε τὴν γῆν, τὸν ἄρτον καὶ τὸ
(ὕδωρ
στοὺς πεινασμένους ἀδελφοὺς (σελ. 53)

Καὶ ἀφοῦ γιομίσει ἡ ψυχὴ μὲ τὰ ρόδα τῆς ἀγάπης, εἰρήνης καὶ παγκόσμιας ἀδελφοσύνης, ποὺ μόνον ἡ ἐρημικὴ καὶ ἀσκητικὴ ὁδοιπορία στὴν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέπει πλούσια τὴν συγκομιδή, ἐκεῖ ὅπου ἀκούγεται ἀκόμα ὁ κορυδαλλὸς καὶ ὁ πετροκότσυφας, τότε ἠμπορεῖ νὰ ἔχει τὴν ὡραία ἠθικὴ δύναμη καὶ χάρη νὰ εἰπεῖ:

Κύριε
νὰ μὴν ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπό Σου ἀπὸ
(τὴν γῆν
ὅπου οἱ φτωχοί μου ἀδελφοὶ
φορτώθηκαν τὰ ὄνειρα καὶ τὸν σταυρὸ
γιὰ νὰ Σὲ συναντήσουν
....
(σελ. 40)

Κύριε
θέλησα νὰ ἐλευθερώσω τοὺς ἀδελφοὺς
μοιράζοντας τὸ χῶμα τῆς γῆς
μὲ τὸ δικό Σου χέρι.
Ὁ ποιητὴς εἶμαι μὲ τὸ τάλαντο
ποὺ μοῦ ἔδωσες μαζὶ μ' ἕναν αὐλὸ
ἀπ' τὸν Σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου
....
(σελ. 46)

Κύριε
δὲν δύναμαι νὰ ὀνομάσω τὴν πατρίδα
νὰ ὁρίσω τὰ σύνορα καὶ τὶς θάλασσες
χωρὶς τὸ δικό Σου ὄνομα (σελ. 35).

Ὅμως παρὰ τὴν ἀγνότητα τῆς ψυχῆς καὶ τὰ πλούσια, θεῖα δῶρα ποὺ μὲ θυσίες καὶ στερήσεις θέλει νὰ μοιράσει στοὺς ἀνθρώπους ὁ ποιητὴς - ἀσκητής, ὁ «περιπτῶν ἐπὶ

ἐρειπίων, ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐν ὥρᾳ νυκτός», νιώθει ξαφνικὰ ἀνήμπορος. αὐτὸς μόνος νὰ σηκώσει τὸ βάρος τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἀνακράζει:

Κύριε
μοῦ ἔδωσες ἕναν αὐλὸ
λίγες ἀψυνθιὲς κι ἕνα κανάτι μόσκο
καὶ μοῦπες νὰ περιπατήσω μόνος
πάνω σ' ἕνα οὐράνιο τόξο
γιὰ νὰ συναντήσω τοὺς ἀνθρώπους.
Ὅμως δὲν μπόρεσα νὰ σηκώσω τὸν πόνο τους
καὶ νὰ τοὺς ἀφήσω μονάχα τὰ ὄνειρα.

Κύριε
περιμένω νὰ ἔρθεις ποιὴ καὶ ἱριδισμὸς
πάνω στὸ ἄρωμα τῶν ρόδων τῆς αὐγῆς (σελ. 70)
ἀφοῦ
ἐν τῷ ὀνόματί Σου ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος
πρωϊνὴ πάχνη τοῦ ψθινοπώρου (σελ. 62)

Λαμπροὶ στίχοι, ποὺ ἐκφράζουν τὴν μυστικὴ τάση τῆς ψυχῆς, τὴν νοσταλγία της νὰ ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα της. «Ἀναβατέον οὖν πάλιν ἐπὶ τὸ ἀγαθόν, οὗ ὀρέγεται πᾶσα ψυχή» (Πλωτῖνος). Θὰ ἠμποροῦσα ἐδῶ νὰ σημειώσω πὼς οἱ δυὸ προτελευταῖοι στίχοι, ποὺ φέρνουν στὴ μνήμη, ὅ,τι ὁ Συμεών, ὁ Νέος Θεολόγος εἶχε μὲ βαθειὰ λαχτάρα ἐκζητήσει:

«Ἦλθὲ ὁ μόνος πρὸς μόνον, ὅτι μόνος εἰμὶ καθάπερ ὁρᾶς
Ἦλθὲ ὁ χωρίσας καὶ ποιήσας με μόνον ἐπὶ τῆς γῆς»

Εἶναι λοιπὸν καὶ ἡ ποιητικὴ αὐτὴ σύνθεση, ἡ νέα προσφορὰ τοῦ Δημ. Κόκκινου, ποίηση ὑψιπελής, ἄϋλη, ποὺ ἐπὶ πλέον, μαζὶ μὲ τὸ ἄρωμα τῶν «ρόδων τῆς αὐγῆς» καὶ τῶν κέδρων», ἀποπνέει «ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς». Καὶ ποὺ φανερώνει τὴν εὐσέβεια. τὴν εὐλάβεια τοῦ γήϊνου ἀνθρώπου. Εἶναι ποίηση πέραν τῶν γηΐνων. Εἶναι μιὰ ὁδοιπορία ταπεινοφροσύνης ἐν ἐρήμῳ. μιὰ ὁδοιπορία πρὸς τὴν ἀγνότητα ἐν ὀνείρῳ. Αἶνος δοξαστικὸς πρὸς τὸν Κύριον. Ὄρθρος καὶ ἑσπερινὸς Βυζαντινῆς τελετουργίας στὴν Πολιτεία τῆς μοναξιᾶς. Ὁδοιπορία ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ποὺ στὸ τέλος της ὁ ποιητὴς - ἀσκητὴς ἠμπορεῖ ν' ἀντικρύσει τὸ «Ἄκτιστον» Φῶς. Τέλος καὶ πέραν αὐτῶν ἡ ποιητικὴ αὐτὴ σύνθεση ἀποτελεῖ ἱκεσίαν ἐν λυρισμῷ, ταπεινῆς καὶ ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ψυχῆς. Σὰν ἐκείνη τοῦ «Κοσμοκαλόγερου» τοῦ «ἁγίου τῶν γραμμάτων». Εἶναι ἐπίσης μιὰ πρόσκληση γιὰ μιὰν ἐσωτερικὴ ἀνάταση, ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπου, πέραν ἀπ' τὴν ἀσχήμια καὶ κάθε εἴδους ρυπαρότητα. Γιὰ μιὰ ἀναγέννηση ἠθικὴ - πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς Κοινωνίας. τῆς ἀνθρωπότητας. ὅπως αὐτὸ ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα του προκύπτει. Γιατὶ ὁ ποιητὴς - ἀσκητὴς πιστεύει μὲ ὁλονὲν αὐξανόμενο ἱερὸ πάθος στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, στὴν πνευματική του ὑπόσταση, στὴν ὑψηλὴ ἀποστολή του.

Κλείνω τὶς ἐντυπώσεις μου ἀπ' τὴν ὡραία αὐτὴ ποιητικὴ σύνθεση μὲ ὅ,τι ὁ Λογγῖνος ἔλεγε γιὰ τὴν Τέχνη.

«Τότε γὰρ ἡ τέχνη τέλειος. ἡνίκ' ἂν φύσις εἶναι δοκῇ» (περὶ Ὕψους). Ὁ ὁρισμὸς αὐτὸς ταιριάζει καὶ γιὰ τὴν παροῦσα ποιητικὴ σύνθεση τοῦ Δ.Κ. Τόσο ἐπιτυχὴς εἶναι ἡ διατύπωση, ποὺ νομίζει ὅτι ἀναπνέεις τὸ ἄρωμα τῶν ρόδων καὶ τῶν κέδρων καὶ ἀκοῦς τὸν γλυκὸ ἀπόηχο τοῦ ἑσπερινοῦ.

ΚΩΝ)ΝΟΣ ΜΠΡΑΤΣΟΣ

★

Φοίβου Δέλφη: «ΤΡΙΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ».

Τρία νέα ποιητικὰ βιβλία μὲ τὴ σφραγίδα τῆς πνευματικῆς δωρεᾶς τοῦ Φοίβου Δέλφη πλούτισαν τὸ νεοελληνικὸ ποιητικὸ λόγο. Τὸ ἕνα εἶναι γραμμένο ἀπ' αὐτόν· τὸ ἄλλο δοσμένο στὴ γλώσσα μας ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ τὸ τρίτο ἀφιερωμένο σ' αὐτόν.

Τὸ πρῶτο βιβλίο ἔχει τὸν τίτλο «Ἡ ἐνδότερη πύρρα» κι εἶναι μιὰ ποιητικὴ σύνθεση, μιὰ σύζευξη στοχασμῶν καὶ συναισθημάτων, στὴν ὁποία ξεχειλίζει ἡ λυρικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ. Ἕνα τραγούδι εἶναι ὁ στίχος του· ἕνα δοξαστικὸ στὸν ἔρωτα, ποὺ προκαλεῖ μιὰ μέθεξη τῶν αἰσθήσεων κι ἕνα συνέπαρμα τοῦ νοῦ. Προηγούμενα ὁ ποιητὴς ἔχει ἐνθιστεῖ στὴν ἐνδοχώρα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὴ γιομάτη ἀντιφάσεις ἀπ' ὅπου καὶ ἀναδύεται πιὸ ἔμπειρος, ἀλλὰ καὶ προετοιμασμένος νὰ κοινωνήσει τῶν ἀχράντων

μυστηρίων τῆς Ἀγάπης, σ' ὅλες της τὶς διαστάσεις. Κατηχητὴς ἀλλὰ καὶ κατηχούμενος στὴν πιὸ ἄφθαρτη μὲς στοὺς αἰῶνες ἰδεολογία. Κέρδος τοῦ βιβλίου εἶναι τὰ σχέδια τοῦ Βαγγέλη Μουστάκα, ποὺ δένονται ἁρμονικὰ μὲ τὰ κείμενα.

Τὸ δεύτερο βιβλίο του εἶναι μιὰ «Ἐκλογὴ ποιημάτων τοῦ GABRIELE ALOBO BERTOZZI» — σύγχρονου Ἰταλοῦ ποιητῆ καὶ θεωρητικοῦ τῆς λογοτεχνίας — δοσμένα στὴ γλώσσα μας ἀπὸ τὸ Φοῖβο Δέλφη (Δημοσιεύονται σ' ἀντικρυστὲς σελίδες ἡ ἰταλικὴ γραφὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση.). Μὲ τὸν ἐμπεριστατωμένο πρόλογο τοῦ Δημήτρη Ἀρμάου, ὅπου μᾶς ἀνοίγονται κάποιες πόρτες γιὰ νὰ πλησιάσουμε τὴν ποίηση τοῦ BERTOZZI, προϊδεαζόμαστε γιὰ τὶς δυσκολίες, ποὺ ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ὁ μεταφραστής του. Ὡστόσο ὁ Φοῖβος Δέλφης, τέλειος γνώστης τῆς ἰταλικῆς γλώσσας ἀλλὰ καὶ κοινωνὸς τῆς ἰταλικῆς κουλτούρας κι ἀκόμη μυημένος στὰ σύγχρονα ποιητικὰ ρεύματα, μᾶς μεταλαμπαδεύει μ' ἀπαράμιλλη δύναμη τὶς ποιητικὲς οἰστρηλασίες τοῦ BERTOZZI.

Ὁ ἴδιος ὁ ἰταλὸς ποιητὴς τὸν ἐγκωμιάζει μέσα στοὺς ἑλληνοκεντρικοὺς στίχους τοῦ ποιήματος «περίμενε»: «Γνωρίζει τὸ μυστήριο τῆς μετάφρασης τῶν γλωσσῶν τὸ νοσηρὸ συσχετισμὸ» — γράφει. Τὸ βιβλίο εἶναι ἰδιαίτερα φροντισμένο ἐκδοτικὰ μὲ προμετωπίδα τὴν εἰκόνα τοῦ ποιητῆ, σὲ μιὰ δομρφη μονταρισμένη διαφάνεια.

Τὸ τρίτο βιβλίο «ποιητὴς στὴν Ἀθήνα» εἶναι ἕνα πολύστιχο ποίημα τοῦ ἰταλοῦ ποιητῆ ROLANDO CERTA, δοσμένο στὰ ἰταλικὰ καὶ τὰ ἑλληνικά, ἀφιερωμένο στὸ Φοῖβο Δέλφη. Κι ἀκόμη εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Ἑλλάδα, στὴν ἑλληνικὴ νιότη, στὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα τῶν αἰώνων, ποὺ θεμέλιωσε τὸ οἰκουμενικό. Τὸ ποίημα εἶναι γραμμένο στὴν Ἀθήνα, σ' ἕνα ταξίδι τοῦ ποιητῆ, ποὺ ἄντλησε τὶς ἐμπνεύσεις του ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Παρθενώνα, ἀπ' τὸ χρῶμα τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας, ἀπ' τὶς μνῆμες τῆς ἱστορίας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἁπλῆ ζωὴ τοῦ σημερινοῦ Ἕλληνα· κι ἀκόμη ἀπὸ τὸ λόγο τὸν ποιητικὸ καὶ τὸ στεναγμὸ τοῦ Φοίβου Δέλφη.

Εἶναι ἕνα ποίημα γιομάτο Ἑλλάδα καὶ πλημμυρισμένο ἀγάπη γιὰ τὸ Φοῖβο Δέλφη.

ΚΩΣΤΑΣ ΕΡΑΝΙΝΩΤΗΣ

★

ODYSSAEAS ELYTIS: «SINTEZA REALIZATA DE JOURDAN CHIMET», 1980.

Μιὰ ἀπὸ τὶς ὡραιότερες ἐκδόσεις τοῦ ἔργου τοῦ Ἐλύτη εἶναι ἡ ρουμάνικη ἔκδοση ποὺ φιλοτέχνησε ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος «DACIA» τῆς πόλης Κλούζ ποὺ τὸν διευθύνει ἕνας θερμὸς φιλέλληνας, ὁ Ἀλεξάντρου Καπράριου.

Ἐκεῖνο ποὺ ξεχωρίζει αὐτὴν τὴν ἔκδοση εἶναι ἐν πρώτοις ἡ ἄμεμπτη ἀπόδοση στὰ ρουμανικὰ ποὺ ἔγινε ἀπὸ κορυφαίους ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, καὶ δεύτερο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἔκδοση περιέχει καὶ πρωτότυπες μεταφράσεις τοῦ ποιήματος «Κλῖμα τῆς ἀπουσίας», στὰ ἰταλικά, ἱσπανικά, πορτογαλικά, γερμανικά, στὴν καταλάνικη διάλεχτο, στὰ περσικά, ἀραβικά, ρώσικα, κινέζικα, τούρκικα, ἑβραϊκά, στὶς διαλέχτους χίντυ καὶ σβαχίλι.

Μιὰ σειρὰ ἄρθρων τῶν LAWRENEE DURELL, KIMOW FRIAR, CONSTANTIN NOVCA καὶ ἄλλων συμβάλλει στὴν κατανόηση τῆς ποίησης τοῦ Ἐλύτη. Τὸ βιβλίο ἔχει ἕνα λεξιλόγιο καὶ μιὰ πλούσια βιβλιογραφία ἀφορώντας τὶς εἰδικὲς ἐκδόσεις, τὴν πρόζα καὶ τὶς μεταφράσεις ποὺ ἔγιναν σὲ ξένες γλῶσσες.

Ἐμπνευστὴς τῆς ἔκδοσης εἶναι ὁ ποιητὴς Ἰορντὰν Κιμὲτ ποὺ ὑπογράφει καὶ ἕνα εἰδικὸ πρόλογο, ἀπ' ὅπου μαθαίνουμε γιὰ τὶς πρῶτες ρουμάνικες μεταφράσεις τοῦ Ἐλύτη (Μπακόνσκι καὶ Βίκτωρ Ἰβάνοβιτς).

Ὁ Βίκτωρ Ἰβάνοβιτς, ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, ἔχει μεταφράσει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ «Ἄξιον ἐστι» καὶ ἔχει γράψει ἕνα βαθυστόχαστο ἄρθρο: ὁ Ὀδυσσέας Ἐλύτης καὶ ἡ παραδοσιακὴ οὐτοπία τοῦ Ἔρωτα.

Ἐν γένει ὅλα τὰ ἄρθρα συμβάλλουν νὰ παρουσιάσουν τὸν ἄνθρωπο Ἐλύτη καὶ εἰδικὰ τὴν ποίησή του, «ποὺ μπορεῖ ν' ἀλλάξει τὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων».

Νίκου Καραντινοῦ: «ΑΠ' ΤΗ ΜΙΑ ΜΕΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗ», Βουκουρέστι, Κάρτεα Ρομινεάσκα, 1980.

Ὅπως εἶναι γνωστόν, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Διασπορᾶς εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ συναρπαστικὰ κεφάλαια τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν Ἱστορία ἐξέχουσα θέση ἔχει ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Ρουμανίας. Γι' αὐτὸ κάθε νέα συμβολὴ σ' αὐτὸν τὸν τομέα μᾶς εἶναι πολὺ χρήσιμη. Ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα βρίσκουμε πάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα, στὸ βιβλίο ποὺ πρόσφατα δημοσίεψε ὁ ἑλληνικῆς καταγωγῆς Ρουμάνος, ἐκλεκτὸς συγγραφέας καὶ διανοούμενος, Νίκος Καραντινὸς καὶ ποὺ ἔχει τὸν τίτλο «Ἀπ' τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη» καὶ ὅπου ἀναπολεῖ τὴν ζωὴ τοῦ λιμανιοῦ τῆς Βραΐλας. Σ' αὐτὴ τὴν παραδουνάβια πόλη, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔδρασαν ἐπιτυχῶς πολλοὶ Ἕλληνες, ἐφοπλιστές, ὅπως οἱ Χρυσοβελόνηδες, οἱ ἀδελφοὶ Σταθάτου, ὁ Ἀπόστολος Μαρούλης καὶ ἄλλοι ποὺ τοὺς ἀναφέρει στὸ πολύτιμό του βιβλίο, ὁ Σπυρίδων Φωκᾶς. (Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ποταμοπλοΐαν τοῦ κάτω Δουνάβεως. Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήμου τοῦ Αἵμου. Θεσσαλονίκη 1975).

Αὐτοὶ οἱ ἐφοπλιστές, μαζὶ μὲ τοὺς σιτέμπορους, ὑποστήριξαν γενναιόδωρα τὴν ἀνέγερση τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν σχολείων καὶ ὅλων τῶν κοινωνικῶν ἱδρυμάτων καὶ συνετέλεσαν στὴν ἐνίσχυση καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν ρουμάνικων ἱδρυμάτων. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ρουμάνος καθηγητὴς Ἰὸν Κέλτσεα στὸ ἔργο του «Οἱ Ἕλληνες στὰ κάλαντά μας», δημοσιευμένο στὴν πόλη Κλούζ, τὸ 1931, ἡ παρουσία τῶν Ἑλλήνων στὴν ρουμάνικη λαογραφία, ἀποδεικνύει «τὴν βαθεὶὰ διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς τὸν οἰκονομικὸ βίο τοῦ ρουμάνικου λαοῦ».

Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ παραθέτουμε ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Νίκου Καραντινοῦ ἀναφέρεται στὴν μετὰ τὸ 1856 δημιουργηθεῖσα κατάσταση στὴν ναυσιπλοΐα οτοῦ Δούναβη, ὅταν ἔγινε ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν μεταφορικῶν μέσων μὲ τὴν ἀντικατάσταση τῶν ξυλίνων ἱστιοφόρων σκαφῶν μὲ σιδηρᾶ ἀτμοκίνητα μεγαλύτερης χωρητικότητας καὶ ὅταν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν οὐγγρικῶν, γερμανικῶν καὶ αὐστριακῶν ποταμίων στόλων μὲ σιδηρᾶ ποταμόπλοια ἢ σλέπια, ἀνάγκασαν τοὺς Ἕλληνες ἐφοπλιστὲς νὰ ἀνανεώσουν τὰ μέσα μεταοφρᾶς. (Σπυρίδων Φωκᾶς, Οἱ Ἕλληνες...», σελ. 92—104).

Οἱ μεταφορὲς ἐπηρέασαν καὶ τὸ ἐμπόριο, ἰδίως τὸ ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν ποὺ βρίσκονταν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καὶ ποὺ ἀντιμετώπιζαν θαρραλέα τὸν ἀνταγωνισμὸ τῶν μεγάλων οἴκων ποὺ ὑποστηρίζονταν μὲ κεφάλαια τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Τὸ κέντρο ἐργασιῶν ἐξαγωγῆς σιτηρῶν ἦταν στὴ Βραΐλα, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ περισσότεροι Ἕλληνες ἐφοπλιστές. Ἡ ἐπίσημη γλώσσα ἦταν ἡ ἑλληνική. Τὰ ζαχαροπλαστεῖα καὶ τὰ παντοπωλεῖα μὲ τὰ ἀνατολικὰ προϊόντα τους ἦσαν ἑλληνικά. Τὰ περιώνυμα κολυοροποιεῖα τῆς Βραΐλας ἔβριθαν ἀπὸ μικρόκοσμο. Σ' αὐτὴ τὴν ἑλληνο-ἀνατολικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ παρείσακτοι τῶν ἄλλων ἐθνικοτήτων σιγὰ-σιγὰ ἔχαναν τὶς συνήθειές τους, λησμονώντας κι αὐτὴ τὴ μητρική τους γλώσσα. Στὸ Καράκιοϋ, συνοικία τῆς Βραΐλας, ὁ περίφημος Ἑλληνορουμάνος συγγραφέας Γεράσιμος Βαλσάμης, γνωστὸς μὲ τὸ λογοτεχνικὸ ψευδώνυμο Παναΰτ Ἰστράτι, ἔμαθε τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ τὴν υἱοθέτησε σὰν μητρική, κι ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία ὑπηρετοῦσε στὰ κέντρα τῆς συνοικίας, γνωρίζοντας διάφορες περιπέτειες.

Ἀκολουθεῖ ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Νίκου Καραντινοῦ, ὅπου παρουσιάζει «τὸ μεσιτικὸ» ἐπάγγελμα, πολὺ διαδεδομένο στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα καὶ ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰώνα.

«Ὅατν ἐπιστρέφω καὶ ἐπισκέπτομαι τὴν Βραΐλα, ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς περπατάω σὲ δρόμους κατοικημένους ἀπὸ φαντάσματα. Δὲν μὲ χαιρετάει πιὰ κανένας, ἂν καὶ ὁ δρόμος εἶναι γεμάτος κόσμο. Δὲν ἀκούγονται πιὰ ξένες γλῶσσες, ποὺ ἄλλοτε διαπίστωνα καὶ μάθαινα ἀπὸ τοὺς πιὸ παληοὺς πῶς ἦταν τὰ πορτογαλικὰ ἢ τὰ νορβηγικά. Γιατὶ στὰ παι-

δικά μου χρόνια, στὴν κοσμοπολίτικη Βραΐλα κυκλοφοροῦσαν ὅλες οἱ φυλές. Ξεχωριστὰ ἀπὸ τὶς γερὰ ἑδραιωμένες ἑλληνικές, βουλγάρικες, ἀρμένικες καὶ ἑβραϊκὲς συνοικίες, τὰ βαπόρια εἶχαν μεταφέρει Γάλλους καὶ Ἰταλούς, Ἑλβετοὺς κι ἄλλες φυλὲς ἀπὸ τὶς πιὸ παράξενες... Ὅσο γιὰ τὸ λιμάνι, αὐτὸ ἦταν γεμάτο ἀπὸ φίρμες ξένων ἑταιρειῶν. Ἡ Βραΐλα ἦταν τὸ πιὸ σημαντικὸ λιμάνι γιὰ τὴν ἐξαγωγὴ σιτηρῶν τῆς Ρουμανίας καὶ οἱ μεγάλες ἑταιρεῖες σιτηρῶν τῆς Δύσης εἶχαν τοὺς ἀντιπροσώπους τους ἐγκατεστημένους σὲ ξεχαρβαλωμένα χτίρια, ἀραδιασμένα στὴν ὄχθη τοῦ Δούναβη. Ὅπως στὸ Κογκὸ καὶ τὸ Ἄντεν, τὰ γραφεῖα ἔμοιαζαν «ἀποικιακὰ Κοντοάρ». Ἂν καὶ οἱ διάφορες ἑταιρεῖες κάνανε «χρυσὲς δουλειές», ποὺ ἀνέρχονταν σὲ δισεκατομμύρια, εἴτε ἀπὸ συμφέρον, ἀπὸ τσιγκουνιὰ ἢ ἀπὸ περιφρόνηση, εἶχαν κάτι χτίρια μίζερα. Ὅσο γιὰ τὶς δουλειὲς ποὺ γίνονταν, αὐτὲς δὲν ἀποφασίζονταν «πάνω στὰ γραφεῖα», μὰ σ' ἕνα ἀποτραβηγμένο δρόμο, ποὺ τὸν λέγανε «δρόμο τῶν μεσιτειῶν». Ἐκεῖ τώρα καὶ πενήντα χρόνια κυριαρχοῦσαν οἱ Ἕλληνες. Ἄλλη γλώσσα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ δὲν ἄκουγες. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀκόμα γιὰ νὰ γίνουν εὐπρόσδεχτοι χρησιμοποιοῦσαν μιὰ λαλιὰ περίπου «ὁμηρική». Εἶναι ἕνας τρόπος τοῦ λέγειν, πὼς δὲν ἄκουγες ἄλλη γλώσσα, γιατὶ στὴν οὐσία δὲν ἀκούγονταν τίποτε. Μέσα στὸν θόρυβο ποὺ προξενοῦσαν τὰ μαλώματα καὶ οἱ διάφορες συμφωνίες, ἡ μόνη γλώσσα ποὺ ξεχώριζες ἦταν ἡ ἑλληνική.

Στὶς «μεσιτεῖες» συναντοῦσες λογῆς λογῆς ἀνθρώπους, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς βαρκάρηδες ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ βροῦν δουλειὰ στὰ σλέπια καὶ μέχρι τοὺς ἰδιοχτῆτες τῶν μεγάλων βαποριῶν τοῦ Δούναβη, ποὺ ψάχνανε γιὰ πελάτες. Μὰ τὸ ἐπάγγελμα ποὺ ἐπικρατοῦσε ἦταν «τὸ μεσιτικό». Γιὰ ἕνα «μεσιτικὸ» ποὺ ἦταν ἀνάλογο μὲ τὴν συμφωνία καὶ πολλὲς φορὲς μὲ τὸ πρόσωπο, ἕνας γραικός, συνήθως γέρος καὶ ἀγέρωχος, μύριζε ἀπὸ μακριὰ «τὸ θῦμα», ἂν καὶ φαινόταν νὰ νοιάζεται περισσότερο γιὰ τὸν καφὲ ποὺ ἦταν στὸ τραπέζι, γιὰ τὸ κομπολόγι καὶ ἀκόμα περισσότερο γιὰ τὴ συζήτηση ποὺ γινόταν πλάϊ του, ἀνάμεσα σὲ «βενιζελικοὺς» καὶ «βασιλικούς».

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ χάος, σ' αὐτὸν τὸν θόρυβο, ξεχώριζες ὅμως καὶ μερικὲς «συμφωνίες» καὶ «ἱεραρχίες». Οἱ καλοστεκούμενοι γραικοὶ δὲν συναναστρέφονταν μὲ ὁποιονδήποτε. Γύρω τους μαζεύονταν «οἱ λεκέδες» ποὺ τοὺς περιτριγύριζαν μὲ ἀπεριόριστο θαυμασμό. Κι ἂν τύχαινε νὰ πάρουν ἕνα ἀσήμαντο «μπαξίσι», ἔβαζαν ἕνα καλὸ λόγο, ὅταν ἔπρεπε νὰ κλείσει μιὰ ὑπόθεση τοῦ μεσίτη μὲ τὸν πάτρονα. Ὅταν οἱ δουλειὲς τοῦ γραικοῦ ἄνθιζαν — καὶ πρέπει νὰ ὑπογραμμίσουμε πὼς στὶς μεσιτεῖες δὲν μποροῦσες νὰ παρουσιασθεῖς οὔτε σὰν μίζερος οὔτε σὰν καλοστεκούμενος — πλήθαιναν καὶ «οἱ λεκέδες». Καὶ γινόταν ντόρος ἀληθινὸς γιὰ τὴν καπατσοσύνη του. Κι ὅταν μιλάω γιὰ «λεκέδες» δὲν πρέπει ν' ἀποδώσουμε στὸν ὅρο αὐτὸ τὴν τρέχουσα σημασία. «Οἱ λεκέδες» ἐξασκοῦσαν ἕνα ἐπάγγελμα. Ὁ μεσίτης μποροῦσε νὰ εἶναι ἰδιοχτήτης βαποριῶν, σιτοπαραγωγός, διευθυντής, τραπεζιτικός, καπετάνιος σὲ βάρκα ἢ βαπόρι, καφετζῆς ἢ γνήσιος «μεσίτης». Ἂν δὲν καταγίνονταν μὲ κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπαγγέλματα καὶ κάθονταν στὸ τραπέζι, δὲν ἦταν δύσκολο ν' ἀποχτήσει αὐτὸ τὸν τίτλο. Ἔφθανε νὰ ρωτήσεις τὸν διπλανό του μὲ τὰ μάτια ἢ νὰ τοῦ κάνεις νοήματα μὲ τὸ κεφάλι, γι ἀνὰ σοῦ δώσει μιὰν ἀπάντηση σκληρὴ κι ἀποφασιστική: «λεκές».

Ἐκεῖνοι ποὺ καταγίνονταν μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μεσίτη, δὲν ξέρανε γράμματα καὶ οὔτε τὰ χαρτόσημα, τὸ χαρτὶ καὶ τὸ μελάνι ἦταν πρόχειρα. Γι' αὐτὸ γιὰ νὰ κλείσει μιὰ δουλειὰ τὸ μόνο ποὺ ἦταν ἀπαραίτητο ἦταν «ὁ λόγος τῆς τιμῆς». Μετὰ τὶς διαβουλεύσεις καὶ τὶς ἐπεμβάσεις ποὺ μποροῦσαν νὰ διαρκέσουν ἑβδομάδες καὶ μῆνες, ἐπέμβαινε μιὰ μαγικὴ λέξη «stabene». Αὐτὴ ἡ φόρμουλα ποὺ ὁ συνομιλητὴς ἐπαναλάμβανε καταφατικά, καθώριζε τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἀναλάμβαναν οἱ δυὸ πλευρὲς καὶ ποὺ ἄνοιγε ἕνα καινούργιο κεφάλαιο στὴ διεκδίκηση τῶν συμφερόντων καὶ στὴ λήψη

τοῦ κέρδους. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν σέβονταν τὸν λόγο ποὺ εἶχε δοσμένο μπροστὰ στοὺς μάρτυρες — σταμπένε — ἔχανε τὴν τιμή του καὶ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ σταθεῖ ἀνάμεσα στοὺς σοβαροὺς ἀνθρώπους «τῶν μεσιτειῶν».

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι χωρίζονταν σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν μὲ «τὸ καλὸ» καὶ «τὸ κακὸ» τῆς Ἠθικῆς: ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν τὸ «stabene» καὶ κεῖνοι πο ὐδὲν τὸ εἶχαν.

Πόσες φορὲς δὲν ἄκουσα ἀπὸ τὸ στόμα κάποιου μεσίτη μουστακλῆ τὴν ὁριστικὴ φράση ποὺ καθώριζε τὴν ἐμπορικὴ στάθμη ἑνὸς προσώπου: «Δὲν ἔχει «stabene». Θὰ προτιμοῦσες νἄσουν κουλοχέρης ἢ καμπούρης, παρὰ νὰ σοῦχαν κολλήσει «αὐτὴ τὴν ἐτικέτα».

ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ—ΧΥΜΟΥ

Βασίλη Κραψίτη: «ΦΩΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ» (ποιήματα), Ἀθήνα 1981.

Γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Βασίλη Κραψίτη, ἐξέδωκα τὸ βιβλίο μου «Βασίλης Κραψίτης - ὁ φιλόσοφος ποιητὴς καὶ ἄνθρωπος», Ἀθήνα, 1978, σχῆμα 4ον, σελ. 32. Τὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης μου αὐτῆς περιέλαβα στὸ περιοδικὸ «Καλειδοσκόπιο», ἀριθ. τεύχους 9—10, Ἀθήνα, 1978, ἐνῶ ἑνωμένο τὸ κείμενο τῆς πραγματείας μου μὲ παράθεση ποιημάτων τοῦ Β.Κ. στὴν Ἑλληνικὴ καὶ Γερμανικὴ γλώσσα, θ' ἀποτελέσουν — ἐλπίζω μέσα στὸ 1982 — τὴ δεύτερη ἔκδοση τοῦ βιβλίου μου γιὰ τὸν ποιητὴ Βασίλη Κραψίτη.

Ἡ ἔκδοση τοῦ νέου ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Β.Κ. μὲ τίτλο «Φῶς ἀπὸ τοὺς Τάφους» μὲ βρῆκε στὸ τέλος σχεδὸν τῆς πιὸ πάνω προσπάθειάς μου, γιὰ ν' ἀποτελέσει ἔτσι καὶ τὸ πιὸ ἄριστο κλείσιμο τῆς μελέτης μου. Γιατὶ ἐμβαθύνοντας στοὺς νέους του στίχους καὶ μετέχουσα στὶς ἰδέες καὶ τοὺς προβληματισμούς του συνειδητοποίησα ὅτι βρισκόμαστε σὲ κορυφαῖες ὧρες τῆς ποιήσεως. Στιγμὲς καὶ ὧρες πραγματικὰ ἀνεπανάληπτες ὄχι τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ τῆς οἰκουμενικῆς ποιήσεως, μὲ ἐπιγραμματικὴ μάλιστα ἐκτίμηση τοῦ ἐπιτεύγματός του αὐτοῦ, ὅτι: «μέσα σὲ λίγους στίχους ἔκλεισε ἕναν ὁλάκερο κόσμο». Καὶ εἶναι οἱ ὀλίγοι του αὐτοὶ στίχοι ἑφτὰ (7) ποιητικὲς συνθέσεις ποὺ καλύπτουν μόλις 28 σελίδες ἑνὸς μικροῦ σχήματος βιβλίου.

Μὲ τὴν ἔννοια τοῦ θανάτου ἔχει ἀπασχοληθεῖ καὶ σὲ ἄλλες ποιητικές του δημιουργίες ὁ Β.Κ., ὅπως στὸ ἐξαίσιο ποίημά του «πορεία στὸν θάνατο» ἀπὸ τὴ συλλογή του «ὀδύνη καὶ φῶς», ὅπου εἰδικεύει: «Κι' ἂν θρηνεῖς, ποιόν θρηνεῖς;

Ἀθάνατη πάντα ἡ ζωὴ
Ἀθάνατη πάντα ἡ φύση
Ἀθάνατη πάντα ἡ Ἀνθρωπότητα...»,

καὶ καταλήγει θριαμβικὰ στὸ ἐπιτύμβιο: «στῆς ζωῆς τὴν ἀξία μαθητεῦστε». Ἐπίσης καὶ στὰ ποιήματά του, τὰ τόσο ξεχωριστά, μὲ τίτλο: «ὁ ἀδελφός μου στὸν πόλεμο» καὶ «Ἐπιτύμβιο ποιητῆ» τῆς συλλογῆς του «τὰ τείχη», καθὼς καὶ τῆς συλλογῆς του «Στίξεις», ὅπου ἀστράφτει ἀνάμεσα σὲ ἄλλες διαμαντένιες «στίξεις του» ἡ ποιητικὴ ἔκφραση: «τῶν Ἰδεῶν οἱ νεκροὶ δὲν χάνονται μάταια».

Πυρήνας καὶ τῆς τωρινῆς του ἐμπνεύσεως εἶναι τὰ προσωπικά του βιώματα, ὁ ἄδικος θάνατος 4 ἀδελφῶν του σὲ νεαρὴ ἡλικία, ποὺ χάραξε ἀνεξίτηλα τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο του, καθὼς καὶ ἡ ὀδυνηρὴ του πορεία, ἑδραιωμένη στὴν ἀναλλοίωτη ἀντίληψή του γιὰ τὴ διαδρομὴ τοῦ ἀτόμου στῶν Ἰδεῶν καὶ τῆς Ἀρετῆς τὸν ἀγώνα τῆς ζωῆς. Ἕνας πυρήνας ποὺ πλαταίνει μὲ τὴ σύλληψη, κατανόηση καὶ ἐμπέδωση πανανθρώπινων φαινομένων, τὰ ὁποῖα μετουσιώνονται σὲ ἀθάνατους στίχους, ὑψηλῆς εὐαισθησίας, ὁλοκληρωμένης σοφίας καὶ ἀπαράμιλλης τεχνικῆς ἱκανότητας.

Ἂν μέσα σὲ ἄλλους χαρακτηρισμούς του λογίσουμε τὸν Β.Κ. καὶ ὡς χ θ ό ν ι ο, ὡς ζυμωμένον μὲ τὸ γενέθλιο χῶμα ποιητή, ἡ ἀπόδειξη ἔρχεται μὲ τὶς πιὸ κάτω δυὸ μεγαλειώδεις ποιητικές του συνθέσεις καὶ συγκεκριμένα:

Τὸ ποίημά του: «ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ», τὸ ὁποῖο ἀρχίζει μὲ τὴ στραφή:

Ὥρα γλυκιᾶς μυσταγωγίας
ὁ γυρισμὸς στὴ γενέθλια πέτρα.
Κάποτε π' ἐδῶ, ἡ ζωὴ
ἀκουμπισμένη στὸ μπράτσο τῆς νύχτας
ρίχτηκε μὲ τραγούδια καὶ ὄνειρα
στὸν ἀγώνα τὸν πέτρινο...

Στὴν ἐξέλιξή του οἱ δεμένοι μὲ τὸ ὑπαρξιακό του βάθος αὐτοὶ στίχοι δίνουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλους, ὅπου ὑπάρχει πύρινη ἡ παρουσία τοῦ ἀλλοτριωμένου ἀνθρώπου καὶ ἐκφράζονται βαθύτατα νοήματα τῆς ἀνθρώπινης πορείας. Ἡ φωνὴ ἐδῶ τοῦ Β.Κ. πολλαπλασιάζεται καὶ μετατρέπεται σὲ παλμό, τόνο καὶ σαλπίσματα τῆς οἰκουμένης:

Θάνατος εἶναι
ἡ ὁδοιπορία στὴν ἔρημο,
ἡ σιωπὴ τῶν σοφῶν,
ἡ ὑποταγὴ τῶν ἀπελπισμένων,
ἡ ἀδιαφορία τῶν ὀργισμένων.
. . . . . .
δὲν ὑπάρχει τίποτα!
Δὲν διαρκοῦν ἡ χαρὰ κι' ὁ πόνος
Τὰ ὄνειρα σκάβονται ἀπ' τὸ χρόνο.
Ὅλα σβήνουν καὶ διαβαίνουν.

Ὁ ποιητὴς Κραψίτης ἔχει βαθιὰ ἐπίγνωση ὅτι βρίσκεται μέσα στὴν ἐρημιὰ ἑνὸς αἱματοκυλισμένου κόσμου μὲ ἐξασθενημένη τὴν παρουσία τοῦ τόσο μοναχικοῦ ἀνθρώπου, στὴν ἐποχὴ τοῦ σιδήρου, ὅπως μᾶς λέει σ' ἕνα ἄλλο ἐξαίρετο ποίημα, στὸ μὲ τίτλο «Μακάριοι» τῆς ἴδιας συλλογῆς, ὅπου ἐκτιμώντας τὶς κυρίαρχες τῆς ζωῆς ἠθικές, κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς θέσεις, τονίζει:

...Ἡ Γῆ παγώνει. Τὸ Σύμπαν ἀδειάζει.
Μὲ διάτρητα τὰ λευκὰ πέπλα τους,
τρομαγμένες, χάνονται οἱ ἀρετές:
Φρόνηση καὶ Σωφροσύνη,
Δικαιοσύνη καὶ Ἀντρεία,
Θεότητες διωγμένες
ἀπ' τὴ μικροψυχία κι' ἀνομία
ποὺ τὴ Γῆ πυρπολοῦν.

Ἀλλὰ στὸ ποίημα αὐτό, ποὺ ἐνδιάμεσα σχολιάζουμε, ἡ μόνη ἐλπίδα σωτηρίας γιὰ τὸν Κραψίτη εἶναι ἡ «ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῶν Ἰδεῶν ἡ φωτεινὴ παρουσία», γιατὶ μόνον ἔτσι καὶ μόνον τότε, «Μακάριοι θὰ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπ' τὴ γαλάζια / ὥρα τοῦ θανάτου ὑπάρχουν γιὰ πάντα».

Τὸ βασικὸ συναίσθημα τῆς ἱστορικῆς μας ἐποχῆς, ὅπως εἰδικεύει ὁ Β.Κ., εἶναι ἡ ἀνυπαρξία μας καὶ ἡ κυριαρχία τῆς ἀποσυνθέσεως. Μιὰ στεγνὴ πραγματικότητα, στερημένη κάθε ἐλπίδας βελτιώσεως καὶ αἰσιόδοξης πορείας. Ἀλλὰ ὁ κόσμος δὲν πρέπει νὰ αὐτοκαταστραφεῖ. Ἡ ὥρα τοῦ λυτρωμοῦ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ. Τότε ἡ φωνὴ τοῦ Κραψίτη, βαθιὰ ριζωμένη στὸν οὐμανισμό του, τεχνικὰ σμιλεμένη στὸ φλογερὸ ἠθικὸ συνειδησιακὸ ἐπίπεδό του καὶ θεϊκὰ σφραγισμένη ἀπὸ τὴ φωτεινότητα τῶν ἀνόθευτων Ἰδανικῶν καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς διατηρήσεώς τους στὸ ἄπειρο ὡς πηγῶν καὶ συμβόλων ὑψηλῆς ποιότητας ζωῆς, ἀκούγεται στὸ τέλος τοῦ ποιήματός του «Μυσταγωγία» ὡς κοσμογονικὴ ἀνάσα μὲ τοὺς βαρυσήμαντους στίχους του:

Πάνω στὴν πέτρα ποὺ μὲ γέννησε
χύνω σπονδὲς στὴν ὕπαρξή μου
ποὺ μ' ἐμποδίζει νὰ πέσω.
Πάνω στὴν πέτρα ποὺ μὲ παίδεψε
ἀνάβω τὶς φωτιὲς τῶν καρδιῶν
γιὰ νὰ βλασταίνει αἰώνια
ὁ ἀνθρώπινος σπόρος.

Ἀλλὰ ἂν ἡ θέση του αὐτὴ ἐντάσσεται στὸ χῶρο τῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου, γεγονὸς παραμένει ὁ θάνατος, ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ζωῆς, ὁ θάνατος σὲ ὅλες τὶς μορφὲς καὶ μὲ ὅλες τὶς συνέπειές του. Ἡ ἀδυσώπητη μοίρα καὶ ἡ θύελλα τῶν παθῶν εἶναι ἡ βασικὴ αἰτία ποὺ αὐξάνουν τὺς τάφους καὶ τοὺς κάνουν νὰ μᾶς κυκλώνουν, μιὰ ποὺ κηδεύτηκαν ὅλα τὰ ἰδανικὰ «ἐνῶ θεριεμένος ὁ πόνος οὐρλιάζει στὰ κυπαρίσια». Αὐτὴ ἡ σκληρὴ εἰκόνα τῆς ζωῆς ποὺ δίνεται στὸ ποίημα «Φῶς ἀπὸ τοὺς Τάφους», ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἡ συλλογὴ παίρνει τὸν τίτλο της, καὶ ἡ ὁποία εἰκόνα συμπληρώνται μὲ μιὰν ἄλλη, τὴν πολύπτυχη καὶ πολύχρωμη, τοῦ ποιήματός του «Ψυχοσάββατο», ὅπου οἱ δυστυχισμένοι ἀνα-

ζητώντας τὴ σωτηρία ἀπὸ ἕναν ἄλλον κόσμο — τῆς φαντασίας καὶ τῆς καρδιᾶς — προστρέχουν στοὺς τάφους «τὴ μυστικὴ ὥρα ποὺ ἡ Ζωὴ μὲ τὸν Ἅδη ἀδελφώνεται», ὁλοκληρώνεται σὲ βάθρο κλασικῆς ποιήσεως μὲ τὴ στροφή:

Φῶς ἱλαρὸ ἀπὸ τοὺς τάφους.
Ὁ αἰώνας τῶν ζωντανῶνν χτίζεται
μὲ τὴ σοφία τοῦ τέλους.

Γιὰ νὰ φτάσει ὅμως ἡ διάνοια καὶ ἡ ποιητικὴ δύναμη τοῦ Κραψίτη στὸ μεγάλο αὐτὸ ἀξίωμα, συγκλονίστηκε ὅλη του ἡ ζωὴ ἀπὸ τὶς «ἀπόηχες κραυγὲς καὶ τοὺς ἀλλαλαγμοὺς» τῶν ἀπελπισμένων, τῶν ὑποταγμένων, τῶν ἐκμεταλλευτῶν, τῶν σοφῶν μὲ τὰ κλεισμένα χείλη, τῶν πολεμιστῶν ποὺ κάλπαζαν στὶς συμφορές, καὶ τῶν λαῶν ποὺ διψώντας γιὰ τὴν Ἀλήθεια πορεύτηκαν πάντα χωρὶς διέξοδο. Ὅλες αὐτὲς οἱ τρικυμίες, μὲ τὴν ἀποκλειστικὴ παρουσία τοῦ σύμπαντος σὲ τάφους ἀνώνυμων ἢ ἐπώνυμων νεκρῶν, τοῦ ἔρχονταν καὶ μὲ τὰ μηνύματα τοῦ μυθικοῦ ποταμοῦ «Ἀχέροντα, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κραψίτης, παρουσιαζόμενος πάλιν ὡς χθόνιος ποιητὴς — μιὰ ποὺ ὁ Ἀχέροντας εἶναι ποτάμι τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του — μᾶς ἔδωκε τὸ πολύστιχο καὶ ἀπαράμιλλο ποίημά του «Ἀχέροντα ποτάμι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου», σὲ μεγαλειώδη σύνθεση.

Ὁ Κραψίτης ταξιδεύει μὲ τὶς κραυγὲς καὶ τὰ μηνύματα τοῦ Ἀχέροντα ποὺ τὸν δέχεται ὡς ἀπρόσωπο ποτάμι, μιὰ ποὺ «κάτω ἀπὸ τὸ χείμαρρο τῆς θλίψης / καὶ τὴν παγερὴ σιωπὴ τῶν δένδρων του / τοὺς λαοὺς ὅλης τῆς γῆς ἑνώνει / στὸ κελάρυσμα γιὰ τὴ νίκη τοῦ θάνατου». Τραγικὸς ἐδῶ ὁ ποιητὴς Κραψίτης, ἀπαντιέται μὲ τὸ μηδέν, τὸ ὁποῖο ἀναγγέλλει ὁ Κέρβερος, μὲ μιὰν ἀπόκοσμη φωνή: «Δὲν ἔχει γιὰ ἐδῶ δρόμο / οὔτε ἄλλη ζωή... / Ἐδῶ ἡ βασιλεία τοῦ θάνατου εἶναι ὄνειρο / καὶ λήκυθοι σπασμένοι / Ἐδῶ οὔτε ἀρχή, μήτε τέλος». Στὸ σύνορο αὐτὸ τῆς συναντήσεώς του μὲ τὴν ὠμὴ πραγματικότητα, ὁ ποιητὴς κλαίει. Καὶ τὸ κλάμα του ἑνώνεται μὲ τὴ φωνὴ καὶ τὸ κλάμα ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, ἀκόμα καὶ μὲ τοῦ «υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου»: «Κλαίω μαζί σου, Υἱὲ τοῦ Ἀνθρώπου / κλαίω μαζί σας, τῆς φύσης πλάσματα, / γιατὶ ἡ ζωὴ πλάθεται ἀπ' τὸ λυγμὸ — γιατὶ ἡ Ζωὴ ὑπάρχει γιὰ τὸ λυγμό». Εἶναι προφανῶς ἐδῶ μιὰ προσφυγὴ στὴ Θρησκεία, καὶ μιὰ θέση στὴν ἀνακύκλωση τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ θάνατου. Γιατὶ ἀμέσως αὐτὴ τὴν ἔννοια τοῦ θάνατου, ἔρχεται νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει μὲ τὴ Ζωή, ὡς ἔννοια δημιουργίας, ὡς δημιουργία συνειδήσεως, ὡς σκοπὸ - λόγο τῆς ὑπάρξεως. Νά την ἡ ἀθανασία: κινητικὴ δύναμη στὴ ζωὴ καὶ αὐθυπαρξία στὴν ὁποιασδήποτε μορφῆς πτώση ποὺ ἀποτελεῖ τὴν καινούργια ἀρχή της. Νά την ἡ κορύφωση τοῦ ποιητῆ Κραψίτη, τοῦ ὀνειροπόλου γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ βίωση τῶν ὑψηλῶν Ἰδανικῶν:

Ἡμῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῆς Γῆς,
Ἡμῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῆς Ζωῆς.
Ἡμῶν ἐστὶν ἡ Γῆ κι ἡ Ζωή!

Ἐδῶ κρύβεται καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀθανασίας τῆς ποιήσεως ποὺ θριαμβεύει ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις τοῦ γκρεμίσματος ὅλων τῶν ἀνθρώπινων ψευδαισθήσεων. Ἡ ποίηση νικάει τὸ θάνατο. Ἡ φαντασία, τὸ αἴσθημα καὶ ἡ ὀμορφιὰ νικοῦν τὸ θάνατο. Ὁ Κραψίτης θὰ μᾶς πείσει γι' αὐτὴ τὴ νίκη μὲ τὰ ἀριστουργηματικὰ ποιητικά του δημιουργήματα τῆς ἴδιας συλλογῆς, τὸ «Ἀρκεῖ ἕνα τραγούδι ν' ἀκουστεῖ», ὅπου: «Ἔτσι θ' ἀνθίζουν τὰ δέντρα / τῆς Λευτεριᾶς καὶ τοῦ ἀγώνα / ἔσι τὸ φῶς θὰ πληθαίνει / κι ἔτσι, ἄνθη, χρώματα καὶ εὐωδιὲς / τὸν Ἄνθρωπο στὰ ὕψη θ' ἀνεβάζουν...», καὶ τὸ «Στῶν Ρόδων τὸν κῆπο», στὸν κόσμο, δηλαδή, τῆς ἀγάπης, μέσα στὸν ὁποῖο κερδίζεται ὁ σκοτωμένος χρόνος, καὶ «μὲς σὲ χιλιάδες ὀμορφιὲς / φτερουγίζουν καινούργια ὄνειρα ποὺ διαθλῶνται / σὲ ὀπτασίες γαλάζιες / Ὑπάρχω».

Ὁ Κραψίτης ἔδωκε, μὲ ἐξαιρετικὴ ποιητικὴ ἱκανότητα στὴ στεγνὴ ἐποχή μας, τὸ κλασικὸ ἰδεῶδες τῆς ζωῆς, ποὺ βοηθάει στὴν κατανόησή της καὶ στὴν ἐκτί-

μησή της σ' αὐτοὺς ποὺ σήμερα πορεύονται. Καὶ τιμᾶμε ἰδιαίτερα ὅτι στὸ ἔργο του ἐξάντλησε τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα στὴν πιὸ τέλεια μορφή της. Ἔτσι ἑδραίωσεν ἕνα ἐκθαμβωτικὸ ἔργο ποὺ τὸν ἀναδεικνύει γνήσιο, μεγάλο καὶ κλασικὸ ποιητή.

Βιέννη 15.3.1982

ΕΛΕΝΗ Π. ΓΥΖΗ

★

Τ ά σ ο υ Β α σ ι λ ε ί ο υ: «ΜΝΗΜΕΣ», Γιάννινα 1982.

Ὁ Τάσος Βασιλείου εἶναι Ἠπειρώτης στὴν καταγωγή. Ἀπὸ κεῖ ποὺ ἄλλοτε κατάγονταν ἄνθρωποι ποὺ ἦσαν «πρῶτοι στ' ἄρμαα, στὰ γρόσια καὶ στὰ Γράμματα». Καὶ ποὺ κι οἱ σημερινοὶ ἀπόγονοί τους συνεχίζουν τὴν παράδοσή τους σὲ μεγάλο καὶ ζηλευτὸ βαθμό. Δάσκαλος (μεγάλος ὁ τίτλος!) στὴν ἀποστολή του. Καὶ ὑπηρετεῖ σὲ χωριὸ τοῦ Ἠλειακοῦ κάμπου. Καὶ πέρα ἀπ' τὴ δουλειά του, ποὺ ὑποδειγματικὰ πρέπει νὰ κάνει, γράφει κιόλας. Κι ἔτσι, καταξιώνει ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ Δάσκαλο.

Ἀγαπάει τὴ γενέθλια ἡρωϊκὴ γῆ του. Καὶ τῆς προσφέρεται, ἀπὸ τόσο μακριά, μὲ τὸν τρόπο του. Ἐκδίδει μιὰ καλοδουλεμένη ἐφημερίδα μὲ τίτλο: «Τὸ Καλοχώρι μας», ἀπ' τὶς στῆλες τῆς ὁποίας περνάει: προβλήματα, ζητήματα καὶ θέματα τοῦ χωριοῦ του. Κι εἶναι γι' αὐτὸ ἄξιος κάθε ἐπαίνου.

Τελευταῖα κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο του βιβλίο. Τὸ τιτλοφόρησε «ΜΝΗΜΕΣ». Καὶ εἶναι στ' ἀλήθεια «Μνῆμες» καὶ καυτὲς ἐμπειρίες ἀπ' τὴν παραμονή του στὴ Νότια Ἀφρική, ὅπου ἔζησε ἕνα χρονικὸ διάστημα καὶ δούλεψε σὰν Δάσκαλος ἢ κάνοντας ἄλλη δουλειὰ — ἡ δουλειά, ἡ ὁποιαδήποτε, δὲν ἔχει ποτὲ ντροπή, ὅταν τίμια σοῦ ἐξασφαλίζει τὸν ἐπιούσιο.

Μικρὰ ἀφηγήματα: ἄρθρα, χρονογραφήματα, σχόλια, δοσμένα ἀπ' τὸ κανάλι τῆς ἐφημερίδας ἢ καὶ ὄχι συνθέτουν τὸ βιβλίο του καὶ διαβάζονται εὔκολα κι εὐχάριστα, γιατὶ ὁ Τάσος Βασιλείου διαθέτει τάλαντο καὶ ξέρει νὰ γράφει. Σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἀναδύεται τὸ «νόστιμον ἦμαρ» γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ στὴν «Ἰθάκη» ἢ φαίνεαι ὁ ἀγώνας τῶν ξερριζωμένων ἀπ' τὴ Μάννα - Πατρίδα γιὰ νὰ κερδίσουν τὴ ζωὴ στὴν ξένη γῆ μὰ καὶ νὰ μὴ γίνουν αἰχμάλωτοι τῆς «Χώρας τῶν Λωτοφάγων» Προβλήματα τῆς καθημερινότητας, βιώματα, ἐμπειρίες, γεγονότα ποὺ ἔδωσαν ἐρεθισμοί, κάτι ποὺ κάποιος ἐσωτερικὸς κραδασμὸς τὸ γέννησε, ὅλα τοῦτα κι ἀκόμα κι ἄλλα, γεμίζουν τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ Δάσκαλου - συγγραφέα, ποὺ φαίνεται πὼς ἔχει βρεῖ γιὰ καλὰ τὸν «ἀνηφορικὸ δρόμο» τῆς Τέχνης.

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου φιλοτέχνησε ἐξάλλου ἕνας ἄλλος Δάσκαλος, ὁ Θωμᾶς Μαρκάτης.

Γιὰ τὶς «Μνῆμες» του ὁ Τάσος Βασιλείου ἔχει τὰ συγχαρητήρια ὅλων μας.

ΣΤΑΘΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΝΑ ΩΡΑΙΟ ΕΡΓΟ ΣΤΟΝ Ο.Η.Θ.

(τοῦ Τούρκου συγγραφέα Ἀζὶζ Νεσὶν)

Ἀ ζ ὶ ζ Ν ε σ ί ν: «ΤΟ ΘΕΡΙΟ ΤΟΥ ΤΑΥΡΟΥ».

«DIFFICILE EST SATYRAM NON SCRIBERE». Εἶναι δύσκολο νὰ μὴ γράφει κανεὶς σάτιρα, ἔλεγε ὁ ρωμαῖος ποιητής, τὴν ἐποχή, νομίζω, τοῦ Νέρωνα. Αὐτὴ ἡ σάτιρα ἔγινε τώρα, γιὰ εὐνόητους λόγους, τὸ ψωμοτύρι τῶν δικῶν μας σκηνῶν. Γιατὶ πρῶτα - πρῶτα ποτὲ δὲν ἔδωσε ἡ ἀγορὰ τόσο ὑλικὸ γι' αὐτὸ τὸ μαχητικὸ θεατρικὸ εἶδος καὶ ὕστερα γιατὶ οἱ δημοκρατικοὶ τρόποι ἐπιτρέπουν στὴ σάτιρα ν' ἀνέβει στὴ σκηνὴ καὶ νὰ μαστιγώσει.

Δὲν ἦταν πάντα ἔτσι. Μποροῦσε ὁ Μολιέρος, κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τῆς ἀπόλυτης μο-

ναρχίας, νὰ σατυρίσει τὸν φιλάργυρο, τὸν ὑποκριτή, τὸν μισάνθρωπο, ἕνα χαρακτήρα, μιὰ ἀσημμένη δηλαδὴ ὀντότητα, καὶ ποτὲ κάποιον ποὺ βάδιζε στὴν ἀγορά, καὶ προπάντων ἂν ἀνῆκε, μέσα στὸ καθεστὼς τῶν νομικῶν τάξεων τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας, στοὺς εὐγενεῖς ἢ στὸν κλῆρο. Πολὺ πιὸ ὕστερα ἀπὸ τὸν Μολιέρο, ὁ καταπληκτικὸς ἐκεῖνος πνευματικὸς ἀγωνιστής, ὁ Βολταῖρος — τὸ Βολταῖρος ἦταν ψευδώνυμο, τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀρουὲ — τόλμησε κάποτε νὰ σατυρίσει ἐνυπόγραφα ἕναν εὐγενῆ. «Ποιὸς σᾶς πρόσβαλε», ρώτησε κάποιος φίλος; «Κάποιος κύριος α ρουέ» ἀπάντησε μὲ λογοπαίγνιο ὁ εὐγενής, γιατὶ τὸ ρῆμα ρουὲ σημαίνει ξυλοφορτώνω. Κι ἔβαλε τοὺς ὑπηρέτες του νὰ ξυλοφορτώσουν τὸν φιλόσοφο, χωρὶς φυσικὰ νὰ τοῦ ζητηθεῖ λόγος ἀπὸ κανένα. Ἀκόμη καὶ στὴν Ἀγγλία, ποὺ ὁ λαός, πιὸ ἀτίθασσος, ἀποκεφάλισε τὴν ἀπόλυτη μοναρχία του ἑκατὸν πενήντα χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, σπουδαῖες προσωπικότητες, σὰν τὸν Σουίφτ, μὲ φανταστικὰ μονάχα ταξίδια, ὅπως τὰ ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ, σατιρίζουν τοὺς τρανοὺς τῆς ἐποχῆς τους καὶ τὰ κωμικά τους παρατράγουδα. Καὶ ἔπρεπε νὰ φτάσουμε στὰ τέλη τοῦ δέκατου ὄγδοου αἰώνα, ὅταν εἶχε ἀρχίσει νὰ χτυπάει ἡ νεκρικὴ καμπάνα τῆς γαλλικῆς μοναρχίας, καὶ νὰ παραλύουν ὅλοι της οἱ ἁρμοί, γιὰ νὰ τολμήσει ὁ Μπωμαρσαὶ νὰ ἀνεβάσει στὴ σκηνὴ τοὺς γάμους τοῦ Φίγκαρο, τὴν φοβερώτερη σάτιρα ἑνὸς καθεστῶτος, ποὺ ἑτοιμάζεται νὰ ξεψυχήσει. Ἦταν στιγμὴ νευραλγική, γιὰ τὴν διαλεκτικὴ ὑπόσταση τοῦ θεάτρου, ἡ παράσταση ἡ πρώτη τοῦ Φίγκαρο. Αὐτὸς ὁ Μπωμαρσαί, ὁ καταπληκτικὰ προικισμένος τυχοδιώκτης, κοιτάζει νὰ σπάσει, μὲ τὸν λόγο τοῦ Φίγκαρο, τοῦ κουρέα, τὸ φράγμα τῆς ὑποταγῆς, ποὺ πανάρχαια θέσμια εἶχαν στήσει γύρω ἀπὸ τὸν μικρὸ λαό. Καὶ σὰν ἄνεμος ἐπαναστατικὸς ἀκούστηκε μέσα στὸ θέατρο γιὰ πρώτη φορὰ ὁ περίφημος μονόλογος ποὺ ἀρχίζει γιὰ τὴν εἰρωνικὴ ἄρνηση τοῦ καθεστῶτος τῶν νομικῶν τάξεων. «Ἐπειδὴ εἶσαι ἕνας μεγάλος ἄρχοντας, πιστεύεις πὼς εἶσαι καὶ μεγάλο μυαλό. Τίτλοι, περιουσίες, κοινωνικὴ θέση, ἀξιώματα, ὅλα αὐτὰ σὲ κάνουν τόσο περήφανο. Καὶ πῶς ὀπόχτησες ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθά; ἔλαβες τὸν κόπο νὰ γεννηθῆς καὶ τίποτα ἄλλο».

Μέσα στὸν ἴδιο μονόλογο, μᾶς παρουσιάζει ὁ ἴδιος σοφὸς ἀρριβίστας ὁ Φίγκαρο τὰ πρῶτα ψελλίσματα, μέσα στὴ μοναρχικὴ Γαλλία, τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου. Ὁ Κουρέας μόλις εἶχε ὀγδῆ ἀπὸ τὴ φυλακὴ γιὰ χρέη. «Μαθαίνω ὅτι ὅσο βαστοῦσε ἡ οἰκονομική μου ἀπουσία (ἐννοεῖ τὴ φυλακὴ) κάποιος ἀέρας ἐλευθερίας φύσηξε στὴ Μαδρίτη, ποὺ ἔφτασε καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Τύπου. Καὶ ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι δὲν θὰ μιλήσω στὰ γραπτά μου οὔτε γιὰ ἐξουσία, οὔτε γιὰ θρησκεία, οὔτε γιὰ ἠθική, οὔτε γιὰ ὅσους ἔχουν ψηλὲς θέσεις, οὔτε γιὰ ὅσους στέκονται κοινωνικὰ ψηλά, οὔτε γιὰ κανένα ποὺ νὰ ἔχει σχέση μὲ κατιτί, μπορῶ ἐλεύθερα νὰ δημοσιεύσω τὰ πάντα, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία βέβαια δύο ἢ τριῶν λογοκριτῶν». Πέρασαν δύο αἰῶνες ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Μπωμαρσαὶ ἔγραφε αὐτὰ τὰ λόγια. Καὶ ἡ εἰκονικὴ ἐκείνη ἐλευθερία τοῦ λόγου, ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ Μπωμαρσαί, ἔγινε ἐλευθερία πραγματική, χωρὶς βέβαια αὐτὸ ν' ἀλλάξει καὶ πολὺ τὰ ἤθη μας. Γιατὶ πολλὲς περιπέτειες αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, στοὺς δυὸ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κουρέα, μᾶς ἀπόδειξαν ὅτι τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου τὴν διεκδικοῦμε προπάντων γιὰ τὸν ἑαυτό μας, καὶ ὅτι, ὅταν αὐτὸ μᾶς συμφέρει, εὐχαρίστως τὴν ἀρνούμαστε στοὺς ἄλλους.

Τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἔργου τοῦ τούρκου ἀγωνιστὴ καὶ συγγραφέα Ἀζίζ Νεσὶν δείχνει ὅτι περνᾶμε μιὰ περίοδο εὐδίας γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου. Καὶ τὸ θέατρό μας ἔκαμε διάνα ἐγγράφοντας το στὸ ρεπερτόριό του· γιατὶ στὸ χῶρο τῆς κοινωνικῆς σάτιρας εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα στημένα ἔργα καὶ ὁ συγγραφέας του ἂν κρίνουμε καὶ ἀπὸ τὴν δραματική, μὰ τόσο τίμια ζωή του, καὶ ἀπὸ τὸν βαθύτερο ψυχικὸ τόνο ποὺ ἀποπνέεται ἀπὸ τὸ ἔργο του, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀξιόλογες ἀνθρώπινες μονάδες, ποὺ προσπαθοῦν νὰ θυμήσουν στὸν ἀπλοποιημένο ἀπὸ ὄποπτα συμφέροντα καὶ ὄποπτες συνειδήσεις ἄνθρωπο τῆς γῆς μας, ὅτι τὸ πρῶτο του καθῆκον εἶναι ἡ ἐγρήγορση ἀπέναντι σὲ κάλπικα συνθήματα καὶ κίνητρα, ποὺ τοῦ προβάλλουν ὅσοι ἐκμεταλλεύονται τὴν καλή του πίστη καὶ τὴν ἀνυπεράσπιστή του ἀφέλεια.

Ὁ Ἀζίζ Νεσὶν μᾶς παρουσιάζει τὸν μέσο

Τούρκο, ὅπως τὸν μέσον ἄνθρωπο τοῦ κόσμου μας καὶ τῆς περιοχῆς μας, παραποιημένο καὶ διασμένο ἀπὸ συμφέροντα ξένα ἀπὸ τὰ δικά του, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ προσανατολιστεῖ μέσα στοὺς ἀνέμους ποὺ φυσοῦν γύρω του. Τοῦ ἐρεθίζουν τὸ νευρικὸ σύστημα καὶ ἡ ἀλλοπρόσαλλη καὶ ἀνενδοίαστη ἐξουσία, καὶ οἱ φανατισμοὶ ποὺ ἐρεθίζουν τὴν πίστη του, καὶ ἡ ἠθικὴ ἀδυναμία ποὺ τὸν περιβάλλει. Μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖο ὁ Νεσὶν θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς δώσει μιὰ πετυχημένη σάτιρα, μιὰ γρήσιμη θεατρικὴ ὀντότητα, σὰν ἐκεῖνες ποὺ πλεονάζουν καὶ στὶς δικές μας σκηνές. Οἱ σάτιρες τῆς σειρᾶς, ποὺ κατακλύζουν τὰ θέατρα τῆς πρωτεύουσας μας καὶ ἐνεργοῦν τακτικὰ ἐξορμήσεις καὶ στὶς δικές μας ἐπαρχιακὲς σκηνές, εἶναι λόγος χρήσιμος, ποὺ προσπαθεῖ νὰ τονώσει τὸ θυμικὸ τοῦ θεατῆ τῆς πλατείας. Καὶ κάνουν ἔργο οὐσιαστικό, γιατὶ μαζὶ μὲ τὴν τέρψη ποὺ προσφέρουν, ἐρεθίζουν καὶ τὴν μαχητικότητα τοῦ θεατῆ — πολίτη, καὶ τὸν δίνουν πιὸ φωτισμένο στὸν πολιτικὸ στίβο. Αὐτὲς οἱ ἐρεθιστικὲς τῆς μαχητικότητας, πολιτικὲς σάτιρες στάθηκαν πάντα ἕνα γερὸ τονωτικὸ στοὺς ξεσηκωμοὺς τῶν δρόμων καὶ στὸν περασμένο αἰῶνα καὶ στὸν δικό μας. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ τοὺς ἀποδοθεῖ δίκαιος ἔπαινος. Ἡ σάτιρα ὅμως τοῦ Ἀζὶζ Νεσὶν εἶναι ἄλλο πρᾶμα. Γιατὶ μέσα στὰ σπλάχνα της κλείνει τὰ στοιχεῖα ἑνὸς δράματος ποὺ εἶναι ζυμωμένο πάντα μὲ τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἐπιβίωση. Πρόκειται γιὰ τὸν δίκαιο μὰ ἄνισο ἀγώνα ποὺ κάνουν πάντα μέσα στὸ κοινωνικὸ σῶμα καὶ στοὺς πιὸ δύσκολους ἀκόμα καιροὺς αὐτὲς οἱ γνήσιες κοινωνικὲς μονάδες. δυστυχῶς τόσο σπάνιες, οἱ τίμιοι καὶ καλοὶ ἄνθρωποι, ἀπὸ τὸν ταπεινὸ καὶ τὸν ἀφελῆ ὡς τὸν μαχητικὸ καὶ φωτισμένο. Αὐτὸς ὁ Νουρή, τὸ ψευτοθεριὸ τοῦ Ταύρου, ὁ βασικὸς ἥρωας τοῦ Ἀζὶζ Νεσίν, εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀφελεῖς, ποὺ χαρίζει τὴν ὡραία του θέρμη στὸ ἔργο καὶ τιμάει τὸν συγγραφέα. Γιατὶ τὸν κινεῖ ἕνας ἀνθρωπισμὸς ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ κατάβαθα μιᾶς γνήσιας ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἀπὸ τὶς λίγες ποὺ κοσμοῦν τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ. Ἀπὸ ἐκείνη, ποὺ σ' αὐτὲς πάντα ἡ δοκιμασμένη σκληρὰ ἀνθρωπότητα ἔλπιζε καὶ ἐλπίζει γιὰ νὰ τονώσουν τὸν ἀγώνα της γιὰ μιὰ ὄχι πλασματική, μὰ γιὰ μιὰ ἀληθινὴ καὶ δίκαιη ἐλευθερία.

Ὁ θίασος τοῦ τοπικοῦ μας θεάτρου ἀπόδωσε πολὺ καλὰ τὸ ἔργο τοῦ τούρκου συγγραφέα. Εἶναι ἀκόμη θίασος νέος καὶ ἔχει συγκροτηθεῖ ἀπὸ παιδιὰ καὶ κοπέλλες ποὺ δὲν κοιτοῦν νὰ ὑπηρετήσουν μονάχα τὶς οἰκονομικές τους ἀνάγκες, κινοῦνται καὶ ἀπὸ ἕνα πάθος γιὰ τὸ θέατρο, πάθος ἁγνό, ποὺ εἶναι ἐμπόδιο σὲ κάθε λογῆς βεντετισμό. Γι' αὐτὸ εἶμαι βέβαιος πτι ὅσο ὁ καιρὸς θὰ περνάει πολλαπλασιάζοντας ἀγῶνες καὶ πεῖρα, τόσο ὁ θίασος θὰ γίνεται ὡριμότερος καὶ πιὸ ἱκανὸς νὰ στήσει στὴν τοπικὴ σκηνή μας ἔργα μεγάλα τοῦ παγκόσμιου θεατρικοῦ χώρου. Ἔτσι πιστεύω ὅτι σύντομα θὰ μᾶς ἔρχονται ἐδῶ ἀπὸ κέντρα, ὅπου τὸ θεατρικὸ μαλλιοτράβηγμα εἶναι τῆς μόδας, γιὰ νὰ βλέπουν ἔργα ἀπὸ κεῖνα ποὺ δόξασαν τὶς παγκόσμιες σκηνές.

Α ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ὁμήρου Σάνς: 1) «ΤΟ ΒΑΘΥ ΤΟΥ ΕΒΕΝΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1982. 2) «ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1982 (Β΄ ἔκδοση).

Στέλιου Ντόμαλη: «Ο ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΣ» (πεζά), σχ. 8ον, σελ. 96, Λάρισα, 1982.

Γιάννη Μποσκαΐνου: «ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 30, Ἀθήνα, 1981.

Σπύρου Βρεττοῦ: «Η ΚΑΘΑΡΣΗ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 136, Ἀθήνα, 1978.

Π. Β. Πάσχου: «Ο ΦΤΩΧΟΣ ΑΓΙΟΣ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 84, Ἀθήνα, 1982.

Γιάννη Χωματᾶ: «ΤΑ ΠΙΚΡΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1973.

Λένας Παππᾶ: «ΒΙΟΡΥΘΜΟΙ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 124, Ἀθήνα, 1982.

Γεώργη Διλμπόη: «Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ» (ἱστόρημα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 160, Ἀθήνα, 1981.

Τάκη Ἀνθήλη: «ΔΡΟΜΟΙ ΕΠΑΛΛΗΛΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1981.

Τζέκας ΤΙΛ: «ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 112, Ἀθήνα, 1981.

Τάσου Στεφανίδη: «Ο ΓΥΙΟΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ» (νουβέλλα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Λευκωσία, 1980.

Δ.Β. Παναγοπούλου: «ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΦΤΑ ΣΤΙΧΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Θεσσαλονίκη, 1981.

ANTONIO ALIBERTI: «LEJANAS HOGUERAS» (LONTANI FALO), BUENOS AIRES, 1981.

I.M. PANAYOTOPOULOS (TRAND. MARIO MORINESCU - HIMU SI IOAN MICU): «I.M. PANAYOTOPOULOS» (POEZII), BUCURESTI, 1981.

Ἕλλης Ρόζου: «ΟΙ ΑΚΡΟΒΑΤΕΣ ΤΟΥ ΙΑΙΓΓΟΥ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 104, Ἀθήνα, 1971.

Κώστα Λογαρᾶ: 1) «ΤΟ ΣΩΜΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 32, Πάτρα, 1982. 2) «ΑΜΠΑΡΙΖΑ» (πεζά), σχ. 8ον, σελ. 32, Πάτρα, 1982. 3) «ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΔΟΚΙΜΗ ΣΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Σ.Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ» (δοκίμιο), σχ. 8ον, σελ. 38, Πάτρα, 1982.

Ἔρσης Λάγης: 1) «ΕΚΛΕΠΤΙΚΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 46, Ἀθήνα, 1981 (Β΄ ἔκδοση).

Γιάννη Βαρβέρη: «ΑΝΑΠΗΡΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1982.

Γιάννη Κοφίνη: «ΤΑ ΕΚΑΤΟΛΟΓΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Π.Α. Σινόπουλου: «ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθῆναι, 1980.

Θαν. Ν. Καραγιάννη: «ΠΑΛΜΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 32, Λαμία, 1981.

Βαλεντίνης Λουρμπάκου: «ΑΝΟΜΙΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Ἀθήνα 1980.

Ἀσπασίας Α. Ἰωαννάτου: «ΔΙΑΘΛΑΣΗ ΦΩΤΟΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 128, Ἀθήνα, 1981.

Τάσου Β. Βασιλείου: «ΜΝΗΜΕΣ» (πεζά), σχ. 8ον, σελ. 100, Γιάννινα, 1982.

MITSOS V. KATSINIS (TRAD. FEBO DELFIS): «Π. PRIMO VIAGGIO» (ποιήματα), σχ. μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Χρήστου Ντάλια: «ΔΑΣΟΣ, »» (ποιήματα), σχ. 8ον, μεγ., σελ. 52, Θεσσαλονίκη, 1981.

Μάχης Μουζάκη: «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΖΑΚΥΝΘΙΝΗ ΠΟΙΗΣΗ» (ἀνθολογία), σχ. 8ον, μεγ., σελ. 152, Ἀθήνα, 1982.

Ἄγγελος Καροῦσος: «ΣΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα, 1980.

Χρήστου Β. Χειμώνα: «ΑΛΕΞ. ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1975.

Νανᾶς Ἡσαΐα: «ΜΟΡΦΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 60, Θεσσαλονίκη, 1980.

Φαίδρας Ζαμπαθᾶ - Παγουλάτου: «ΤΖΙΑΚΟΜΟ ΛΕΟΠΑΡΝΤΙ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1977.

Π.Α. Σινόπουλου: «Η ΑΝΤΙΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1980.

Ξάνθου Λυσιώτη: «ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑΞΙΔΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ. σελ., 24, Λευκωσία, 1981.

ROLANDO CERTA: «ΠΟΙΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1981.

Μιχ. Μηγιά" «ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 16, Ρόδος, 1980.

Τάσου Κανάτση: «ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Ἀθήνα, 1981.

Ι. Βασιλείου: «ΧΑΡΟΥΜΕΝΗ ΔΥΣΗ» (πεζά), σχ. 8ον, σελ. 112, Ἀθήνα, 1981.

Σ. Ἀντωνίου - Ε. Λάγγης - Τζέκα ΤΙΛ - Τ. Κόρφη - Α. Παπαδάκη: «ΚΡΙΚΟΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1980.

Μαρίας - Ἰφιγένειας Γκέσκου: «ΑΠΟΗΧΟΙ» ηποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Βόλος, 1981.

Ἕλλης Τ. Γιαννοπούλου: «ΗΜΟΥΝ ΕΚΕΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Ἀθήνα, 1980.

Στεφανίας Καλοῦ: 1) «ΑΝΤΙΦΑΣΗ ΑΙΩΝΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον· μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1979. 2) «ΤΑ ΛΥΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 88, Ἀθήνα, 1981.

Δανάης Παπαστράτου: «ΟΨΟΜΕΘΑ ΕΙΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 224, Ἀθήνα, 1981. 2) «ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΦΡΑΞΕΙΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Βύρωνος Δάδου: «25 ΧΡΟΝΙΑ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΜΑΡΙΟ ΒΑΓΑΝΟ» (μονογραφία), σχ. 8ον, σελ. 144, Ἀθήνα, 1976.

Κύπρου Χρυσάνθη: «ΔΕΚΑ ΑΝΤΙΠΟΙΗΜΑΤΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Λευκωσία, 1981.

Ξάνθου Λυσιώτη: «ΤΟ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΟ ΚΑΡΑΒΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, Λευκωσία 1982.

Ἑλένης Ἀργέστη: «ΠΙΚΡΑΝΘΟΙ» (ποιήματα», σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα, 1982.

Ἠλία Βασιλᾶ: «ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ» (μετάφραση), σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Θεσσαλονίκη, 1982.

Σαράντου Παυλέα: «ΠΟΙΗΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ» (τόμοι δύο), σχ. 8ον μεγ., σελ. 272 καὶ 184, Θεσσαλονίκη, 1981.

Μιχάλη Σταφυλᾶ: «ΜΝΗΜΗ Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ» (μελέτη), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα 1981.

Εὐαγ. Ρέγγκου - Σγούρου: «ΔΙΑΦΑΝΕΙΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Ἀθήνα, 1982.

Χρυσούλα Χατζηγιαννιοῦ: 1) «ΒΟΡΕΙΝΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 76, Μυτιλήνη, 1982. 2) «ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 88, Μυτιλήνη, 1981. 3) «ΥΠΟΨΙΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 76, Μυτιλήνη, 1980 (Β' ἔκδοση).

Ι. Βασιλείου: «ΑΣΙΑΤΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ» (μυθολογία), σχ. 8ον, σελ. 190, Ἀθήνα 1979.

Γιώργου Ι. Χριστογιάννη: «ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 120, Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Γ. Τσιλιμαντοῦ: «PECTORE AMIMO» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἀθήνα, 1982.

Κ. Ἀναγνωστόπουλου: «ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ» (δοκίμιο), σχ. 8ον, σελ. 176, Ἀθήνα, 1982.

Ι.Μ. Παναγιωτοπούλου: «ΜΕΒΛΑΝΑ Ο ΕΞΑΙΣΙΟΣ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 222, Ἀθῆναι, 1981.

Χρήστου Ντάλια: «ΔΑΣΟΣ, Ι» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Θεσσαλονίκη, 1981.

Α.Κ. Φουσκορίνη: «ΣΥΜΠΑΗΓΑΔΕΣ ΠΕΤΡΕΣ» (ποιήματα), σχ. 12ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Γ. Παναγουλόπουλον: «ΜΑΤΑΙΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ» «ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 72, Ἀθήνα, 1981.

Τάσου Κουκῆ: «ΣΤΙΧΟΙ ΣΟΒΑΡΟΙ ΚΑΙ ΑΣΤΕΙΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήνα, 1981.

Ἀγγελικῆς Παυλοπούλου: «ΑΠ' ΤΟ ΣΑΛΒΑΝΤΟΡ - ΑΠ' ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Βασίλη Κραψίτη: «ΦΩΣ ΑΠ' ΤΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1981.

Δημοσθ. Ζαδέ: «ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ» (ποίηση), σχ. 8ον, σελ. 56, Ἀθήνα, 1981.

Παντελῆ Ἀπέργη: «Ο ΠΑΣΧΩΝ ΔΙΟΝΥΣΟΣ» ΤΟΥ Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1971.

Εἰρήνης Γ. Παπαϊωάννου: «ΑΣΥΝΔΕΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΡΡΟΠΑ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 160, Ἀθήνα, 1981.

Θαλῆ Ρητορίδη: «Ο ΠΟΝΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ρώμη, 1981.

Ἠπειρωτικῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν: «ΘΕΡΟΣ '81 (ἐτήσια λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση), σχ. 4ον, σελ. 208, Γιάννινα, 1981.

Κλαίρης Ἀγγελίδου: «ΝΟΣΤΙΜΟΝ ΗΜΑΡ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 118, Λευκωσία, 1982.

Ναδίνας Δημητρίου: «ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΟΥΡΑΝΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, μεγ., σελ. 118, Λευκωσία, 1982.

Χριστιανικῆς Λογοτεχνικῆς Συντροφιᾶς: «ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ» (ποιητικά), σχ. 8ον, σελ. 164, Ἀθήνα, 1981.

Ἀποστολίας Νάνου - Σκοτεινιώτη: «ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΡΥΘΜΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 24, Βόλος, 1981.

Μαρίας Κέντρου - Ἀγαθοπούλου: «ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1981.

Δ.Β. Παναγοπούλου: «ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΑΣΚΗΤΗ» (ποίημα), σχ. 8ον, σελ. 104, Θεσσαλονίκη, 1978.

Φοίβου Δέλφη: «ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ» ηποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 56, Ἀθήνα, 1977.

Χρήστου Ε. Κατσιγιάννη: «ΜΠΟΥΚΑΛΙΑ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Ἀρχίλοχου Ναβίδη: «ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ» (ποιήματα), σχ. 22ον, σελ. 12ον, σελ. 40, Λευκωσία, 1980.

Ἔρσης Λάγκε: «ΙΣΠΑΝΙΑ» (ὁδοιπορικό), σχ. 8ον, σελ. 56, Ἀθήνα, 1981.

Ἔφης Π. Κασιμάτη: «ΜΙΚΡΕΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΓΩΝΙΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Τάσου Μουζάκη: «ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Ζαρούκα: «Ο ΕΡΧΟΜΟΣ» (ποιήματα), σχ. 4ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1980.

Ι. Παπαδημητρίου: «Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Φάνη Φουτέμη: «ΑΡΓΟ ΣΑΛΠΑΡΙΣΜΑ»

(διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 160, Ἀθήνα, 1973.

Σταύρου Πάρζαλη: «ΙΕΡΗ ΓΚΟΥΤ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθήνα, 1981.

Ζωῆς Σαδίνα: «ΠΟΛΙΧΝΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ. σελ. 56, Ἀθήνα, 1981.

Νανᾶ Κοντού: «ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΕΙΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα 1981.

Ἑλένης Ταγαλάκη: «ΙΝΟΥΙΤ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Ἀλέκου Βασιλείου: «ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΑΨΙΤΗΣ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Μ. Οἰκονόμου: «ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗ ΣΙΩΠΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 144, Ἀθήνα, 1981.

Γιώργου Μ. Οἰκονόμου: «ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟ» (ποιήματα καὶ διηγήματα), σχ. 8ον σελ. 68, Ἀθήνα, 1981.

Δημοσθ. Ζαδέ: «Η ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 110, Ἀθήνα, 1980.

Εὔης Μελᾶ - Ἀλεξιάδη: «ΠΡΩΤΟΓΕΝΝΗΜΑΤΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 47, Γιάννινα, 1982.

Σπύρου Κοκκίνη: «Ο ΚΑΜΕΝΟΣ ΚΗΠΟΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθήνα, 1980.

Κώστα Ζαρούκα: «Η ΚΑΤΑΡΑ ΒΑΡΑΙΝΕΙ ΤΟΝ ΚΡΟΝΟ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα, 1979.

Γιάννη Μπαρμπαγιάννη - Προσήλιου: 1) «Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΑΤΑΙΓΙΔΑ» (πολεμικὸν ἀφήγημα), σχ. 8ον, σελ. 304, Πειραιάς, 1979. 2) «ΕΣΩΦΩΤΙΣΤΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 80, Πειραιάς, 1981.

Δημοσθ. Κόκκινου: «Ο ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 136, Θεσσαλονίκη, 1981.

NELLY CANDEGABE (μετάφρ. Β. Βιτσαξῆ): «ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΗΔΕΝ ΣΤΟ ΑΠΟΛΥΤΟ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1980.

Κώστα Β. Σπανοῦ καὶ Δ.Κ. Ἀγραφιώτη: «ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» (ἀνθολογία), σχ. 8ον μεγ., σελ. 198, Λάρισα, 1981.

Σπ. Μουσελήμη: «ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Γιάννινα, 1981.

Ἀνθούλας Λ. Ζόλδερ: «ΑΣΙΓΑΣΤΟΙ ΠΑΛΜΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 46, Ἰκάννινα, 1980.

Θύμιου Ι. Χριστόπουλου: «ΑΝΤΙΑΛΛΟΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Δελφοί, 1981.

Γ.Μ. Πολιτάρχη: «Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήνα, 1981.

Ἠλία Λαζάρογλου: «ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΙΑ» (ποιητικὴ σύνθεση), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήνα, 1981.

Νίκου Χατζηνικολάου: «Ο ΔΙΣΚΟΒΟΛΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 58, Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Καραχάλιου: «Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Ξάνθου Λυσιώτη: «ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ Π» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Λευκωσία, 1980.

Ἄλκη Μυρσίνη - Μάνθου: «ΠΑΛΙΟΙ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1981.

Μάχης Μουζάκη: 1) «ΝΕΦΕΡΤΙΤΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Ἀθήνα, 1970. 2) «ΑΛΛΕΣ ΗΜΙΠΛΗΓΙΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Ἀθήνα, 1981.

Φροίξο: Τζιόδα: «ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΔΟΒΡΑΣ» σχ. 8ον, σελ. 127, Γιάννινα, 1981.

Παντελῆ Ἀπέργη: «ΤΡΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ» (δοκίμια), σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1980.

Γιάννη Γ. Μπενέκου: «ΑΛΕΚΑ» 1) (ρομάντζο), σχ. 8ον μεγ., σελ. 111, Ἀθήνα 1981. 2) «ΗΣΑΓΑ ΧΟΡΕΥΕ» (εἰθυμογραφήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 262, Ἀθήνα, 1981.

Ἀλέξη Ζερβάνου: «ΕΝΑΣ ΠΙΘΗΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΕΤΑΙ» (ποίηση), σχ. 8ον μεγ. σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Παντελῆ Πρεβελάκη: 1) «ΡΙΤΣΟΣ», 2) «ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ» (δμιλίες καὶ ἀντιφωνήσεις), σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα, 1981.

Ἀριστοτέλη Μητσάκου: «ΨΥΧΟΦΘΟΡΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἀθήνα, 1981.

Βασίλη Τζανακάρη: «ΤΑ ΕΡΩΤΙΚΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Θεσσαλονίκη, 1978.

Κώστα Φάλαρη: «12 ΠΟΙΗΜΑΤΑ» (ποιήματα), σχ. 12ον, σελ. 28, Ἀθήνα, 1977.

Ἄννας Μπουρατζῆ - Θώδα: «ΠΟΤΕ ΔΕ ΝΥΧΤΩΣΕ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, Ἀθήνα, 1971.

Κώστα Μιχαήλ: «ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, Ἀθήνα, 1981.

Γιάννη Γαλανοῦ: «ΝΕΕΣ ΗΜΕΡΕΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήνα, 1981.

Τίνου Ἀλασάκη: «ΤΟΥ ΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ» (χρονογραφήματα), σχ. 8ον, σελ. 48, Λάρισα, 1981.

Πέτρου Χάρη: «ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ» (τόμος Α' 1928—1949), σχ. 8ον μεγ., σελ. 352, Ἀθήνα, 1981.

Βασίλη Χατζηνικολάου: 1) «ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 136, Ἀθήνα 1982. 2) «ΔΕΛΦΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ» (διηγήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἀθήνα, 1981, 3) «ΠΡΑΣΙΝΟ ΛΕΙΒΑΔΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 108, Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Καλαπανίδα: «ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, Ἀθήνα, 1981.

Θεοδότου Χάρη: «ΥΨΙΠΕΔΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Νέλλης Θεοδώρου: «Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΟΧΗΣ» (πεζογραφήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 200, Ἀθήνα, 1980.

Κυριάκου Βαλαβάνη: 1) «ΔΕΝ ΕΙΣΑΙ ΛΕΥΤΕΡΟΣ ΧΩΡΙΣ ΘΕΟ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 72, Ἀθήνα, 1977. 2) «ΓΙΝΕ ΦΙΛΟΣ ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΟΥ» (δοκίμια), σχ. 8ονκ σελ. 64, Ἀθήνα, 1977. 3) «ΔΡΟΜΟΙ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 66, Ἀθήνα, 1978.

Πάνου Καραβία: «ΙΣΚΙΟΣ ΚΑΙ ΦΩΣ» (δοκίμια), σχ. 8ον μεγ., σελ. 388, Ἀθήνα, 1981.

Σαράντου Παυλέα: «ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΣΙΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ ΤΩΝ ΣΚΟΤΩΜΕΝΩΝ» ΣΤΟ «ΣΚΟΠΕΥΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 324, Θεσσαλονίκη, 1982.

Σάββα Ι. Καναρτζῆ: «ΧΩΡΙΣ ΡΟΜΦΑΙΑ» (ἀπομνημονεύματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 194, Κατερίνη, 1976.

Ἀνδρέα Σοκάλη: «ΕΡΡΕΙ ΤΑ ΚΑΛΑ (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1977.

Γιάννη Καραβίδα: «Ο ΑΛΛΟΣ ΗΛΙΟΣ» (ποίηση), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήνα, 1978.

Ἑλένης Λαδιά: «ΧΑΛΚΙΝΟΣ ΥΠΝΟΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 188, Ἀθήνα, 1980.

Γιάννη Καραβίδα: «ΔΙΑΣΤΑΥΡΩΣΕΙΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 68, Ἀθήνα, 1981.

Τάσσου Ζάππα: «ΞΕΝΟΙ ΚΑΙ ΔΙΚΟΙ ΜΑΣ ΤΟΠΟΙ» (ταξιδιωτικά:, σχ. 8ον, σελ. 232, Ἀθήνα, 1981.

Χαρ. Δ. Πέτσκου: «Η ΝΟΣΤΙΜΙΑ ΤΩΝ ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΩΝ» (εὐθυμογραφήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἀθήνα, 1981.

Εὐαγγέλου Γ. Ρόζου: 1) «ΟΨΙΜΗ ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ» (διηγήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ., 208, Ἀθήνα, 1978, 2) «ΠΟΛΕΜΩΝ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 180, Ἀθήνα, 1978 (Β' ἔκδοση).

Λεων. Μαργαρίτη: «18 ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ» (δοκίμια), σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1977.

Νίκου Β. Τυπάλδου: «ΚΥΡΙΑ ΘΕΟΤΟΚΟΣ ΓΩΝΙΑΣ» (ποίηση), Ἅγιος Νικόλαος 1978.

Γιάννη Α. Σακελλίωνα: «ΑΦΟΡΜΕΣ» (χρονογραφήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 152, Ἀθήνα, 1981.

Ἀγγελικῆς Παυλοπούλου: «Ο ΘΟΛΟΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 88, Ἀθήνα, 1978.

ALTA ANN PARKINS: «ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ» (λεύκωμα), σχ. 8ον μεγ., 136, Ἀθήνα, 1979.

Θανάση Παπαθανασόπουλου: «ΝΟΜΙΚΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ» (δοκίμιο), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Πειραιεύς, 1980.

Θανάση Νάκο: «Ο ΣΕΦΕΡΗΣ ΚΑΙ Η ΜΟΥΣΙΚΗ» (δοκίμιο), σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Γιάννινα, 1978.

Δημ. Παπαχρῆστος: «ΜΕ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ» (ποιήματα), σχ. 12ον, σελ. 40, Ἀθήνα, 1980.

Γιώργου Φθενάκου: «ΕΙΔΩΛΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 82, Ἀθήνα, 1981.

Διον. Τροβᾶ: «ΔΗΜ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ» (μονογραφία», σχ. 8ον μεγ., σελ. 224. Ἀθήνα, 1981.

Γιώργη Τ. Δόξα: «... ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ ΗΘΩΝ» (ποίηση), σχ. 8ον, σελ. 66, Ἀθήνα, 1971.

Γεώργη Διλμπόη: «ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΠΑΣΤΩΝ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Β. Π. Βογιατζόγλου: «ΟΙ ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ ΤΩΝ ΑΠΙΣΤΩΝ» (ταξιδιωτικό), σχ. 8ον σελ. 134, Ἀθήνα, 1981.

Χρήστου Πέτρου: «ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟ» (διηγήματα), σχ. 8ον μεγ., σέλ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Γιώργου Κατσίμπα: «ΔΩΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Τάκη Βαρβιτσιώτη: «ΣΥΝΟΨΗ» (ποιήματα - τόμοι Α΄ καὶ Β΄ 1941—1957 καὶ 1958—1972), σχ. 8ον, σελ. 184 καὶ 176, Θεσσαλονίκη, 1980 καὶ 1981.

Λεων. Σαββίδη: «Η ΕΠΑΦΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1981.

Ἀποστολίας Νάνου - Σκοτεινιώτη: «Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ» (ποίημα), σχ. 8ον, σελ. 32, Βόλος, 1982.

Δημ. Φερούση: «ΦΙΛΟΘΕΗ ΜΠΕΝΙΖΕΛΟΥ» (ἱστορικὸν ἀφήγημα), σχ. 8ον, σελ. 256, Ἀθήνα, 1982.

Στέλιου Ντόμαλη: «ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον, μεγ., σελ. 32, Λάρισα, 1981.

Ι. Παπαδημητρίου: «ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΠΙΚΡΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, Ἀθήνα, 1977.

Ντίνας Δημοπούλου - Χατζηπέτρου: 1) «ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1981, 2) «ΟΔΟΙΠΟΡΩΝΤΑΣ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Λιάππη: «ΓΟΡΓΟΝΑ ΚΡΗΤΗ» (ταξειδιωτικό), σχ. 8ον, σελ. 72, Ἀθήνα, 1978.

Φωτίου Κ. Λίτσα: «ΤΡΙΦΥΛΛΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ» (ἀναμνηστικὴ ἔκδοση), σχ. 8ον μεγ. σελ. 44, Ἀθήνα, 1981 (Ἔκδοση περιοδικοῦ «ΦΙΛΙΑΤΡΑ».

Χρήστου Πύρπασου: «ΣΜΑΡΑΓΔΕΝΙΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Θοδωρῆ Βαρβάρη: «ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΝΕΛΚΥΣΤΗΡΩΝ» (ποιήματα), σχ. 12ον, σελ. 64, Θεσσαλονίκη, 1981.

Μαρίας Μιχαὴλ - Δέδε: «ΑΛΗΣΤΗ» (ποίηση), σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, Ἀθήνα, 1982.

Μανώλη Πράτσικα: «ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1982.

MARC GRATAS: «L' ILE ILLUMINEE» (ποιήματα), σχ. 16ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1980 (μεαφρ. Ἄσπα Μυλωνᾶ).

Σοφοκλῆ Λαζάρου: «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ» (ποι-

ήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 41, Λευκωσία, 1981.

G. LEOPARBI (TRAD. PAR G. BARTOIL): «CANTI» P. 178, AVIGNON, 1981.

Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Η ΚΡΗΤΗ ΕΟΡΤΑΖΕΙ ΤΟΝ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ» (τιμητικὸς τόμος), σχ. 8ον μεγ., σελ. 104, Χανιὰ 1982.

Γιώργου Βρέλλη: «ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΒΑΒΙΛΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 192, Γιάννινα, 1982.

Ζαφείρη Στάλιου: 1) «ΒΡΑΖΙΛΙΑΝΙΚΟ ΙΝΤΕΡΜΕΤΖΟ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 288, Ἀθήνα, 1973. 2) «Ο ΒΥΘΟΣ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 296, Ἀθήνα, 1978.

GABRIELE ALDO BERTOZZI (μετάφρ. Φ. Δέλφη): «ΕΚΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ» σχ. 8ον, σελ. 41, Ἀθήνα, 1981.

NICOLAS COCARO (μετ. Β. Βιτσαξῆ): «ΝΟΤΙΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΓΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 61, Ἀθήνα, 1981.

CARLOS ALBERTO DE BOLE (μετ. Β. Βιτσαξῆ): «Ο ΚΥΝΗΓΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΧΙΟΝΟΛΕΥΚΟΠΟΥΛΙ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 61, Ἀθήνα, 1981.

RUBEN VELA (μετ. Β. Βιτσαξῆ): «ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΓΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 48, Ἀθήνα, 1981.

Θανάση Φούντα: «Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΟΙΧΟΥ» (γνωμικὰ καὶ ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 21, Ἰωάννινα, 1981.

Κων. Η. Μπράτσου: ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 21, Ἀθήνα, 1981.

Φελίτσε Μαστρογιάννη: «ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΟΥ ΕΥΤΥΧΙΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Πάλμου: «ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ» (ποιήματα), σχ., 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1982.

Τζένης Διαμαντῆ - Παπαϊωάννου: «ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ» (ταξιδιωτικό), σχ. 8ον, σελ. 72, Ἀθήνα, 1982.

Βερονίκης Δαλακούρα: «Ο ΥΠΝΟΣ» (ποιητικοὶ μονόλογοι), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1981.

Στέφανου Β. Παππᾶ: «ΦΩΝΗ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΓΗΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 130, Ἄρτα, 1981.

Διον. Γ. Χιώνη: «ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ Ο ΠΡΟΔΟΜΕΝΟΣ . ΛΑΟΣ» (ἱστορικὴ μυθιστορία), σχ. 8ον, σελ. 136, Ἀθήνα, 1981.

Παντελῆ Πρεβελάκη: «Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ» (συνολικὴ θεώρησή τοῦ ἔργου του), σχ. 8ον, σελ. 60, Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Μ. Σταμάτη: «Η ΒΟΥΚΟΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ», τόμοι Α΄, Β΄, Γ΄, σχ. 8ον, σελ. (ἀντιστοίχως) 340, 372 καὶ 616, Ἀθήνα, 1974, 1975, 1976.

Ἰωάννας Τσάτσου: «Ο ΑΔΕΡΦΟΣ ΜΟΥ ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ», σχ. 8ον, σελ. 380, Ἀθήνα, 1973.

Κώστα Μόντη: «ΚΥΠΡΙΑ ΕΙΔΩΛΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 134, Λευκωσία, 1980. ἤματαῆ, σχ. 7ον, σελ. 133, Λευκωσία, 1070.

Μανώλη Λαμπρίδη: Η ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Κ. ΒΑΡΝΑΛΗ» (δοκίμιο), σχ. 8ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1982.

Ἄννας Δερέκα: «ΔΥΟ ΦΟΡΕΣ ΛΕΝ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ Ἢ Ο ΣΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, Ἀθήνα, 1981.

Μενελ. Π. Λεβέντη: 1) «ΕΝΟΡΑΣΗ» (ποίησή), σχ. 8ον, σελ. 126, 2) «Ο ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ» (χρονικὸ) σχ. 8ον, σελ. 32, ,Αθ΄Αθήνα, 1982.

Γιάννη Σάρρα: «ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ» (ἐδοιπορικό), σχ. 8ον, σελ. 224, Ἀθήνα, 1980.

Εὐαγγ. Γ. Ρόζου: «Η ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ ΤΗΣ» (δοκίμια), σχ. 8ον, σελ. 216, Ἀθήνα, 1975.

Γιώργου Βρέλλη: «ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 128, Γιάννινα, 1981.

Δέσποινας Πατρινοῦ: «ΣΤΗ ΘΥΕΛΛΑ» (μυθιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 200, Ἀθήνα, 1980.

Ἐριφύλης Φ. Ντεμίρη: «ΚΑΡΦΩΜΕΝΑ ΕΝΤΟΜΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα, 1978.

Βασίλη Κατζηνικολάου: «ΛΙΧΝΙΣΜΑΤΑ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1981.

ERIC GAFFET: «LES VOIES INTERIEURES» (POESI), EVRAGUES (FRANCE), 1977.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἀθαν. Τσεκούρα: «ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 98ου ΥΨΩΜΑΤΟΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 122, Ἀθήνα, 1979.

Δημ. Ε. Γαρουφαλίᾶ: «ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΡΑΓΙΚΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ 1944», σχ. 8ον μεγ., σελ. 458, Ἀθήνα, 1981.

Ναπολ. Σταμ. Δοκανάρη: «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 50, Ἀθήνα, 1977.

Κώστα Ἀλ. Πετρονικολοῦ: 1) «ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ (1821 καὶ 1940)», σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1979. 2) «ΔΡΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΙΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, Ἀθήνα, 1981.

Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου: «ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΟΟΥΓΓΑΡΙΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, Ἰωάννινα, 1980.

Φωκᾶ Ν. Φωκαΐδη: «ΑΛΙΗΘΟΣ» (ἔκδοση Δήμου Κερύνειας), σχ. 8ον μεγ., σελ. 330, Λευκωσία, 1982.

Ναπολ. Σταμ. Δοκανάρη: «ΜΙΑ ΝΗΣΙΔΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΕΙΣ ΚΕΡΚΥΡΑΝ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἀθήνα, 1981.

Γιώργου Θωμᾶ: 1) «ΣΚΟΠΕΛΙΤΙΚΑ ΤΟΥ 1851—1859», σχ. 8ον μεγ., 16, Ἀθήνα, 1980. 2) «ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ ΚΑΥΓΑΔΕΣ ΣΤΙΣ ΜΗΛΙΕΣ ΠΗΛΙΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἀθήνα, 1981.

Γιώργου Χ. Χιονίδη: «ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ «ΧΑΛΑΣΜΟΥ» ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΑ 1822», σχ. 8ον μεγ., σελ. 14, Θεσσαλονίκη, 1981.

Κατ. Πατσαλιᾶ - Λ. Τερζοπούλου: «ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΑΡΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΤΩΝ 1882—84», (ἔκδοση Μουσειφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἄρτης «Ο ΣΚΟΥΦΑΣ»), σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, Ἄρτα, 1981.

Γεωργίου Ι. Παπαϊωάννου: «ΗΡΩΓΚΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΟΥ (ΟΡΕΙΝΗ ΔΩΡΙΔΑ)», σχ. 8ον, σελ. 160, Ἀθήνα, 1982.

Διον. Μιτάκη: 1) «ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΙΤΣΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 40, Ἰωάννινα, 1981. 2) «ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ», σχ. 4ον, σελ. 28, Ἀθήνα, 1981.

Ἀργύρη Πετρονώτη: «ΠΕΝΤΕ ΥΔΡΩΝΥΜΑ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΙΑΣ ΛΥΓΚΑΙΟΥ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 34, Ἀθήνα, 1980.

Βασιλ. Δημ. Λάππα: «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 192, Ἀθήνα, 1974.

Ι. Γ. Παπαϊωάννου: «ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθῆναι, 1981.

Ἑταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν: «Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΒΟΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 224 καὶ χάρτες σελ. 180, Ἀθήνα, 1980.

Βασίλη Κραψίτη: «Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ (1600—1803)», σχ. 8ον, σελ. 176, Ἀθήνα, 1982.

Μιχαήλ Σ. Κορδώση: «ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΣΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ» (διδακτορικὴ διατριβή), σχ. 8ον μεγ., σελ. 472, Ἀθήνα, 1981.

Εὐαγγ. Λ. Ζαμάνου: «ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 128, Ἀθῆναι, 1976.

Γεωργίου Χαρ. Παπαδοπούλου: «Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΑΥΤΗΣ ΖΗΤΗΜΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 296, Ἰωάννινα, 1981 (ἐκδόσεις Ἱδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Μελετῶν).

Δημ. Παν. Οἰκονομοπούλου: «ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΝΔΡΑΒΙΔΑΣ», σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀνδραβίδα, 1977.

Ἑταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν: «ΑΡΧΕΙΟΝ ΕΥΒΟΪΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ» (τόμος ΚΓ'), σχ. 8ον μεγ., σελ. 424, Ἀθήνα, 1980.

Γιώργου Χ. Χιονίδη: «ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Θεσσαλονίκη, 1981.

Δημ. Σ. Σούτσου: «ΚΛΕΦΤΑΡΜΑΤΩΛΟΙ» (ἡ πολεμικὴ ἀριστοκρατία τοῦ Γένους), σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, Ἀθήνα, 1981.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Σούλας Τόσκα - Καμπᾶ: «ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΡΓΙΘΕΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 248, Ἀθήνα, 1981.

Ἀστερίου Λουκᾶ: «ΓΑΜΗΛΙΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΗ ΛΗΤΗ», σχ. 8ον, σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1981.

Βασίλη Μάργαρη: «ΛΑΪΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἰωάννινα, 1982.

Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη: «ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΡΑΚΟΝΤΟΚΤΟΝΟ ΗΡΩΑ» (διδακτορικὴ διατριβή), σχ. 8ον μεγ., σελ. 192, Ἰωάννινα, 1982.

Δημ. Α. Τσιτσιπῆ: «ΤΟ ΔΑΔΙ» (λαογραφία - οἰκολογία), σχ. 8ον μεγ., σελ. 544, Ἀθήνα, 1981.

Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Πλαισίας (ἐπιμελ. Ε. Ράπτη καὶ Ἀλ. Λαζάνη): «ΤΑ ΠΑΣΧΑΛΙΝΑ ΠΛΑΙΣΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ», σχ. 4ον, σελ. 44, Πλαίσια, 1980.

Γιάννη Ἀδάμου: «Η ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΙΚΗ ΚΑΛΥΒΑ» σχ. 8ον, σελ. 8, Ἀθήνα, 1989.

Παύλου Κυριακίδη - Ἀθαν. Φούντα: «ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», σχ. 8ον μεγ., 24, Ἰωάννινα, 1981.

Μιχαὴλ Σ. Κορδώση: «ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἰωάννινα, 1976.

Ἀλεξ. Δ. Δήμου: «ΑΡΓΥΡΟΧΟΪΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΧΟΪΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 54, Γιάννινα, 1981.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Φώτη Νικ. Βογιατζῆ: «Η ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ (1500—1980), σχ. 8ον μεγ., σελ. 352, Ἀθήνα, 1980.

Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Αἰσθητικῆς: «ΧΡΟΝΙΚΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ» (τόμος 19ος καὶ 20ὸς), σχ. 8ον μεγ., σελ. 144, Ἀθήνα, 1980—1981.

Δημ. Θ. Νάτσιου: «ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (ἐτήσια φιλολογικὴ ἔκδοσή, τόμος 2ος) σχ. 8ον μεγ., σελ. 236, Λαμία, 1981.

Ἰωάννου Ρ. Πανέρη: 1) «Ο ΣΟΦΙΣΤΗΣ ΑΝΤΙΦΩΝ ΩΣ ΠΡΩΤΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΦΥΛΕΤΙΚΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, Γιάννενα 1981. 2) «Η ΝΟΜΩι ΚΑΙ Η ΕΤΕΗι ΓΝΩΣΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἀθήνα, 1980.

Ἐπιλογὴ Κωστῆ Μελισσαροπούλου: «Ο ΚΡΙΣΝΑΜΟΥΡΤΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟ», σχ. 8ον, σελ. 56, Ἀθῆναι, 1981.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΩΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΕΡΓΩΝ», σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθῆναι, 1980.

Δημ. Κασιούμη: 1) «ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΝΟΣΟΚ. «Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ» (Ἰωαννίνων), σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, Ἰωάννινα, 1979. 2) «ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ — ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1981», σχ. 8ον μεγ., σελ. 30, Ἰωάννινα, 1981.

Ἀποστόλου Πάσχου: «ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΦΑΛΜΑΤΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 80, Γιάννινα 1981.

Ἐπιμέλεια Ἀδαμ. Στ. Ἀνεστίδη: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΤΟΥΣ 1978 ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ 1979, (ἔκδοσις περιοδικοῦ

«ΘΕΟΛΟΓΙΑ»), σχ. 8ον μεγ., σελ. 450, Ἀθήνα, 1980.

Ι. Θ. Κακριδῆ: «ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΙ» (τόμος 2ος), σχ. 8ον, σελ. 260, Θεσσαλονίκη, 1981.

Γ. Π. Σαββαντίδη: «ΑΠΟ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ», σχ. 8ον, σελ. 44, Ἰωάννινα, 1970.

L. VRANOUSSIS: 1) «MANUSCRITS, LIVRES, IMPRIMERIES», σχ. 8ον μεγ., σελ. 60 (ἐκτὸς ἐμπορίου), Ἀθήνα, 1981. 2) «ΘΟΥΡΙΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ» (ἔκδοση Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἀθήνα, 1981. 3) «Η «ΑΝΟΙΞΗ» ΤΟΥ ΒΗΛΑΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Ἀθήνα, 1981.

Ἀγροτικῆς Τραπέζης Ἑλλάδος: «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 160, Ἀθήνα, 1981.

Ἑλένης Κουρμαντζῆ - Παναγιωτάκου: «Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 50, Ἰωάννινα, 1979.

Ἀλέξη Δ. Σεβαστάκη: «ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΕΝ ΣΑΜΩ: ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΝ, ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΝ ΚΑΘΕΣΤΩΣ» (διδακτορική διατριβή), σχ. 8ον, σελ. 112, Θεσσαλονίκη, 1959.

Ἐθνικοῦ ἑντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν: 1) «ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 400, Ἀθήνα, 1981. 2) «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ» (μελέτη Γ. Τσουγιόπουλου), σχ. 8ον μεγ., σελ. 184, Ἀθήνα, 1981.

Παύλου Α. Κυριακίδη: 1) «ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΥΣΤΗΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 88, Γιάννινα, 1980. 2) «Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Ἰωάννινα, 1976.

Νικ. Χανοῦ: «Η ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗ», σχ. 4ον, σελ. 16, Ἀθήνα, 1980.

Σπύρου Κοκκίνη: «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 246, Ἀθήνα, 1981.

Παγκυπρίου Γυμνασίου: «ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» (ἔτος Α΄), σχ. 8ον, σελ. 218, Λευκωσία, 1981.

Φιλαρ. Βιτάλη: «ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΝ ΜΙΧΑΗΛ», σχ. 12ον, σελ. 48, Ἀθῆναι, 1981 (Γ΄ ἔκδοσις).

Π. Α. Κυριακίδη: «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 254, Ἀθήνα, 1981.

Ἰωάννα Λ. Κιτσαρᾶ: «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ» (φιλοσοφική - ψυχολογική - κοινωνιολογική θεώρησις), σχ. 8ον, σελ. 464, Ἀθῆναι, 1982 (Ἔκδοσις Ἑταιρ. τῶν φίλων τοῦ Λαοῦ, ἀρ. 16).

Ἀγησιλάου Σπ. Ντόκα: «ΛΕΞΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΟΡΩΝ», σχ. 8ον, σελ. 202, Ἀθῆναι, 1981.

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

Ἄρτεμης Σούλη: «ΘΕΑΤΡΟ 1972—1980» (Βὰν ἂν ἤξερες... — Στὴν κορυφὴ τῆς Δύσης — Ὕστερα ἀπὸ χρόνια — Σὲ κάποιο ἁλώνι), σχ. 8ον μεγ., σελ. 160, Ἀθήνα, 1980.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κατὰ τὴν πραγματοποιηθεῖσα ἐτήσια τακτικὴ γενικὴ συνέλευση τῶν μετόχων τῆς Τραέζης τῆς Ἑλλάδος, ὁ Διοικητὴς τοῦ Ἱδρύματος κ. Γερ. Ἀρσένης ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεση πεπραγμένων 1981 καὶ ἀνέλυσε τὶς προοπτικὲς καὶ τὶς διαγραφόμενες ἐξελίξεις τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας κατὰ τὸ τρέχον ἔτος.

Εἰδικώτερα ὁ κ. Ἀρσένης, ἀναφερόμενος στὶς οἰκονομικὲς ἐξελίξεις - προβλέψεις διὰ τὸ ἔτος 1982, μεταξὺ ἄλλων εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ἀπὸ τὸ 1979, ἡ Ἑλληνικὴ οἰκονομία εἰσῆλθε σὲ μιὰ νέα καὶ δύσκολη φάση, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ σταθερὴ ἐπιβράδυνση στὸν ἀνοδικὸ ρυθμό της, ποὺ τελικὰ ἐξελίχθηκε τὸ 1981 σὲ ἀπόλυτη κάμψη καὶ συνδυάσθηκε μὲ ἀπότομη ἔξαρση τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ διεύρυνση τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν.

Οἱ δυσμενεῖς αὐτὲς ἐξελίξεις πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν σὲ κάποιο βαθμὸ σὲ διεθνῆ οἰκονομικὰ αἴτια.

Ἡ μεγάλη ἀνατίμηση τοῦ πετρελαίου ἐπεβάρυνε σημαντικὰ τὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν καὶ προκάλεσε χειροτέρευση τῶν ὅρων ἐμπορου, ἐνῶ ἡ διεθνὴς συγκυρία ἐπηρέασε τὴν ἐξωτερικὴ ζήτηση γιὰ ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίες. Ἡ οἰκονομικὴ κάμψη ὀφείλεται ὅμως κυρίως στὴ σοβαρὴ ἐπιτάχυνση τοῦ πληθωρισμοῦ, ποὺ ὁδήγησε στὴ συμπίεση τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων, ἰδίως τῶν οἰκονομικὰ ἀσθενέστερων ὁμάδων καί, κατὰ συνέπεια, σὲ χαλάρωση τῆς καταναλωτικῆς ζήτησης. Παράλληλα, τὸ κλῖμα ἀβεβαιότητας ποὺ ἐπικράτησε στὴν οἰκονομία ἔπληξε τὶς ἐπιχειρηματικὲς ἐπενδύσεις καὶ συνέβαλε στὴν ἐκτροπὴ οἰκονομικῶν πόρων σὲ κερδοσκοπικὲς τοποθετήσεις καὶ δραστηριότητες. Τέλος, ἡ αὔξηση τοῦ κόστους τῶν κατασκευαστῶν καὶ τῶν τιμῶν τῶν ἀστικῶν ἀκινήτων, ὁδήγησε τελικὰ σὲ σοβαρὴ κάμψη τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητας.

Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ποὺ ἀσκήθηκε στὰ τελευταῖα χρόνια, πέτυχε νὰ συγκρατήσει τὸν πληθωρισμὸ σὲ ἀνεκτὰ ἐπίπεδα καὶ νὰ ἀνακόψει τὴν καθοδικὴ πορεία τῆς οἰκονομίας. Εἰδικώτερα, ἡ προσπάθεια συγκεντρώθηκε ὄχι τόσο στὴν καταπολέμηση τῶν αἰτίων, ἀλλὰ στὴν ἐξουδετέρωση τῶν συμπτωμάτων τοῦ πληθωρισμοῦ, κυρίως μὲ καθήλωση τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ προσφέρονται ἀπὸ κρατικοὺς φορεῖς καὶ μὲ αὔξηση τῶν κρατικῶν ἐπιδοτήσεων.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, οἱ πιστώσεις πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα ἐξακολούθησαν νὰ αὐξάνονται μὲ ὑψηλοὺς ρυθμοὺς (στὸ 1981 ἡ αὔξηση ἔφτασε τὸ 27%, ἐνῶ παράλληλα ἦταν ἀνεπαρκὴς ὁ πιστωτικὸς ἔλεγχος καὶ φαίνεται ὅτι αὐξήθηκαν σημαντικὰ οἱ διαρροὲς πιστώσεων σὲ κοινωνικὰ ἀνεπιθύμητους, μὴ παραγωγικοὺς σκοποὺς καὶ ἐνδεχομένως σὲ παράνομη ἐξαγωγὴ συναλλάγματος. Τέλος, ἡ συναλλαγματικὴ πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθήθηκε, τουλάχιστο ἕως τὰ μέσα τοῦ 1980, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἀνατίμηση τοῦ δολλαρίου τὸ 1981 ὁδήγησαν στὴν ἄνοδο τοῦ κόστους τῶν εἰσαγομένων ἀγαθῶν καὶ τροφοδότησαν τὴν πληθωριστικὴ διδικασία».

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑ

«Παράλληλα, ἡ δυσμενὴς διεθνὴς οἰκονομικὴ συγκυρία ἄσκησε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀσκεῖ ἐπιδράσεις στὴν ἐξωτερικὴ ζήτηση γιὰ Ἑλληνικὰ προϊόντα καὶ ὑπηρεσίες καὶ συνετέλεσε στοὺς χαμηλοὺς ρυθμοὺς αὔξησης τῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεων ἀπὸ ἐξαγωγὲς ἀγαθῶν καὶ ἀπὸ ἄδηλους πόρους. Τέλος, ἡ ἀνατίμηση τοῦ δολλαρίου καὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιτόκια ποὺ ἰσχύουν στὸ ἐξωτερικό, δημιουργοῦν πρόσθετο βάρος γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν.

Οἱ προβλέψεις γιὰ τὴν πορεία τῆς οἰκονομίας στὸ 1982, ἀναπόφευκτα περιέχουν κάποιο στοιχεῖο ἀβεβαιότητας. Εἶναι πάντως ἐνθαρρυντικό, ὅτι ὁ ρυθμὸς τοῦ πληθωρισμοῦ παρουσίασε στοὺς τελευταίους πέντε μῆνες σαφῆ σημεῖα ἐπιβράδυνσης.

Ἡ συνέχιση τῆς ἐπιβραδυντικῆς αὐτῆς

τάσης τῶν τιμῶν καὶ στοὺς προσεχεῖς μῆνες θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες — ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς — καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν συγκράτηση τῶν αὐξήσεων τῶν μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων καὶ τὴν παράλληλη βελτίωση τῆς παραγωγικότητας.

Φαίνεται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὕφεση ἔχει φτάσει στὸ κατώτερο σημεῖο καὶ ὑπάρχουν ὁρισμένες ἐνδείξεις — ἀσθενεῖς πρὸς τὸ παρὸν — γιὰ κάποια περιορισμένη καὶ βραδεία οἰκονομικὴ ἀνάκαμψη. Ἐξάλλου, ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ποὺ ἔχει ἀποφασίσει ἡ Κυβέρνηση — εἰσοδηματική, δημοσιονομικὴ καὶ νομισματικὴ - πιστωτικὴ — ἐξασφαλίζει τὴν στήριξη ὑψηλότερης πραγματικῆς καταναλωτικῆς ζήτησης στὸ 1982, σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1981, ἐνῶ καὶ τὰ ἐπενδυτικὰ προγράμματα τοῦ δημόσιου τομέα καὶ ἡ αὔξηση τῶν τραπεζικῶν πιστώσεων γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ στεγαστικοῦ τομέα ἀναμένεται ὅτι θὰ δράσουν ἀνασταλτικὰ στὴν καθοδικὴ πορεία τῶν ἐπενδύσεων σὲ σταθερὲς τιμὲς ποὺ παρατηρήθηκε τὰ τελευταῖα χρόνια.

Πρέπει, πάντως, νὰ τονιστεῖ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὶς σημερινὲς οἰκονομικὲς συνθῆκες — ἐσωτερικὲς καὶ διεθνεῖς — δὲν ὑπάρχουν περιθώρια γιὰ ταχεῖα οἰκονομικὴ ἀνάκαμψη χωρὶ νὰ πραγματοποιηθοῦν σημαντικὲς μεταβολὲς στὴ δομὴ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

ΤΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ

Σχετικὰ μὲ τὴ χειροτέρευση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν στοὺς πρώτους δύο μῆνες τοῦ ἔτους, πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ ὅ,τι σύμφωνα μὲ τὶς ἐκτιμήσεις τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος, ἡ χειροτέρευση αὐτὴ ὀφείλεται ἐν μέρει σὲ ἐποχιακὰ αἴτια, ἀλλὰ σὲ κάποιο βαθμὸ καὶ σὲ ἔκτακτους παράγοντες, συγκεκριμένα στὴν ἐπίσπευση εἰσαγωγῶν, ἐπειδὴ ἡ ἀγορὰ ἀνέμενε αὔξηση τῶν ἔμμεσων φόρων στὰ εἰσαγόμενα προϊόντα. Οἱ δύο αὐτοὶ παράγοντες εἶναι παροδικοὶ καὶ θὰ ἐκλείψουν. Ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτιμᾶ ὅτι τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου τρεχουσῶν συναλλαγῶν θὰ διαμορφωθεῖ τελικὰ στὸ 1982 γύρω στὰ 2 δισεκατομ. δολλάρια καὶ θὰ εἶναι μικρότερο — κατὰ 300 ὡς 400 ἑκατ. δολλάρια — ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο ἔλλειμμα τοῦ 1981. Τὸ ἔλλειμμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ καλυφτεῖ ἄνετα ἀπὸ τὴν εἰσροὴ ἰδιωτικῶν κεφαλαίων καὶ ἀπὸ δανεισμὸ τοῦ δημόσιου τομέα, δεδομένου ὅτι ἡ πιστοληπτικὴ ἱκανότητα τῆς χώρας εἶναι ὑψηλή, ὅπως προέκυψε καὶ ἀπὸ τὸ τελευταῖο δάνειο τῶν 450 ἑκατομ. δολλαρίων ποὺ συνομολόγησε ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος στὴν Εὐραγορά».

ΝΕΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Τέλος, ὁ κ. Ἀρσένης ἀνεφέρθη στὴν ἀνάγκην ἐφαρμογῆς νέας οἰκονομικῆς στρατηγικῆς πολιτικῆς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, ἐπιλέγων τὰ ἀκόλουθα:

«Γιὰ νὰ εἰσέλθει ἡ Ἑλληνικὴ οἰκονομία σὲ μιὰ αὐτοδύναμη ἀνοδικὴ πορεία, χρειάζεται νὰ ἐφαρμοστεῖ μιὰ νέα οἰκονομικὴ στρατηγική, ποὺ θὰ διασφαλίζει συγχρόνως: α) Τὴν σταθεροποίηση τῆς οἰκονομίας. β) Τὴ βαθμιαία οἰκονομικὴ ἀνάκαμψη μὲ τὴ στήριξη ἑνὸς ἱκανοποιητικοῦ ἐπιπέδου ἐσωτερικῆς ζήτησης μέσα στὰ ὅρια ποὺ ἐπιτρέπουν οἱ διαθέσιμοι οἰκονομικοὶ καὶ συναλλαγματικοὶ πόροι καὶ γ) τὴ διεύρυνση τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς οἰκονομίας, μὲ παράλληλη προώθηση τῶν ἀπαραίτητων μεταβολῶν στὴ δομή της, ποὺ θὰ συμβάλουν στὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς καὶ παραγωγικότητας καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς ἀνταγωνιστικῆς της ἱκανότητας».

Συμπληρωματικῶς, ὁ κ. Διοικητὴς ἐτόνισεν:

«Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς μποροῦν νὰ πληρωθοῦν. Ὁ κ. πρωθυπουργὸς σὲ ἐπανειλημμένα μηνύματα ἔχει ἐπισημάνει εὔστοχα τὴ σημασία τῆς ἐκπλήρωσης αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων, γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴ στενωπὸ τοῦ 1982. Καὶ πιστεύω, ὅτι ὅλες οἱ παραγωγικὲς τάξεις ἔχουν κατανοήσει τὴν ἐθνικὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ μηνύματος. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο, προσωπικὰ ἀντιμετωπίζω τὶς οἰκονομικὲς προοπτικὲς μὲ αἰσιοδοξία».

Τό ἀσφαλέστερο πορτοφόλι!

ΜΕΤΡΗΤΑ ΣΤΟ ΧΕΡΙ, ΟΠΟΤΕ ΤΑ ΧΡΕΙΑΣΘΗΤΕ ΟΠΟΥΔΗΠΟΤΕ ΚΙ' ΑΝ ΒΡΕΘΗΤΕ!

Αὐτὸ τὸ βιβλιάριο εἶναι τὸ ἀσφαλέστερο πορτοφόλι!
Σιγουρεύει τὰ λεφτά σας ἀπὸ χάσιμο ἢ κλοπή, σᾶς τὰ αὐξάνει (δίνει τόκο μέχρι 20%) καὶ σᾶς ἐξασφαλίζει μετρητὰ στὸ χέρι, ὁποιαδήποτε στιγμὴ τὰ χρειασθεῖτε, ὁπουδήποτε κι ἂν βρεθεῖτε!... 851 ὑποκαταστήματα τοῦ Ταχυδρομικοῦ Ταμιευτηρίου, παντοῦ στὴν Ἑλλάδα.
Θὰ σᾶς δώσουν ἀμέσως μετρητά, μόλις παρουσιάσετε τὸ βιβλιάριό σας.
Τὰ περισσότερα ὑποκαταστήματα λειτουργοῦν κάθε μέρα ἀπὸ τὶς 8 τὸ πρωῒ ὡς τὶς 8 τὸ βράδυ.
Ἀρχίστε σήμερα τὴ δική σας ἀποταμίευση στὸ Ταχυδρομικὸ Ταμιευτήριο — ἂν δὲν τὸ κάνατε ὡς τώρα — καὶ ἀποκτῆστε τὸ δικό σας βιβλιάριο. Τὸ ἀσφαλέστερο πορτοφόλι! Θὰ σᾶς χρειαστεῖ ἰδιαίτερα στὶς διακοπές, στὰ ταξίδια σας. Καί...ποῦ ξέρετε;
Μπορεῖ νὰ ξεκινήσετε, ἔτσι, μιὰ πολὺ καλὴ συνήθεια. Νὰ ἀποταμιεύετε!
Νὰ ἀποταμιεύετε χαμόγελο γιὰ ὅλη σας τὴ ζωή.

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ

Ἀξιοποιεῖ τοὺς κόπους σας.

ΔΩΔΩΝΗ ΑΕ.

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ